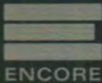

BİZ YAŞARKEN...

Açık Radyo Kitaplığı 1

Ornette Coleman
Neşet Ertaş
James Baldwin
Bakır Çağlar
Aykut Barka
Nuh Köklü
Kâzım Koyuncu
Hrant Dink
Serol Teber
Tuncel Kurtiz
Madam Melpomeni

BİZ YAŞARKEN...

–"Açık Radyo."
94.9

BİZ YAŞARKEN...

Açık Radyo Kitaplığı 1

Açık Radyo Kitaplığı 1

Biz Yaşarken... © Açık Radyo
Birinci Baskı, Eylül 2015

Encore Yayınları
Tekrar Yayıncılık Bilişim ve Tic. Ltd. Şti.
Şehit Muhtar Mah. Zambak Sk. No: 13/3
34435 Beyoğlu İstanbul
iletisim@encorekitap.com
www.encorekitap.com

ISBN 978-605-9949-27-9
Yayıma Hazırlayan: Ahmet Ergenç
Kapak Resmi: Kemal Seyhan
Kapak Tasarımı: Cemal Gürsel Soyel
Baskı: Sena Ofset
2. Matbaacılar Sitesi Litros Yolu
K:6 D:4NE20 Topkapı, Zeytinburnu - İstanbul
Sertifika No: 12064

İçindekiler

Teşekkür

Açık Radyo'nun bir ırmak gibi akan bu kesintisiz anlatısı bundan 20 küsur yıl önce, daha en baştan ortak olmak suretiyle onu bir "müşterek"e dönüştüren kurucu ortakları, sayıları 1001'e ulaşan programcıları, 12 yıldan beri dayanışmalarını sürdüren ve sayıları 9,500'ü aşan destekçileri ve bunca zamandır karınca gibi çalışan personeli sayesinde mümkün olabilirdi ancak. Külliyatı genişletme çabasına girişirken hepsine tek tek ve hep birlikte teşekkür etmeyi bir borç biliriz.

Spesifik olarak bu kitaba, yani *Biz Yaşarken...* kitabına gelince: Hem sözel, hem müzikal, hem de yazılı unsurları bir arada barındırması açısından bir bakıma benzersiz olan, dünyada da kolay kolay eşine rastlanmayacak olan bu kitabın şekillenip hazırlanması, tahmin edilebileceği gibi, birçok boyut ve işlevin aynı anda işlerliğini gerektiren hayli karmaşık bir hazırlık sürecini gerekli kılıyordu.

Bu süreçte öncelikle içeriğin belirlenmesi, ardından belirlenen program kayıtlarının arşivden (hem radyonun arşivinden, hem de kişisel arşivlerden) bulunup çıkarılması, sonra bunların "tasnif edilmesi", transkripsiyon ve çevirilerinin yapılması, arkasından, bunların kontrol edilmesi, metinlerin son halinin gözden geçirilip hataların düzeltilmesi, –mutlaka kalmış olan– eksik bilgilerin aranıp taranıp bulunarak eklenmesi, programlarda yer verilmiş olan müzik parçalarının tek tek belirlenip işaretlenmesi ve bunların yayınevi ve editörlere aktarılması konularında gönüllü ve profesyonel olarak yardımcı olan dost ve arkadaşlarımızın –mutlaka eksik olan– alfabetik isim listesi aşağıda yer alıyor:

Arzu Yolkolu, Cansel Mavituna, Demet Hakman, Didem Gençtürk, Dilek Hepgüler, Ekrem Buğra Büte, Eser Epözdemir, Gürhan Ertür, İlksen Mavituna, Murat Can Tonbil, Murat Tamer, Mustafa Aykın, Müge Karahan, Nazar Büyüm, Selim Budeyri, Şenol Ayla, Şimal Karayel, Temel Özen, Yusuf Özdal Akdeniz, Ufuk Keskin.

Kendilerine müteşekkiriz.

Açık Radyo

Önsöz

I Başlangıç

"Başlangıçta Söz vardı."

Kâinattaki her şeyin değilse de, en azından insan medeniyetinin başlangıcını Söz'e bağlayan bazı bilim insanları yetmiş bin yıl öncesine kadar götürebiliyorlar işi. Mesela, tarihçi Yuval Harari şöyle diyor:

> Kadın ve erkek bireyler için aslanların ve bizonların yerini bilmek yeterli değildir, asıl önemli olan kabilede kimin kimden nefret ettiğini, kimin kiminle ilişkiye girdiğini, kimin dürüst ve kimin hilebaz olduğunu bilmektir. [...] Modern Sapiens'in yaklaşık yetmiş bin yıl önce edindiği yeni dil becerisi, ona saatlerce dedikodu yapabilme şansı verdi; kime güvenilebileceğine dair bilgi, küçük grupların daha büyük gruplara dönüşmesine, dolayısıyla da Sapiens'in daha sıkı ve karmaşık işbirliği yöntemleri geliştirmesine yol açtı... Günümüz basınının ilk örneği sayılabilecek söylenti, toplumu bilgilendirerek insanları hilebazlardan ve asalaklardan koruyan gazetecilik faaliyeti gibiydi.[1]

1995 baharında Açık Radyo deneme yayınına geçtiğinde, antenlerden uzayın dört yanına yayılıp duran radyo dalgalarının üzerinde salınan birtakım "söz"ler, notalar ve "katıksız ses"ler vardı:

---

1 Yuval Noah Harari, *Sapiens: İnsan Türünün Kısa Bir Tarihi*, çev.: Ertuğrul Genç, Kolektif Kitap, 2015, s. 36-37, ayrıca bkz.: s. 36, dn. 3.

> Fabien, gecede, bir bulutlar denizinin göz kamaştırıcı parıltısı üstünde dolaşıp duruyor, ama aşağısı sonsuzluk. Tek başına yaşadığı yıldız kümeleri arasında yitip gitmiş. Henüz dünyayı ellerinde tutuyor ve göğsüne bastırıp sallıyor. Dümeni sıkan ellerinde insani zenginliğin ağırlığını taşıyor ve geri vermek zorunda olduğu bu gereksiz hazineyi bir yıldızdan diğerine gezdiriyor. [...]
>
> Rivière bir alıcının hâlâ onu dinlediğini düşünüyor. Yalnızca bir müzik dalgası bağlıyor Fabien'i şimdi dünyaya. Ne bir yakınma, ne bir çığlık. Yalnızca, umutsuzluğun şimdiye kadar çıkarmış olduğu en katıksız ses...[2]

Ya da, Amerikalı bir meslektaşın, tutkulu bir radyocu-yazarın radyoculuğa yaptığı ilan-ı aşk, yani "Aşk Sözcükleri" de gene o bahar, aynı deneme yayınında yankılanmaktaydı:

> "Bir gün Minneapolis'e gitmeyi umuyorum" dedi Francis ukala ukala. "Minnesota Üniversitesi'ne gideceğim."
>
> "İyi olur, yap bunu" dedi amcası. "Peki ne okuycan orda?"
>
> "Radyoculuk okumak istiyorum."
>
> Art amca güldü: "Kimse radyoculuk okumaz oğlum. Onu okulda okutmazlar, çünkü acayip eğlencelidir. İnsanlar öğretmen ya da dişçi olmak için giderler okula. Radyo ise, bir yığın herifin deliler gibi eğlendiği bir yerdir. [...] İnanılmaz bir şeydir radyo. Orda günde on beş dakikadan fazla çalışan insan görmedim." [3]

Açık Radyo "Deneme"den çıkıp, rüştünü ispat etmek üzere "esas oğlan" olarak sahneye fırladığında, yani yurttaşları "hilebazlardan ve asalaklardan korumak" üzere korkusuzca yayıncılık faaliyetine bodoslama daldığında da ortada Söz vardı şüphesiz. Yani *asıl başlangıçta.*

Bununla birlikte, "fazladan" bir şey daha vardı da diyebiliriz: Latinlerin o ünlü "Söz Uçar (Yazı Kalır)" özdeyişi de yayında sözlerle müziklerin "satır aralarında" deli gibi dönüp duruyor, radyonun kendi varlık sebebine bir bakıma meydan okuyordu.

2 Antoine de Saint-Exupéry, *Gece Uçuşu*, çev.: F. Aksın, Can Yayınları, 1993, s. 103.
3 Garrison Keillor, *A Radio Romance*, Viking Penguin Group, 1991.

Öyle ya da böyle, Açık Radyo yirmi yıldır konuşuyor işte. Durmadan konuşuyor. Milyonlarca, yüz milyonlarca, hatta belki de milyarlarca kelimeyle, heceyle, sesle, sedayla, tınıyla ve notayla kesintisiz konuşuyor...

Bir monolog değil bu ama. Tam tersine, çok taraflı devasa bir diyalog.

Adeta rüzgâr gibi geçen yirmi yılın kuşbakışı bir özetini yansıtan 41. yayın akışı broşüründe bu çok kapsamlı diyaloğun küçük bir "bilanço"su yer alıyor; ona bir göz atalım isterseniz:

Masalsı: 1001 programcısı oldu Açık Radyo'nun. Ve radyo, 1001 programcısıyla yedi kıtada at koşturuyor, yedi denizde yelken açıyor, gökkuşağının yedi renginin içinden geçiyor. Şehrazad gibi biraz: Kendi canını kurtarmak için can havliyle olağanüstü hikâyeler anlatıyor.

Savaş ve barış, ölüm ve kalım, yeryüzü ve gökyüzü, toprak ana ve çocukları, tohum ve toprak, sınırlar ve sınır ötesi, hiçlik ve sonsuzluk, kutsallık ve tabu kırıcılık, iklim ve isyan, devrim ve dönüşüm...

İşte sürekli bunları konuşuyor radyo – döne döne.

Yeryüzünün en büyük ve en küçük meselelerini senkronik, yani eşzamanlı "okuyor," kozmosla mikrokozmos arasında mütemadiyen mekik dokuyor ve "kürelerin müziği"ni çalıyor, hepsinin şarkısını birden söylüyor – çok sesli olarak...

Kimi zaman tek tek basaraktan – solo söylüyor; kimi zaman çok sesli bir koro olarak; kimi zaman gür sesle – gümbür gümbür bağırarak; kimi zamansa kısık sesle – usulca fısıldayarak...

Ama konuşuyor. Ve sürekli "hayat-ı hakikiye hikâyeleri" anlatıyor dünyanın dört bir yanından: Saraybosna'dan, Harbiye'den, Taksim'den, Kocaeli'den, Gölcük'ten, Adapazarı'ndan, Porto Alegre'den, Kuruçeşme'den, Londra'dan, Sıhhiye'den, Gülhane'den,

Kopenhag'dan, Cancún'dan, Durban'dan, Doha'dan, Brisbane'dan, Washington'dan (DC), Varşova'dan, Sultanahmet'ten, Beşiktaş'tan, Ortaköy'den, Gezi'den, Ankara'dan, Lima'dan, São Paulo'dan, Santiago'dan (Şili), Van'dan, Yerevan'dan, Rio De Janeiro'dan, Ramallah'tan, New York City'den, Pasifik Okyanusu'nun ortasından, Arktika'dan, Sibirya'dan, Kuzey Denizi'nden, Antarktika'dan, İstanbul-Ankara Karayolu'ndan, Diyarbakır'dan, Antalya'dan, Soma'dan, meydanlardan, sokaklardan, caddelerden, parklardan, otoparklardan, evlerden, ofislerden, BM konferans salonlarından, konser salonlarından, gökdelenlerin en üst katlarından, bodrumlardaki karanlık koridorlardan, hapishanelerden, tarlalardan, sahillerden, kumsallardan, otoyollardan, çıkmaz sokaklardan, kırılan fay hatlarından, bisiklet selelerinden, kamyonların şoför mahallerinden, tramvaylardan, troleybüslerden, trenlerden, yelkenli teknelerden, gemilerden telefonla, telgrafla, telsizlerle, telsiz telefonlarla, mektuplarla, kartpostallarla, salyangoz postalarıyla ya da internet üzerinden maillerle, elektronik postalarla, videolarla, tweet'lerle... naklen canlı yayınlarda havaya uçurduğu kanatlı kelimelerle anlatıyor – daima anlatıyor.

III Müktesebat

Masal derken, sahici masallar da kastediliyor elbette: Radyo'nun başlangıç günlerinde mesela, gece yarısına tam beş kala başlayıp, gece yarısını tam beş geçeye kadar her gece on dakika süreyle 1001 Gece Masalları okundu; haftada bir gece –Kral Odysseus'un Gemisi ile– "Hayalin Penceresinden Geceye Yelken Açıldı." O "başlangıç" günlerinde günün apansız saatlerinde Mars'tan gelen istilacıların haberi Orson Welles'in benzersiz deruni sesiyle tekrar tekrar duyurulup insanlar korkutuldu; insanın "adam olana dek" daha kaç köyden kovulacağı yolunda gaipten sorulan soruların cevabının "esen rüzgârda" olduğu gerçeği, şair Can Yücel'in

davudi avazından âleme salındı ve bu böyle sürüp gitti.

(Sabahattin) Ali, (Çetin) Altan, Andersen, (Adalet) Ağaoğlu, Özdemir Asaf, (Oğuz) Atay, Austen, Beckett, Baronyan, (Vüsat O.) Bener, Borges, Brecht, Brel, Bukowski, Camus, Carroll, Cervantes, Cohen, Çehov, Dante, Dickens, Diderot, Dilmen, Dostoyevski,[4] Dylan, Escher, Flaubert, Fo, Freud, Füruzan, Galeano, Gogol, Ghosh, Guthrie, Ionesco, (Bilge) Karasu, (Yaşar) Kemal, Klein, (Reşad Ekrem) Koçu, Lennon, Lorca, Mann, McKibben, Morrison, Nâzım Hikmet, (Behçet) Necatigil, (Aziz) Nesin, Okudjava, Orwell, (Orhan) Pamuk, Pavese, Pirandello, Reggiani, Rousseau, Roy, Salinger, Sapfo, Saroyan, Sartre, Schiller, Seeger, Shakespeare, (Haldun) Taner, Tolstoy, Vian, Vysotsky, (Terry Tempest) Williams, Zappa ve daha nice yazar, çizer, ozan, masalcı ve müzisyen, bu olağanüstü sohbeti radyoda sürdürdüler, halen sürdürmekteler ve kuvvetle umulur ki ilelebet sürdürecekler...

Hatta Radyo bunun da ötesine geçti ve yasaların zoruyla susturulduğunda dahi konuşmaya devam etti, kendi üslubunca elbette: Radyonun on beş gün süreyle resmen kapatıldığını ilan eden –ve radyodan okunması kanunen mecburi olan– kendi anonsunu şöyle yaptı:

> Yayınımız, RTÜK tarafından 1 Mayıs 2000 tarihinde... "Amma Hikâye" adlı programda okunan "Kasabanın En Güzel Kızı" adlı hikâyenin "genel ahlak, toplum huzuru ve Türk aile yapısına uygun olmak" ilkesini ihlal ettiği gerekçesiyle... şu andan itibaren on beş gün süreyle geçici olarak durdurulmuştur!

Ardından bir de "sürpriz" anons ekledi fakat, kendiliğinden. Resmen on beş günlük sessizliğe mahkûm edilen radyonun "kapanmadan" hemen önceki o son anonsu da şöyleydi:

---

4 Buraya küçük bir not düşelim: *Karamazov Biraderler*'in tamamı, aylar boyu Rusça orijinalinden de okunmuştur bu radyoda – tabii ki sabahın seherinde ve bölüm bölüm olarak!

Şimdi değerli bestecimiz Hasan Ersel'in eserine kulak verelim: John Cage'in 4 Dakika 33 Saniye Sessizlik Eseri Üzerine Çeşitlemeleri dinleyeceksiniz... İcra eden: Açık Radyo Senfoni Orkestrası!...

(Merak edenler için söyleyelim, hikâyenin sonu iyi bitiyor: Tek bir hikâyesiyle, ölümünden altı yıl sonra Türkiye diye bir ülkede bir garip radyoyu on beş günlüğüne susturmayı "başaran" Amerikalı şair, romancı ve hikâyeci koca Bukowski, şimdilerde Açık Radyo yayınlarının orasında burasında satır aralarına hınzırca sızıyor, ortalarda muzip muzip dolanıyor ve San Francisco'daki gençliğinden dem vuruyor habire. Doğru mu bilinmez –biz yazarın yalancısıyız– ama rivayet o ki, San Francisco'daki bitmeyen serserilik günlerinden birinde Bukowski, her nasılsa bir yolunu bulup sosyetik bir klasik müzik konserine atmış kapağı. Müzik, müzisyenler, kondüktör, izleyiciler filan hepsi gayet iyiymiş hoşmuş da, hazret birden feci sıkılıvermiş işte ve kendini eve dar atmış. Evde müziğin keyfini nasıl asıl radyoda çıkardığını anlatıp duruyor tatlı tatlı...)

IV Külliyat

Derken, radyonun dolambaçlı yayın macerası içinde biriken sözler usul usul çiçek açtı. Gerek modern kayıt teknolojileri, gerekse –"podcast" gibi– hem kaydı, hem de yayını bir arada yapmaya olanak veren "postmodern" teknolojik gelişmeler sayesinde "Söz Uçmaz" olmuştu olmasına ama farklı programlarda yeşerip gelişen anlatılar, gene de Kadim Romalıların "Yazı Kalır" düsturuna uygun şekilde usul usul birer kitaba, kısacası bir tür "külliyat"a dönüşmeye başladı.

Kitapların ilki, yeni yüzyılın başında ortaya çıktı. "Sada" yazıya dönüşüvermişti. Tiyatrocu ve araştırmacı Cemal Ünlü'nün ağırlıklı olarak Açık Radyo'daki "Sadânüvis" programlardan

yola çıkarak yazdığı "kaydedilmiş seslerin kitabı" *Git Zaman Gel Zaman*, 2000'de yayınlandı (Pan). Kitap, daha sonra ARSC'nin (*Association for Recorded Sound Collections/Ses Kayıt Koleksiyonları Birliği*) dünya müziği kayıtları konusunda en iyi araştırma ödülünü alacaktı!

Radyo'nun kendi yayıncılık macerasının ilk ürününde ise, "ses-çizgi-yazı" hattı izleniyordu. Aktivist sanatçı Kate Evans birçok programda yıllardır döne döne üstünde durulan iklim değişikliği konusunda, acayip havaları hikâye eden *Acayip Havalar – İklim Değişikliği Hakkında Bilmek İstemediğiniz Ama Muhtemelen Öğrenmek Zorunda Olduğunuz Her Şey*'i yazıp çizmişti; Radyo bu "tarihin ilk küresel ısınma çizgi romanı"nı 2007'de yayımladı. Türkçe çevirinin önsözünde dendiği gibi bu, "Türkiye'de bir radyonun, dinleyicisinin desteği ile gerçekleştirdiği ilk kitap yayıncılığı denemesi" idi. *Acayip Havalar*, acayip ilgi gördü ve kitabın üstüste birçok baskısı yapıldı!

Bu kitabı bir yıl sonra, 2008'de aynı hikâyenin doğal tamamlayıcısı olan *Karbon Ayak İziniz – Karbon Kirliliğinizi Düşürmek İçin Basit Yöntemler* izledi. Açık Radyo Kitapları'nın ikincisi, Mark Lynas'ın karbon "hesap makinesi"nin basit bir çevirisi olmakla kalmıyor, çevirmen Neşet Kutluğ'un kaleminden Türkiye'nin enerji altyapısı ve politikaları hakkında çok kapsamlı bilgi de veriyordu. Önsözünde dendiği gibi, sadece sözüyle değil, "sivil toplumu harekete geçiren bir eylem alanı olarak da [...] öncü bir mecra olan Açık Radyo, [...] iklim değişikliğine karşı hayata, sokağa ve politikaya yeni bir katkı yapıyor"du. "Ne de olsa, Söz Uçar!"dı çünkü.

Programlardan kitaba dönüşen bir diğer "rehber" kitap da, yine aynı yıl yayınlandı. Kendisi de bir iletişim uzmanı olan ve yakın zaman önce kaybettığimiz Alâeddin Asna, 1998-2002 arasındaki dört yıllık dönemde Açık Radyo'daki programlarında ülkenin önde gelen "iletişim ustaları" ile yaptığı ve dinleyicilerden yoğun ilgi gördüğünü belirttiği konuşmaları derledi ve *Önce İletişim Vardı – Ustalar Ne Diyor* adı altında kitap halinde

yayınladı (Derin, 2008). Kitabın tanıtım metninde, "İletişim mesleğinin çeşitli dalları ile uğraşan ustaların ve işlerinde iletişimi ön plana alan diğer profesyonellerin görüşlerinin, birikimlerinin, deneyimlerinin" konuşulduğu belirtiliyor.

Kendi yayıncılık serüveninde yazının kalıcılığını pekiştirme yolundaki tuhaf inadımızı ortaya koyan üçüncü eser, 2010'da Açık Radyo'nun 15. yıldönümünde yayınlanan *Açık Kitap – Yazı Kalır* oldu. 550 "madde"den oluşan büyük boy 750 sayfa hacmindeki bu "dev ansiklopedik eser"in yayımlanış amacı, önsözünde şöyle belirtiliyordu:

> Zaten sürekli olarak genişleyen, kendi otokontrol mekanizmalarının süzgecinden geçerek durmaksızın yazılmaya devam eden "bir kitap gibi" bir şey olan Açık Radyo'yu anlatan bir kitap yerine, Açık Radyo *gibi* bir kitap olsun...

Ya da bir Açık Radyo Sözlüğü:

> ***Açık Kitap***: Aynı Açık Radyo gibi her konuda içeriğin yer aldığı, konu ne olursa olsun tek bir dünyada hep birlikte, insanca yaşama arzusuyla, sorumluluğuyla ve vicdanla ele alındığı alternatif bir sözlük. [...] Dünyada olup biten acımasızlık ve felaketler kadar, iyilik ve kötülüğün ezeli savaşında vicdanla yaşamayı tercih eden, hayal kuran, hayallerine inanıp onları gerçek kılan insanların hikâyelerini anlatan bir kitap.

Efsanevi radyocu Amy Goodman, Açık Radyo'ya verdiği bir mülakatta, "Bağımsız radyonun esas işlevi 'sessizleştirilmişlerin sesi' olmaktır," demişti. Açık Radyo'nun bu doğrultudaki "etkin araç"larından biri de "Testi Kırılmadan" adlı programdı. Programcı Dr. Ali Rıza Tiryaki ile editör Çiğdem Vatansever işçi sağlığı ve iş güvenliği gibi, "canalıcı" kavramları, tarihsel önemde tanıklıklarla birlikte yayına yansıtan programı 2011'de bir Açık Radyo kitabına dönüştürdüler: *Testi Kırılmadan – İş Sağlığında ve Güvenliğinde Önleyici Yaklaşım*. Önsözde: "Kitap Türkiye'de ilk kez düzenlenen Dünya İş

Sağlığı ve Güvenliği Kongresi'ne yetiştirildi ve tartışma alanının genişlemesine küçük ama önemli bir katkı yarattı" deniyordu.

Yirmi yıl önce kaleme alınan Manifesto'sunda Açık Radyo, amaçlarından birini "sağırlara program yapmak" diye tanımlanmıştı. "Kâinatın tüm seslerine, renklerine ve titreşimlerine açık radyo" sloganıyla yola çıkan bir radyoda böylesine soyut bir amaç o kadar şaşırtıcı olmayabilir. İşitme engelliler, titreşim yoluyla yayınları algıladılar mı bilinemez, ama bazı yayınların en az üç yıl boyunca "koklandığının" garantisi var! Kendi tanımıyla "obsesif bir meczup" olan Vedat Ozan, Radyo'da 154 hafta boyunca koku programı yaptı. Sonra bu programlar "podcast" oldu, ardından "sesler harflere ve metinlere dönüştürüldü," derken deşifre edilen metinler imgelerle eşleştirilip yorumlandı ve sonunda 4 ciltlik *Kokular Kitabı*'nın 400 sayfalık 1. cildi yayınlandı (Everest, 2014). Kitaptan üniversitede "master" derslerine geçildi. Soyutlamanın sonu yoktu velhasıl ve külliyat gittikçe genişliyordu.

Avon'lu Ozan'ın söylediği gibi, müzik "aşkın gıdası" ise eğer, o zaman Açık Radyo'nun bu aşkı beslemek için yıllardır elinden geleni ardına koymadığı rahatlıkla söylenebilir. Olabilecek tüm müzik türlerini dinleyicileriyle paylaştı Radyo. Bu türlerin başında da şüphesiz, caz geliyordu. Caz "kuşak"ları, radyonun ilk gününden beri var olageldi. "Dünyanın Cazı" yapımcılarından, yazar, eleştirmen ve fotoğrafçı Levent Öget, Shakespeare'in sözüne uyarak caz "çalmaya devam etti." Ama bununla yetinmedi ve Türkiye'deki cazsever azınlığın sorunlarını ve çözüm yollarını değişik kesimlerden isimlerle Açık Radyo'da aylar boyunca enine boyuna tartıştı. Ama bununla da yetinmedi ve caz sözünü *Caz Etraflı Konuşmalar* adı altında kitaplaştırarak "kalıcı" kıldı. (Bencekitap, 2015)

Açık Radyo programlarından doğan bir başka benzersiz kitap, bir "uluslararası portre" oldu: *100. Doğum Yılında Cemal Reşit Rey – "Açık Radyo'da Cemal Reşit Rey Özel Programı"*. Türkiye'nin uluslararası alanda tanınan ilk klasik müzik bestecisi Cemal Reşit Rey, on yıl önce, doğumunun 100. yılında Açık Radyo'da kapsam-

lı olarak anılmıştı. Hasan Ersel, Deniz Koloğlu ve Ali Pınar, Eylül 2004–28 Nisan 2005 arasında geniş bir çevreden, farklı görüşlerde pek çok müzik insanını konuk etmişlerdi. Önsözde şöyle deniyor: "Programların tümü gözden geçirildiğinde, katılımcılar sayesinde bir Cemal Reşit Rey portresi ortaya çıktığı görüldü. Hem bu konuda çalışmak isteyecekler, hem de genel okuyucu için bir anlam taşıyacağı düşünülerek, aradan geçen sürenin ortaya konulan görüşleri eskitmediği noktasında birleştik ve programları kitaplaştırma çabamızı sürdürdük. Girişilen uzun bir çalışmanın ardından kitap okura ulaştı." (Pan, 2015).

Külliyat'a –şimdilik– son katkı yine aynı yıl geldi: Üç genç bilim insanı, Aysu Uygur, İlker Öztop ve Alp Sipahigil, önemli bir bölümü Açık Radyo'da yayınlanan haftalık programlarını kitaba dönüştürüp yayımladılar. Bu, adından da kolaylıkla anlaşılabileceği gibi, biz sıradan insanların da kolaylıkla anlayabileceği bir popüler bilim kitabı idi: *Bilim Kazanı – Popüler Bilimin Esnaf Lokantası* (Bilim ve Gelecek Kitaplığı, 2015)

V Gidişat

Görüldüğü üzere, Açık Radyo'nun bugüne kadar sürdürdüğü radyo yayınlarının yanı sıra, doğrusu başlangıçta hiç de hesapta olmayan hatırı sayılır bir kitap "yayıncılığı" da ortaya çıkmış durumda. Özetle, destekçiler, dinleyiciler ve dostlarından aldığı gönüllü yardımlarla oluşturulan kolektif bir çaba sonucu kendi yayınladığı dört kitap ile programlardan gelişmiş ama radyodan "bağımsız" olarak meydana gelmiş yedi kitap daha var ortada. Konuları ise hem birbirinden çok farklı hem de tamamen birbiriyle bağlantılı. Açık Radyo ve onun ilgi alanına giren konular bunlar: yani hemen hemen her şey!

Radyo'nun 20. yayın yılını idrak ediyor olmanın heyecanı ile şimdi yeni bir hamle yaparak, geride bıraktığımız zengin biriki-

mi değerlendirip bu külliyatı genişletmeye girişiyoruz. Encore Yayınları'ndan Mehmet Öznur ve editör Ahmet Ergenç'le yürüttüğümüz ortak çalışma sonucu, eğer her şey yolunda giderse, yukarıda sözünü ettiğimiz kitap sayısını kısa sürede iki katın üzerine çıkarma amacını güdüyoruz. Yani Açık Radyo tarafından yayımlanmış olan, onun dünyasından beslenip çeşitli yayınevlerince yayınlanan, kimi yayın aşamasında olan, kiminin yayını planlanan yirmiye yakın kitaptan söz ediyoruz...

Şu anda okumakta olduğunuz *Biz Yaşarken...*'in ardından kısa sürede yayınlamayı planladığımız kitapların ilki *Kentin Tozu* olacak. Açık Radyo'nun halen devam etmekte olan en umut verici ve bilgilendirici programlarından birinde yayınlanmış çarpıcı söyleşi ve analizlerin, umut saçan mücadele ve başkaldırı hikâyelerinin kitabı.

Üçüncü olarak, "Bir Şehr-i İstanbul"u kitaplaştırıyoruz. Neredeyse yirmi yıl önce, Açık Radyo'nun başlangıç döneminde yapılmış ilk programlarından biri bu. (Adları lazım değil, kimi dostlarımıza göre Açık Radyo'nun "ilk ve en iyi programı!") Artık aramızda olmayan değerli eğitimci Tanyeri Erkman ile, artık sesi eski sesi olmayan Murat Belge'nin, taş plaklar çalarak, şarkılarla, türkülerle, tangolarla –kimi zaman düet yapıp bunlara eşlik ederek– şairin deyişiyle "Bin kocadan artakalan bakire/dul" İstanbul'u semt semt dolaşmalarının hikâyesi!

Onların ardından gelen bir dördüncüsü de, "Açık Radyo Konuşuyor" başlığını taşıyacak. Bu uzun ince yolun üzerinde giderken karşımıza çıkan ya da bizim peşinden koşup yakaladığımız olağanüstü renkli uluslararası ve ulusal şahsiyetlerle dünyadaki hemen her konu hakkında yaptığımız sohbetleri kapsayan bir kitap olacak. (Belki ikinci, üçüncü ciltleri de olabilir, kim bilir?)

Sonuç olarak şu analoji ile tamamlayalım bu "gidişat" bahsini. Açık Radyo'da nice zamandır "Hikâyenin Kadın Hali" diye bir programımız sürüyor. İşte şimdi onun adından esinlenmenin zamanı. Teşbihte hata olmazmış madem sevgili okur, projemizi adlı adınca analım o zaman: "Radyo hikâyesinin kitap hali!"

VI "Biz Yaşarken..."

Elinizdeki kitap, işte bu önemli hamlenin ilk adımını oluşturuyor. *Biz Yaşarken...* son yirmi yıl içinde bir şekilde Açık Radyo mikrofonları önünde ya doğrudan ya da dolaylı bir şekilde varlık göstermiş harikulade insanları ele alıyor: Tevfik Fikret, Serol Teber, James Baldwin, Madam Melpomeni, Kâzım Koyuncu, Hrant Dink, Aykut Barka, Bakır Çağlar, Tuncel Kurtiz, Nuh Köklü, William Saroyan[5], Ornette Coleman[6], Neşet Ertaş[7]...

Şairler, psikiyatrlar, yazarlar, oyun yazarları, oyuncular, rahibeler, eşcinseller, müzisyenler, bilim insanları, hukukçular, gazeteciler, aktivistler...

Hayatın binbir yönüne ışık tutan; eşitlik, adalet ve özgürlük peşinde koşan; etik-estetik arasındaki o ince çizgiyi gözden kaçırmayan kimlikleriyle bütün bu rengârenk insanlar kendilerini ve dertlerini bize aktarıyorlar ve durmadan yeniden anlatıyorlar.

Arada William Saroyan sahneye fırlıyor, Anadolu'nun bir yerinde bir gece rakı sofrasında kimsenin pek duymamış olduğu olağanüstü bir caz şarkısını terennüm edip soldan çıkarken, sofradaki arkadaşı Shakespeare'in 400. yaş gününü "to be or not to be..." okuyarak kutluyor!

Ardından, geçenlerde vefat eden caz üstadı Ornette Coleman 1999 Depremi'nin hemen sonrasında Açık Radyo'ya verdiği bir "mülakat"la karşımıza çıkıveriyor.

5 William Saroyan'ın 1964'e tarihlendiğini tahmin ettiğimiz Anadolu gezisinde yapılmış ses kaydını Açık Radyo'da yayınladık, fakat bu kayıt, kısalığı dolayısıyla, *Biz Yaşarken...* kitabında yalnızca işbu önsözde yer bulabildi.

6 Ornette Coleman'la telefonla yaptığımız kısa ama özlü mülakatın ise tamamı işbu önsözde birkaç satır aşağıda kendine yer buluyor.

7 Neşet Ertaş'la telefonla yaptığımız kısacık ve fakat özlü "mülakat" da *Açık Kitap*'ta "Bozlak" maddesi olarak yayımlanmıştı; şimdi yeniden bu önsözde yer buluyor.

Ornette Coleman: *"Doğa, olup bitendir ve biz çaresizizdir..."*

Topu topu 1,5 dakikalık bir mülakat bu. Ama Ornette, bir "Haiku" ya da Zen şairi gibi, binlerce yılın bilgeliğinden süzülüp gelmiş bir söylemle ve olanca nezaketiyle, insanın doğa ve tüm diğer canlılar karşısındaki kibrini yerle bir ediyor:

> İstanbul'daki herkese selamlar!
> Öncelikle, doğanın tesiri altında kalan herkesi gönlümde hissediyorum.
> Doğa, olup bitendir ve biz çaresizizdir.
> Bu zor zamanları geçirenlerin
> hayatlarında daha güzel anlara ulaşmaları
> ve yaşamlarına diledikleri gibi devam edebilmeleri için dua ediyorum...

Ve, Batı toplumlarının kültürlerinde pek âşina olmadığımız aynı derin tevazu ile, görünmez bir sanat köprüsünün üzerinden geçerek, uzaktaki dost sanatçılarla empati kuruyor:

> Bir diğer söylemek istediğim şey de şu ki,
> elimdeki kısıtlı yetenekle sebep olduğum değişimlere ilgi duyan sizlere minnetarım.
> Bir gün muhakkak, Türkiye'nin farklı kumaşlardan yaratıcı insanlarıyla -tabii ki demokratik bir biçimde- bütünleşebilmeyi ümit ediyorum.
> Herkesin yolu açık olsun!...

Neşet Ertaş: "*Aşk, dokunsa da yıpratmaz, incitmez...*"

Hayli ilginç bir paralellikle, yakın tarihte Anadolu'dan "yeryüzüne düşmüş" en seçkin dünya müzisyenlerinden biri olan büyük ozan ve saz şairi Neşet Ertaş, 2006 senesinde Açık Radyo'ya verdiği üç cümlelik kısacık bir "mülakat"ta, tıpkı Ornette gibi, olanca tevazuu içinde binlerce yıllık sufi anlayışını oracıkta damıtıveriyor. Ayrıca, onun ötesine geçiriyor ve aşkın musikisini eksiksiz bir şekilde biz dinleyicisinin kulağına üfleyiveriyor. İşte o zaman, kendisine kimi zaman yapılan "abdal" yakıştırmasının ne kadar hakedilmiş bir sıfat ya da "mertebe" olduğunu bir anda kavrayıveriyoruz biz de:

> Bozlak, bir feryattır efendim. Bozlak bir bağırtıdır, yüreğini dışarıya atmaktır. Bozlağın anlamı budur. İçinden geldiği gibi bağırır, söyler. Ölçüsüzdür. İçinden geldiği gibi söylenen bir havadır bozlak. Ölçüsü yoktur. Aşk dokunsa da yıpratmaz, incitmez. Aşk uyarıcıdır. İnsanın yüreği uyandığında, insan kendine gelir. Ben bu çerçevede söylemeyi daha uygun buluyorum. Acı da söylense, aşkla söylendiğinde dokunmaz, hissettirir. "Söyleyecek söz çok ama sarfedecek yer yok" derdi bana rahmetli babam. Duygusuz söz, aşksız söz tuzsuz aşa benzer, içe sinmez. Aşk ile duygu ile insanlarımızı eğletmeye çalışıyorum, saygım çerçevesi içinde.

Biz Yaşarken... kitabında "başrol oyuncusu olarak sahneye çıkan bu aktörlerin, yani hepsi hem sıradan hem de sıra dışı kişiliklere sahip bütün bu insanların temelde iki ortak özelliği olduğu söylenebilir.

Birincisi şu: Kendileri ne kadar olağan olurlarsa olsunlar, istisnasız hepsinin hikâyesi olağanüstü! Bunlar, radyo dinleyicilerinin

gönlünü ve zihnini çelmiş, hayatlarında bir şekilde sonsuza dek yer etmiş, iz bırakmış olduğunu düşündüğümüz hikâyeler... Daha önce dinlememiş bile olsanız, umarız, okuduğunuzda sizin hayatınıza da böyle derinlemesine değeceklerdir.

İkinci özellik ise, bu insanların hiçbirinin artık aramızda olmaması. Kimi, sevgili dostumuz Nuh gibi çok yakın bir zaman önce, özenle dokusunu inceleyip anlattığı mahallelerden birinde barbarca bir cinayete kurban giderek terk etmiş bu diyarı. Kimi ise –gelmiş geçmiş en büyük yazar ve aktivistlerden James Baldwin örneğinde olduğu gibi– yarım yüzyıl öteden sesleniyor neredeyse – üstelik, sesiyle bile değil; bunca zaman sonra bütün dünyada gün ışığına ilk kez çıkan bir söyleşisinin metniyle.

Elinizdeki kitabın adını, işte bu ikinci özellik yüzünden farklı düşünmüş ve "Açık Radyo'da Kanat Çırpan Sevgili Hayaletler" koymayı planlamıştık önce. Ama sonra, yeryüzünün "her şeye rağmen" süregelen olanca güzelliğinin içimizde yarattığı yaşama sevincinin, empati duygusunun (ve evet, sevginin de!) her şeye galebe çalmasının etkisiyle olsa gerek, şimdiki isminde karar kıldık.[8]

VII Hikâyet

Başlangıçta söz vardı. Söz, hikâye anlatmak içindi. Hikâye, yani anlatı ise toplum olarak varolmak ve hayatta kalmak içindi.

Anlatının önemini abartmak neredeyse imkânsız! Bu duyguyu en kısa yoldan aktarmak için size Açık Radyo'da son zamanlarda yayınladığımız dört anlatıdan seçtiğimiz dört kısa alıntı ile tamamlayalım istedik bu uzun önsözü.

Haklar savunucusu, aktivist, akademisyen Angela Davis şöyle anlattı:

---

8 "Biz Yaşarken" ismini öneren dostumuz Ezgi Ergenel'e de teşekkürü borç biliriz – e.n.

Hikâyelerimiz, tarihlerimiz birbirinden izole edildiği takdirde açıklığa kavuşamaz. Bize ait olduğunu düşündüğümüz hikâyeleri, "başkalarının" hikâyelerini, tarihini bilmeden gerçek manasıyla anlatamayız. Çoğunlukla bu "başka" hikâyeler ve tarihler aslında bizim tarihimiz, bizim hikâyelerimizdir – bu elbet, eninde sonunda ortaya çıkar. Siyahi feminist sosyolog Jackie Alexander'ın "Öğrenin: Siz feministler Kardeşsiniz!" ismini taşıyan çalışmalarında gösterdiği gibi bu diyalektik bir süreçtir; hikâyelerimizi gözden geçirebilmek için onları sürekli baştan anlatmamız gerekir. Baştan anlatıp, onları bir kere daha gözleriz; böylelikle ırk, sınıf, etnisite, ulus, cinsellik ve engellilik gibi konuların birbirine nasıl bağlandığını bilmezden gelmemizin önünü almış oluruz. (Boğaziçi Üniversitesi, Hrant Dink Anma konuşmasından)

Programcımız, yazar, yayıncı ve akademisyen Murat Gülsoy şöyle anlattı:

Yıllardır başka bir şekilde yaratıcı yazarlık eğitimi verirken de bunu deneyimliyorum: Özellikle bizimki gibi 'kapalı toplumların yaşamaktan kaynaklı belki bir konuşamama, konuşmama ve anlatmama, yüzleşmeme gibi bir geleneği, alışkanlığı var. Nasıl tarif ederseniz edin... Bu, belki bu türden etkinliklerle birazcık aşılabilir. [Açık Radyo ile Boğaziçi Üniversitesi Nâzım Hikmet Kültür ve Sanat Araştırma Merkezi'nin "Türkiye Hikâyelerini Anlatıyor" ya da "Hayat-ı Hakikiye Hikâyeleri" başlıklı ortak projesinden bahsediyor.] Çünkü, anlatılan hikâyede çoğu zaman kendimiz oluruz ve kendimizle ilgili bir yüzleşme, bir tanıklık, bir kayıt düşme mümkün hale gelebilir. Ve bence biz buna çok ihtiyaç duyuyoruz – yani bu türden konuşmaya. (Açık Gazete programındaki söyleşisinden)

Doğa yazarı, aktivist, konuşmacı Terry Tempest Williams şöyle anlattı:

Öncelikle, evet ben kendi hikâyem yüzünden, bedenimde taşıdığım şey yüzünden bir aktivistim. [...] Aktivizm çeşitli biçimlerde olur. Bence benim yazı yazmam aktif bir direniş ve ısrardır ve bence kendini çevreci, doğa korumacı, iklim değişikliği aktivisti sayan kimse

> artık sabırlı olmak istemiyor. Hükümet liderlerinden tanınma talep ediyor ve bu dünyanın her yerinde oluyor. Ben yazarım. Bu yüzden, yazmak benim aktivizmim. Ben hikâyeler anlatıyorum. Benim geldiğim kültürde kadının ne dediğinin önemi yoktur. Oysa benim ne dediğim önemli. Benim dediğim önemliyse, seninki de önemlidir. Sana bir hikâye anlatırsam, sen de bana kendi hikâyeni anlatırsın. Ve böylece birbirimizden cesaret alırız. Şunu unutmamalıyız; hepimizin kanı aynı renkte akıyor, hepimiz aynı gezegende yaşıyoruz. Elimizdeki bu güzel hayatla ne yapacağız? Ben sevdiğim şeyi korumak istiyorum..." (Halki [Heybeliada] İklim Zirvesi'ndeki konuşmasının ardından Açık Yeşil programına verdiği söyleşiden.)

Yazar, aktivist, sinemacı, konuşmacı Naomi Klein şöyle anlattı:

> Öte yandan, geleceğe uzanan ikinci bir yol daha var: Gezi Parkı ayaklanmasının da bir parçası olduğu mücadele hareketinden doğacak ikinci bir yol. [...] Bu bize başka bir geleceğin mümkün olduğunu gösteriyor, hem de devasa ölçekte. İşte bir yanda da anlatılan o eski hikâye var ki onun bizi nereye götürdüğü malûm. Öte yandan serpilmekte olan bir yeni hikâyemiz var. Şimdi esas soru şu: Bu yeni hikâye bizi o kıyamete götürecek gelecekten kurtaracak kadar hızlı serpilebilecek mi? Çünkü artık bize verilmiş bir son mühlet var. Ama şurası kesin: Tarihî zamanlarda yaşıyoruz. Önümüzdeki birkaç on yılda yapacaklarımız, dünyanın geleceğini kuşaklar boyu etkileyecek. Bu da muazzam bir yük tabii, ama aynı zamanda muazzam da bir ayrıcalık! (Açık Radyo'ya Kanada'dan telefonla verdiği mülakattan.)

İşte: Ol hikâyet, bundan ibaret!

Ömer Madra,
İstanbul, 17 Ağustos 2015

James Baldwin I

Nazar Büyüm'ün 1969 yılında gerçekleştirdiği Baldwin söyleşisi, çeşitli sebeplerle günümüze kadar gün yüzüne çıkmamıştı. Yazarın radikal ve yaratıcı kişiliğini net bir biçimde ortaya koyan bu olağanüstü söyleşinin tamamı, neredeyse yarım yüzyıllık bir "ara"dan sonra dünyada ilk kez işbu kitapta yayımlanıyor.

James Baldwin'le evinde, bir akşamüstü yaptım bu görüşmeyi. Bir yandan ömründe ilk kez bir oyun sahneye koyuyor, bir yandan da üstünde çalıştığı iki kitabı bitirmeye çalışıyordu. O sıralar, özellikle de o akşam görüşmeye girişmeden önce, "sürekli bir yetersiz uyku ve yorgunluk" içinde olduğunu söylüyor, bu da genellikle, özellikle de o akşam her halinden belli oluyordu.

Görüşme Baldwin böyle bir durumdayken yapıldı. Aşağıdaki metin, çok ufak ama zorunlu bir-iki değişiklik dışında konuşmalarımızın tamamıdır. Ben olduğu gibi yayımlanmasını istedim, metni sonradan kendisine gösterdim ve o da herhangi bir değişiklik yapılmasını gereksiz buldu.

Nazar Büyüm: Bu görüşmenin kapsamını mümkün olduğunca geniş tutmayı kararlaştırdık. Seni, hayatını tanımak, edebi ve siyasal görüşlerini öğrenmek isteyeceğim. Her ne kadar bir yazarın edebi ve siyasal görüşleri genellikle içiçeyse de, sen bir yandan da siyahi Amerikalıların siyasal eylemlerinde etkin rol oynayan bir kişisin. Bir yandan "edebiyat" yazıyorsun, öte yandan da "onlardan biri"sin. Bu nedenle, edebiyat ve siyasetten iki ilintili ama ayrı konu olarak söz edeceğimizi umuyorum. Bu görüşmeyi kendinden ve eserlerinden kısaca söz etmeni rica ederek başlatmak doğru olacak sanırım.

James Baldwin: New York kentinde, Harlem Hastanesi'nde, 1924'te doğdum. Dokuz çocuğun en büyüğüyüm. Sana gerçeği söyleyeyim, kendi hayatım beni hiç mi hiç ilgilendirmiyor. Daha ne diyebilirim ki? Korkunç koşullarda doğduk ve bir şekilde yaşadık... Aslında soru pek açık değil bir yönüyle, nasıl cevaplayacağımı bilmiyorum. Kendimden mi bahsetmemi istiyorsun?

N. Büyüm: Hayatının ana çizgilerinden, ne yaptığından, nerede eğitim gördüğünden...

J. Baldwin: Eğitim görmedim.

N. Büyüm: Demek eğitim görmedin... Sonra, eserlerine dair birkaç şey öğrenmek istiyorum. Örneğin roman, hikâye ve oyun yazıyorsun, kaç romanın var?

J. Baldwin: *Go Tell It On The Mountain*, *Giovanni'nin Odası*, *Bir Başka Ülke*, *Ne Zaman Gitti Tren*, *Going To Meet The Man*, *Nobody Knows My Name*, *Notes of a Native Son*, *Bundan Sonrası Ateş*, *Nothing Personal*, kaç etti?

N. Büyüm: Dokuz.

J. Baldwin: Dokuz kitap. Sonra, bir oyun olan *Blues For Mr. Charlie*'yi yazdım, *The Amen Corner*'i yazdım, bu da bir oyun ve *Giovanni'nin Odası*'nı da oyun olarak yazdım.

N. Büyüm: Oyun olarak yeniden yazdın.

J. Baldwin: Evet. Demek ki kaç kitap oldu hepsi? Görüyorsun ya, görüşme yapılması güç bir kişiyim.

N. Büyüm: Teypten saymak kolay nasılsa. Daha önceki konuşmalarımızdan ilk olarak bir kısa hikâyenin bir kilise dergisinde, sen on iki yaşındayken yayımlandığını biliyorum.

J. Baldwin: Evet, adı "Massacre"dı [Katliam].

N. Büyüm: Neydi adı?

J. Baldwin: "Massacre." 1936 İspanya İç Savaşı'na dair bir hikâyey-

di; o zamanlar bu konuda hiçbir şey bilmiyordum, sadece insanların bir yol üzerinde bombalandıklarını biliyordum, dikkatimi çeken de bu olmuştu. Şunu da söyleyeyim ki hikâye kilise dergisi tarafından bir tür sansürden geçirildi.

N. Büyüm: Hikâyenin İspanyol İç Savaşı'na dair olduğunu söyledin. Bir yazar ve bir insan olarak bugünkü yerine dair, gelişimine dair bir hareket noktamız olsun diye bize bu ilk hikâyenle ilgili bir şeyler daha söyler misin?

J. Baldwin: Cevap vermeden önce şunu söylemeliyim ki bir insan ve bir yazar olarak nasıl geliştiği sorulacak en son kişi o insanın kendisi, o yazarın kendisidir. Bu benim hiç ilgilenmediğim bir konu. Örneğin neden on iki yaşımdayken İspanya İç Savaşı üstüne bir kısa hikâye yazdım bilmiyorum, hiç de bilmeyeceğim.

N. Büyüm: Ben de onu sormadım, sorduğum...

J. Baldwin: Yok, yok, elimden geldiğince dürüst davranmak istiyorum yalnızca; bir de, çok da iyi durumda olmadığımı söylemiştim. Ayrıca, gerçeği söyleyeyim, uzun süredir sormadığım şeyleri kendime sormama yol açıyorsun.

N. Büyüm: Bu da enerji ister elbette.

J. Baldwin: Enerjiye aldırmıyorum da, örneğin o hikâye, şimdi geriye bakınca: kırk beş yaşındayım, o zaman on iki yaşındaydım, otuz üç yıl önceymiş değil mi?

N. Büyüm: Evet.

J. Baldwin: Olağanüstü bir sanat hayatının olağanüstü bir başlangıcı bu. Çünkü başka bir şey üstüne de yazabilirdim, değil mi? Başka bir şey üstüne yazmam beklenmez miydi?

N. Büyüm: Evet, doğru.

J. Baldwin: On ikisinde bir oğlan niye İspanya İç Savaşı üstüne yazsın?

N. Büyüm: Doğru, olağanüstü bir şey.

J. Baldwin: Bunu bir övünme olarak değil de bir muamma olarak ifade ediyorum.

N. Büyüm: Elbette, anlıyorum. Ama Türkiye'deki okurlarımız yeni kitaplarını biliyorlardı sanırım, bu nedenle bu soruyu sorup o hikâye üzerinden...

J. Baldwin: Yok, yok, önemli değil, istediğini sorabilirsin. Yalnız, sorularına cevap verebilmek için gerçekleri söylemeye çalışmam gerek, bu da senin sorduğun gibi benim kendime sorular sormamı gerektiriyor, anlatabiliyor muyum?

N. Büyüm: Evet, anlıyorum.

J. Baldwin: Seni kandırmak istemem.

N. Büyüm: Sağol. Şimdi bu soru garip ve basit gelebilir sana ama sormak istiyorum: Yazmana ne yol açtı? Bazen ilahi bir etkinin yazarı yazmaya zorladığı ileri sürülür. Bazen de yapacak başka bir şey olmamasının buna yol açtığı söylenir; yani insanların yapacak başka şeyleri olmadığı için yazdıkları iddia edilir.

J. Baldwin: Bana kalırsa, yazma nedenleri bu olamaz.

N. Büyüm: Yazmaya başlaman bilinçli bir amaç taşıyor muydu?

J. Baldwin: Yazabildiğim için yazdım. İmla bildiğim için yazdım.

Okulda bir kelimeyi görmeden duyunca imlasını doğru yazabildiğimi anımsıyorum. Örneğin "donkey" sözcüğünde (nedense yalnız bunu anımsıyorum, ama daha çok küçüktüm) bir "e" bulunduğunu biliyordum. İnsanın haklı olarak "donky" diye "e"siz yazabileceği halde ben bir yerde bir "e" bulunduğunu biliyordum, neden, bilmiyorum. Hiç gramer bilmem örneğin. Hiçbir zaman gramer öğrenmedim. Tümcenin nesi yanlış bilemem, ama tümceyi düzeltebilirim. Tümce kurallarını falan bilmem ama iyi bir tümceyi kötüsünden ayırt edebilirim.

N. Büyüm: Evet, elbette.

J. Baldwin: Yazmama yol açan şeyi bir yandan hiçbir zaman bilemeyeceğim; öte yandan, bilecek bir yaşa geldiğim zaman, somut olarak beni yazmaya zorlayan, başka bir şey yapamamamdır. Satıcı olmaya hazırlıklı değildim, satıcılık yaptım; garson olmaya hazırlıklı değildim, garsonluk yaptım; ağır işlerde çalışmaya hazırlıklı değildim, ama bir sürü ağır iş yaptım. Bu kendimi ve ailemi kurtarmak gibi güç ama çözmek zorunda olduğum bir sorundu.

N. Büyüm: Yani, belki de koşullar ve senin...

J. Baldwin: ... benim koşullara tepkim.

N. Büyüm: Evet... Bu soruyu daha önce de sormuştum sana. Bildiğim kadarıyla Amerikan edebiyatında sana tesir edecek ölçüde etkili olmuş ve okunmuş bir siyahi yazar yok. Biçim ve içerik yönünden senin yazdıkların böyle birinin etkilerini taşır mı?

J. Baldwin: Hayır. Siyahi yazarların olduğunu öğrendiğimde aşağı yukarı yetişkin biriydim. Büyüme çağlarında bildiğim tek yazar yok, aslında iki yazar biliyordum; bir ozan olan ve ortaokulda bana Fransızca öğreten Countee Cullen'i bir de Langston Hughes'u biliyordum, bu ikincisiyle ünlü biri olduğumda tanıştım ancak. Sonra Richard Wright vardı bir de; en önemlisi oydu benim için

ama bir yazar olarak değil. Bir siyahın da yazar olabileceğine dair bir kanıt olduğu için önemliydi. Çünkü benim durumumda birinin Harlem'de dolaşıp "yazar olacağım" demesi gülünç bir şeydi. Kimse inanmadı buna, ne babam, ne annem, çocuklarsa zaten çocuktular. Richard Wright işte bu açıdan çok önemli benim için ama bir yazar olarak değil. Beni gerçekten etkileyen tek önemli siyahi yazar (bu yanlış yorumlanacak eminim ama benim suçum değil, eğitiliş şeklim buna yol açtı) çok çok daha sonra tanıdığım, tarih hassasiyeti ve üslup hassasiyeti olan W.E.B. de Bois'dır. De Bois, iyi bir romancı değildi ama gerçek bir zekâya, gerçekten araştırmacı bir zekâya sahipti; ülkesi onu kendi öz ülkesinde sürgünlükle ve Afrika'da ölümle ödüllendirdi; Amerikalılar onun kendi kendini sürgün ettiğini savunurlar, öyle değildi, bunu açıkça belirtmek isterim. O kendi ülkesinden kendi yurttaşlarınca çıkarıldı ve doksan dört yaşında, Washington Yürüyüşü'nden bir gün önce öldü.

Bunun dışında, benim kuşağımdan kimse siyahi yazarları tanımazdı. Örneğin Aleksandr Puşkin'in siyahi bir yazar olduğunu bilmezdim çünkü Amerikalıların okullarında siyah çocuklara öğretilmez bu, öğretilmemesinin nedeni de şu: Eğer kendini bu kadar tanırsan seni kullanamazlar artık. Amerikalıların bana öğrettiklerine inansaydım, Hıristiyanlara minnettarlık duyması gereken bir vahşi, kuyruğunu yeni yeni yitirip maymunluktan kurtulan, uygarlığa hiçbir katkıda bulunmamış, tarihinin bir felaketler dizisi bile olmadığına, zaman içinde adı anılmayan, bir tarih sahibi olmaya yeteneksiz bir vahşi olduğuma inansaydım, işte o zaman ya ölürdüm, ya esrarcı olurdum ya da hapse girerdim, yalnızca dediklerine inanmam yüzünden; benim kuşağımdan, bu nedenle ölmüş olan ya da morfin iğnesinin ucuna mecbur ya da hapiste olan çoğu insan gibi... Bu yalnız kendi ülkemi değil, tüm insan soyunu sorumlu tuttuğum bir suç; ciddi bir suçlama bu.

N. Büyüm: Evet, öyle, öyle... Eğer Amerikalı siyahların edebiyatı ile genel olarak kara derili Afrikalıların edebiyatını kökleri

yönünden incelersek, içerik ve biçim açısından bu iki edebiyat arasında bağlar, ilintiler var mı sence?

J. Baldwin: Yanıtlanması güç bir soru bu, çünkü Afrikalı ozanlar da Afro-Amerikalı ozanlar da Batı'da artık bulunmayan bir gelenekten geliyorlar. Ben, örneğin, bir yazar olarak yazılı bir gelenekten gelmiyorum. Benim çıkış noktam sözlü, ağızla yapılan bir edebiyattır; mesela "blues". Afrika'da yazmazdık biz, konuşurduk – konuşmak: Batılı ülkeler konuşmayı bir olanak olarak akılda tutmalılar. Her şey babadan da oğula işte böyle geçerdi. Kabile de devlet de işte böyle yaşayabildi; Amerikalı siyahlar da ancak böyle sağ kalabildi.

N. Büyüm: Sözlü edebiyatla.

J. Baldwin: Amerika'da biz, bir beyaz olarak senin anlayamayacağın bir şekilde konuşmak zorundaydık. Ray Charles hâlâ beyazların anlayamayacağı bir dilde konuşuyor. Bir ölüm kalım meselesi olarak böyle yapmak zorundaydık. Ben, köle gözcüsünün gözleri önünde kardeşime üç dakika içinde şunu ya da bunu yapmazsa ne olacağını bildirmek, onu uyarmak zorundaydım. Kardeşim gidişini bana bildirmek, beni uyarmak zorundaydı. "Steal Away To Jesus" böyle çıktı ortaya. Bu hâlâ özel bir dil. İki nedenle özel: Birincisi, biz hâlâ aynı durumdayız ve ülke bizim değil, gücümüz yok. İkincisi de şu ki Greenwich saati İngilizlerin buluşuna dayanan bir zaman ölçüsü; bir de "zencilerin saati" denen bir zaman ölçüsü, Londra'da olmayan bir hayat şekli var.

N. Büyüm: Evet, sanırım anlıyorum. Afrika ve Amerikan siyahi edebiyatlarına ilişkin bir sorum daha var. Sartre Afrika şiirinin yirminci yüzyılın en devrimci şiri olduğunu söylüyor. Amerikan siyahi şiiri de öyle midir sence?

J. Baldwin: Devrim ile şair arasında belirli bir mesafe vardır.

Yavaş yavaş anladım ki saygın bir kişi olan Sartre hiçbir devrim türü konusunda bir otorite değildir daha. Olamaz da. Bence, aslında Sartre Fransız şiirine dair bir şey bilmiyor; siyahi şiire dair bilgisiyse daha da az. Siyahlar beyazların kafalarında öncelikle bir umut ve bir simge olarak yer alırlar; beyazların güçlenmesi ve bu güçlenmenin oluşturduğu biçim ile ortaya çıkan tüm bu kara-beyaz ayrımı ve tüm bu kara-beyaz çatışması her beyaz adamın kafasında korkunç bir duygusallık bırakmıştır. Jean-Paul Sartre olmak, Paris'te yaşamak, Richard Wright'ın arkadaşı olmak, düşünceleri sonsuzca işlemek ve senden aşağılarda bulunanlar için bir tutuma sahip olmak başka bir şeydir, Martin Luther King ya da Malcolm X olmak başka bir şey; aradaki fark Malcolm'ın temsil ettiği ulus konusunda duygusal olmayışı, onlardan biri olmasıdır. Malcolm temsil ettikleriyle konuşurken bir kuramdan hareket etmiyordu, hareket noktası kendisinin ve onların yaşadıkları hayattı. Onun seslendikleri üstünde etkili oluşunu bu durum açıklar, onun kurulu düzen için tehlikeli oluşunun sebebi de budur.

N. Büyüm: Eserinden söz edersek, roman, hikâye, oyun ve deneme türlerini kullanıyorsun yazarken. Bu, bir konunun, örneğin romana uyarken diğer bir konunun örneğin piyese uygun olduğunu düşünmenden mi kaynaklanıyor?

J. Baldwin: Bunu yanıtlayamam. Aklıma bir şeyler gelir... Benim aklıma gelen her şey aşağı yukarı biçimiyle, türüyle birlikte geldi. Bazen yanıldım bunda. "The Amen Corner" 1951 ya da 1952'de, yok, 1951'de bir kısa hikâye olarak başladı; sonra bunun bir kısa hikâye olmadığını fark ettim, bir oyundu bu ve yapabileceğim hiçbir şey yoktu bu konuda. Bir oyun yazıp yazamayacağımı bilmiyordum ama hikâye olamazdı bu, bir oyundu.

N. Büyüm: İlk oyunundu bu senin, değil mi?

J. Baldwin: Evet, ilk oyunumdu. *Bir Başka Ülke* her zaman bir

romandı. Neden bilmem. *Bundan Sonrası Ateş* her zaman bir denemeydi.

N. Büyüm: Yazılarında çıplak, kaba, sert, acı, somut gerçeği yansıtan bölümler ve "duygusal nesir" diye adlandırabileceğimiz bölümler var. Bu nedenle yazıların kimi zaman romantik yanları olan gerçekçi yazılar olarak tanımlanıyor.

J. Baldwin: Ohooo!

N. Büyüm: Bunu derken yaygın olduğunu sandığım bir görüşü iletiyorum.

J. Baldwin: Çok da incelikle iletiyorsun.

N. Büyüm: Hiç de değil. Bildiğim gibi...

J. Baldwin: Sen konuş, hah! Hah! Devam et.

N. Büyüm: Diyeceğim şu ki...

J. Baldwin: Nasıl tanındığımı gayet iyi biliyorum.

N. Büyüm: Öyleyse, sence bu doğru mudur? Bir de edebi okullar ve akımlar açısından eserini nasıl sınıflardın?

J. Baldwin: Cık, cık, cık, cık, cık. Edebi okullar ve akımlar açısından eserimi sınıflandırmazdım.

N. Büyüm: Edebi okullar ve sınıflar açısından eserin "konusunda" ne dersin?

J. Baldwin: Sınırlarım ve yeteneklerim çerçevesinde yapabileceğimin en iyisini yaptım. Bildiğim kadarıyla belirli hiçbir okula

ya da akıma girmiyorum. Okuduklarımın çoğunda belirginleşen ana akıma girmediğim kesin. Bundan mümkün olduğunca kaçınmaya çalıştım, romantik olabilirim, ama duygusallıktan mümkün olduğunca kaçınmaya çalıştım. Baktığım ne olursa tam gözünün içine bakmaya çalıştım; başardığımı söylemiyorum ama bu benim tutkum, bu benim yapmak istediğim şey: Hakikati söylemek. Hiç kimsenin hiçbir zaman gerçeği söylemediğini çok iyi biliyorum. Ama kişi hiç değilse bilinçli olarak yalan söylemekten kaçınabilir.

N. Büyüm: Evet, elbette. Ne demek istediğini anlıyorum... Bir başka şey geliyor aklıma: Sen eserini sınıflamasan, sınıflayamasan bile eleştirmenlerin başlıca hareket noktalarından biridir bu; onlar yaparlar bunu, sınıflandırırlar.

J. Baldwin: Varsın yapsınlar.

N. Büyüm: Peki ama yine de...

J. Baldwin: Ben eleştirmenlerimin tümünden daha çok yaşayacağım. Bir de, eleştirmenlerim çok değil benim, beni yorumlayanlar çok. Bu da aynı şey değil.

N. Büyüm: Evet, aynı şey değil. Edebiyatın bir işlevi ya da işlevleri olduğuna göre bir ödevi ya da ödevleri de var. Bu ödevler sence nelerdir Jim? Ayrıca, genel olarak edebiyat, özel olarak da senin eserin yönünden yazar bu ödevleri nasıl yerine getirmelidir? Şimdiye değin bundan çok dolaylı olarak söz ettik, ama tam olarak söylersek...?

J. Baldwin: Sen işlevler ve ödevler diyorsun, ben sebep ve sonuç diyorum. Örneğin, şunu söylemek isterim ki, insanların fark etmesi gereken ilk şey, ya da benim fark etmem gereken ilk şey, benim Mao Zedung, Fidel Castro ya da, hatta, Eldridge Cleaver

olmayışımdır; ve Malcolm X ya da Martin Luther King de değilim. Her şeyden önce, işlevimin ve ödevimin bir yazar olduğum gerçeğinde özetlendiğini kabul etmeliyim. Bu işi bir yürüyüş idare etmekten ya da bir slogan yazmaktan daha iyi yapabilirim. İçine doğduğum ve şimdi de içinde var olduğum ürkünç durum açısından bir yazar olarak, başlıca rolüm ve işlevim bu duruma tanık olmak, bu durumu saptamaktır. Bunun için de insan soyunun yeterliliğine inanç gerekir; öyle ki, kavga bittiğinde, benim küçüklüğüm gibi bir oğlan ya da kız kardeşimin küçüklüğü gibi bir kız, sloganlar, bayraklar, programlar dışında ihtiyaçları olan bir şeyi bulabilsinler; dünyayı gerçekte değiştiren tek şeyi, insan ruhuna inancı. Başka bir şey değildir dünyayı değiştiren. Kişinin kendi öz çağı açısından kişinin kendi öz işlevi açısından ve kendi öz ödevleri ve kendi öz sebep ve sonuçları açısından bu böyledir. Kimi insanlar *Bundan Sonrası Ateş*'i yazdığım için kentlerin yakılmasından benim sorumlu olduğumu düşünüyorlar. Ben *Bundan Sonrası Ateş*'i kentlerin yakılmasının önüne geçmek için yazdım. Bu nedenle örneğin kendi kuşağıma değil en yeni kuşağa karşı sorumluluk sahibiyim. Ozanın sorumluluğu, onu ortaya çıkaran toplumu başka bir ozan daha çıkaracak güçle donatmaktır. Bu da siyasal bir faaliyettir, Ronald Reagan'ın ve Richard Nixon'ın da bildiği gibi.

N. Büyüm: Yani sen geleceğe, örneğin şimdinin en yeni kuşağına bir şeyler iletmenin, onlara gelecekte okuyacakları bir şeyler yazmanın kendi çağına bir mesaj iletmekten daha önemli olduğunu düşünüyorsun.

J. Baldwin: Sorun insanların bunları gelecekte okumaları değil. Yazılan okunsun okunmasın orada bulunacak. Toplumlar çok gizemli bir biçimde değişir. Malcolm hiç karşılaşmadığı, onun tarafından değiştirildiklerini bile bilmeyen milyonlarca insanı değiştirdi. Bir ulusun ozanları saymasının, taşa tuttuğu, aç bıraktığı ozanları saymasının nedeni, bunun tek umutları olduğunu

bilmeleri, hissetmeleridir. Kendilerinin, dayanamadıkları bir biçimde tanımlanmaları, birlikte yaşamak zorunda oldukları tek umut öte yandan da.

N. Büyüm: Evet. Bu anlaşılır bir şey. Jim, geçmişte de şimdi de Amerikalı siyahlar üstüne yazan yabancı ve Amerikalı beyaz yazarlar olduğunu biliyoruz. Bir yanda da Amerikalı siyah yazarlar var. Beyaz yazarların başkaları üstüne, oysa zencilerin kendileri üstüne yazdıkları açık.

J. Baldwin: Açık mı bu?

N. Büyüm: Açık değil mi?

J. Baldwin: Siyah bir adamı derisinin renginden tanıyamazsın, ya da beyaz bir adamı, onu da derisinin renginden tanıyamazsın. Bu görüşü kabul etmeyi isterdim; ama intikam ve hayalin ötesinde bir yere ulaşmanın ne güç olduğunu biliyorum. Öyle ki, bana kalırsa, beyaz olsun siyahi olsun çoğu Amerikalı yazar bir hayal ile uğraşıyor. Bu siyahın kafasında başka türlü yaşar, beyazın kafasında başka türlü, ama hâlâ hayaldir. Şimdi düşünebildiğim hiçbir yazar –romancılardan söz ediyorum elbet, çünkü bu kimi denemeciler için böyle değil, bazı yazarlar için doğru değil, bunların adını da verebilirim, ama eğer verirsem öyle kişileri dışarıda bırakacağım ki başım belaya girecek, iyisi mi kimsenin adını vermeyeyim– hiç kimse baskının ekonomik temeline –çünkü bir ekonomik temel var– saldırmamış, saldırmaya yeltenmemiştir. Liberallerin her biri salt kara etten PARA yaptıkları gerçeğinden ötürü affedilmek isterler. Batı dünyası böyle yapılmış. Her şey, Güney Afrika'da, Johannesburg'daki bir zenci madencinin kara sırtına dayanmaktadır; o Güney Afrika ki hükümeti, Batı olarak ne kalmışsa hepsinin (bununla Washington kentini kastediyorum) olanca desteği ardında olmasa bir saat bile ayakta kalamaz. Herkes de bilir bunu, kimse bir şey söylemez bu konuda.

N. Büyüm: Kafalarındaki düşünceler başka olabilir ama bu yazarların çoğu bir hayal ile uğraşıyorlar diyorsun.

J. Baldwin: Kafanda ne olduğu önemli değil, ne yaptığın önemli.

N. Büyüm: Yani, ürün hayal sence.

J. Baldwin: Büyük bölümüyle. Öte yandan, dayandığın topluma saldırmak da çok güç elbet. Kişinin kendi öz tarihini incelemesi ve değiştirmeye çalışması çok güç, hemen hemen imkânsız, çok az insan yapabildi bunu. Tarihin, uyanılmaya çabalayan bir karabasan olduğunu söylerken Joyce çok haklıydı.

N. Büyüm: Buraya değin anlattıkların çoğunlukla dolaylıydı, Amerika'daki siyahi hareketinden doğrudan doğruya söz eder misin biraz?

J. Baldwin: Hiçbir yazar doğrudan doğruya söz etmez böyle bir şeyden. Doğrudan doğruya... Dolaysız olarak... Eisenhover dolaysız söz ederdi, Nixon dolaysız söz eder, Hitler dolaysızdı. Hiçbir sanatçı hiçbir zaman doğrudan doğruya söz etmez böyle bir şeyden. Çünkü söz edeceğin şey, konun çok kaygan, ele avuca sığmaz olmayı; kişinin insanlığın durumu olan konuya gelişi, geliş yolları olağanüstü dolambaçlı olmayı gerektirir. Böyle olmasaydı hiç kimse yer yüzünde tek bir sanatçıdan olsun söz edildiğini duymazdı. Konu ise insanların, senin, benim, hepimizin acındığımız, yakındığımız yıkımlardan nasıl, ne yönde sorumlu olduğumuzdur.

N. Büyüm: Tamam, sen gene de Birleşik Devletler'deki siyahi hareketi anlatır mısın?

J. Baldwin: Birleşik Devletler'de bir siyah hareketi yok, Birleşik Devletler'de bir beyaz hareketi var.

N. Büyüm: Dediğini tekrarlar mısın?

J. Baldwin: Birleşik Devletler'de bir siyah hareketi yok. Biliyorum, var gibi görünüyor. Birleşik Devletler'de bir beyaz hareketi var. Ve bir de siyahların tepkisi. Beyaz ve siyah sözlerini bir yana bırakır da, örneğin, Hıristiyanlar ve Yahudiler, ya da Almanlar ve Yahudiler ya da Çekler ve Ruslar dersek, ne demek istediğim daha iyi anlaşılır. Olanlara bir Çekoslovak hareketi diyemezsin, olanlar Rus gücüne karşı bir Çek tepkisidir, değil mi? Birmingham, Alabama'da Kilisedeki çocukları bombalayıp yok ettiklerinde olanları bir siyah hareketi sayamazsın ki; bu salt beyaz gücün bir kanıtıydı; bütün toplumlar gibi beyaz toplum da kendini korumaya kararlı. Doğru değil mi?

N. Büyüm: Doğru. Devam et.

J. Baldwin: Öyleyse, Birleşik Devletler'deki beyaz hareketi bir halkın varlığını sürdürme çabasıdır: yalnız, artık geçerliliği olmayan ilkeler uyarınca bir varlık ve bir çaba. Nixon siyah değil, onu oy verip iktidara siyahlar getirmedi.

N. Büyüm: Gerçekten öyle. Anımsadığım bir başka şey daha var. Bir keresinde bana "hürriyet" sözünü sevmediğini, bunun yerine "kurtuluş" sözünü kullanmayı seçtiğini söylemiştin. Niye böyle düşündüğünü açıklar mısın?

J. Baldwin: Çünkü bir çok siyahi öğrenciyle birlikte çalıştım; siyasal bir sorun olan ve, daha önce de dediğim gibi, ekonomik bir sorun olan "hürriyet"ten söz edebilmek için, önce insanlar baskıdan kurtarılmalı ya da kendi kendilerini kurtarmalı. Bundan sonra, mümkün olan dünyaların en iyisi ellerine verildikten sonra, insanlar kendi başlarına karar verebilirler "hür" olmayı isteyip istemediklerine. Ama kölelikten kurtarılmadan "hürriyet" sorunu akademiktir, akademik düzeyde kalır. Örneğin demokrasi

sorunu, diyelim ki, herhangi bir geri kalmış ülkede (geri kalmış ülke terimini, ülkelerin zenginliği yönünden kullanılan bir Batı terimi olarak alıyoruz) demokrasi sorununu ele almazdan önce... Vietnam'da bir seçimin ne anlamı vardır? Ona bakarsan Amerika'da bir seçimin ne anlamı vardır? Anlatabiliyor muyum?

N. Büyüm: Evet, anlıyorum. Beyazlar ve siyahlar yönünden Amerika'daki durum genellikle "toplumsal" bir sorun olarak nitelenmekte, oysa öyle değil aslında, demiştin. Bu durum nedir sence ve neden?

J. Baldwin: Ben bunun bir psikoz olduğunu düşünüyorum. Kendilerini California'da bulan, kendilerini Kayalık Dağlar'ı geçerken bulan, kendilerini inanılmaz koşullar içinde bulan Avrupalı göçmenler ve Avrupalı da olmayan insanlar, başka bir şeyleri olmadığından, şu ya da bu biçimde sadık kalmak zorundaydılar atalarına. Aziz Patrick Günü bu nedenle var Amerika'da, gene bu nedenle Alman-Amerikan Bund'u vardı, hâlâ da bir Amerikan Nazi partisi var. Amerika'da herkes –bu söyleyeceğim Amerika'nın bir gerçeği ve erime, kaynaşma potası yalanını ortaya koyan bir gerçek– ne ve nereden geliyor olursa olsun, Polonyalı, İtalyan, Yahudi, herkes bir başka tarihi kendi tarihi sayar. Amerikan tarihiyle böbürlenirken yine de bir başka tarihe atıfta bulunur, hatta bir başka tarihe uyarlar. Durum böyle alınırsa, bir tarihi olmadan Amerika'ya gelen zenci, ülkeyi yaptı ve ülkede en istenmeyen kişi durumuna geldi. Çünkü kurbanları yaratan insanlar ne yaptıklarını bilirler. Bilmez görünürler ama bilirler ne yaptıklarını. Yaşama çabasındaki bu ufak cumhuriyet, bilinen hiçbir dili konuşmayan ve tanrıdan söz edildiğini duymamış olan Kızılderililerle ve salt renkleri nedeniyle gizemli görünen, ve hayvanlar gibi kullanılan ve insanlar gibi koyunlarına girilen zencilerle nasıl bağdaştıracaktı kendini? İnsanlar zenci kölelerini gebe bıraktılar, sonra da linç ettiler çocuklarını kendi çocukları olduğunu bile bile. Alabama'da birini biliyorum, çok açık derili

bir zenci. Babası çok ünlü ve zengin bir avukattır. Bu adam her gün babasının yazıhanesine gider ve on dakika, on beş dakika, yarım saat oturur bekleme odasında salt kendisini kabul etmemiş olan bu babasını kızdırmak için. Elbette bu adam da, yazıhaneye giden bu adam da ürkünç bir bela içindedir. Ama neden böyle yaptığı pek anlaşılamayacak bir şey değil: Adam onun babası!

N. Büyüm: Marksist terminolojiyi kullanırsak, ırk ayrımı sınıfsal açıdan açıklanabilir mi sence? Bu soru bir ikincisine yol açıyor: Amerikan beyazlarının hangi sınıfı siyah-beyaz çatışmasında en etkindir? Bu soruyu yanıtlarken şu iki noktayı akılda tutmanı isteyeceğim: En etkin şekilde siyahların yanında bulunan beyaz sınıf ve en etkin şekilde siyahların karşısında bulunan beyaz sınıf.

J. Baldwin: Bir an için unutalım Marx'ı. Bu bir paradoks. Güney'in fakir beyazı zavallıdır çünkü bir zenciden üstün olduğunu sanır. Böyle düşünür çünkü kendisini kuşaktan kuşağa bu düşünceye bağımlı tutan kişiler ona böyle söylemişlerdir. Karısı için endişe duyar –bir başka psikoz– işi için endişe duyar, çocukları için endişe duyar, aslında beyaz olmanın ne demek olduğudur endişesi. Sonra da tüm bunlar birleşince, kişinin cinselliğinden korkması, kişinin gücünden korkması, kişinin hayatını kazanamayacağından korkması, bunlar birleşince sonuç ırk ayrımı denen şeydir. Kısa bir süre önce Amerika'da yedi-sekiz yaşlarındaki bir çocuk –belki de altı yaşındaydı ama sekizden fazla değildi kesinlikle– beyaz bir kızı öptüğü için ırza tecavüz suçuyla hapse tıkıldı. Çok ünlü bir davaydı bu, adına da "Öpücük Davası" denmişti. Demokrasi demokrasi, kızgınlık da kızgınlık olduğuna göre, çocuk sonunda salıverildi ama tutuklanmıştı işte... Çok önemli bir şey var: Bence Amerika'ya somut bir örnek olarak bakılması gerekir. Kullanılan sözler "beyaz" ve "siyah" diye Amerika'da olanların başka yerlerde olmadığını düşünmek yanlıştır; bu "şey" dört bir yanımızda oluyor. İnsanlar bir başka insanı yok etmek için daima bir sebep bulabiliyorlar. Siyah, beyaz, yeşil, sarı saçlı, kara saçlı, sünnetli,

sünnetsiz... İnsanoğlu başından beri hep usta olagelmiştir bunda. En şahane nedenlerle birbirlerini öldürmeyi becerirler her zaman. Dünyanın bugün vardığı yer öyle bir yer ki nihai çözüm artık hepimizi ilgilendiriyor. İşte bundan ötürü yirmi beş yıl önce, 1945'te atabiliyorduk bombayı; bugün herkeste var ama kimse atmaya kalkışamıyor. Tüm insan soyunu yok etmeden insan soyunun bir bölümünü ortadan kaldırmaya imkân yok artık; bu da bizim tek umudumuz. Ama insan daha önce kendini yok etmeye yeltenmiştir, bundan sonra da yeltenebilir.

N. Büyüm: Siyahlara karşı en kötü duyguları Güney'in fakir beyazlarının beslediğini, çünkü onlara böyle öğretilmiş olduğunu söyledin.

J. Baldwin: Onlar, zavallı bir beyaz olan başkanımızda buluyorlar kendilerini: "fakir beyaz"ın en yalın tanımı ve Horatio Alger efsanesinin en açık anlamı bu. Egemen denen bir halkın kendini temsil etmesi için sık sık kullanılmış araba satıcılarını seçmesi ürkünç bir şey... Ama zavallı beyazlar üstüne konuşmak ya da onları anlamak istediğinde o yüzlere bak ve o konuşmaları dinle.

N. Büyüm: Kimin?

J. Baldwin: Benim Başkan'ın, örneğin, ve seninkinin.

N. Büyüm: Evet, sağolasın. Sorularım bilgisizliğimi açığa koyuyor. Ama aydınlanmaya ve öğrenmeye çalışıyorum. Amerikalı siyahilerin liderler listesinde...

J. Baldwin: Birkaç ceset var.

N. Büyüm: Duymadım?

J. Baldwin: Birkaç ceset var.

N. Büyüm: Birkaç ceset var?

J. Baldwin: Ve daha da çok sayıda mahpus.

N. Büyüm: Ve daha da çok sayıda mahpus. Birkaç da sürgün?

J. Baldwin: Birkaç da sürgün.

N. Büyüm: Ama sayarsak, Martin Luther King, Abernathy...

J. Baldwin: Bende, sende olabileceğinden çok daha uzun bir liste var.

N. Büyüm: Elbette olacak, eminim bundan. Ben yalnızca bildiklerimden birkaçını sayacağım. Amerikalı siyahi liderler listesinde Martin Luther King, Abernathy, Malcolm X, Stokely Carmichael ve benzerleri var. Bu çizgi diniden gayrı dinsiye doğru bir dönüşüm akla getiriyor. Ayrıca da...

J. Baldwin: Bu bütünüyle görüş açısına bağlı. Kilise Amerikalı siyahilerin tek toplanma yeri ve aracıydı ve bildiğin tüm siyahlar, Ray Charles'tan, Abernathy'ye, Martin Luther King'e, Malcolm X'e, bana kadar tüm siyahlar bu forumdan, bu kiliseden gelmeler. Öğrendiğimiz her şeyi orada öğrendik. Yani okumayı, önce İncil'i okumayı ve İncil'i gizlice okumayı öğrendik.

N. Büyüm: İncil'i "gizlice" okumayı öğrendik diyorsun. Neden gizlice?

J. Baldwin: Yasaktı.

N. Büyüm: Neden?

J. Baldwin: Kimse istemez kölesinin okuma yazma bilmesini.

N. Büyüm: Öyleyse önemli olan İncil değildi de, okumayı öğrenmekti?

J. Baldwin: İncil'di bir yandan da. Beyaz Amerikalılar kendilerini kölelerinin ruhlarını kurtarmak ödevinde saydılar. Onlara İncil'i okuyorlardı bundan ötürü, İncil'in, örneğin, Aziz Pavlus'un "köleler, efendilerinize itaat ediniz" gibi şeyler söylediği bölümlerini. Ama köle kendisi okuyunca İncil'i, başka bölümleri de okuyacağı, başka kitapları da okuyacağı belliydi. Öyle de yaptı. Köle, daha doğrusu kölenin ruhu kurtarılmalıydı, bunun için de İncil gerekliydi. Başlarda "Kongo Alanı" denen, kölenin efendilerinin silahları altında tapınmaya izinli olduğu bir yer vardı.

N. Büyüm: Neredeydi bu?

J. Baldwin: Sanırım Louisiana'daydı, ama emin değilim. Önemli de değil, birçok yerde vardı bunlar, "Kongo Alanı" denirdi; köleler, şimdiki deyişimizle "kendi şeyleri"ni yaparlardı buralarda: yani ağlarlar, bağırırlar, şarkı söylerler ve dua ederlerdi: Ama çepçevre sarılıydılar efendilerince, ve efendilerde silahlar vardı. İşte böyle öğrendik ne öğrendikse. Tarihin hiçbir zaman kopartılıp atılamayacak bir sayfası bu. Sana söylediklerim gerçek; ben söylemesem bile bunlar gerçekliklerinden bir şey yitirmez.

N. Büyüm: Siyahların tepkilerinin başlangıçtan günümüze bir değişim gösterdiği kanısındayım ben.

J. Baldwin: Malcolm X'in biyografisini yazmış olan Alex Haley'in bir kitabı çıkacak gelecek yıl. Yasalara ve uygulamaya göre bir Amerikalı zenci olan Haley, Afrika'daki köye dek izleyip buldu soyunu, atalarının içinde Atlantik'i geçtikleri gemiyi buldu; soy çizgisi onu Paris'e, Dublin'e ve Amerika'da birkaç beyaz aileye değin götürdü. Amerika'daki zenci sorununu biri çok iyi anlattı: Walter

Hines Page, "Amerika'daki zenci, beyazlarda kendini gösteren bir tür deliliktir" der. Kendini Mekke'de bulan ve "siyah'ın bir renk değil, bir kafa yapısı olduğunu anlayan" Malcolm daha değişik bir biçimde söylemiş oldu gerçeği; İngilizler yavaş yavaş anlıyorlar bunu, Fransızlar anlıyorlar, bütün Batı dünyası anlıyor. Bunu siz Türkler de akılda tutmalısınız.

N. Büyüm: Birtakım şeyleri akılda tutmayı öğreniyoruz biz. Jim, sence Amerika'daki siyahilerin tepkilerinin tutarlı bir siyasal yanı var mı genel olarak, varsa ne?

J. Baldwin: Egemenliğini yitiren herhangi bir ulusun tutarlı bir etkinliği olabilir mi sence? Güçten söz etmeden politikadan söz edebilir miyim?

N. Büyüm: Amerika'daki genel siyasal duruma dair değil soru, yalnız Amerika'daki siyahilerin eylemlerini soruyorum.

J. Baldwin: Soruyu sana yöneltmeliyim. Amerika'da siyahlar ve de beyazlar arasındaki oluşumlarda bir devrimin gümbürtüsü var. Eğer liderleri öldürürsen, bir kısmını sürgüne yollarsan, kalanları da tutuklarsan, yer altında oluşan tüm enerjiyi zorlamış olursun; bir şey daha yapmış olursun, yaptığın da bir 'gücün' yapabileceği en tehlikeli şey olur: işin farkında olmayanlar da kentin öte yanındaki olayların gerçekte kendi olayları olduğunu kavrayıverirler birden. "Medeni haklar" hareketini başlatan zenci öğrenciler, örneğin, hepsi benden yirmi yaş genç, en az yirmi yaş genç kişiler ve hepsi de "Kara Burjuvazi" dediğimiz sınıfın ürünleri. Acı bir fincan kahve için yerlere oturdular bu oğullar, bu kızlar. Hapse girdiler, kafalarına sopalarla vuruldu, yüzlerine tükürüldü. Olanlar bunların ana-babalarını nasıl etkiledi sanıyorsun? Beyazların çocuklarının kıyasıya dövüldüğü Chicago'daki son Demokrat Parti Kongresi'yle tamı tamına aynı durum bu. Bu herkese bir şeyler yapar... Bu her şeyi değiştirir. Olanların,

değişimlerin kendini göstermesi uzun sürebilir. Ama kimse de istemez ki oğlunun dayak yemesini, ya da hapse atılmasını, hem de boş yere, sebepsiz!.. Zulmedenlerin her zaman yaptıkları şey, sonunda halkı kendilerine karşı harekete geçirmektir. Hükümet halkın gerçek iradesini, desteğini yitirdiğinde, bin yıl da dayansa, onu eninde sonunda alaşağı edeceklerini bilen kimseler için fark etmez. Güney Amerika'da durum bu, Angola'da durum bu, "zenciler" dediğimiz halkta durum bu. Giderek bir çok başka yerde de bu olacak durum: Vietnam bir kanıt.

N. Büyüm: "Kara Burjuvazi" dedin. Terimi ilk defa duyuyorum; açıklar mısın biraz?

J. Baldwin: Amerikalı siyahların, Amerikan zencilerinin bir sınıfıydı bu. Terim her kuşakla oldukça değişti. Bunlar belirli bir... Malcolm çok iyi anlattı bunu da: ev zencisi vardı, bir de tarla zencisi vardı. Tarla zencileri tarlada, ağır işlerde çalışırlardı. Ev zencileri ise evde çalışırlardı. Giyecekleri vardı, efendiye hizmet ederlerdi. Rudyard Kipling'in bu konuda büyük bir şiiri var, adı "Gunga Din" Yirminci yüzyılda olanlar 1956'da oldu aslında, bu sınıf ortadan kalktı. "Kara Burjuvazi" eski bir zenci kolejinin müdürüydü. Örneğin; bir masa, bir yatak alabilmek için Mr. Charlie'ye giderdi ve alırdı istediğini. Booker T. Washington ilkiydi bunların. Aldıklarının ücreti kara kitlelerin usluluğuydu. "Pis zencileri sakin tutarsan veririm istediklerini." Yüksek Mahkeme, Irk Ayırımını Yasaklama kararı alınca (bu karar daha uygulamaya konmadı), bu sınıfın varlık nedeni ortadan kalktı: tıpkı İngiliz zencilerinin İngiltere için varlık nedenlerinin ortadan kalktığı gibi, ve de aynı nedenle bir kolej müdürü olarak pazarlık konusu edebileceğin hiçbir şey yoktu artık. Çevredeki zencilerin uslu duracaklarını garanti edemezdim. Huzursuzdular ve beni işimden atmakla kalmadılar, hapse girip kefalet ödemeye de zorladılar. Yüksek bir fiyatla satın alınmış olan ipotekli evimin aslında bana ait olmadığını anlamaya zorladılar beni. Oyunun adı Güç'tür.

Öte yandan "Kara Burjuvazi" daima icat edilmiş bir burjuvazi idi çünkü hiçbir güce sahip değildi. Bu yalın bir benzetmeden başka bir şey değil aslında, çünkü yeryüzünün her yanında burjuvalar anlamadıkları, saldırmaya kalkışamadıkları bir güçle egemen oldular: bu bir ölüm-kalım meselesi oluncaya kadar saldırmaya kalkışamadıkları bir güçle. O zaman bile anlamadılar gücü. Neden bankaların iflas ettiğini ve tasarruflarının neden korsanların cebine aktığını, kentlerin neden yaşanmaz olduğunu, neden her yıl bir araba aldıklarını, ya da neden renkli TV alıcılarının kansere yol açabileceğini anlamazlar.

N. Büyüm: Nedir o dediğin?

J. Baldwin: Amerikan Hükümeti renkli TV alıcılarının tehlikeli olabileceğini, bunların ışın yaydıklarını ve kişinin bundan ölebileceğini doğrulamak zorunda kaldı. Oyunun adı "Kâr"dır.

N. Büyüm: Demek ki, elimizde Güç ve Kâr sözcükleri var. Jim, iki sorum daha var. İkisini birden sorayım da belki ikisini bir arada yanıtlarsın. Siyahilerin genel tepkileri açısından "Kara Müslüman" hareketi nedir? İkinci ve sonuncu sorum belki de sorularımın en önemlisi: Söz etmek istediğin başka bir şey var mı?

J. Baldwin: Ha, ha, ha! Mevcut haliyle Kara Müslüman Hareketi... Kara Müslüman Haraketi'nin en ilginç yanı hapishanede güç toplamasıdır. Milyonlarca insan hapiste Müslüman oldu. Hapisteki siyah gençlerimiz –ve ben biliyorum siyah gençlerin nasıl ve neden tutuklandıklarını ve ne kadar ve neden tutuklu kaldıklarını– çaresizce gereksinim duydukları tek bir mesaj işittiler; Çöl'deki Dağ'dan Siyah Musa'nın, onların kurbanlar, bu nedenle de tanrı tarafından "seçilenler" olduklarını, Tanrı'nın beyaz değil kara olduğunu söyleyen sesini işittiler. Tanrı'ya sahip çıkmak çok kolay bir şeydir. Bu yalın ilke ile bütün Batı ülkeleri güçlendi ve bu ilke ile milyonlar ve milyonlar ve milyonlarca

insan katlettiler. Bu nedenle, eğer Tanrı'nın kara olduğunu duyarsan baştan ayağa değişir her şey; ve umutla beklersin kılıcın senin eline geçeceği günü. Katolik Kilisesi ne ölçüde dinsel bir hareketse, o da o ölçüde dinsel bir hareketti, bu nedenle de aynı ölçüde tehlikeliydi. Malcolm bu hareketin tek geride kalanı ve tek aziziydi; terk etti hareketi ve öldürüldü. İnsanın çocuğuna beyaz ya da kara olduğu için falanca çocukla konuşmamasını, onunla oynamamasını söylemesi korkunç bir şey. Martin Luther King'in başına gelen, bir babanın hayatının en korkunç olaylarından biridir: Martin, o zaman üç ya da dört yaşında olan ve yol üstündeki bir benzin istasyonunun tuvaletinde işemek isteyen oğluna neden orada işeyemeyeceğini anlatmak zorunda kaldı. Böyle bir şey çocukta korkunç izler bırakır, babada daha da korkunçlarını. İşte böylece dinbilim ortaya çıkar, bütün dinbilimler. Böyle bir şey olabiliyor işte, çünkü Nixon'ı seçen ve Nixon'ın seçtiği –ikisi bir– fakir beyaz kendi beyaz helasında bir kara çocuk işemezse kendini güvende hissediyor her nasılsa. Bu bir ırk sorunu değil. Bu bir hastalık.

N. Büyüm: Ne hastalığı?

J. Baldwin: Ne hastalığı, diyorsun. Başka şeyler yanında bu bir alışkanlık hastalığı. Bunun bizi bu gece bitiremeyeceğimiz konulara götürecek yanları var. Hıristiyan dünyada ortaya çıkan ayrılıkla ilintili bir yanı var bunun; insanlar, akıllı olduklarından, Bakire Meryem'in bir oğlan doğurduğuna, dahası, bu oğlanın bütün insan soyu için ölmek nezaketinde bulunduğuna inandılar; bu dünyanın her yanında yaşayan bir efsane elbette, ama daha Hıristiyanlık adı verilmemişti ve Hıristiyanlığın dediklerini kanıtlayacak, kendi dünya görüşünü bütün dünyaya kabul ettirecek savaş gemileri vardı. Ama herkes bir Kutsal Ruh geldi de kulağına fısıldadı diye bir kadının gebe kalmayacağını bilir. Yusuf'a ne olduğunu merak ediyorum; muhtemelen ilk zenci oydu.

N. Büyüm: Ha, ha! Daha bir açıklandı sözlerin, Yusuf'un ilk zenci olmasıyla. Son soruya ne diyorsun?

J. Baldwin: Bahsetmek istediğim bir şey var mı sorusu mu?

N. Büyüm: Türkiye'de ve bana bahsetmek istediğin bir şey.

J. Baldwin: Türkiye'de ve sana... Ay'da da olabilirdik. Doluyum çok... Garip bir ikilem içindeyim çünkü kimi insanlardan hoşlanmayabilirim belki, bu bile çok ender. İnsanlardan hoşlanmamak elimden gelmez; göründüğümden çok daha akıllıyım ve söylediklerimden çok daha fazladır bildiklerim, ama gerçekten severim insanları. İnsanları severim çünkü onlarda bir şey var kanımca, evet var, olduğunu biliyorum, güvenmedikleri bir şey var. Eğer güvenebilselerdi insanlar bu "şey"e, dokunulmaktan, birbirlerini sevmekten, birbirleri tarafından değiştirilmekten daha az korkacaklardı. Hayat başka türlü olacaktı. Çocuklarımız şimdiki gibi kurbanlar olmayacaklardı, biz de olmayacaktık. Ama nedense, sevgi insanoğlu için en ürkünç şey; insanların en çok gereksinim duydukları, en çok da çekindikleri şey. Bilmiyorum niye... İbsen *Hortlaklar* adında bir oyun yazdı bu konuda ve hepimiz yüz yıl kadar önce yazılmış bu oyunun içindeyiz hâlâ. Tüm ozanlar gibi ben de insan soyunun nasıl doğurtulacağı sorusuyla doluyum. Biliyor musun, işte bu nedenle tüm bu kara, beyaz, Ermeni, Türk, Yunan, Yahudi gibi kavramlar hiçbir anlam taşımadı benim için, asla. Soru kendimizi nasıl doğurtacağımızdır. Kendimizi doğurtmak. Bizleri kundağa saran bu giyisiler, bu korkutucu alışkanlıklar olmadan yaşatmak kendimizi; bunlar giderek bizi Dachau'ya yöneltiyorlar, kurumlara yöneltiyorlar ve günlük hayatı tarif edilmez bir çöle çeviriyorlar. Bankerlerin hayatları, reklamcıların hayatları, hayatlarını nesnelere teslim eden kimselerin hayatları... Sorunu yanıtlayamam...

James Baldwin

II

NAZAR BÜYÜM ANLATIYOR

Program: Açık Gazete

Sunan: Ömer Madra

Yayın Tarihi: 5 Şubat 2015

Açık Gazete'de Nazar Büyüm konuğumuzdu. Yazar, düşünür, insan hakları aktivisti James Baldwin'le kırk altı yıl önce yaptığı ve ancak birkaç hafta önce Agos'ta çok kısa bir bölümü yayımlanan söyleşisi ve Baldwin'in düşünce dünyamıza katkısı hakkında konuştuk.

Ömer Madra: Açık Gazete'de yayıncı dostumuz Nazar Büyüm'le beraberiz. Bir "kaybolmuş hazine"yi konuşacağız. Nazar Büyüm, ABD'nin ve dünyanın yetiştirdiği en önemli yazar, oyun yazarı, düşünür ve aktivistlerden James Baldwin ile 1969 yılında kapsamlı bir mülakat yapmış. Bugüne kadar hiçbir yerde yayınlanmamış bu olağanüstü mülakatı Büyüm'le konuşacağız bugün. James Baldwin, Pulitzer ödüllü gazeteci ve yazar Chris Hedges'ın da söylediği gibi bir çeşit yalvaç. "Her toplumun yalvaçları vardır, James Baldwin de onlardan biriydi," diyor. Kırk altı sene önce gerçekleştirildiği halde nedense yayımlanma fırsatı olmamış bu söyleşiyi okuduğumuz zaman Hedges'ın Baldwin'e atfettiği bu yalvaç niteliği çok belirgin olarak ortaya çıkıyor. Nazar, sana hoş geldin demeyi bile unuttum, heyecandan!

Nazar Büyüm: Hoş bulduk! Günaydın Ömer.

Ö. Madra: Aslında çok tuhaf, zincirleme tesadüfler oldu. Dünyada Baldwin yılı kutlanıyor diye çeşitli yazılar okurken yazarın Türkiye'de yeterince bilinmediğini düşündüm. Halbuki, gençlik döneminde öğrenciler arasında tanınırdı. Bizzat aramızda dolaştığını hatırlıyorum. O tarihte Robert Kolej'de derslere de girerdi

hatta, ders verdiği arkadaşlarımız da var; tanıyorum. Ben yeterince tanımadığımı düşünürken birdenbire senin birkaç hafta önce *Agos*'ta çıkan köşende böyle bir röportajı yapmış olduğunu görünce "eh tamam, her şey yerli yerini buldu!" diye düşündüm ve işte burada seninle buluştuk.

N. Büyüm: En evvela bu sabah yolda gelirken –ben 2 saatlik uykuyla ve 2 saatlik yolla geliyorum, onun için fazla üstüme varmayacaksın inşallah bugün!– sizin Can'la programınızın başlangıcını dinledim, orada Nuh'un gemisinden kimlerin kovulacağı söyleniyordu: Galeano'nun kitabından okuyorsunuz ya! Bir şey dikkatimi çekti, ailede kadın baskın olunca onlar da kovuluyormuş, bu nasıl olur diye düşündüm. Fakat hepimiz biliyoruz ki her canlı türünden birer çift alıyorlardı, bunları kovunca geriye kim kalıyor? İnsan soyunu nasıl devam ettirdi, merak ettim? Belki bir tefsiri vardır bunun, ama neyse...

Ö. Madra: Cinsiyet konusuna girince, bir şeyi ihmal ettiğimi fark ettim: James Baldwin'in bir başka önemli özelliği de, "açık gay" olması. Çok erken bir tarihte bütün yerleşik tabuları sarsan ilk gay romanını da yazan bir kişi...

N. Büyüm: *Giovanni'nin Odası* değil mi?...

Ö. Madra: Evet, o roman. Yani yapmadığı iş yok adamın. Üzerinde kafa patlatmadığı, yazı yazmadığı mesele kalmamış. Söyleşiyi de okurken çok çarpıcı radikallikte ve samimiyette buldum. Yani en büyük özelliklerinden biri de bu tavrı olsa gerek.

N. Büyüm: Doğru. Ben önce James Baldwin'le nasıl tanıştığımı anlatayım istersen.

Ö. Madra: Bir tek şey söyleyeyim, ünlü aktivist Angela Davis, Hrant Dink konferansında konuşma yapmak üzere geçenlerde

Türkiye'ye geldi. Angela'yla konuşma yapmasından bir gün önce küçük bir mülakat yaptım ve kendisine şunu sordum: "Büyük müteveffa yazar Baldwin 1960'larda buralarda epey bir süre kaldı, hatta Boğaziçi'ndeki bu kampüste de epey zaman geçirdi, dersler verdi, konuşmalar yaptı. Hem ırkçılıkla mücadelede hem de antifaşist mücadelede yaptıkları ve yazdıklarıyla sizin için ne kadar esin verici bir figürdü?" diye sordum. Çok önemli bir aktivist olmanın yanı sıra şimdilerde de önemli bir akademisyen olarak yoluna devam eden Angela Davis de şöyle dedi: "O benim baştan beri en önemli esin kaynaklarımdan biriydi. Sonradan çok yakın arkadaş olduk ve yıllar yılı da İstanbul'u ve Türkiye'yi zihnimde hep James Baldwin'le bağdaştırdım."

N. Büyüm: Angela Davis ilk defa geldi ama, öyle değil mi?

Ö. Madra: Evet. Ama "İstanbul'a gelirken hep aklımda Baldwin vardı" dedi.

N. Büyüm: "Hep hayal kurardım nasıl bir yer diye" demişti. Ben de konuştum o konferanstan sonra kendisiyle, çünkü konuşması sırasında Baldwin'den de söz etti. Tabii Angela Davis bizim gençliğimizin aşkıydı pek çok bakımdan.

Ö. Madra: Evet, tabii.

N. Büyüm: Yanına gittim, elini öptüm. Baldwin'in sözünün geçmesine çok sevindiğimi söyledim, Baldwin'i İstanbul'da 3-4 yıl boyunca tanıdığımı söyledim. Çok heyecanlandı Angela Davis. Hatta bu söyleşiden söz ettim, "bir de söyleşim var onunla, hiç yayınlanmamış" dedim. "Aman nasıl olur, mutlaka yayınlamalısınız!" dedi.

Ö. Madra: İşte şimdi bu fırsat doğuyor. Bunu birlikte yayınlama fırsatımız da olur, ama önce radyoda bunun üzerine bir konuşalım.

Yani bir sevgili hayalet uçuşsun bizim mikrofonların üzerinden...

N. Büyüm: Ben *New York Times*'ı düşünmüştüm ama ne yapalım!

Ö. Madra: Biz öncelik sırasını çaldık tabii! Ama, şaka bir yana, *New York Times* da ilgilenebilir böyle bir şeyle, bu muazzam bir söyleşi çünkü.

N. Büyüm: Geçen yıl ve bu yıl aslında Baldwin yılı dünyada ve çok büyük etkinlikler yapılıyor New York'ta. Ben aslında bu niye kırk yılı aşkın bir süre karanlıkta kaldı, nasıl tanıştım Baldwin'le istersen kısaca ondan bahsedeyim?

Ö. Madra: Lütfen.

N. Büyüm: 67 yılında Baldwin'le tanıştım. Hatırladığım kadarıyla Cevat Çapan tanıştırdı bizi. Çok çabuk arkadaş olduk, zaten öyle bir kişiliği vardı. Sık sık görüşür olduk, evimize çok geldi akşamları, kırmızı şarap eşliğinde çok hoş zaman geçirdik. Baldwin'i tanıdığım ve gördüğüm her defasında sanki hem orada hem başka yerde gibiydi. Çok büyük bir sorumluluk duyuyordu üstünde: Aynı zamanda iki kitap üzerinde birden çalışıyordu; ayrıca, Türkiye'de dolaşıyordu, yani yalnız İstanbul'da değil, Ankara'ya, Bodrum'a falan gidip geliyordu. Tabii Baldwin'i benden daha yakın ve daha eskiden tanıyan insanlar var İstanbul'da: Cevat Çapan onlardan biri, Engin Cezzar diğeri, Zeynep Oral sanıyorum yine aynı kategoride. Zaten Polonya asıllı bir akademisyen, *Baldwin's Turkish Decade* ["Baldwin'in Türkiye'deki On Yılı"] adında akademik bakış açısına sahip bir kitap yayımladı Amerika'da. Orada bütün bunlar var, hiç yayınlanmamış fotoğrafları falan da var Baldwin'in.

Baldwin'le biz 67'de tanıştık fakat bu görüşme 69'da oldu. Yani o kadar da çok zaman geçmemiş, düzeltiyorum; 48 yıl dedim, ama 46 yılmış! Baldwin'in Gümüşsuyu'nda bir dairesi vardı, Alman konsolosluğunun hemen alt tarafındaki bir binada. Bir terası

vardı, büyük bir oturma odası vardı dairenin. O oturma odasında bu görüşmeyi yaptık uzun zaman. Ben tabii bir çaylaktım bu konularda; ilk defa birisiyle bir görüşme yapıyordum. Baldwin'le 2-3 yıldır arkadaşlık etmemize rağmen, kolay bir şey değildi tabii.

Ö. Madra: İtiraf edeyim ki çok iyi bir söyleşi olmuş. Gerçekten. Bunda Baldwin'in payı büyük tabii, ama sen de iyi götürmüşsün meseleyi.

N. Büyüm: Baldwin'in o kadar uzun zaman konuşuyor olması dahi bir başarıdır, çünkü bu daktilo edildiğinde 24 sayfa tutan bir söyleşi. Benim acemiliğim sadece görüşme acemiliği, çaylaklığı değildi; aynı zamanda Baldwin'le konuştukça daha önce de hissettiğim bir şey pekişti. Baldwin'le öbür konuşmalarımız daha ziyade dost-ahbap konuşmalarıydı; burada ise ben Baldwin'in ilgilendiği ve aktif olduğu konularda ne kadar cahil olduğumu anladım. Bu da beni orada epeyce rahatsız etti.

Ö. Madra: Estağfurullah!

N. Büyüm: Yok yok, öyle... Onun için, dikkat edersen başlangıçta bir tutukluk var: yani Baldwin'de de var, bende de var. Hatta Baldwin biraz nekes başladı konuşmaya, sonra yavaş yavaş açıldı tabii. Ben konuyu ne zaman edebiyata, onun romanlarına getirmeye çalışsam hep dönüp dolaşıp sözü insanlık durumuna getirdi...

Ö. Madra: Siyah olma haline dönüş yani?

N. Büyüm: Siyah olma haline dönüş!

Ö. Madra: Ve dünyanın haline dönüş.

N. Büyüm: Ve dünyanın haline dönüş.

Ö. Madra: Çok ilginç.

N. Büyüm: Tabii tabii...

Ö. Madra: Konuşmanın başlangıcında Baldwin senin soruna "sana gerçeği söyleyeyim, kendi hayatım beni hiç mi hiç ilgilendirmiyor," diye cevap veriyor. Sonra da şöyle sürdürüyor. "Daha ne diyebilirim ki? Korkunç koşullarda doğduk ve bir şekilde yaşadık... Aslında soru pek açık değil bir yönüyle, nasıl cevaplayacağımı bilmiyorum. Kendimden mi bahsetmemi istiyorsun?" diyor. İşte onu diyorsun, sen hayatının ana çizgilerini filan soruyorsun.

"Eğitim görmedim," diyor. "Peki kaç romanın var?" sorusu karşısında da başlıyor saymaya. "Kaç etti?" diyor sonunda. "Dokuz" diyorsun sen. O devam ediyor: "Sonra bir oyun olan 'Blues for Mister Charlie'yi yazdım, 'The Amen Corner'ı yazdım, bu da bir oyun ve 'Giovanni's Room'u oyun olarak yazdım. Demek ki kaç kitap oldu hepsi?" diye soruyor. Sonra devam ediyor: "Görüyorsun ya, görüşme yapılması güç bir kişiyim!" diyor. Ondan sonra son derece ilginç bir nokta tespit ettim, benim kişisel arkeolojik kazılarım açısından. "Teypten saymak kolay nasıl olsa" diye bir laf ediyor. Peki, teyp kaydı duruyor mu bu arada?

N. Büyüm: Kalır mı?

Ö. Madra: Kalmış olsaydı, bunun hesabını sorardı senden! "Daha önceki konuşmalarımızdan ilk olarak bir kısa hikâyenin, bir kilise dergisinde sen 12 yaşındayken yayınlandığını biliyorum," demişsin.

"Evet adı 'Massacre'dı" diyor, yani 'Katliam'. Burada çok ilginç bir şey var, 1936'da İspanya iç savaşı üstüne "hiçbir şey bilmiyordum o zaman, yalnız insanların bir yol üzerinde bombalandıklarını biliyordum" diyor. Yani Guernica gibi bir durum. "Neden 12 yaşındayken İspanya İç savaşı üzerine bir kısa hikâye yazdım bilmiyorum. Hiç de bilemeyeceğim," diyor. Burada çok ilginç bir

rastlantı var. Buradaki ilginçlik şu: Dilbilimci, felsefeci, aktivist Noam Chomsky de 1928 doğumlu, ve o da aynı tarihte 1937'de 9 yaşında bir çocuk olarak aynı konu hakkında okul gazetesine yazdığı bir yazıyla başlamış yazarlık hayatına.

N. Büyüm: Öyle mi? Bunu bilmiyordum!

Ö. Madra: Biz de kirli çıkıyız, araştırmalarımızı yapıyoruz tabii seni davet etmeden.

N. Büyüm: Bilmez miyim? Onun için tir tir titriyorum burada, neler çıkacak diye!

Ö. Madra: Ama olağanüstü bir şey değil mi bu?

N. Büyüm: Müthiş!

Ö. Madra: Yani bu iki büyük yazar ve düşünürün ikisinin de çocukken (biri 9, öteki 12 yaşında) aynı konuda yazıyor olmaları. Benim şahsen tanıdığım dâhi diyebileceğim çok sayıda insan yok ama bunlardan biri, kesinlikle Noam Chomsky.

N. Büyüm: Tabii.

Ö. Madra: Şimdi keşfediyorum ki, ben Baldwin'i de çok az tanımıştım ama o da bu kategoriye girenlerden. Yani aynı türde yalvaçsı insanlar bunlar, dâhi de denebilecek. "Olağanüstü!" demişsin sen de zaten "12'sinde bir oğlan niye İspanya İç Savaşı üzerine yazsın? Bunu bir övünme olarak değil, bir muamma olarak söylüyorum," diyor; yani kendi de çözememiş.

"Türkiye'deki okurlar yeni kitaplarını biliyorlardı sanırım, o nedenle bu soruyu sorup anlattırmak istedim o hikâyeyi" diyorsun. "Yok, yok, önemli değil, istediğini sorabilirsin. Yalnız, sorularına cevap verebilmek için gerçekleri söylemeye çalışmam

gerek, bu da senin sorduğun gibi benim kendime sorular sormamı gerektiriyor, anlatabiliyor muyum?" demiş.

Yani samimiyetin doruğu! Zaten Chris Hedges'in bir başka yazısında okumuştum: "Gerçekliğin tanığı olmaktan başka bir kaygısı yoktu, kendine çizdiği misyon oydu," diyor Baldwin için.

N. Büyüm: Şöyle bir şey var aslında bu gerçeklik konusunda. Mesela ben de bir alıntı yapayım: Güney Afrikalı yazar Nadine Gordimer, galiba 91 Nobel ödülü sahibi, o bir konuşmasında diyor ki: "Hiçbir şey, hiçbir konuşma, hiçbir yazı benim romanlarım ve öykülerim kadar gerçeği yansıtamaz." Mesela burada aklıma şu geliyor benim, İspanya savaşından söz ediyoruz malum, Lorca "bütün yolları biliyorum gene de varamam Cordoba'ya" diyor. Biz edebiyat dışı yazacak olsak "Franco'nun askerleri, militanları yolları tuttu, Cordoba'ya gidemem" diye yazmış diyebiliriz. Fakat Lorca, "bütün yolları biliyorum, gene de varamam Corboda'ya" dediği zaman gerçeği bir başka türlü, daha etkileyici biçimde, bizi daha düşündürecek bir biçimde ortaya koymuş oluyor. Baldwin bütün romanlarında bunu yaptı, yani orada yalın ve açıktır. Denemelerinde bile öyledir.

Ö. Madra: Ben de şimdi onu söyleyecektim, denemelerinde de öyle. Mesela "Yazmaya başlaman bilinçli bir amaç taşıyor muydu?" sorusuna verdiği de hayli ilginç bir cevap: "Yazabildiğim için yazdım, imla bildiğim için" diyor. Çünkü 9 çocuklu sersefil bir ailenin en büyük çocuğu, çeşitli sorumlulukları var... "Gramer bilmem, hiçbir zaman öğrenmedim, tümcenin nesi yanlış bilemem ama düzeltebilirim; kuralları bilmem ama iyi bir tümceyi kötüsünden ayırabilirim" filan diyor. Ve iki önemli şeyden bahsediyor yazması konusunda: Bir yandan "hiçbir zaman bilemeyeceğim bir şey, öte yandan bilecek yaşa geldiğim zaman somut olarak beni yazmaya zorlayan da başka bir şey yapamamaktı" diyor. Bu da yalvaçsı bir ruh hali olarak yorumlanabilir belki de: yazmaya "yazgılı" yani aslında.

N. Büyüm: Evet!

Ö. Madra: Zaten dinî formasyonu da var, kilisede yetişmişliği de var...

N. Büyüm: O çok önemli! Aslında kilise yalnız Baldwin'in geçmişinde değil, biz öğreniyoruz ve biliyoruz ki Malcolm X'in, Martin Luther King'in, Stokely Carmichael'ın, hepsinin geçmişinde bir kilise var. Burada aslında –biraz sonra herhalde oraya geleceğiz– İncil'den bahsettiği yerler var, çok enteresan!

Ö. Madra: W. E. B. Du Bois'dan da bahsediyor Baldwin: "İyi bir romancı değildi ama gerçek bir zekâya, gerçekten araştırıcı bir zekâya sahipti. Kendi öz ülkesinde sürgüne gönderildi, sonra da Afrika'da ölümle 'ödüllendirildi'" diyor. Mesela benim çok dikkatimi çeken bir şey de söylemiş bu söyleşide, Puşkin'den bahsederken...

N. Büyüm: "Siyahi olduğunu kimse bilmez!"

Ömer Madra: Evet, muazzam bir şey! "Aleksandr Puşkin'in bir siyahi yazar olduğunu bilmezdim; çünkü okullarda okutulmazdı, bu zenci çocuklara öğretilmezdi," diyor. Neden öğretilmediğini de söylüyor:

"Çünkü eğer kendisini böyle tanırsan seni artık kullanamazlar. Amerikalıların bana öğrettiklerine inansaydım Hıristiyanlara minnettarlık duyması gereken bir vahşi, kuyruğunu yeni yitirip maymunluktan kurtulan, uygarlığa hiçbir katkıda bulunmamış, tarihinin bir felaketler dizisi bile olmadığı zaman içinde adı anılmayan bir tarih sahibi olmaya, yeteneksiz bir vahşi olduğuma inansaydım işte o zaman ya ölürdüm, ya esrarcı olurdum yahut hapiste bulurdum kendimi. Sırf ona inandığım için, yani o nedenle ölmüş olan ya da morfin iğnesinin ucuna mecbur ya da hapiste bulunan benim kuşakta bulunan çoğu insan gibi. Bu

yalnız kendi ülkemi değil tüm insan soyunu suçladığım bir ciddi bir suçlamadır."

Bu müthiş önemli ve buradan çıkışta blues'dan bahsediyor. Afrika'da yazmazdık biz, konuşurduk – konuşmak: Batılı ülkeler konuşmayı bir olanak olarak akılda tutmalılar. Her şey babadan da oğula işte böyle geçerdi. Kabile de devlet de işte böyle yaşayabildi; Amerikalı siyahlar da ancak böyle sağ kalabildi." Şimdi burada Ishman Bracey'nin "Trouble Hearted Blues" diye bir parçası var ve onu çalmanın tam zamanı aslında; "o kadar aşağıda kaldım, altta kaldım ki altta kalmak da bana bir şey ifade etmiyor artık" dediği bir blues parçası. İzin verirsen onu çalalım şimdi...

Kitapta göreceğiniz bu QR kodları sayesinde bahsi geçen şarkılar telefonunuza yükleyeceğiniz herhangi bir QR Reader programı ile dinlenebilir.

Açık Gazete'de Nazar Büyüm'le konuşmaya devam ediyoruz. Yazar ve aktivist James Baldwin'le kırk altı yıl önce yapılmış ve hiçbir yerde yayınlanmamış, –Nazar Büyüm'ün deyimiyle– prömiyerini şimdi yaptığımız önemli bir söyleşiyi konuşuyoruz. Dünyanın en önemli söyleşilerinden biri sayılır!

N. Büyüm: Ha ha ha!

Ö. Madra: Hakikaten öyle. "Amerika'da biz, bir beyaz olarak senin anlayamayacağın bir şekilde konuşmak zorundaydık" diyor mesela. "Ray Charles hâlâ beyazların anlayamayacağı bir dilde konuşuyor. Bir ölüm kalım meselesi olarak böyle yapmak zorundaydık. Ben, köle gözcüsünün gözleri önünde kardeşime üç dakika içinde şunu ya da bunu yapmazsa ne olacağını bildirmek,

onu uyarmak zorundaydım. Kardeşim gidişini bana bildirmek, beni uyarmak zorundaydı. "Steal Away To Jesus" böyle çıktı ortaya. Bu hâlâ özel bir dil. İki nedenle özel: birincisi, biz hâlâ aynı durumdayız ve ülke bizim değil, gücümüz yok. İkincisi de şu ki Greenwich saati İngilizlerin buluşuna dayanan bir zaman ölçüsü; bir de "zencilerin saati" denen bir zaman ölçüsü, Londra'da olmayan bir hayat şekli var." Aslında çok önemli bu söyledikleri: Farklı bir duruşu var.

N. Büyüm: Jean-Paul Sartre hakkında da enteresan bir şey söylüyor değil mi? Bu benim sorumdan kaynaklanıyor. "Afrika ve Amerikan siyahi edebiyatlarına ilişkin bir sorum daha var. Sartre Afrika şiirinin yirminci yüzyılın en devrimci şiiri olduğunu söylüyor. Amerikan siyahi şiiri de öyle midir sence?"

Baldwin cevabı yapıştırıyor: "Devrim ile ozan arasında belirli bir mesafe vardır. Yavaş yavaş anladım ki sayılan bir kişi olan Sartre hiçbir devrim türü üstüne bir yetke değildir bence."

Ö. Madra: Bir otorite değildir diyor...

N. Büyüm: "Bir otorite değildir. Olamaz da. Bence, aslında Sartre Fransız şiirine dair bir şey bilmiyor; siyahi şiire dair bilgisiyse daha da az. Siyahlar beyazların kafalarında öncelikle bir umut ve bir simge olarak yer alırlar; beyazların güçlenmesi ve bu güçlenmenin oluşturduğu biçim ile ortaya çıkan tüm bu kara-beyaz ayrımı ve tüm bu kara-beyaz çatışması her beyaz adamın kafasında korkunç bir duygusallık bırakmıştır." Sonra da "zaten liberaller duygusal olabilir, Avrupalılar duygusal olabilir, Amerika beyazları duygusal olabilir, bizim duygusal olmaya hakkımız yoktur. Bana en fazla desen desen biraz romantik diyebilirsin," diyor.

Ö. Madra: Duygusallık konusunda da son derece net tavrı var zaten. Bu şeylere, duygusallığa filan milliyetçiler, ırkçılar ve faşistler sapar, onu kullanırlar diyor, işte vatanseverlik vesaire. Çok

önemli bir mesele yani ve o zaman edebi okullar açısından –sen onu birtakım ekollere, akımlara sokmuşsun– "nasıl eserini sınıflandırdın?" deyince, "Cık, cık, cık, eserimi sınıflandırmazdım!..." diyor.

Ama sen de pes etmemişsin, sıkı direnmişsin: "Peki edebi okullar ve sınıflar açısından eserin üstüne ne dersin?" deyince, birden senin direnişin sonuç vermiş, bu sefer de o teslim olmuş. Ve bence çok önemli bir şey söylemiş:

"Sınırlarım ve yeteneklerim çerçevesinde yapabileceğimin en iyisini yaptım. Bildiğim kadarıyla belirli hiçbir okula ya da akıma girmiyorum. Okuduklarımın çoğunda belirginleşen ana akıma girmediğim kesin. Bundan mümkün olduğunca kaçınmaya çalıştım, romantik olabilirim, ama duygusallıktan mümkün olduğunca kaçınmaya çalıştım."

Biraz önce söylemeye çalıştığımız şey işte. "Baktığım ne olursa, tam gözünün içine bakmaya çalıştım. Başardığımı söylemiyorum ama bu benim tutkum, bu benim yapmak istediğim şey – gerçeği söylemek!" diyor. Bence bütünüyle böyle bir şey. "Hiç kimsenin hiçbir zaman gerçeği söylemediğini çok iyi biliyorum," diyor.

N. Büyüm: Sonra devam ediyor orada: "Ama kişi hiç olmazsa bilinçli olarak yalan söylemekten kaçınabilir." Bu Dostoyevski'nin bir sözünü akla getirmiyor mu? "Bana taze, yeni bir şey söyleyin, isterse yalan olsun!" der Dostoyevski. Baldwin, o yeni ve taze şeyi söyleyebilen bir kişi işte.

Ö. Madra: Aynen öyle. Bence de öyle. Ve tabii ki o şekilde sürekli bir "tanık" olarak gerçekliği de söylüyor. Şimdi de bana son derece önemli görünen bölümlerden birini konuşalım: "İşlevim ve ödevim nedir?" sorusunu. Edebiyatın işlevi ya da işlevleri üzerine konuşuyorsunuz.

"İşlevimin ve ödevimin, bir yazar olduğum gerçeğinde özetlendiğini kabul etmeliyim" demiş ve ilave etmiş: "Bu işi bir yürüyüş organize etmekten, idare etmekten ya da bir slogan yazmak-

tan daha iyi yapabilirim."

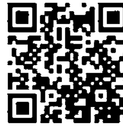
N. Büyüm: "Onun için yazdım," diyor.

Ö. Madra: "İçine doğduğum ve şimdi de içinde var olduğum ürkünç durum açısından bir yazar olarak, başlıca rolüm ve işlevim bu duruma tanık olmak, bu durumu saptamaktır. Bunun için de insan soyunun yeterliliğine inanç gerekir; öyle ki, kavga bittiğinde, benim küçüklüğüm gibi bir oğlan ya da kız kardeşimin küçüklüğü gibi bir kız, sloganlar, bayraklar, programlar dışında ihtiyaçları olan bir şeyi bulabilsinler; dünyayı gerçekte değiştiren tek şeyi, insan ruhuna inancı," diyor. Müthiş! Baldwin "gerçek, beyazların asla anlamadığı bir şeydir" dediği zaman hemen aklıma Ray Charles'ın "Tell the Truth"u geliyor.

N. Büyüm: Baldwin de ne diyor? "Ray Charles'ı hâlâ anlamıyorlar, o başka dilden konuşuyor," diyor.

Ö. Madra: Evet, aynen öyle. Şimdi arka planda Ray Charles'tan "Tell the Truth" adlı parçayı çalıyoruz.

N. Büyüm: Bu ne biliyor musun Ömer? Benim Baldwin'le konuşmalarımda –Türkiye'de böyle bir şey yapıldı mı bilmiyorum ama dünyada çok yapıldı– hissettiğim şey şuydu: İçeride yanan üstü örtülü bir ateş, bir yanardağ var. O yanardağ her biçimde ortaya çıkıyor, her yerden, yani konuyu neresinden tutarsan tut, çıkıyor!

Bu söyleşinin tümünde bunu hissediyoruz en çok. En sonunda diyor ki "çok doluyum, tepeme kadar, boğazıma kadar doluyum" ama aynı zamanda kendini büyük bir baskı altında hissediyordu. İdeal koşullarda yapılmamıştı bu konuşma çünkü dünyada ilk defa bir oyun yönetecekti, onun hazırlığı içindeydi..

Ö. Madra: Ve çok az uyumuş filan, senin buraya geldiğin gibi!

N. Büyüm: Evet!

Ö. Madra: Yani "formda olmadığımı sana söylemiştim" deyip bu inanılmaz şeyleri söylüyor ve tam ateşten bahsetmeye başlamışken, gene söyleşide *Bundan Sonrası Ateş* adlı başyapıtı da konuşuluyor.

N. Büyüm: Niçin yazmış onu? "Şehirleri yakılmaktan kurtarmak için yazdım" diyor. Yani "bir dahaki sefere yangın."

Ö. Madra: "Kentlerin yakılmasının önüne geçmek için yazdım" diyor birinci sayfasında söyleşinin. "Bu nedenle sorumluluklardan biri, benim sorumluluğum, artık örneğin benim kuşağıma değil de yeni kuşağa, en yeni kuşağa karşı ozanın sorumluluğu," diyor. İşte yalvaçlık bir kez daha burada ortaya çıkıyor. Yani sorumluluk meselesi. Mesela ömrümde kendi kişisel hayatımı değiştiren en önemli tek bir yazıdan bahsedecek olursam, Orhan Pamuk'un *Yeni Hayat* kitabının ilk cümlesinde "Bir kitap okudum, bütün hayatım değişti" diye yazdığı gibi benim de bütün hayatımı etkileyen yazı Noam Chomsky'nin 1967 tarihli "Responsibility of Intellectual" [Entelektüelin Sorumluluğu] başlıklı yazısı idi. Öyle ki, artık onu okuduktan sonra eskisi gibi olamazsın, eğer kendine okur-yazar diyorsan.

N. Büyüm: Okuduğunu anlayacak kadar okur-yazarsan tabii, değil mi?

Ö. Madra: Evet, o kadarsa bir daha eskisi gibi olmuyorsun. Baldwin de öyle diyor işte "kentlerin yakılmasından beni sorumlu tutmaya kalktılar. Ozanın sorumluluğu, onu ortaya çıkaran toplumu başka bir ozan daha çıkaracak güçle donatmaktır." Ne laf değil mi!

N. Büyüm: Müthiş bir söz bu işte!

Ö. Madra: Var mı böyle bir şey yahu! "Ozanın sorumluluğu, onu ortaya çıkaran toplumu başka bir ozan daha çıkaracak güçle donatmaktır."

N. Büyüm: Sonraki cümleyi de okuyalım. "Bu da siyasal bir faaliyettir; Ronald Reagan'ın ve Richard Nixon'ın da bildiği gibi. Bu nedenle bize yapılanlar, yani De Bois'nin sürülmesi bu nedenle" diyor.

Ö. Madra: Evet, sürgünde ölmesine yol açan ceza. "Sorun, insanların bunları gelecekte okumaları değil," diyor, bu da çok önemli. Sen Baldwin'e şunu soruyorsun: "Yani sen geleceğe, örneğin şimdinin en yeni kuşağına bir şeyler iletmenin, onlara gelecekte okuyacakları bir şeyler yazmanın kendi çağına bir mesaj iletmekten daha önemli olduğunu düşünüyorsun." Onu da aşıyor bence Baldwin: "bunları gelecekte okumaları da değil aslında; yazılan okunsun okunmasın orada bulunacak," diyor.

Yani bu tarihe geçmiş oluyor bir kere, taşa kazınmış, hakkedilmiş oluyor. "Toplumlar çok gizemli bir biçimde değişir. Malcolm hiç karşılaşmadığı, onun tarafından değiştirildiklerini bile bilmeyen milyonlarca insanı değiştirdi. Bir ulusun ozanları saymasının, taşa tuttuğu, aç bıraktığı ozanları saymasının nedeni, bunun tek umutları olduğunu bilmeleri, hissetmeleridir," diyor. Korkunç önemli laflar bunlar yani. "Kendilerinin, dayanamadıkları bir biçimde tanımlanmaları, birlikte yaşamak zorunda oldukları tek umut bu işte," diyor.

Yani bir yandan taşlıyorlar ozanları, "Allah belanızı versin!" diyorlar; bir yandan da onları el üstünde tutuyorlar. Çünkü başka bir yolu yok yani, çok ilginç değil mi?

N. Büyüm: Bu görüşmeyi hele Baldwin üzerine konuşmayı bir saatle filan sınırlamak çok zor, biz de alıp başımızı gidiyoruz ondan sonra. İstersen şöyle yapalım, senin seçtiğin birkaç yere daha bakalım, bir de Kilise'nin ve İncil'in Amerikan kara derilileri üzerindeki işlevini, etkisini kısaca gözden geçirelim.

Ö. Madra: Belki bir tek şeyi de söylemek lazım, bu sorumluluk meselesinde şöyle diyor bir yerde "konu insanların, senin, benim, hepimizin acındığımız, yakındığımız yıkımlardan nasıl ve ne yönde sorumlu olduğumuzdur." Yani sorumluluk bireysel ve toplumsal olarak ortaya çıkıyor. Çok can alıcı konulara değiniyor, hürriyet ve devrim meselesi için de "kölelikten kurtarılmadan, hürriyet sorunu akademiktir" diyor mesela.

N. Büyüm: Çok güzel! Yani "hürriyeti düşünecek bir noktaya gelebilmen lazım, o zaman gerisi senin kendi seçimin olur" diyor. Oradaki kara derili, Afrikalı Amerikalı – bu da bir "hüsnütabir" (ephemism) tabii ve ben çok hoşlanmıyorum doğrusu African American deyiminden...

Ö. Madra: Siyah diyorlar şimdi.

N. Büyüm: Hâlâ African American da diyorlar, kimden bahsedersen bahset, bunu söylüyorlar. Mesela sen Suudi Arabistanlıya 'Suudi Arabistanlı Arap' demiyorsun ama 'Türkiyeli Kürtler' diyoruz mesela. Onlara bir biçimde kafamızın bir yerinde demek ki bir başka kompartman ayırmışız... Neyse, asıl bütün konuşmanın temelinde bir şey daha söylüyor Baldwin: "Siyahlık ve beyazlık bir ten rengi meselesi değildir, zihinde oluşan bir hadisedir" diyor. Bu da çok önemli bir şey çünkü beyazların kafasındaki şey-

den bahsediyor: Özellikle güneydeki fukara, yoksul beyazlardan bahsediyoruz.

Ö. Madra: Hemen bulalım orayı ve üstünden geçelim. Artık ondan sonra da Kilise'nin rolü meselesiyle bitirebiliriz herhalde. Şöyle diyor Baldwin: "Güney'in fakir beyazı zavallıdır çünkü bir zenciden üstün olduğunu sanır. Böyle düşünür çünkü kendisini kuşaktan kuşağa bu düşünceye bağımlı tutan kişiler ona böyle söylemişlerdir. Karısı için endişe duyar –bir başka psikoz– işi için endişe duyar, çocukları için endişe duyar, aslında beyaz olmanın ne demek olduğudur endişesi. Sonra da tüm bunlar birleşince, kişinin cinselliğinden korkması, kişinin gücünden korkması, kişinin hayatını kazanamayacağından korkması, bunlar birleşince sonuç ırk ayrımı denen şeydir." Müthiş de bir olaydan bahsediyor, öpücük davasından.

N. Büyüm: Yaa, müthiş, altı yaşında!

Ö. Madra: Sonra ben de bunu hatırladım, bu söyleşiyi okuyunca binlerce yıl geriye gittim.

N. Büyüm: Beyaz bir kızı yanağından öptüğü için göz altına alınıyor. Sonra gerçi bırakılıyor ama o çocuğun üstünde bunun etkisini bir düşünsene...

Ö. Madra: Irza tecavüz suçundan hapse tıkılıyor yani altı yaşında bir çocuk – farklı renkli teni olan arkadaşını öptü diye! Ondan sonra da çok hoş bir şey söylemiş ama: "İnsanlar bir başka insanı yok etmek için daima bir sebep bulurlar; siyah, beyaz, yeşil, sarı saçlı, kara saçlı, sünnetli, sünnetsiz..."
N. Büyüm: Bunları biz de çok iyi biliyoruz ama değil mi?

Ö. Madra: Evet bizim de hayatımızda var. Yani "en şahane nedenlerle birbirlerini öldürmeyi becerirler her zaman" demiş ki

bugünlerde *Açık Gazete*'de filan da sürekli konuştuğumuz mevzu bu zaten: dünyanın bugün vardığı yer öyle bir yer ki, son çözüm, nihai çözüm, yani Hitler'in "nihai çözüm"ü.

> Artık hepimizi ilgilendiriyor, işte bundan ötürü yirmi beş yıl önce 1945'te atabiliyorduk atom bombasını, bugün herkeste var ama kimse atmaya kalkışamıyor, tüm insan soyunu yok etmeden insan soyunun bir bölümünü ortadan kaldırmaya imkân yok artık. Bu da bizim tek umudumuz" demiş. Sonra bir duruyor ve ekliyor: "ama insan daha önce kendini yok etmeye yeltenmiştir; bundan sonra da yeltenebilir.

N. Büyüm: Siyahlara karşı en kötü duyguları güneyin fakir beyazlarının beslediğini, çünkü onlara böyle öğretilmiş olduğunu söyledim. Baldwin'in buna verdiği cevap da önemli: "Onlar zavallı bir beyaz olan başkanımızda buluyorlar kendilerini".

Ö. Madra: Oysa şimdi siyahını da bulduk işte başkanın!

N. Büyüm: "Fakir beyazın en yalın tanımı ve Horatio Alger efsanesinin en açık anlamı bu, egemen denen bir halkın kendini temsil etmesi için sık sık kullanılmış araba satıcıları, ikinci el araba satıcılarını seçmesi ürkünç bir şey ama zavallı beyazlar üzerine konuşmak ya da onları anlamak istediğinde o yüzlere bak ve o konuşmaları dinle yeter!" diyor.

"Kimin?" diye soruyorum ben tabii.

"Benim başkanımın örneğin ve seninkinin," diyor.

Ö. Madra: Sen meseleyi sadece Amerika'dan ibaret sanma, yani sen derken sadece seni kastetmedim; ben de öyle düşünüyordum.

N. Büyüm: Bir şey var burada o da şu, bu konuşmadan yedi yıl sonra biliyorsun Johannesburg'da bir katliam yaşandı.

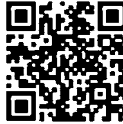
Ö. Madra: Soweto'da.

N. Büyüm: Soweto katliamı evet. Orada siyahların dillerini konuşmaları ve öğrenmeleri yasaklandı. Bunun üstüne Soweto'da üniversite öğrencileri ve gençler büyük bir barışçıl yürüyüş düzenlediler. Polis onlara saldırdı ve çoğunu katletti. Bunun üstüne bütün ülkede bu dil yasağına karşı hareket başladı. Ta 1912'de kurulmuş olan Afrika Ulusal Kongresi'nin kökleri burada daha da kuvvetlendi. Zaten Baldwin bir yerde diyor ki: "Siyahi Müslümanlar hapishanede öğrendiler... çoğu hapishanede Müslüman oldu. Orada akılları başlarına geldi. Kim olduklarını, nasıl karşı çıkılacağını, direnileceğini falan öğrendiler. Malcolm X'in de çok büyük etkisi var bunlarda." Burada da Gil Scott-Heron'ın Johannesburg şarkısını dinlemek isterim doğrusu.

Ö. Madra: Dinleriz tabii ama zaman darlığından dolayı başlatıp biraz çalarken, biz üzerine konuşmaya devam edelim.

N. Büyüm: Olur olur.

Ö. Madra: Bu Kilise'nin meselesine de kalan kısıtlı vaktimizde değinelim istersen.

N. Büyüm: Bir yandan arkada Johannesburg'u dinlerken bir şey daha ekleyeyim, A.E.Balakistan diye bir Güney Afrikalı siyah şairden gene o olayla ilgili kısa bir şey okuyacağım. Şiirin adı "Hâlâ Ayakta".

> *Hâlâ ayakta, hâlâ nefes alıyor, hâlâ öfkeli, hâlâ büyüyor, hâlâ didiniyor, hâlâ öfkeli. Oysa parçaladılar masumiyetini, oysa dürüstlüğünü sarstılar, oysa apartheidin silahını dayadılar başına, oysa yumruklarıyla dövdü göğsünü, o hâlâ ayakta. Onlar kazandı çünkü o hâlâ öfkeli. O kazandı çünkü o hâlâ ayakta.*

Çok güzel değil mi?

Ö. Madra: Evet, çok güzel. Şimdi, bu Kilise meselesi de son derece önemli, diyor Baldwin, "çünkü kilise Amerikalı siyahların tek toplanma yeri ve aracıydı." Neden herkes, yani Malcolm X de, Ralph Abernathy de, Martin Luther King de oradan geliyor sorusuna verdiği cevap bu. Baldwin'in kendisi de kiliseden. "Tüm siyahlar bu forumdan, bu kiliseden gelmeler... Öğrendiğimiz her şeyi orada öğrendik, yani okumayı, İncil'i okumayı ve İncil'i gizlice okumayı öğrendik," diyor.

"Peki neden gizlice?" diye soruyorsun.

"Yasaktı," diyor.

"Neden?"

"E kimse istemez kölesinin okuma yazma bilmesini," diyor.

Çok net aslında. Sen de o zaman soruyorsun "öyleyse önemli olan İncil değildi de okumayı öğrenmekti?"

> "Hayır, bir yandan da İncil'di de çünkü beyaz Amerikalılar kendilerinin kölelerinin ruhlarını kurtarmak ödevinde de saydılar, onlara İncil'i okuyorlardı bundan ötürü. Yani İncil'in örneğin Aziz Pavlus'un "köleler efendilerinize itaat ediniz" gibi bölümlerini. Ama köle kendisi okuyunca İncil'i başka bölümleri de okuyacağı, başka kitapları da okuyacağı besbelliydi, öyle de yaptı. Köle, daha doğrusu kölenin ruhu kurtarılmalıydı, bunun için de İncil gerekliydi," diyor. Kongo alanı denen yerden bahsediyor, köleler şimdiki deyişimizle onlara ait şeyleri orada yaparlarmış: "ağlıyor, bağırıyor, çağırıyor, şarkı söylüyor ve dua ediyorlardı. Ama çepeçevre sarılıydılar efendilerince ve efendilerinde silahlar vardı."

"İşte böyle öğrendik ne öğrendikse, bu tarihin hiçbir zaman kopartılıp atılamayacak bir sayfası. Sana söylediklerim gerçek, ben söylemesem bile bunlar gerçekliklerinden bir şey yitirmez," demiş. Hakikaten olağanüstü olduğu kanaatindeyim bu söyleşinin. Yani "siyah bir renk değil bir kafa yapısıdır, bunu Malcolm X anlamıştı, daha değişik bir biçimde söyledi, İngilizler yavaş yavaş anlıyorlar, Fransızlar anlıyorlar, bütün Batı dünyası anlıyor, bunu siz Türkler de anlamalısınız,"

diyor.

N. Büyüm: "Akılda tutmalısınız," diyor.

Ö. Madra: "Amerika'daki zenci tepkilerinin tutarlı bir siyasal yanı var mı genel olarak? Varsa ne?" sorusuna "Egemenliğini yitiren herhangi bir ulusun tutarlı bir etkinliği olabilir mi sence?" diye bir karşı soruyla cevap veriyor. "Güçten söz etmeden, politikadan söz edilebilir mi?" diyor. "Burada hatta Amerikalı siyahlar ve beyazların arasındaki oluşumlarda bir devrimin gümbürtüsü var," diye ekliyor...

Buradan Occupy Hareketi'ne, hatta Gezi'ye kadar götürebiliriz bu meseleyi, kırk beş yıllık sözlerden günümüze bir köprü yapıp...

"Eğer liderleri öldürürsen, bir kısmını sürgüne yollarsan, kalanları da tutuklarsan, yer altında oluşan tüm enerjiyi zorlamış olursun. Bir şey daha yapmış olursun ve bu yaptığın, bir gücün yapabileceği en tehlikeli şey olur: İşin farkında olmayanlar da kentin öte yanındaki olayların gerçekte kendi olayları olduğunu kavrayıverirler birden," diyor Baldwin. Çok ilginç aslında.

N. Büyüm: Bugün hâlâ bunu konuşuyoruz. Yani bir yerlerde olanlar aslında hepimize olanlardır meselesini orada, yaşadığı o ortam içinde çoktan fark etmiş Baldwin demek ki. İnsanlar bugün de youtube vb. üzerinden Baldwin'i canlı olarak konuşmaları sırasında izleyebilirler. Bunları söyleyen kişinin nasıl bir kişi ve kişilik olduğunu belki daha yakından izleyebilirler. Çünkü

zamanımız kısıtlı ve –seni tenzih ederek söyleyeyim– benim dilim Baldwin'le yaşadıklarımı, deneyimlerimi tam olarak anlatmaya yetmeyebilir. Onlar Baldwin'i kendileri görsünler.

Ö. Madra: Evet. İstersen bu olağandışı mülakatın son cümlesini de okuyayım:

> İnsan soyunun nasıl doğurtulacağı sorusuyla doluyum," diye bitiriyor Baldwin. "Biliyor musun, işte bu nedenle tüm bu kara, beyaz, Ermeni, Türk, Yunan, Yahudi vesaire gibi kavramlar hiçbir anlam taşımadı benim için, asla. Soru kendimizi nasıl doğurtacağımızdır. Kendimizi doğurtmak, bizleri kundağa saran bu giysilersiz, bu korkutucu alışkanlıklarsız yaşatmak kendimizi. Bunlar giderek bizi Dachau'ya yöneltiyorlar. Kırımlara. Ve günlük hayatı tarif edilmez bir çöle çeviriyorlar; bankerlerin hayatları, reklamcıların hayatları, hayatlarını nesnelere teslim eden kimselerin hayatları. Sorunu yanıtlayamam." Böyle bitiriyor işte. Müthiş bir söyleşi Nazar, seni de tebrik ederim.

N. Büyüm: Teşekkür ederim; evet geç kalmış ama onun da hikâyesini başka bir zaman anlatırım.

Ö. Madra: Nazar Büyüm çok teşekkür ederiz. James Baldwin'le yapılmış, Amerika'nın yetiştirdiği ve dünyanın yetiştirdiği en önemli düşünür, gay aktivist ve yazarlardan biri olan Baldwin'le yapılmış ve bugüne kadar da yayınlanma fırsatı çeşitli sebeplerle bulunamamış bir söyleşi üzerinde...

N. Büyüm: Unutulmuş!

Ö. Madra: Unutulmuş bir söyleşi üzerinde konuşma fırsatı bulduk, çok teşekkür ederiz.

N. Büyüm: Son olarak gay'liğiyle ilgili bir anekdotla bitireyim: Londra'da kendisiyle konuşurken "senin hayatın da çok zor: hem

etkili bir yazarsın, hem de rengin kara" diyorlar.

"Bir şey unuttun, hem de homoseksüelim," diyor televizyonda! Çok teşekkür ederim bu fırsat için.

Ö. Madra: Biz de çok teşekkür ederiz Nazar, görüşmek üzere.

N. Büyüm: Görüşmek üzere.

Bakır Çağlar

Program: Açık Radyo Deprem İletişim Merkezi Özel Yayını

Sunan: Ömer Madra

Yayın tarihi:10 Eylül 1999

Ömer Madra: Büyük depremin üzerinden 21 gün, 6 saat, 41 dakika geçti. Bir süredir toplumda da "deprem" niteliğinde diyebileceğimiz bazı gelişmeler oluyor. Sosyal sarsıntı 101 STK'nın, vakıf, dernek ve gönüllü kuruluşun "Kamuoyuna!" başlıklı bildirisiyle başladı, Cumhurbaşkanı Sezer'in af kanununu veto etmesiyle sürdü. Şimdi de Yargıtay Başkanı Profesör Sami Selçuk'un tarihî diye nitelendirilen konuşması geldi. Mesela *Sabah* gazetesi "Taşlar Yerinden Oynadı" diye bir yorum yapmış... Biz de Açık Radyo'da bu konuları, oynayan taşları, oynayacak olan taşları ve Türkiye'nin nereye doğru gittiğini konuşmak üzere, bu tarihi konuşmadan kalkarak anayasa hukuku ve insan hakları uzmanı Prof. Dr. Bakır Çağlar'la beraberiz bugün. Hoş geldiniz!

Bakır Çağlar: Hoş bulduk!

Ö. Madra: Yargıtay Başkanı'nın konuşmasını nasıl buldunuz önce onu sorayım size?

B. Çağlar: Tabii ki olumlu buldum. Bana kalırsa bu konuşma bir başlangıç diyeyim. Aslına bakılırsa, taşlar çok daha önce oynamıştı. Anayasa Mahkemesi Başkanı'nın [Ahmet Necdet Sezer'in] Anayasa Mahkemesi'nin kuruluş yıldönümünde Nisan 1999'da yaptığı konuşmayla oynamıştı. İlk defa burada şimdi konuşacağımız konuların bir bölümünün altını o çizmişti, hiçbir Anayasa Mahkemesi Başkanı'nın bugüne kadar yapmadığı radikal bir yaklaşımla. Eğer yargıda bir deprem yaşanıyorsa –müspet anlamda tabii, menfi anlamda değil– bunu başlatan Yargıtay başkanı değil, Anayasa Mahkemesi Başkanı'dır. Bu çizgi şimdi sürüyor. Tabii Yargıtay Başkanı Anayasa Mahkemesi Başkanı'nın konuşmasında kullanmadığı farklı bir dil, farklı bir üslup kullanıyor, onun

değinmediği konulara da değiniyor ama Türk üst yargısında gerçek anlamda bir kendi kendini sorgulama döneminin başladığını söyleyebiliriz. Ama bunu başlatan Anayasa Mahkemesi Başkanı'dır.

Ö. Madra: Evet, özellikle düşünce özgürlüğünün ve ifade özgürlüğünün sınırlarının genişletilmesi açısından, öyle değil mi?

B. Çağlar: Haklısınız. Zaten şimdi Yargıtay Başkanı'nın konuşmasını stenografik bir dille ifade edecek olursak, onun da ana çizgisi çoğulculuk. Sadece düşünce açıklama değil, Yargıtay başkanı buna bir şey daha ekliyor, bir de kültürel çoğulculuk ekliyor. Bunu Anayasa Mahkemesi Başkanı yapmamıştı ama çoğulculuk, ikisinin de odak noktası.

Ö. Madra: Zaten demokrasinin temelindeki en önemli özellik, bu çoğulculuk meselesi olsa gerek.

B. Çağlar: Kesinlikle. Bir de şunu eklemek istiyorum, Yargıtay Başkanı eskiden beri tanıdığım bir kişi, belki Türkiye'de çok fazla tartışılmamış hukukçular arasındadır. Bir dilemmanın, ikilemin altını çiziyor: cumhuriyet ve demokrasi. Kullandığı ifade çok çarpıcı 'jakoben devlet' ve onun karşısında demokrasi. Şunu söylemek istiyor, yani iki tip devlet var ya da sistem var diyelim: birincisi devletle yönetilen sistemler, ikincisi sivil toplumla yönetilen sistemler. Türkiye bu konuda klinik bir vaka: devletle yönetilen bir sistem, jakoben ve cumhuriyetçilik anlayışı... İlk defa bir Yargıtay Başkanı jakoben devletle yönetilen sisteme karşı sivil toplum talebinde bulunuyor. Yalnız başına mı? Hayır değil. Siz biraz önce konuşmaya başlarken söylediniz, Türkiye'de bir sivil ayaklanma var ve Yargıtay başkanının bu konuşması bu sivil ayaklanmanın hukuk dilinde ifadesidir.

Ö. Madra: Bu sivil ayaklanma, sizin de dediğiniz gibi, belki

köklerini deprem öncesi dönemden alan bir şey...

B. Çağlar: Susurluk'tan başladı.

Ö. Madra: Susurluk'tan başladı evet. "Bir dakika karanlık!" eylemleriyle... Daha sonra Anayasa Mahkemesi Başkanı Sezer'in düşünce özgürlüğünü açan konuşmasıyla devam etti. Ama bence en önemlisi, bu "Kamuoyuna!" başlığını taşıyan, 101 kuruluş, meslek örgütü, vakıf, dernek ve gönüllü kuruluş tarafından imzalanan ve "... 17 Ağustos 1999'u her bakımdan bir milad olarak görüyor, gerçek milli ve manevi değerlerimizi korumanın sivil kesimin gücünü küçümsemek ya da medyayı tehdit etmekten değil, bu yeni yaklaşımı içtenlikle benimsemekten geçtiğine inanıyoruz" şeklinde sonuçlanan bildiriydi. Bu bildiriye halen katılımların da devam ettiği haberlerini alıyoruz. Şu anda imza sayısı 132'ye ulaşmış durumda ve oldukça ciddi bir sivil toplum deklarasyonu gibi oldu. Aralarında, tabir caizse, her ideolojiden kuruluşların da bulunduğunu görüyoruz. Belki de başlangıç noktası burasıdır.

B. Çağlar: Tabii kamuoyuna yapılan bu bildirinin altına imza atan STK'lar kimlikleri çok farklı örgütler, ideolojik bakımdan çok farklı kamplarda yer alan örgütler. Burada bir şeyin altını çizmek istiyorum, ideolojik farkların ötesinde bir sivilleşme olayı var, bir çeşit sınıfsal ya da ideolojik bir arayış değil bu, bir toplumsal hareket, bu önemli. Şu anlamda önemli, belki Cumhurbaşkanı'nın da [Süleyman Demirel] dönüşümüne neden oldu, çünkü ilk önce af yasası tartışması sırasında, hatırlayacaksınız, "ben halkın tepkisine değil, hukuka bakarım" demişti. Bir süre sonra ise "halkın tepkisi çok önemlidir, halkın tepkisi çok güçlüdür" deyip hayatının en önemli değişim noktalarından bir tanesini yaşadı.

Ö. Madra: Çok da büyük bir süratle yaşadığını gördük.

B. Çağlar: Dört saat içinde yaşadı!

Ö. Madra: Aynı esnekliği ve hızlı refleksi aslında diğer başkanlarda ve diğer parti liderlerinde göremedik galiba bu konuda, ama önemli değil...

B. Çağlar: Demirel bir profesyonel, ben diğerlerinin amatör olduğunu düşünüyorum.

Ö. Madra: Evet enteresan bir görüş doğrusu. Dün Yargıtay başkanının gerçekten pek çok bakımdan tarihî olan konuşmasına kendisi tepki vermemiş, yani herhangi bir yorumda bulunmamış, "no comment" demiş. Buna karşılık da Başbakan Ecevit'in "kurucu meclis gibi çalışmalıyız ve anayasa yapmalıyız" demesi var. Biraz tabii refleks olarak bu sefer ondan geliyor tepki, yalnız kurucu meclis ruhu bir anayasayı değiştirmek, baştanbaşa yenilemek ve Yargıtay başkanı Selçuk'un çok önemle belirttiği gibi demokrasiyi, çoğulcu toplumu, düşünce yasaklarını tamamen kaldıran ve farklılığı vurgulayan, herkesin birbirinden farklı olmasının güzelliğini vurgulayan bir tepki...

B. Çağlar: Düşünsel ve kültürel farklılık.

Ö. Madra: Fakat tam da bunu kastediyor olamaz diye düşünüyorum Başbakan Ecevit, çünkü öyle düşünüyor olsaydı kurucu meclisi çoktan toplamış ve başına geçmiş olurdu, ne dersiniz?

B. Çağlar: Politikada bir farklılık var hukuktan: politikada fanteziler vardır, hukukta yoktur. Bu meclis, üç nedenle kurucu meclis olamaz: Birincisi, bu hükümet şu anda alternatifi olmayan bir hükümet; ikincisi, muhalefetsiz bir hükümet. Muhalefetsiz hükümetin kurucu meclis olarak çalışması son derece sakıncalıdır, belki 82 Anayasası'ndan da kötü bir anayasa çıkar hükümetin kompozisyonuna bakacak olursanız. Üçüncü bir özelliği de var tabii bu hükümetin, milletvekilsiz bir hükümet olması... Şunu kastediyorum, bu af yasasını düşünün: Af yasası son derece kritik

bir konuydu, bunu partilerin hiçbiri gruplarında konuşup milletvekillerinin görüşlerini almadılar. Buna İtalyanlar 'partitokrasia' diyorlar: yani partiler iktidarı.

Ö. Madra: Bir çeşit partiler otokrasisi yani?

B. Çağlar: Evet, liderler iktidarı. Onun için milletvekili yok, muhalefet yok, seçenek yok. Böyle bir meclisin kurucu meclis olarak çalışması mümkün mü sizce? Bu komik.

Ö. Madra: Evet, genel olarak insana inandırıcı gelmediği görülüyor.

B. Çağlar: Tabii. İnandırıcılığın ötesinde, –evet, kullanmak istemediğim bir kavramı biraz yumuşatarak kullanacağım– bu sadece sayın Ecevit'in uzman olduğu popülizm çizgisinde açıklanmış bir düşünce tarzıdır. Şu anda toplumun beklentisinin bu olduğunu düşünüyor. Ben aslında toplumun beklentisinin bu olduğunu düşünmüyorum. STK'lardan söz ettik ya, onlar gerçekten sivil toplum örgütleri mi yoksa belli bir elitin örgütleri mi? STK'ların tabanı olması gerekir. Bu mum yakma/söndürme olayında gördük, ne kadar kısa süre içinde söndüğünü hatırlıyor musunuz? Her şey bitti, her şey dağıldı. Bunlar dönemsel olarak ortaya çıkan, iniş-çıkış grafiği çok net olan hareketler. Bu sivil toplum değil, bir çeşit liberal burjuva diyebileceğimiz ve elitlerin temsil ettiği bir kesimin talebidir, halkın olduğunu hiç zannetmiyorum. Çünkü onlar devlet istiyorlar, devlet niye yoktu depremde?

Ö. Madra: Ama şimdi depremden sonra biz de varız, özellikle tekrar bu "Kamuoyuna" başlıklı bildirinin niteliğine dönecek olursak şöyle bir ibare kullanılıyor: "Bireylerin devlet için değil, devletin bireyler için var olduğunu kabul eden bir zihniyetle çağdaş bir toplum olmaya doğru yürümektir. Bu önümüzdeki yeni yol..." deniyor. "Bu olguya çok yatkın olduğunu evvelden beri

bildiğimiz yönetişim kavramı içinde yaklaşmasını istiyoruz sayın başbakandan. Bu yaklaşımın da kamu görevlilerine anlatılmasını, kamu kesiminin gönüllü kuruluş ve girişimleri güler yüzle kabul etmeleri için gereken önlemleri almasını beklemekteyiz" diyor. Bu, daha önceki devletin gelip bazı şeyleri yapmasını beklemek tavrından biraz daha farklı bir başlangıç olamaz mı sizce?

B. Çağlar: Bu STK'ların sayısı belli ama üye sayısı belli değil, bu dikkatinizi çekmedi mi? Bunlar kaç kişi? Hangi toplum kesimlerinden geliyorlar? Böyle bir deprem olayında –doğal demeyeceğim, doğal değil çünkü– bunların ortak bir çizgide birleşmesi mümkün ama politik bir deprem olduğunda bu örgütler birleşebilecek mi? Bu doğallığı içinde, bir çeşit insan kıyımı çizgisinde bir araya gelme arayışıdır. Bunlar sosyal, politik, ekonomik fay ortaya çıktığında, ki var zaten, bir araya gelebilecekler mi? Örgütlerin isimlerine bakın, mümkün değil.

Ö. Madra: Biraz kötümser ve karamsar bir bakış. Kendi payıma farklı yorumluyorum, yani özellikle bu depremde tarihte herhalde ilk defa görülen bir olay var, tersine bir nüfus akışı olduğundan bahsediliyor. Yani dünyanın herhangi bir yerinde, California'da deprem olsa mesela oraya Texas'tan herhalde bir akın olması beklenemez çünkü gerekli örgütsel yapı, milisler ya da neyse o teşkilat gelir ve o duruma müdahale eder ama başka bir eyaletten oraya bir yığılma yok. Halbuki burada yani Kocaeli, Adapazarı, Gölcük, Yalova... akın akın insanlar geldi. Ve mesela tarihte herhalde hiç örneğine rastlandığını sanmadığım bir olay oldu: Ancak sosyete sayfalarında ya da spor sayfalarında bazen görebileceğimiz lüks diyebileceğimiz yat sahiplerinin ring seferi düzenlemeleri gibi kendiliğinden gelişen çok insani temele dayanan bir olay oldu.

Yani her türlü düşüncenin ya da elit bir anlayışın dışında, bir de buna şunu eklememiz gerekiyor, Açık Radyo, Deprem İletişim Merkezi olarak çalışmaya başladığı zaman, burada insanlar

gözlerine ve kulaklarına inanamadığı olaylara şahit oldu. Yani milyonlarca mesaj geldi ve internet üzerinde özellikle böyle 15 gün içinde 155 bin kişilik bir "temas listesi" oluştu. Çok yoğun bir talep, devleti beklemeden bir şeyler yapma konusunda bir gelişim... Bu, daha önceki STK'ların alışageldiğimiz anlayışlarından biraz daha farklı bir başlangıç noktası olarak da yorumlanıyor. Yani bazı köşe yazarları –mesela Şahin Alpay– bunun bir demokratik devrimin nüvesi olduğunu yazdı ki bu...

B. Çağlar: Şahin Alpay geçmişini hatırlayarak söylüyor herhalde?

Ö. Madra: Olabilir.

B. Çağlar: Gerçekçi olmak lazım.

Ö. Madra: Siz deprem öncesindeki alışkanlıklarına geri döneceğini düşünüyorsunuz yani STK'ların?

B. Çağlar: Üzgünüm ama sivil toplum diye bir şeyin olmadığını düşünüyorum Türkiye'de.

Ö. Madra: Prof. Bakır Çağlar'la beraberiz Açık Radyo'da ve şunu konuşuyoruz: Gerek "Kamuoyuna" başlıklı sivil toplum bildirisi, gerekse affın veto edilmesine yol açan güçlü kamu tepkisi ve gerekse de Yargıtay Başkanı'nın dünkü konuşması depremden sonra bir milat yaşanıp yaşanmadığı konusunda ciddi bazı soruları akla getiriyor...

Şunu sormak istiyorum size, bakın bugün gazetelere baktık ve bir tarama yaptık, *Sabah* gazetesinde Gülay Göktürk, Rauf Tamer, Cengiz Çandar, Güngör Mengi; *Hürriyet* gazetesinde Oktay Ekşi ve Mümtaz Soysal; *Milliyet* gazetesinde Şahin Alpay, Hasan Cemal, Umur Talu, Yalçın Doğan, Derya Sazak ve Taha Akyol; *Dünya* gazetesinde Osman Arolat; *Radikal* gazetesinde Mehmet Y. Yılmaz, Bilal Çetin; *Cumhuriyet* gazetesinde Orhan Birgit;

Zaman gazetesinde Hüseyin Gülerce; *Türkiye* gazetesinde Yılmaz Öztuna ve Sabahattin Önkibar; *Star* gazetesinde Ali Bayramoğlu, Okay Gönensin, Feyzi Hepşenkal, Semih İdiz ve *Akşam* gazetesinde de Rıza Zelyut'un yazıları var... Yani bu konuya eğilen sayısız diyebileceğim, ya da şimdiye kadar görülmemiş sayıda diyebileceğim yazılar var. Bunların bir kısmı Şahin Alpay'ın sadece geçmişini hatırlamasıyla izah edilemeyecek kadar önemli bir toplumsal dönüşümün belirtilerinden bir tanesinin daha çıktığını ortaya koyuyor. Mesela Gülay Göktürk şunu yazmış "Yargıtay Başkanının bu sözlerini birisi deprem öncesinde söylemiş olsaydı derhal tutuklanıp içeri atılır ve ömrünü de hapiste geçirirdi." Böyle bir ihtimal görmüyorsunuz herhalde?

Bir de genel olarak bir "milat" fikri var. Yani mesele sadece STK'lardan ibaret değil. Mesela kamuoyuna verilen bildirinin arkasında sadece klasik anlamda STK'ların değil, çok büyük bir destek mesajının da olduğunu görüyorsunuz. Fakat şahıs isimleri yayımlanmadığı için sadece STK'larının isimleri kullanılmış. Yani, bildirinin arkasının çok dolu olduğu, gelen haberler arasında. Ayrıca da Yargıtay Başkanı'nın şimdiye kadar alışmış olduğumuz bir anlayışı, –tabir caizse– "kökten devletçilik" anlayışını da yerle bir eden konuşmasının sadece bir elit hareketi olduğu düşüncesinde olmak, düşündürücü diye düşünüyorum.

B. Çağlar: Ama bütün ihtilaller bir elit hareketidir. Eğer halk bu elit devrimine sahip çıkmazsa bunlar çok fena sapıyor.

Ö. Madra: Şimdi anladım! Ben sizin söylediğinizi yanlış anlamışım! Biraz önce, konuşmanın başlarında bir kamu isyanından bahsetmiştiniz: Bütün bu tip hareketler bir elit hareketi olarak başlar ve sonradan kamuoyunun gücünü de arkasına alabilir diyorsunuz yani?

B. Çağlar: Ama şu anda öyle bir beklenti içinde değilim ben.

Ö. Madra: Neden?

B. Çağlar: Bakın belki biraz avamca olacak ama Yargıtay Başkanı'nın söylemini kaç kişi anlar?

Ö. Madra: Bütün köşe yazarları anlamış en azından.

B. Çağlar: Köşe yazarları! Türkiye'de şu anda basılan gazete sayısı kaç?

Ö. Madra: İki milyon civarında herhalde.

B. Çağlar: Evet. Türkiye kaç milyon?

Ö. Madra: Altmış beş.

B. Çağlar: O zaman altmış beş milyondan sadece iki milyonu, onun da bir kısmı bu yazıları okuyacak. Anlayacaklarından da kuşku duyarım. "Jakoben devlet" diyor. Jakoben devleti kaç kişi anlayacak? Bakın deprem olayını ele alalım: Depremin görsel medyada sergilenmesinden önce ben orasını batı olarak düşünürdüm, halbuki orası doğu.

Ö. Madra: Neden?

B. Çağlar: İç göç aldığı için. En yoğun iç göç alan bir memleket orası. Şırnak'tan geliyorlar, Diyarbakır'dan geliyorlar. Onların sınıfsal bir özelliği de yok, etnik bir kimlikleri var. Buna dikkat etmek lazım. Hemen memleketlerine geri dönmeye başladılar, iç göç tersine döndü. Siz orada bir işçi sınıfının oluştuğunu, bir proleteryanın olduğunu falan mı söyleyeceksiniz bana?

Ö. Madra: Hayır tabii ki.

B. Çağlar: Hangi bilinçte peki bu tepki ortaya çıkıyor? Bunun arkasında bir dayanışma olayı var ve dayanışma bir çeşit radikal milliyetçiliğin ön habercisidir. Eksik devlet yerine daha çok devlet istiyor insanlar. Devlete rağmen devlete karşı bir hareket değil bu, eksik devlete karşı daha güçlü bir devlet talebi. Zaten MHP'nin orada yapmış olduğu gösteriler bu boşluğu doldurmak için yapılan gösterilerdir. Çok daha tehlikeli bir çizgiye gidiyoruz.

Ö. Madra: Bu milliyetçilik söyleminin ön plana çıktığını gösteren bir belirtiye ben şahsen rastladığımı hatırlamıyorum. Tam tersine, benim görüşüme göre, sadece iki ayağı üzerinde duran, vatandaşlık hakları olan bir demokratik toplum özlemini dile getiriyorlar. Yargıtay Başkanı'nın sözlerinden jakoben devlet lafını anlamayabilir insanlar, yani bu belki daha hukuki ve felsefi bir tartışmanın ya da siyaset felsefesinin tartışma alanına girer ama temel algının basit olduğunu düşünüyorum. Yani, "bu Anayasa'nın kökünden değişmesi ve 2000'li yıllara özgü, bütün televizyonlarda gördüğümüz batı ülkelerinin yaşama seviyesine, özgür insanlardan oluşan toplumlara yönelik bir şey olması gerekir" dediği zaman Yargıtay Başkanı, bunu anlamayacak bir kimse düşünemiyorum şahsen. Tahsili ya da sınıfsal kökeni ne olursa olsun...

B. Çağlar: Benim söylemek istediğim şu, bu konuşmayı ben çok beğendim, entelektüel anlamda çok beğendim ama bakın, böyle bir konuşmayı yapan kişinin arkasında bir lojistik destek olması gerekir. Anayasa Mahkemesi Başkanı'nın yaptığı konuşmanın arkasında lojistik bir destek olması gerekirdi. Biraz daha açayım isterseniz: Siyasi-hukuki planda bir deprem olduğu kesin bu konuşmanın... Ama şimdi İtalya, Fransa gibi örnekleri düşünecek olursak oralarda yargıçların ve savcıların lojistik desteği olan sendikalar var, Avrupa Birliği çerçevesi içinde bir yargıçlar sendikası var, onların lojistik destekleri var. [Savcı ve Milletvekili Antonio] Di Pietro kendi kendine bir gün aklına estiği için "Temiz Eller" operasyonunu başlatmadı İtalya'da. Yıllardır hazırlanan bir

şeydi bu ve arkasında bir sendikalaşma hareketinin güç verdiği yargıçlar ve savcılar görevdeydi. Sami bey çok iyi bir konuşma yaptı ama arkasında kim var?

Ö. Madra: Arkasında yeni bir yapılanmanın izleri var bence.

B. Çağlar: Hangisi? Hâkim ve Savcılar Yüksek Kurulu mu değişti? Savcılarımız, yargıçlarımız mı değişti?

Ö. Madra: Hayır.

B. Çağlar: Bu bir kişi sadece.

Ö. Madra: Bir tek fark var ama. Şöyle tartışabilir miyiz? Gerek Anayasa Mahkemesi Başkanı Ahmet Necdet Sezer'in, gerekse de şimdi Yargıtay başkanı olan Sami Selçuk'un konuşmalarını ele alalım: Türkiye'de bu şekilde konuşmalara rastlanmamışsa, daha önce rastlanmayan sözlerse bunlar, ifade özgürlüğünün fevkalade önemli olduğunu, demokratik çoğulcu bir yapıya kavuşmamız gerektiğini söyleyen sözlerse, bence belli bir zihnî lojistik destek alabilir. Ama onun ötesinde bir şey de yok mu? Deprem sonrasında eğer bu "milat" tahlilini doğru kabul ediyorsak, o zaman bakın bunun arkasında farklı bir lojistik destek var, diyemez miyiz? Alışık olmadığımız bir zihniyet değişikliği, belli olamayan, şekillenemeyen, belki de bundan öncekilerde rastlanmayan bir zihniyet değişikliği? Daha önceki analiz enstrümanlarını kullanarak bunu o kadar kolay tahlil edemeyebiliriz.

Şunu da eklemek istiyorum, duyuruya onay veren vakıf, dernek, sendika ve birliklerin şu anda sayıları 132'ye ulaştıysa bu önemli, ama bunların içinde mesela Eczacı Kalfaları Derneği'nin bulunması bundan önceki görülenlerden farklı değil mi? [*Cumhuriyet* gazetesi Başyazarı] İlhan Selçuk "Kamuoyuna Duyuru" konusunda "Türkiye'de bu boyutta bir şey olmadı, en azından ben hatırlamıyorum" diye yazdı mesela ki kendisi

oldukça tecrübeli bir gazetecidir. Buradaki farklardan biri de şu olabilir: Şahin Alpay'ın bunun bir demokratik devrimin nüvesi olarak algılanmasına yol açan ve değerli görüşlerine zaman zaman bizim Açık Gazete'de yer verdiğimiz başka pek çok köşe yazarının, Umur Talu'nun mesela, vurguladıkları nokta şu: Alışılagelmiş kuruluşların dışında örgütlerin, mesela Çorap İşadamları Derneği'nin de imzacılar arasında bulunması farklı bir durumu ortaya koyuyor bence. Kitap Toptancıları Derneği ya da İstanbul Eczacı Kalfaları Derneği gibi... Daha önce böyle mesleklerden insanların bu tarz bir girişimde bir araya geldiklerini hiç duydunuz mu? Ben duymadım.

B. Çağlar: O zaman bir şey daha ekleyeyim. Bunun altına imza atan başkan Niyazi Genç, kalfalar değil.

Ö. Madra: E, kalfaların bir araya gelip imza atmaları zor, onları temsil eden birisi olması gerekir.

B. Çağlar: İşte onun için bu bir elit hareketi diyorum. Bu kalfalar filan diyorsunuz ya, gerçekten acaba bir derneğin iç örgütsel yapısı çerçevesi içerisinde bu tartışılsaydı onun altına kaç kişi imza atardı?

Ö. Madra: Onu bilemiyorum.

B. Çağlar: Onu sorgulamak lazım, benim söylemek istediğim bu.

Ö. Madra: Burada vatandaşların imzasına açık bir şey olsaydı bu.

B. Çağlar: Öyle yapmak lazım.

Ö. Madra: Ama buradaki sayı sadece bizim radyomuza ulaşan, Açık Radyo Deprem İletişim Merkezi'nde çalışan arkadaşların ellerine geçen mesajlardan ve özellikle internetten gelen

mesajlardan, ama adlarını, sanlarını, kimliklerini koyarak, adreslerini vererek bildirdiklerinden elde edilen sayı...

B. Çağlar: Bunlar interneti olan insanlar.

Ö. Madra: Evet?

B. Çağlar: Türkiye'nin kaçta kaçı?

Ö. Madra: Ama artıyor!

B. Çağlar: Ben gerçekçi olmaya çalışıyorum. Hayatımın büyük bir bölümü fantazilerle uğraşmakla geçti, artık gerçekçiyim – yaşlandığım için. Çok beklentilerim oldu ama hiçbirine cevap bulamadım. İnsan belki hayatının bir bölümünde fantazilerle uğraşabilir ama geri kalan bölümünde gerçekçi olmak zorunda. Aldatılmışlık çok kötü bir duygu, beklentilerine cevap alamamışlık çok kötü, belli bir düşünceyi savunup da arkasından dönüp baktığınız zaman kimsenin kalmadığını görmek çok kötü bir şey. Bunları siz de yaşadınız.

Ö. Madra: Ama ben bu sefer yaşanmayacağına inandığım için söylüyorum.

B. Çağlar: Çok güzel!

Ö. Madra: Deminki gerçekçilik sorunuza bir cevap vermek istiyorum müsaade ederseniz. Bu imzalayan eczacı kalfalarının nerede olduklarını sorduğumuz zaman şunu gördük ki deprem bölgesindeler.

B. Çağlar: Olabilir ama biraz daha netleştirelim. Bu kalfalar sandıkta neredeydi? Seçim ne zaman oldu?

Ö. Madra: Deprem öncesi durumdan mı bahsediyoruz?

B. Çağlar: Bu kalfalar, vb. acayip isimli dernekler –aşağılamak için söylemiyorum; öyle bir dernek olduğunu ben bilmiyordum mesela– bu insanlar sandıkta neredeydiler? Kimi seçtiler?

Ö. Madra: Bu mevcut hükümeti seçtiler ama deprem öncesinden, "milattan önce" bir zihniyetten bahsediyoruz.

B. Çağlar: Bir depremin halk bilincini böylesine değiştirebileceğini düşünüyor musunuz?

Ö. Madra: Kesinlikle! Çünkü birikimsel. 700 yıllık bir devlet baskısından bahsediyoruz, tarihte böyle yıldızın parladığı anlar olur.

B. Çağlar: Bu depremi biz 12 Eylül'de de yaşadık.

Ö. Madra: Yaşamadık.

B. Çağlar: Yo yoo yaşadık, o daha ciddi bir depremdi.

Ö. Madra: Hiçbir deprem bu yaşadığımız deprem kadar ciddi değildi.

B. Çağlar: İnsanların kafalarına evlerinin yıkılması mı gerekiyordu insanların bilinçlenmesi için?

Ö. Madra: Evet.

B. Çağlar: Herhalde devrimler teorisine Türkiye'nin büyük bir katkısı olacak.

Ö. Madra: Çok muhtemeldir. Bunu birkaç zaman sonra görürüz. Zaten eğer benim dediğim gerçekleşmezse, yani sizin dediğiniz

karamsar çizgi, gerçekçi dediğiniz karamsar çizgi hâkim olursa bir daha burada konuşma fırsatı da bulamayacağız ikimiz de.

B. Çağlar: Neden? Ben karamsar adını koymadım. Ne oldu, siz Yargıtay başkanı kadar hoşgörülü değil misiniz?

Ö. Madra: Hoşgörülüyüm tabii ki.

B. Çağlar: O zaman aykırı şeyleri tartışalım.

Ö. Madra: E tartışıyoruz zaten!

B. Çağlar: Bir daha konuşamayacağız diyorsunuz?

Ö. Madra: Hayır, bir daha konuşturulamayabileceğiz belki diyorum, eğer eski zihniyete dönülürse. O çizgi aşılmıştır bence, eşik noktası. Yani Çeviri Derneği İnisiyatifi ile DİSK ya da Ensar Vakfı yahut Gazhane Çevre ve Kültür Kooperatifi ya da Genç Yönetici İşadamları Derneği, Hak-İş, Grafikerler Derneği, Hasta ve Hasta Yakını Hakları Derneği, Heykeltıraşlar Derneği, İç Mimarlar Odası, İstanbul Meslek Odaları Koordinasyon Genel Sekretaryası... Bütün bunların hepsi de deprem bölgesine gidip imzalarını da buraya gönderiyorlarsa, bu, farklı bir durumla karşı karşıya olduğumuzu gösterir. Ayrıca bu, sadece bir depremin sonucu değil tabii ki: Uzun yılların birikiminin sonucu, yani bir profesörün ifadesiyle "kökten devletçi" ideolojinin ya da Sami Selçuk'un söylediği "zorba devlet" kavramının değişmekte olduğu bir durum... "Zorba devlet" dendiği zaman etnik kökeni, sınıfsal yapısı ya da yaşı ne olursa olsun Türkiye'de herkesin anlayacağına inanıyorum. Bu deprem sadece olayın değişik görülmesine yol açtı... Yani siz bir ülkede bir köşe yazarının mesela Necati Doğru'nun, çıkıp "Başbakan yalan söylüyor, Başbakan Yardımcısı Devlet Bahçeli yalan söylüyor, onun arkasından Mesut Yılmaz da yalan söylüyor..." diye bir yazı yazıp ayakta kalabileceğini

düşleyebilir miydiniz bu gerçekçi perspektifinizle? "Çünkü programlarında yoktu af!" diyor.

B. Çağlar: Gerçekçi perspektif şu: Eğer sizin adınız Sami Selçuk olmasaydı ve böyle bir yazıyı kitap ya da gazetede yayınlasaydınız, ceza yasasının birçok maddesini ihlal ettiğiniz için DGM'de [Devlet Güvenlik Mahkemesi] yargılanırdınız.

Ö. Madra: Necati Doğru niçin yargılanmıyor?

B. Çağlar: O şu anda belli değil.

Ö. Madra: Ben de onu söylüyorum.

B. Çağlar: Ben şuradan hareket etmek istiyorum; eğer herkes Sami Selçuk'un söz özgürlüğüne sahip olabilseydi, o zaman durum değişirdi.

Ö. Madra: Peki Sami Selçuk yargılanabilir mi sizce Yargıtay Başkanı olarak? Köşe yazarı ile hiç farkı yok: "Bir vatandaş, bir yurttaş olarak konuşuyorum" diyor.

B. Çağlar: Sami Selçuk devlet tartışmasını yaparken aslında devletin korumasından yararlanıyor çünkü Yargıtay Başkanı. Bunu ben söylesem ne olacak?

Ö. Madra: İşte onu göreceğiz, söyleyin! Söyleyin görelim!

B. Çağlar: Bazı yerlerde söyledim ve sonucunu bekliyorum.

Ö. Madra: Evet söylediniz de zaten daha önce, ruhunuzun yara aldığını söylediniz ama Türkiye'yi insan hakları açısından savunurken de faydalı bir iş yapmak istiyordunuz şüphesiz ama o dönemde değiliz artık. Bakın şimdi bir dinleyici mesajı geldi,

lise mezunu, ev kadını... "Sayın Çağlar 'halk bu yazılardan anlamaz' dedi, 'bu konuşmadan anlamaz' dedi ama ben dün Ömer Madra'nın okuduğu Yargıtay Başkanı'nın konuşmasında heyecandan ağladım. Nasıl anlamaz denir ki bize?" diyor. Şimdi bunu bir popülist savunma aracı olarak getirmiyorum sizin önünüze. Yalnız, bir paradigma değişikliği olması ihtimali yok mu?

B. Çağlar: Ben anlamaz derken bakın öyle elitçi bir yaklaşım içinde falan değilim, tam tersine elitçi yaklaşımları reddeden bir insanım. Şimdi bu hanım ev hanımı ama bakın ev hanımının öncesinde lise mezunu yazmış. Neden?

Ö. Madra: Anlama düzeyinin ne düzeyde olduğunu size gösterebilmek için, yani üniversiteli değilim demek için.

B. Çağlar: Lise mezunu çok yüksek düzeyde kültürel çizgidir. Niçin sadece ev hanımıyım demiyor da başına lise mezunuyum diye ekliyor? Bu seçkinci bir yaklaşım, halkçı bir yaklaşım değil.

Ö. Madra: Eczacı kalfalarının fazla seçkinci bir yaklaşımda olduğu düşüncesinde değilim.

B. Çağlar: Bu çok çarpıcı, ilk önce lise mezunu diyor. Bu ev hanımının eğitim düzeyini siz sordunuz mu ona? Hayır hiç gerek yok ama kendisi kendini bu şekilde kanıtlamak istiyor. Tabii o anlayacak.

Ö. Madra: E lise mezunları anlıyorsa yeterli olabilir. Sizin de dediğiniz gibi lise mezunu, ev hanımları anlıyorsa bu kadar elit bize yeter diye düşünüyorum.

B. Çağlar: Ah, elit dediniz!

Ö. Madra: Evet sizin terminolojiniz.

B. Çağlar: E tabii, bunlar elit.

Ö. Madra: Tamam ama siz de dediniz ki zaten bir kısım elitler olur bu tarz sosyal hareketlerde.

B. Çağlar: Aslında haklısınız ama sanırım bu ev hanımı lise mezunu kişi benim söylediğimi pek ciddi bir şekilde dinlemedi. Siz köşe yazarlarından söz ettiniz, sayı verdiniz, Altmış beş milyonluk Türkiye'de iki milyon gazete. Bunların büyük bir kısmı zaten marketlere gittiğinizde ücretsiz verilen gazeteler. Yani ciddi bir şekilde gazete alan insan sayısı bir buçuk milyon, ben onu söylemiştim.

Ö. Madra: Bu da değişebilir, bu paradigmayı eğer şöyle değiştirebilirsek...

B. Çağlar: O zaman Migros'ta gazete dağıtımını, Milliyet mesela, arttırmak lazım; bir şişe su aldığınız zaman bir de gazete vereceksiniz, yoksa artmaz.

Ö. Madra: Başka türlü de bakılabileceği düşüncesindeyim: Bir tahlil var, bir deprem oldu Türkiye'de, 100 yılın en büyük depremlerinden biri oldu ve ne derseniz deyin Türkiye'nin en gelişmiş bölgelerinden birini vurdu...

B. Çağlar: İnsani olarak değil.

Ö. Madra: Hayır, ekonomik olarak en gelişmiş, sınai ve ticari bakımdan en gelişmiş bölgelerinden birini. Ekonomik ve sınai gelişmenin insani gelişmeyi de arttıracağını düşünebiliriz, böyle bir bağlantı da vardır, değil mi?

B. Çağlar: O bir varsayım.

Ö. Madra: Tabii ki.

B. Çağlar: Şu anda çadırlarda, çadır kentlerde çekilen resimleri görmüyor musunuz? Oradakiler kentli mi? İşçi mi?

Ö. Madra: İşçi.

B. Çağlar: O şekilde işçiler mi? Yani aşağılamak için söylemiyorum, yanlış anlamayın. Onlar kırsal kesimin insanları. Bunun adını koymak lazım, çadır kent deniyor ya, aslında zaten onlar çadır kentte yaşıyordu. Bir sanayi bölgesinin insanları değil onlar.

Ö. Madra: Yani arabalarıyla işyerlerine giden işçileri de kırsal kesim insanı mı sayıyorsunuz?

B. Çağlar: Evet, çadır kent insanları onlar, yani resimlere bakın. Ben aşağılamak için söylemiyorum bunu.

Ö. Madra: Anlıyorum tabii.

B. Çağlar: İki Türkiye var deniyor ya, bir kırsal, bir de kentsel Türkiye. Öyle bir şey yok, bunlar iç içe girmiş durumdalar.

Ö. Madra: Bir başka açıdan da iki Türkiye var deniyor ama, bir geçmişte kalan Türkiye, geçmişte kalan ve gelecekte olması gereken Türkiye diye Yargıtay Başkanı Selçuk'un çok net biçimde ayırması var. Şöyle bir varsayım yaparsak, yani çeşitli birikimlerden dolayı Osmanlı ceberrutluğundan miras kalmış bir zorba devlet anlayışı var ki Sami Selçuk bunu söylüyor zaten... Bu anlayışın birikip birikip bir noktada alaşağı edilmesi çabası görülüyor. Deprem gibi bütün insani duyguları, insanlar arasındaki, hatta

uluslar arasındaki kardeşlik duygularını da artıran, eski kavramları tepetaklak eden, yani geleneksel düşman diye bilinen, resmi söylemdeki Yunanistan'ı ya da Ermenistan'ı vesaire, kimi alırsanız alın, onları bir araya getiren bir olay var. Hem içte hem de dışta. Ben köşe yazarlarını örnek olarak gösterdim, onlar şu anda medyayı temsil edenler, televizyonda konuşan binlerce insanı da her gün görüyoruz. Hepsini elit olarak kabul edelim etmeyelim ama birey olarak gördük: Bu insanlar yakın arkadaşlarımız, bu radyoda çalışanların yakın arkadaşları... Ne buldularsa, taksiyse taksi, arabaysa araba, motosikletse motosiklet... Lüzumsuz yere, koordinasyon dışı olarak kadın bezleri, çocuk bezleri, ekmekler vs. Bir başka arkadaşımızın –Gürhan Ertür'ün– söylediği gibi çatlakları, depremin yarattığı çatlağı ekmeklerle dolduracak kadar bir hamle gösterdiler. Bunu görmezden gelebilir miyiz? İnsanlar vardı burada sadece, yani bunların içinde eczacı kalfaları da vardı...

B. Çağlar: Aynı şeyi söylüyoruz.

Ö. Madra: Genç yönetici ve iş adamları da vardı, genç bankacılar da orayı yönetmeye gittiler. Bu şimdi farklı bir paradigma yaratmıyor mu sizce?

B. Çağlar: Yoo, aynı şeyi söylüyoruz, belki farklı bir dilde ifade ediyoruz. İnsanlar var ama ben örgütün peşindeyim; yani insanlar olduğu kesin, ne kadar insancıl olduklarını da kanıtladılar. Ben örgütlerden söz ediyorum. Tabii orada duygusallığa kapılıp oraya giden küpeli, o uzun saçlı insanlara benim itirazım yok zaten.

Ö. Madra: O küpeli çocukların biliyorsunuz imamsız, cemaatsiz sayısız ölüyü, kurtlanmış ölüyü gömdükleri gerçeği var ve belki de hayatlarında ilk defa ceset görüyorlardı.

B. Çağlar: Marjinal kişiler dahi bu olaya katıldı ama bu fert olayı, tek fert.

Ö. Madra: Önemli olan da bu değil mi zaten?

B. Çağlar: Hayır, tek tek fert olduğu için... Benim demokrasi anlayışım ya da demokrasiyle bütünleşen cumhuriyet anlayışım fertlerden oluşan bir sivil toplum örgütlenmesinden yanadır. Zaten bu örgütlenmenin olmadığını o kişiler bütün duygusallıklarıyla kanıtladılar.

Ö. Madra: Evet olmadığı kesin ama *olmayacağı* konusunda neden karamsarsınız?

B. Çağlar: Ben olmayacak demiyorum ama bu olay öyle bir sosyal ya da sivil hareketi göstermedi o kadar.

Ö. Madra: Açık Radyo'da Prof. Dr. Bakır Çağlar'la konuşmaya devam ediyoruz ve galiba biraz da tartışmalı bir konu oldu bu. "Türkiye açık toplum yönünde bir dönüşüm yakalamıştır" diye bir mesaj aldık bir dinleyicimizden, ayrıca çok sayıda başka mesaj da aldık. Tartışmanın faydalı olduğunu zaten Yargıtay başkanı Sami Selçuk da söylüyor: "Tartışmaktan başka hiçbir yol olamaz" diyor. Bu yönde biraz daha tartışmamız hoş olabilir bence: Açık toplum yönünde Türkiye bir dönüşüm yakaladı mı, yakalamadı mı sizce? Burada sadece bireysel çıkışlar olduğu, sonunda Susurluk'ta ve 12 Eylül'de olduğu gibi başarısız olduğu yönünde sizin görüşlerinizi de destekleyen mesajlar yok değil tabii.

B. Çağlar: Ama onları okumuyorsunuz!

Ö. Madra: Hayır okuyorum onları da şimdi; burası Açık Radyo!

B. Çağlar: Öyle mi?

Ö. Madra: Evet. Mesela, bir öğretmenden mesaj var. Şöyle diyor: "Çağlar hocaya aynen katılıyorum, Susurluk ve 12 Eylül dep-

remlerinden sonra da gördük ki bu halk bilinçlenmez. 18 Nisan bunun göstergesidir. Bence halkımız gençliği şoven ve ırkçı bir anlayışla yetişiyor," diyor.

B. Çağlar: Çok güzel!

Ö. Madra: Bakın sizi destekleyen tek mesajı da okudum.

B. Çağlar: Tek mesaj!

Ö. Madra: Ötekileri yani aleyhinize gelenleri pek okumuyorum. Burası bir forum ve bence Türkiye'nin toplu olarak yaşadığı bir hal, forum. Bir paradigma meselesini konuşuyoruz. Yani bir düşünce eşiğinin aşılması meselesini. Farklı bir zihniyete doğru gidiyor muyuz, gitmiyor muyuz? Bütün bu yazan, çizen insanlar, internetteki yoğun mesaj akışı, telefonların "kilitlenme" diye tabir edilen durumu, evlerde kurulan sivil inisiyatif grupları... Hem kendi web mekânımızda, hem de diğer başka mekânlarda da sayısız örneğini gösterebilirim. Böyle "software" diyebileceğimiz bir örnek, yumuşak bir örgütlenme var. Alıştığımız anlamda değil, sivil toplum kuruluşları işte imzalarını da atıyorlar eczacı kalfaları, Arı grubu, Ataköy çevre dostları ya da Biyologlar derneği... Ama aynı zamanda iki ayakları üzerinde duran insanların bir geleceğe bakışı var. Yani bu küreselleşme dediğimiz süreç içinde dünya ile de bütünleşme.

Akla gelmeyecek şeyler oldu. Yani hem o eli kolu dövmeli hem de kulakları küpeli gençler örneğinde ya da yatlarını bu ring seferlerine tahsis eden iş adamlarında ya da bankacılarda her kesimden çok farklı mesajlar eylemler bütünü görünüyor. Siz bence bu deprem öncesindeki, yeni paradigma öncesindeki bir düşünceyi temsil ediyorsunuz. Yaşadıklarınızın bunda rolü olmuş olabilir tabii. Bunu biraz önce mikrofonlar kapalıyken de belirttiniz.

B. Çağlar: Şöyle söyleyelim: Birincisi, tek bir düşüncede

uzlaşmanın doğru olmadığını düşünüyorum. Uzlaştığınız zaman –zaten Başbakan Ecevit de söyledi– af yasası gibi durumlar ortaya çıkıyor. Farklı beklentilerden uzlaşma yoluyla bütünleşen öyle derme çatma bir af yasası çıkıyor. Uzlaşma benim zihniyetimde yoktur, onun için tartışacağız tabii.

İkincisi, bir Kıbrıslı yazar söylemişti, ben onların yayınlarını çok yakından izlerim, patates salatası nasıl yapılır? Yumurta, patates, yeşil ve kara zeytin ama patates salatasını yerken her unsuru görürsünüz, yediğiniz ya patatestir ya yumurtadır ya da zeytindir. Adam şöyle devam ediyor "ben patates salatasını severim, patates püresinden hiç hoşlanmam!" Çünkü orada içinde ne olduğunu dahi anlayamazsınız, yoğrulmuş, bütünleştirilmiş bir bütün. Benim bir süredir savunduğum ya da ulaştığım düşünce şu, ben de tabii Sami bey gibi bir düşünsel deprem yaşadım hükümet ajanlığım sırasında. Ben patates salatasını severim: yani farklılıkların bir bütün oluşturup lezzetli bir şey olmasını. Onun için püreden nefret ederim ben de, onun için de tartışacağız, uzlaşmayacağız!

Ö. Madra: Patates salatası yeme ihtimalimiz yok mu?

B. Çağlar: Şimdi yiyoruz ya!

Ö. Madra: Daha da çok sayıda patates salatası yiyemeyecek miyiz yani?

B. Çağlar: Bir dakika, size gelen mesajlar patates salatası değil ki, patates püresi.

Ö. Madra: Neden böyle söylüyorsunuz?

B. Çağlar: Tek düşünce eksenli oldukları için. Benim söylediğim şu, bir kere daha açıklayayım, sanırım yeterince net olmadım. Tabii ki bu gelişmeyi bütünüyle destekliyorum, saygı duyuyorum,

gerçekten önemli bir gelişme çizgisi. Benim kaygım şu, eğer bu örgütlenemezse, spontane, sadece bir depremle sınırlı kalırsa... kaç saniye sürdü deprem?

Ö. Madra: 45 saniye olduğu söyleniyor.

B. Çağlar: 45 saniye ile sınırlı bir olay olarak kalırsa, bunun arkasından bir şey çıkartamayız diyorum. Şimdi yapılması gereken şu, bu duygusallığı düşünselliğe ve örgütselliğe dönüştürmek. O da başlı başına yetmez. Orada fertler vardı... Benim siyasi düşüncem adına konuşacak olursam, örgütsüzlük ya da çok örgütlülük, böyle heterojen bir karma yapı hiçbir şey çıkartamaz ileriye dönük olarak. Benim bütün beklentim şu – bu gerçekten bir dönemeç noktası, bunu kabul ediyorum ama bundan sadece duygusallığı, sadece insanlığı, sadece dayanışmayı çıkartırsanız belki bu şu anda Türkiye'nin yaşadığı milliyetçi hareketin çok daha ötesinde radikal bir milliyetçiliği üretir. Benim istediğim farklılaşmışlıkları içinde örgütlenmişliklerdir. İnsan yerine örgütler.

Ö. Madra: Bu iki konuda da şöyle bir spekülasyon yapayım müsaade ederseniz efendim.

B. Çağlar: Yapın tabii ama bir de bana "efendim" demeyin, ben efendi falan değilim, ben demokrat bir adamım, yani öyle olmaya çalışıyorum ama herkes benim öyle olduğumu düşünmüyor.

Ö. Madra: Yok öyle olduğunuzdan bizim hiçbir şüphemiz yok; daha önceki konuşmalarınızdan da okuduklarımızdan ve yaptığınız işlerden de biliyoruz.

B. Çağlar: Ama aleyhime gelen mesajları okumuyorsunuz.

Ö. Madra: Okuyayım isterseniz. "Ömer Madra'ya Allah sabır versin, Bakır Çağlar gerçekten çok sevimsiz, çok sinir biri. Şimdiden

herkesin antipatisini kazanmış durumda."

B. Çağlar: Gördünüz mü!

Ö. Madra: "Ömer Madra Bakır Çağlar'la uğraşmasın, Bakır Çağlar kendisini emekli etmiş karamsar biri, halkın şu andan sonra Bakır Çağlar'ı dinlemesinin hiç anlamı yok." Ondan sonrası benim için pozitif bir şeyler söylüyor... oraları atlıyorum... Bir başka dinleyici, "Ömer Madra heyecanlı ve zorba davranıyor" demiş. Zorba mı?! "Kapıları, pencereleri açın, konuk geldiği gibi gitsin!" diyor bir başkası. Başka bir mesaj, "Bakır Çağlar'ın konuşmasına müsaade etsin biraz" diyor. Benim zorba ve "müsaade etmeyen" bir tavırda olduğumu düşünüyor musunuz?

B. Çağlar: Belki zorba olabilir, ama *Zorba* benim bildiğim bir filmdir.

Ö. Madra: Ve kitap.

B. Çağlar: Seyrettiniz mi?

Ö. Madra: Kitabı okudum Kazancakis'in. Muhteşem bir mezarı var Girit'te biliyor musunuz?

B. Çağlar: Biliyorum. İşte size kompliman yapıyorlar! Ama *Zorba*'nın dansını yapabilir misiniz?

Ö. Madra: Hayır yapamam.

B. Çağlar: O zaman pencereden çıkmanız lazım.

Ö. Madra: Burada ben kendi dansımı yapıyorum!

B. Çağlar: Ben yaparım. Ne yazık ki sizinki görsel değil, sözsel.

Ö. Madra: "Biz uçan sözlerle uğraşıyoruz, ama uçmayacağı düşüncesindeyiz!..." Bir dinleyicimiz böyle diyor mesajında. Bir başkası da şöyle diyor: "Bakır Çağlar konuşma özürlü, böyle konukluk olmaz."

B. Çağlar: Konuşma özürlü de mi oldum?

Ö. Madra: Hepsini okuyun dediniz; ben de okuyorum.

B. Çağlar: Bir de anlama özürlüler vardır...

Ö. Madra: Hepsi var, genel bir pota içinde eriyoruz ama ben bir eşiğin aşılma arifesinde olduğumuzu düşünüyorum....

Şimdi size başka bir şey sormak istiyorum: "Hukuk ve Cumhuriyet" başlıklı yazısında bugün Mümtaz Soysal diyor ki: "[Yargıtay Başkanı] çok iyi bir konuşma yaptı tartışmaya gebe devlet ve hukuk felsefesiyle, ikincisi de eleştiri yüklü siyaset ve hukuk gözlemleriyle, izlenimleri daracık sütuna sığdırmak o bakımdan zor ama sığdırmayı başarmış." Eleştiriyor Mümtaz Soysal ve jakoben devrimciliği savunuyor. "Otoriterliğine karşın, sonuçta özgürlüğü ve demokrasiyi amaçlayan Atatürkçülük de aynı çizgide değil midir?" diyor. Bakın bana göre Mümtaz Soysal'ın yazısı Sami Selçuk'un yazdığının tam tersini anladığını gösteriyor. Benim kanaatim budur. Sayın Selçuk işte otoriter Atatürkçülüğü değil, özgürlükçülüğü; cumhuriyet yerine demokrasiyi, insanları çocuk yerine koyup onları büyüten bir "baba" imajını değil, eşit bireylerden oluşan bir toplum anlayışını savunuyor. Ama Mümtaz Soysal'ın 1961 Anayasası'nı da tamamen özgürlükçü bir anayasa sayması, kendisinin de içinde olduğu tepeden tayinle gelmiş bir kurulun yetkileriyle yapılmış bir Anayasa olduğu için onu ve bu anlayışı savunması biraz da normal galiba.

B. Çağlar: Mümtaz Hoca başından beri Jakoben cumhuriyetçiliği savunur, onu herkes biliyor. Herkes değişti ama Mümtaz Bey'i

deprem bile değiştiremedi. Jakoben devlet ona tuvalet temizletti içeri aldıkları zaman ama o hâlâ Jakoben devleti savunuyor. Tabii insanların değişip değişmemesi kendi tercihlerine kalmış bir şeydir. Belki o da değişme özürlü bir insandır.

Ö. Madra: Ben Sayın Selçuk'un konuşmasını yanlış anladığı kanaatindeyim.

B. Çağlar: Yanlış anladı değil, Mümtaz Hoca'nın başından beri savunduğu çizgi budur, jakoben devlet.

Ö. Madra: Yani özgürlüklerin sınırını o devlet tayin eder...

B. Çağlar: Evet. Yatay demokrasiye hiçbir zaman inanmadı; dikey cumhuriyetçiliğe inandı, başından beri onu savundu ama sonra işte tuvalet temizledi. Temizledikten sonra da aynı düşünceyi savunuyor ama tabii Mümtaz Bey Türkiye'nin en iyi anayasa hukukçularından da bir tanesidir.

Ö. Madra: Evet ama anayasa hukuku terim yerindeyse bu kadar "ideolojize" edidiğinde, yani bu kadar ideolojik gözlükle bakıldığında anayasanın değeri de tartışmalı hale gelmez mi? Ben böyle olduğu kanaatindeyim.

B. Çağlar: Kesinlikle. Mümtaz Bey'in bir özelliği var tabii, bir de meziyeti, şu anda sizin okuduğunuz tek sütun yazarı olarak burada en azından tartışmaya açılacak konuları açmasını bilen bir insan. Yani menfi düşünceleri de burada siz ya da ben ifade edebiliyorsak, bunu Mümtaz Bey'e borçluyuz – onun gibi düşünmediğimiz için.

Ö. Madra: Çok doğru bir şey söylüyorsunuz bence. Zaten burada aldığımız mesajlardan bir tanesini tekrarlama pahasına şunu söyleyeyim: Alper Kaliber'in "açık toplum yönünde Türkiye

bir dönüşüm yakalamıştır" dediği gibi tıpkı, biz de Mümtaz Bey'in yazısını burada enine boyuna tartışabildiğimiz gibi, Sami Selçuk'un yazısını da tartışıyoruz. Zaten o da onu söylüyor.

B. Çağlar: Evet, esası yakalamış olduğu konusunda ortak düşünüyoruz, yakalamıştır. Benim savunduğum düşünce şu ya da düşündüğüm şu: yakalandı ama –şimdi bakın ben denizi ve balığı çok sevdiğim için şöyle bir benzetme yapayım– balık yakalarsınız, oltaya vurur, bütün mesele onu tekneye çekmektir. Ben onu sepetin içinde görmeden o balığı avladığımı düşünemem. Balığın vurduğu kesin, ama şimdi onu yukarı çekmek lazım. Çapari yaparsanız sekiz dokuz tane bir arada, yukarı çekerken üç dört tanesi düşer, geri kalanları içeri alabilirseniz mutlu olursunuz. Benim söylediğim de bu: yani bu spontane gündelik tepkiyi örgütsel bütünleşmeye dönüştürmek gerekir. Onun için, ben kapıdan pencereden çıkan emekli bir insan değilim. Bu insanlar önce balık kültürünü öğrensinler; şimdi tuttuklarını zannediyorlar ama balık hâlâ suda, onu çıkartmanız lazım.

Ö. Madra: Bu konuda da önemli bir şey söylediniz: Bu temel noktada, bunun bir dönüşüm olarak, eşik olarak alınması gerektiği konusunda hemfikiriz galiba.

B. Çağlar: Kesin.

Ö. Madra: Bundan sonrasında ne yapılacağı önemli.

B. Çağlar: İşte bunu konuşmak gerekiyor. Bu birikimi, bu tepkiyi örgütlemek gerekiyor. O zaman bunlar sandığa farklı bir şekilde girip sandıktan farklı bir iktidar çıkartsınlar. Ben bunu ararım. Tabii bu olayın bütün dram yanı karşısında, bütün insani yıkım karşısında bir de insanların kafasında bir insanlık estetiği oluşturduğuna kesinlikle katılıyorum. Bu dayanışma çok güzel bir şey.

Ö. Madra: "Estetik" kelimesi de çok güzel bir şey, bunu hemen yazmalıyım: "deprem estetiği"!

B. Çağlar: Bunu örgütlemek gerekiyor.

Ö. Madra: Adını sık andığım köşe yazarlarından iki tanesini kamuoyu bildirisiyle ilgili olarak, tekrarlamak pahasına gene anmak istiyorum. Bir tanesi İlhan Selçuk'un tıpkı sizin dediğiniz gibi "bunun sonucunun getirilmesi gerekir" dediği *Cumhuriyet* gazetesindeki "Pencere" köşesinde yazdığı yazı. Aynı şekilde "Entelektüel Bakış" sayfasında da Şahin Alpay'ın bunun bir demokratik devrim başlangıcı, nüvesi olabilir dediği ama bunun bir örgütlenmeyle tamamlanması gerektiğini söylediği yazı. Bunun bir örgütlenmeye kavuşması, örgütlenme modeline kavuşması gerektiği, eski kavramlarla düşünülmemesi gereken bir şey olduğu...

B. Çağlar: Kesinlikle.

Ö. Madra: STK'ların bir kısmının devlet gibi hareket ettiklerini hepimiz biliyoruz ve bunu gördük ama farklı bir iki kıpırtı da özellikle bu "Kamuoyuna" başlıklı mesajda görüldü. Bunun ötesinde internet üzerinden yapılan olağanüstü yoğunluktaki haberleşme de, kendi başına bir örgütlenme olarak alınabilir belki. Çünkü bireyler çağından bahsediyorsak...

B. Çağlar: Örgütlenme başlangıcı olarak düşünülebilir: Bu bir başlangıç.

Ö. Madra: Çok doğru ama bunun ne şekil alacağını da bilmiyoruz, çünkü interneti de daha doğru dürüst kavrayabilmiş değiliz. Olağanüstü bir gelişme var da nasıl gelişir bilinmez.

B. Çağlar: Haklısınız, benim söylemek istediğim şu, burada bilimkurgu yapmıyoruz, ben bilimkurgudan sadece ekranda yani sinemalarda, televizyon ekranında hoşlanırım; gerçek hayatta bilimkurguya hiç inanmam. Benim söylemek istediğim şu, bu gerçekten çok güçlü bir kalkışma, bireysel kalkışma, şimdi bunu örgütlü hale getirmek gerekiyor... Şimdiye kadar hep menfi mesajları okudunuz, şimdi de müspet okuyun.

Ö. Madra: Derhal okuyayım: "Bakır Çağlar'ı çok beğeniyorum, son derece mantıklı olduğuna inanıyorum. Deprem sonrası hareketin insani bir amaca vardığını düşünüyorum. STK'ların Türkiye'de güçsüz olduğuna inanıyorum." Prof. Dr. Nephan Sağra. Adını yanlış okumadıysam eğer... Yanlış okudumsa yanlış kaydedilmiş demektir. Tekrar özür dileriz.

B. Çağlar: Güzel bir şey. Doğru kaydedilmiştir. Ne oldu, benim lehime olanlar yanlış mı kaydediliyor?

Ö. Madra: Paranoya başlangıcındayız galiba?

B. Çağlar: Başlangıcı değil sonucundayız! İkimizin de farkı yok bunda.

Ö. Madra: Ben de kaptırdığımı kabul ederim. Bir mesaj daha: "Sayın Ömer Madra, gelinen duruma bir paradigma değişimi olarak bakıyor, oysa bu bir paradigma değil, sadece reel görüntünün aldatıcılığıyla ortaya çıkan bir sintagmadır," demiş. Af buyurun, ben bu kavramı bilmiyorum. "Paradigma değişimi olabilmesi için kurumsal ve teorik alt yapının olması gerekir" demiş. Bu bir eleştiri tabii Haldun Aslancan'dan geliyor ama selam ve sevgilerini de iletmiş. Asıl tartışılması gereken nokta da bu zaten, realizm nerede? İçinde yaşadığımız gerçekten kabus gibi durumdan kendimize soluk alacak birtakım yerler arıyoruz.

B. Çağlar: Ama bakın Sami Selçuk'un konuşmasını çok takdir ettik değil mi?

Ö. Madra: Evet, ben 700 yılda yapılmış en baba Türk metinlerinden biri olduğunu düşünüyorum.
B. Çağlar: Evet. Anayasa mahkemesi başkanının yaptığı konuşma da çok iyiydi, özgürlükçü bir konuşmaydı ama Sami Bey'in bu düşüncelerinin bir çeşit fantezi olduğunu bana gelen tepkilerden görüyoruz. Hoşgörüsüz yazılar, farklı düşünceye evet diyemiyorlar.

Ö. Madra: Hoşgörüsüz diyemeyiz belki, fikrini ifade ediyor.

B. Çağlar: Hayır, "pencereden çıksın, kapıdan çıksın, emekli olsun!" bu fikir değil. Bu kategorideki insanların Sami Selçuk'u anlaması mümkün mü? Sami Selçuk ne diyor? Düşünce özgürlüğü, kültürel farklılıklar, yani çok farklı olabilirsiniz, o insanlara sen "pencereden, kapıdan çık ya da emekli ol" derseniz bu insanlar Sami Selçuk'u anlamazlar. Ben de onu söylüyorum, kendi kendilerini kanıtladılar.

Ö. Madra: Ben de şu anda anlamasalar bile anlayacaklar diyorum.

B. Çağlar: Ben profesyonel hukukçuyum, kaç sene, altı sene mi? Strasbourg'da milletlerarası hukuk avukatlığını da yaptım, hep böyle bir kanıt bekledim. Benim düşüncelerimi kanıtlayan bir kanıt bekledim, kendilerini savunmak isterken kendilerini batıran kanıtlar bekledim. "Kapıdan çıksın, pencereden çıksın" diyen bu adam şimdi Sami Selçuk'un yazısını okuyunca anlar mı? Özürlü bu!

Ö. Madra: Anlar!

B. Çağlar: Anlamaz canım, nereden anlayacak! Bu adam farklı bir şey söylüyor

Ö. Madra: "Madem faksların tümünü okumayacaksınız –ki bu artık doğru olmaktan çıktı çünkü her geleni de okumaya başladık– o halde hiç olmazsa tartışmayı bilimsel bir mecraya akıtalım" diyor dinleyicimiz Akın. "Tamam bu gelişme açık toplum yönünde yeni bir adım daha olarak nitelenebilir ve büyük bir çoğunluk buna katılıyor olabilir ama sorun bu girişime kantitatif bir çoğunluğun mu yoksa kalitatif bir çoğunluğun mu önayak olduğudur. –Yani nicelik mi, nitelik mi?– Yani, sayın Selçuk'un %100 doğru ve bilimsel sözlerini hep yaptığımız gibi Newton paradigmasıyla mı, yoksa henüz hiç bilemediğimiz kuantum paradigmasıyla mı destekliyoruz? Eğer Newton'daysak emin olun yeni bir 1789 devriminden öte hiçbir yere varılmaz, belki bu mesaj tartışılmayı hak etmiştir," diyor. Ne diyorsunuz?

B. Çağlar: Kullandığı dilin altını çizmek isterim, o mesajı almış.

Ö. Madra: Anlayanlardan biri diyorsunuz?

B. Çağlar: Evet. Bakın size ufak bir anekdot anlatayım, bazen çok basit şeyler vardır ama sonuçları çok önemlidir. Strasbourg'da bir davaya girdim, bir Kıbrıs davasıydı, başpiskopos Christostomos davasıydı. Kendimi savunmak için söylemiyorum ama o davayı ben kazandım, neden biliyor musunuz? Bazı şeyler çok basit, Christostomos tuvalete gitmek istedi, işeyecekti. Bazen gerçek çok gerçektir. Pisuvar var ama adam biliyorsunuz piskopos olduğu için, etekli. Ben de arkasından gittim, çünkü adam konuşursa davayı kaybedeceğim. Eteğini kaldırıp işeyemedi adam. Ama çok sıkışmıştı, içeri girdik, dava devam ediyor ama adam çıkmak zorunda, çok sıkışmış. Hiçbir şey söylemedi, davayı ben kazandım. Her şey bir etek sorunuydu.

Ö. Madra: Kim haklıydı?

B. Çağlar: O haklıydı ama ben kazandım.

Ö. Madra: Olağanüstü bir anekdot olduğunu söylemem lazım ve bu Açık Gazete programının da olağanüstü bir hoşluk kazandığını da... ayrıca size de çok teşekkür...

B. Çağlar: Hayır, bana menfi olanlar için bir mesajdı bu. Ben tuvalete girdiğim zaman benden önce girmesinler!

Ö. Madra: Efendim, çok çok teşekkür ederiz.

B. Çağlar: Ben teşekkür ederim.

Ö. Madra: Daha sık görüşmek dileğiyle; biz fevkalade yararlandık. Benim şahsen çok yararlandığım bir sohbet oldu.

B. Çağlar: Son cümle biraz porno oldu ama "Açık" olduğunuza göre, açığın zaten Fransızcası pornodur.

Ö. Madra: Evet Açık Radyo!

Aykut Barka

Program: Issız Ada

Sunan: Leyla Aktay

Yayın tarihi: 2 Ocak 2000

Leyla Aktay: İyi pazarlar sevgili Açık Radyo dinleyicileri. Yeni yılınız kutlu olsun. 2000 yılının ikinci gününde ve Issız Ada'nın yeni yüzyıldaki ilk programında, herhalde bu adanın jeolojik konumu önem kazanacak. Çünkü bugünkü konuğumuz geçtiğimiz sene deprem sonrasında en öne çıkan isimlerden biri. İTÜ Avrasya Yerbilimleri Enstitüsü öğretim üyesi Aykut Barka. Hoş geldiniz.

Aykut Barka: Hoş bulduk.

L. Aktay: Issız Ada'da bugün sizi tamamen değişik bir açıdan tanıyacağız. Sizin müzikal tarihinizi merak ediyoruz. Sizin kişisel sarsıntılar yaratan müzik parçalarınız hangileri onları merak ediyoruz. Neye göre seçtiniz ıssız adaya ne götüreceğinizi?

A. Barka: Valla dün gece saat iki ile beş arasında aklıma ne geldiyse sevdiğim parçalardan toplayıp düzenledim. Yani sadece bunları seviyorum anlamına gelmiyor. Daha birçok parça var tabii ama ilk aklıma gelenler bunlar.

L. Aktay: Peki beşte yatınca kaçta kalkıyorsunuz?

A. Barka: Yedide.

L. Aktay: Bu son aylarda böyle bir tempo ile mi yaşıyorsunuz?

A. Barka: Amerika'ya gitmeden önceki ay her gece üçte veya dörtte gittim eve veya hiç gitmedim. Yani dört ay boyunca birkaç kere beş saat falan uyudum.

L. Aktay: Peki nasıl dayanıyorsunuz bu tempoya?

A. Barka: Bilmiyorum... bu dört ayın getirdiği şeylerden biri de şu; hiç müzik dinlemedim. Hiç film seyretmedim. Hiç futbol maçı seyretmedim ki Galatasaray'ın maçlarını hep seyrederim. Yani dünyadan tamamen koptum.

L. Aktay: O zaman ıssız adada dinlenmeyi hak ettiniz.

A. Barka: Teşekkür ederim.

L. Aktay: Herhalde bu ada fay hatlarından da uzaktır siz seçtiğinize göre.

A. Barka: İnşallah

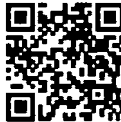
L. Aktay: 1 saat dinlenin. Herkes çok daha uzun kalıyor ama size çok ihtiyacımız var. Sizi geri getireceğiz.

A. Barka: Tamam.

L. Aktay: İlk olarak bize ne dinleteceksiniz?

A. Barka: Valla şimdi benim müziğe ilk girişlerim falan yani daha doğrusu müzikten zevk almam tabii ki 60'lı yılların başlarına kadar uzanıyor. 52 doğumlu olmam sebebiyle. Yani bu 60'lı yılların ortasında işte Diana Ross, Supremes onlar bayağı meşhurdu. O sırada kuzenim Amerika'dan onların bir LP'sini getirmişti. Çok eğlenmiştik dinlerken. O parçaların içinde en çok dinlediğimiz "Love Child" diye bir parçası var onların. Onunla başlayalım diyorum.

L. Aktay: Diana Ross ile başladık Issız Ada'ya; "Love Child." Konuğumuz Aykut Barka'nın seçimiydi. Sizin gibi bir bilimadamını Issız Ada'ya getirmişken size hep jeoloji ile ilgili sualler sormak istiyorum. En çok merak ettiğim şey şu: Jeoloji okumaya nasıl karar verdiniz?

A. Barka: Valla şimdi ben üniversitede çocuklara soruyorum: "Niye bu konuyu seçtiniz?" "Bir fikrimiz yok," diyorlar. Ben 1969'da, yani 30 sene önce bilerek seçtim jeolojiyi. Çocukluktan beri merakım hep "Yerin altında ne var?" idi. Bahçemiz vardı, bahçemizi kazardık "Altında ne var?" diye. Bunun yanı sıra tabii bizde jeoloji dersi de okunuyordu lisedeyken. Çok hoşuma gitmişti.

L. Aktay: Lisede jeoloji dersi hangi okuldaydı?

A. Barka: Vefa Lisesi'nde, lise sonda jeoloji dersi vardı. Hocası da iyiydi. Oradan bir ilgi uyandı. Artı, seçmeden önce MTA'dan bir arkadaşı tanımıştım. Onunla konuşmalarımdan etkilendim. Yani birkaç şeyin bileşkesiydi. İlk tercihim jeofizik mühendisliğiydi. Ona puanım yetmedi. Bir puanla kaçırdım. Ama jeoloji mühendisliğini kazandım. Daha sonra jeofizik de yaptığım için hayallerimi gerçekleştirdim diyebilirim.

L. Aktay: En ufak bir pişmanlık duymadınız yani?

A. Barka: Yok kesinlikle duymadım. Halen de çok isteyerek, merak ederek çalıştığım bir konu bu.

L. Aktay: Peki, daha bu konuda sormak istediğim çok şey var. Ama Issız Ada'da ne çalmak istediğinizi de merak ediyorum. İkinci olarak ne dinleyeceğiz?

A. Barka: Cem Karaca'nın 69'da meşhur olan parçası var:

“Resimdeki Gözyaşları.”

L. Aktay: Peki bunu dinlerken sizin gözünüzün önüne ne geliyor?

A. Barka: Yeşilköy'e yeni taşınmıştık o zaman, bizim oturduğumuz yerde, şimdi lise var. O zamanlar lisenin orada bir büyük çadır kurulurdu. Oraya Cem Karaca, Erkin Koray falan gelir, konser verirlerdi. O günlerden aklımda kalan bir güzel anı.

L. Aktay: “Resimdeki Gözyaşları”nı Cem Karaca'dan dinledik. Aykut Barka ile Issız Ada'daki söyleşimize devam ediyoruz. Peki Jeoloji Mühendisliği okudunuz Türkiye'de, sonra epey bir zaman da yurtdışında bulundunuz.

A. Barka: Evet. İngiltere'de doktora yaptım. Beş seneye yakın kaldım İngiltere'de sonra döndüm MTA'da çalıştım dört-dört buçuk sene. Sonra MTA'dan ayrıldım Amerika'ya gittim, MIT'de çalıştım. Güney California'da da çalıştım. Ondan sonra Boğaziçi Üniversitesi'ne Kandilli Rasathanesine döndüm, iki sene orada çalıştım. Yedi sekiz sene de İTÜ'de geçti.

L. Aktay: Peki, iki çocuğunuz da var biri sekiz, diğeri dokuz yaşında. Onların depremle ilgili psikolojik durumları nasıl? Babalarının böyle bir otorite olması onları rahatlatıyor mu?

A. Barka: Samimi söylemek gerekirse, bu konuda konuşacak vaktim bile olmadı.

L. Aktay: Evet bunu programın başında söylediniz ama eşiniz ne diyor?

A. Barka: Eşim de artık protestolara başladı.

L. Aktay: Çok çalıştığınız için evet, haklı. Peki ama o size soruyor mu? Bilimsel olarak bilgi almaya çalışıyor mu sizden?

A. Barka: Şimdi alıyor tabii, yani konuşuyoruz devamlı. Evde yaptığımız şeylerden biri de yatak odası ve çocukların yatak odası koridorunu açık tutmak. Depremden önce biliyorsunuz evlerde çamaşır falan serilir, o koridorlardan zar zor geçilirdi. O trafik açık. Kapıya ulaşmak çok kolay ve biz giriş katında oturduğumuz için bizim genel deprem hazırlığımız bir an önce dışarı çıkmak şeklinde. Yani bizden başlayıp, çocukların yatak odasının önünden geçerken onları alıp dışarı çıkmak.

L. Aktay: Peki giriş katında oturmanız tesadüfi mi? Yoksa siz bir jeolog olarak...

A. Barka: Yok tesadüfi. Kura ile çekiliyor, o yüzden giriş katı çıktı.

L. Aktay: Peki siz kaç depremde bulundunuz?

A. Barka: Benim bulunduğum en büyük deprem bu. [17 Ağustos depremini kastediyor.] Ama onun dışında Japonya'dayken 6.3 büyüklüğünde bir depremde bulundum. Bulunduğumuz yerdeydi, bayağı kuvvetliydi. Onun dışında orta büyüklükte depremler yaşadım. Ama bu kadar büyük bir depremi ben de ilk defa yaşadım.

L. Aktay: Bunu hayal bile edemiyordunuz deyip şimdi John Lennon'ın "Imagine"ına geçiyoruz. Bunun ayrıca özel bir anısı var mı?

A. Barka: Yine 80'li yılların başında veya ortalarında, 83-84 yıllarında, Ankara'da MTA'da çalışırken sıkıntılı bir zaman geçirdik. İngiltere'den yeni dönmüştüm. Yani bazı parçalar var ki o sıkıntıları üzerinizden alır. Böyle zevkle dinlediğimiz parçalardan bir tanesiydi bu.

L. Aktay: 94.9 Açık Radyo'da Issız Ada'dayız. Konuğumuz Aykut Barka olunca ben de hep depremle ilgili sorular sormak istiyorum. Biraz evvel bize söylediniz, bu büyüklükte yaşadığınız tek deprem 17 Ağustos depremiymiş. Peki, o anda sizin aklınızdan ne geçiyor? Bilimadamı olarak mı bakıyorsunuz? Yoksa panik heyecan mı oluyor?

A. Barka: Tabii ki heyecan oluyor. Bunu engellemek mümkün değil çünkü hakikaten korkunç bir doğa olayı. Büyük bir güçle karşı karşıyasınız ve evi sarsıyor, ve de ne kadar uzun sürdü biliyorsunuz. Bunun yanında...

L. Aktay: Ama bir çoğumuz ne olup ne bittiğini anlayamıyorduk. Siz biliyorsunuz ne olduğunu.

A. Barka: Şimdi şöyle, o gece o dakika uyanıktık. Eşim alerjik bir rahatsızlık geçiriyordu ve beni uyandırmıştı. Doktora gidelim mi, hastaneye gidelim mi diye. Ben biraz daha bekleyelim mi diye karar vermeye çalışırken deprem başladı. Tabii deprem olduğunu biliyorum. Hemen fırladık, çocuklarla birlikte çıktık. Şimdi

o dakika yani deprem olurken de benim aklımda neresi kırıldı hangi fay kırıldı soruları var. Bu büyük bir deprem yani onun merakı var. Tabii telefonlar hemen kilitlendi. Dışarı çıktığımızda TGRT radyo açıktı bir tek onu dinlemeye başladık. Kütahya'dan Eskişehir'den falan haberler geliyordu ama çok belirsizlik vardı. Nerede olduğu bilinmiyordu. Ben iki saate yakın radyoda bir şeyler dinlemeye çalıştım. Baktım bir sonuç yok, çocuklarla eşimi alıp gittim yattım. Hatta bana dediler ki niye yatıyorsun evde daha yeni deprem oldu. Ama ertesi gün ben biliyorum ki bütün gün, bütün gece uykusuz kalacağım. Yani iki üç saat uyuyup bütün günü kurtarmak istiyordum. Gittik yattık. 7:30'da kalktım. Rektör hanımla bir toplantı vardı. Oraya gittik. Oradan da direkt araziye gittik. Ondan sonra da bir döngü içerisine giriyorsunuz. İnsan orada gördüklerinden sonra müzik dinleyemiyor, müzikten zevk alamıyorsunuz. Bütün eski hayatınız ölüyor. Oradaki insanlara yakın olmak, orada bir şeyler yapmak istiyorsunuz. Ve bu dört aydır da, mesela şimdi de, deprem alanına gittiğim zaman ruhsal açıdan daha rahat hissediyorum kendimi. Çünkü onların arasındayım, onların çektikleri şeyleri yaşamasam bile onlarla birlikte olmak bana rahatlık veriyor. Bir şey yapıyormuşum gibi hissediyorum kendimi. Ama uzakta olunca suçluluk duyuyorum.

L. Aktay: Deprem alanına gitmenizin asıl nedeni ne?

A. Barka: Bir deprem olduğu zaman bizim hemen yapmak istediğimiz şeylerden biri de oluşan yüzey kırığını tespit etmek. Geometrisini ve üzerindeki yer değiştirmeleri tespit etmek ve iki ucu çok önemli çünkü komşu faylara sıçrayabilir deprem. Nitekim öyle oldu. Düzce depremi hemen yanındaki faydı. Burada da işte Yalova-Çınarcık fayı sözkonusu. Bu kırığın sonunu bulup bundan sonrasında ne olabilir onu araştırmak gerekiyor. Artı GPS dediğimiz ölçü sistemi var onu tekrarlayıp depremden sonra bu depremdeki deformasyonun alansal dağılımını elde etmek. Artı bu kırılmamış parçalarda veya kırılmışın bazı kesimlerinde

çukurlar kazıp oradaki deprem tekrarlanma aralığına bakıp, bir dahaki deprem için diğer komşu fayda ne kadar birikim var, onları hesap etmek. Yani böyle çok yönlü bir çalışma.

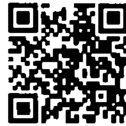
L. Aktay: Peki bunların neticesi ne zaman alınır. Sizi tam tatmin edecek verilere ne zaman ulaşılır?

A. Barka: Şimdi mesela bazıları alındı. Mesela yüzük kırıkları bitti. Üzerindeki yer değiştirmeler bitti. GPS ölçümleri bitti. Bir kısmı devam ediyor ama yani sonuç alacak şekilde olan kısmı bitti. Onların sonucundaki modellemeler bitti. Trençten, yani bu kazdığımız çukurdan ilk anda süper bir sonuç alamadık. Belli bir sonuç var ama oradaki çalışmalar devam edecek. Yani Hersek Deltası'nı tabir caizse delik deşik edeceğiz çünkü o fayın karada gözüktüğü tek yer orası. Oradan maksimum bilgiyi alabilmek için çalışmalar bütün hızıyla devam edecek.

L. Aktay: Peki gene Issız Ada'ya dönelim. Şimdi Eagles geliyor "Hotel California." Güven Nil'in kulaklarını çınlatmadan edemeyeceğim. Geçen hafta bu parçanın girişinin herkes tarafından bilineceğini iddia ediyordu. Sizin için ayrı bir önemi var mı?

A. Barka: "Hotel California" bence son otuz senenin en güzel parçalarından biri. Bir de benim için ve California'yı da görenler için, sanki o atmosferi yaşatıyor. Tam oradan üretilmiş bir parça ve orayı da size hatırlatıyor.

L. Aktay: Eagles, "Hotel California." Aykut Barka ıssız adaya gelirken bunu da yanında getirdi. Bu parçadan önce yaptığınız çalışmalardan bahsediyorduk ve birtakım verileri artık elde ettik diyordunuz. O zaman size sormadan geçemeyeceğimiz bir soru var: Durumumuz nedir? Deprem olacak mı? Ne zaman olacak?

A. Barka: Şimdi depremin ne zaman olacağını bilmiyoruz. 30-40 yıl içinde herhangi bir zamanda olma riski yüksek. Bu yapılan çalışmalardan ortaya çıkan en önemli sonuç bu, Amerika'daki konferansta da ortaya çıkan sonuçlardan biri bu. Hersek Deltası'nın batısına doğru Yalova fay parçasında fazla oynama olmadığı ortaya çıkıyor. 60 santimlik falan bir oynama var. Öteki taraftaki beş metre ile karşılaştırdığımızda bu çok büyük bir yer değiştirme değil.

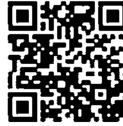
L. Aktay: Yani ne demektir bu? İyi mi? Kötü mü?

A. Barka: İyi mi kötü mü şu anda bilemiyoruz. Şu açıdan bilemiyoruz. 1894 depremini iyi çalışmamız lazım. O da deniz içinde olan ve körfezi de etkileyen bir deprem. 1894 depremi hakikaten bu Yalova segmentinde de yer değiştirme meydana getirdiyse, bu ikisini bir araya koyduğumuzda Yalova üzerinde fazla birikim olmadığı ortaya çıkıyor. O da orada olabilecek bir depremi ileri bir tarihe atıyor. Veyahut olsa bile çok büyük bir deprem olmaz. Çözümü yok yani, bu yaptığımız araştırmalarla bu risk ortadan kalkmayacak. Az gelirli veya orta gelirlilerin oturduğu binalar çok riskli. O binaların elden geçmesi gerekiyor. Az gelirli veya orta gelirlilerin buna gücü olmadığı için, devletin devreye girmesi gerekiyor. Devletin bir mühendis ordusunu, yani beş on bin tane mühendisi bu işe yetiştirip, evinin riskini azaltmaya çalışanlara da kredi açıp bu işi deprem olmadan önce yapması gerekiyor. Deprem olduktan sonra verilen şeyler zaten boşa gidiyor. Çünkü her şey bitmiş oluyor. Deprem olmadan önce para harcanırsa kat kat kâr sağlanır. Bu konuda çalışma yapılması lazım.

L. Aktay: Bu projeyi pazarlamak için bu söylemi mi buldunuz?

A. Barka: Tabii çünkü bu son derece önemli. Yani burada yer bilimleri önemli. Yer bilimleri ile ilgili depremlerin önceden haber verilmesi ile ilgili her türlü çalışma yapılsın. Ama burada elimizde yeterli veri var bu riski ortaya koymak için. Şimdi şarkıya geçelim, ıssız adada yanımda götürmek istediğim parçalardan bir tanesi de Michael Jackson'ın "Billy Jean"i. Bu da yine 80'li yılların başlarında bayağı sevilen bir parçaydı. Böyle yine kimsenin yerinde durmadığı, duramadığı bir parça. Bence Michael Jackson'un en iyi parçalarından bir tanesi.

L. Aktay: Michael Jackson'un "Billy Jean" parçası konuğumuz Aykut Barka ile Issız Ada'ya gitti. Çünkü bu parça ile yerimde duramıyorum dedi Aykut Barka. Aklıma gazetede çıkan bir yazıyı getirdi bu. Birkaç hafta önce Perihan Mağden, son zamanlarda kamuoyunda öne çıkan bütün deprem uzmanlarının bir analizini yapmıştı. Hatta "bana deprem uzmanını söyle sana kişiliğini söyleyeyim" şeklinde eğlendirici bir yazıydı. Tam hatırlamıyorum ama şöyle şeyler demişti: "Aykut Barka en mükemmel, en kusursuz sizsiniz, mükemmelliğinizle bizi yoruyorsunuz. Siz düğünlerde kalkıp dans edemezsiniz." Hiç öyle değilim diyor Aykut Barka.

A. Barka: Bir kere mükemmel değilim. Belki bu konuda ismimin öne çıkması daha önceki birikimimden kaynaklanıyor.

L. Aktay: Evet, çünkü Kuzey Anadolu fay hattı hakkında yirmi senedir çalışıyorsunuz.

A. Barka: Yirmi altı senedir çalışıyorum. Marmara üzerine de 18-19 senedir çalışıyorum. Belki bir şeyler söylüyorsam bundan kaynaklanıyor.

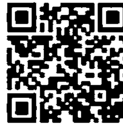
L. Aktay: Ama sakin bir tavrınız da var. İnsana itimat telkin ediyorsunuz.

A. Barka: Teşekkür ederim. Şimdi en azından televizyonda veyahut toplumda bu konuların tartışılacağına inanıyorum. Ama toplum önünde bu işlerin çok detayını tartışmaktan kaçınıyorum. Çünkü elinizde döküman yok. Yani el kol hareketleri ile izah edilecek işler değil bunlar. Yani daha önce de söyledim. Bu konuların detayını biz iki sömestr boyunca master, doktora öğrencilerine anlatıyoruz. Yani iki dakika içinde bunları izah etmek gerçekten kolay değil. Tekrar Perihan Hanım'a dönersek, çok teşekkür ederim kendisine yazdıkları için. Ama yani doğru olmayan, daha doğrusu benle uyuşmayan yanları var. Bir kere mükemmel değilim. Benim de her insan gibi bir sürü hatam var. İkincisi, düğünlerde dans etmiyorsam da dansa karşı ilgim vardır.

L. Aktay: Peki Issız Ada'da istediğiniz kadar dans edebilirsiniz şu an. Bundan sonra ne dinleteceksiniz? Shania Twain geliyor sanıyorum.

A. Barka: Evet Shania Twain'in "Don't Impress Me Much" diye bir şarkısı. Bu güncel bir parça. Bunda da gene California esintisi var.

L. Aktay: Shania Twain'den dinledik, "Don't Impress Me Much". Konuğumuz Aykut Barka, ister istemez deprem konularına dalıyoruz. Fakat parça arasında çok ilginç bir şey öğrendim. Sizin bir ikiziniz varmış ve beni tamamlıyor diyorsunuz. Dinleyicilerimize de anlatalım.

A. Barka: Evet, bir ikizim var. Hayatta birbirimize sahibiz öyle diyeyim. Kendisi de inşaat mühendisi. O da konusunu seven birisi. Deprem konusunda, apartmanlar yapılar konusunda bilgisine güvendiğim, devamlı fikrini sorduğum insanlardan bir tanesi. Veya en başta geleni. Yalnız şikayeti var tabii. Bu deprem dolayısıyla benim ismimin öne çıkması, artı benim artık yolda yürüyemez hale gelmem onu da tabii etkiliyor. Ona da herkes bir şeyler soruyor veya onu ben zannediyorlar. O tür şeyler oluyor. "Benim ne kabahatim vardı" diye bana arada telefonlar açıyor.

L. Aktay: Bazen yorgun olduğunuzda veya insanlarla konuşmak istemediğinizde ben o değilim diyebilirsiniz.

A. Barka: Evet diyebilirim.

L. Aktay: Denemiş miydiniz bunu?

A. Barka: Yok denemedik, denemedik.

L. Aktay: Sizin anneniz öğretmen miydi?

A. Barka: Evet, matematik öğretmeni.

L. Aktay: Babanız da edebiyat öğretmeni.

A. Barka: Evet.

L. Aktay: İki kardeşiniz daha var. Onlar da mı kendilerine böyle

bilim konularını seçtiler?

A. Barka: Ablam filoloji mezunudur. Klasik dillerden. Abim de elektronik-kimya okudu. Doktora yaptı. O da bilimadamı sayılır.

L. Aktay: Çok etkileyici bir aile doğrusu. Şimdi Sertab Erener'e geçeceğiz Issız Ada'da. *Lâl* albümünden ikinci parça diye biliyoruz çünkü kasetle geldi Aykut Bey. Dinlerken parçanın ismini hatırlayacağımızı ümit ediyoruz.

L. Aktay: Sertab Erener, bir varmış, bir yokmuş dedi. Zaten Türkiye'de de her şey bir varmış bir yokmuş gibi depremden önce depremden sonra diye konuşuluyor. Ama bugünkü konuğumuz Aykut Barka için durum büsbütün öyle. Depremden önceki hayatımı çok özlüyorum dediniz. Sizin için de değişik bir durumu var.

A. Barka: Şimdi tabii ki depremle, yapılan çalışmalarla ve her ne kadar az katılsam da televizyon programlarıyla toplum tarafından tanınır oldum. Yolda yürürken, bir yerlere giderken devamlı soruların sorulması "deprem olacak mı olmayacak mı, artçı mı öncü mü?" diye devamlı uç sorular sorulması yorucu olabiliyor. Bazen bir soru sorabilir miyim diyen birine yarım saat laf anlatmak zor oluyor. Tabii ki bir bakıma görevimiz ama bu, nasıl desem, sosyal hayatını öldürüyor insanın. Tabii bir de devamlı toplum içine çıkamıyorsunuz. Çıktığınız zaman birkaç kişi sizi çeviriyor. Bu yüzden ben deprem konusundan çıkamıyorum. Devamlı içindeyim.

L. Aktay: Çok umulmadık bir durumdu sizin için herhalde bu?

A. Barka: Gerçekten öyle. Yani ben konusuna meraklı, gecesini gündüzünü bu işe vermiş bir bilimadamıydım. Uluslararası belli bir tanınırlığım vardı, yani ismen. Türkiye'de de belli bir bilimsel camia tanırdı ama onun dışında kimse tanımazdı. Şimdi bütün topluma yayılınca... bunu hazmetmek de mühim. Çünkü bütün normal hayatınız değişiyor. Her adımınıza dikkat etmeniz gerekiyor. En ufak bir hata yapmamanız gerekiyor. Devamlı sınırlar içerisinde hareket etmeniz gerekiyor, bu da pek alışamadığım bir şey şu anda.

L. Aktay: Allah kolaylık versin. Issız adada gene dinlenmeye devam edin en iyisi.

A. Barka: Ama getirdiği şeylerden bir tanesi de şu: Deprem ilk defa bilimsel bir konu olarak medyada ve toplumda tartışıldı. Yani ben hatırlamıyorum, daha önce hiçbir konu bu kadar detaylı ve uzun süre tartışılmamıştı.

L. Aktay: Aslında o soruyu daha sonra soracaktım ama şimdi yeri gelmişken devam edelim o zaman bu konuya. Siz kendinizi hakikaten bu konuya adamışsınız. Böyle bir deprem olması sizin için, akademik kariyeriniz açısından belirli bir tatmin duygusu yaratıyor ama öte yandan büyük bir felakete yol açan bir şeyi inceliyorsunuz. Bu sizde karmaşık duygular yaratıyor mu?

A. Barka: Bendeki duygusu şu. Yani benim kariyerim falan önemli değil. Ben ona önem vermiyorum.

L. Aktay: Hayır ama kendi tatmininiz açısından böyle bir şeyi ilk elden yaşamak gidip incelemek içinde bulunmak...

A. Barka: Hayır inanın ki o da beni etkilemiyor. Benim burada

bütün merakım bundan sonra olacakların üzerine gitmek, zararı azaltmak. Bundan sonra olacaklar hakkında bir şey söyleyebilir miyim, onu yakalayabilir miyim diye düşünüyorum. Yani bu benim için heyecan verici bir şey. Bir problem var burada, bu problemi çözmek üzerine gidiyorum. Diğerleri benim için önemli değil. Az insan kaybı olsun veya hiç olmasın. Yıkımın ve ekonomik zararın minimum olması için ne gerekli; benim bütün çabam bu yönde...

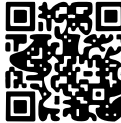
L. Aktay: Esas göreviniz bundan sonrasında bu zararları minimuma indirgemek. Yaptığınız çalışmalarda bunu görüyorsunuz.

A. Barka: Gerçekten öyle.

L. Aktay: Issız adadaki son parçamız da Barış Manço'dan geliyor. "Can Bedenden Çıkmayınca."

A. Barka: Bu parçanın da beni çok etkileyen bir anısı var. Barış Manço'nun ölümünden sonra büyük bir kalabalık vardı evine giden, ben de çocuklarla birlikte gecenin on ikisinden sonra gittim. Ve oraya gittiğimizde de bu parça çalıyordu. Ve sözlerle olan olayları birleştirdiğimizde... ve artı tabii Barış Manço hayatımda en sevdiğim sanatçılarından biri. Her şeyiyle. Son derece duygulanmıştım. Onun için bu parçasını çok seviyorum

L. Aktay: Barış Manço "Can Bedenden Çıkmayınca" dedi. Dünya halini tartıştık Aykut Barka ile bugün. Çok teşekkür ediyorum.

A. Barka: Ben teşekkür ederim

L. Aktay: Peki size son bir soru sormak istiyorum. Sizce depremden gereken dersleri alabilecek miyiz? Bu konuda optimist misiniz?

A. Barka: Şöyle düşünüyorum; İstanbul için bu depremden daha iyi bir uyarı olamaz. Yani daha iyi uyarı derken, çok kötü bir deprem yaşadık. Otuz bin kişi hayal edilemeyecek kadar büyük bir rakam. Yani bunu çözmek için her zaman aynı örneği veriyorum: Ali Sami Yen'in dolu olduğu bir ânı düşünün, o kadar insan öldü... Burada bundan ders almamız gerekiyor. Artık bundan da ders almazsak ne olacak. Yani bunu da artık sadece konuşmaktan çıkartıp harekete geçmeliyiz. Ancak öyle olur. Bunun yanı sıra herkeste böyle aşırı bir korku var. Bu korkuyu da yenmemiz lazım. Yani sağlam yerlerde sağlam binalarda oturan insanlar da korkuyor. Bence yani biraz objektif olarak baktığımızda bu gelecek depremden daha fazla korku var. Yani dozu artmış vaziyette. Bunu aşağı çekmemiz gerekiyor.

L. Aktay: Yani deprem olunca "aa bu kadar mıymış?" diyebilecek miyiz?

A. Barka: Evet yani bu korku seviyesi o düzeyde şimdi. Ama bu demek değildir ki risk yok. İstanbul'un riski var çünkü binalar kuralsız yapılmış. Onların elden geçirilmesi gerekiyor. Bunun bilinçli ve planlı bir şekilde, bilgi ve devletin imkânları kullanılarak yapılması gerektiğine inanıyorum

L. Aktay: Ve bunu yapabileceğimize dair de umudunuz var mı?

A. Barka: Valla hepimizin bu konuda çalışması gerekiyor. Zorlamamız gerekiyor.

L. Aktay: Yeni yıl için ilk programda sizi konuk etmek özellikle önemliydi bizim için bu yüzden. Çok teşekkür ederiz.

A. Barka: Ben de teşekkür ederim. Ben de çok mutlu oldum böyle bir programda yer aldığım için.

L. Aktay: Herkese iyi pazarlar, iyi yıllar diliyoruz.

A. Barka: Ben de herkese iyi yıllar, depremsiz bir yıl diliyorum.

L. Aktay: Hoşça kalın.

AYKUT BARKA'YA EK

Tanınmış deprembilimci Ross S. Stein, meslektaşı Aykut Barka'nın ölümünün ardından, çalıştığı üniversitesinin rektörüne Amerika'dan sıcağı sıcağına bir başsağlığı mesajı gönderdi. Olanca olağanlığı içinde olağanüstü bir insanı tarif eden çarpıcı bir metindi bu – edebi ve adeta lirik.

"Aykut, birçok nedenden ötürü uluslararası saygınlığı bulunan bir bilimadamıydı," cümlesiyle başlıyor bu "taziye mesajı". Ve şöyle devam ediyor:

"Çalışmalarının kalitesi ve derinliği, Türk halkına yönelik açıksözlülüğü, hükümeti olası bir deprem felaketiyle yüzleşmeye ikna etmek için bıkıp usanmadan gösterdiği yoğun çaba, sonsuz dürüstlüğü, şakacılığı, açıklığı ve fedakârlığı. O, halkın hizmetindeki bilimin şahikasıydı."

Korkunç, hatta ölümcül bir bilimsel çalışma, açıksözlülük, dürüstlük, sorumluluk, açıklık, mizah duygusu ve özveri. Bir insanı yüceltmek için daha ne söylenebilir ki? Ama Stein, şaşırtıcı bir şekilde, çok daha fazlasını söylüyor:

"Aykut halkın gerçeği bilmeye hakkı olduğunu düşünüyordu; hem neyi bildiğimizi hem neyi bilmediğimizi."

"Basınla konuşmayı kutsal bir görev sayarak her bireyi kendi güvenliği hakkında karar verebilmesi için aydınlattığını düşünüyordu. Değerli çalışma zamanının çoğunu halka böyle bir armağan vermek için feda eden başka bir bilimadamı daha tanımadım."

"Ayrıntılı yeryüzü çalışmalarından derin bilgi edinmişti. Çayır ve dağ sırtlarındaki kırık ve kırışıklıklardan, depremlerin tarihini okumayı öğrenmişti. 1939-1944 yıllarında Kuzey Anadolu fay hattındaki depremleri yaşayan köylülerin yakında hayata veda edeceklerini fark edince, 700 kilometre boyunca köyden köye dolaşıp köyün yaşlılarıyla çay içerek kendisini depremin kanıtlarının durduğu bölgelere götürmelerini istedi. 17 Eylül 1999 tarihinde *Science* dergisinde yayımlanan öngörülü makalesinde Aykut, 17 Ağustos 1999 İzmit şokuyla iki fay hattının daha tehlikeli hale geldiğini öne sürdü: Batı'ya doğru uzanan Yalova fay hattı ve doğuya doğru uzanan Düzce fay hattı. İki ay sonra, 12 Kasım 1999'da, 7.1 büyüklüğündeki Düzce depremi meydana geldi. Yerinde ve zamanında yapılmış bu çarpıcı uyarı örneğinin dünyada bir emsali görülmemiştir."

Stein, Barka'nın kendini hiçbir zaman bir entelektüel olarak görmediğini, oysa dünyanın en büyük entelektüalizm merkezlerinde müthiş bir kariyer yapmış, pek çok ödül almış ve sayısız önemli uluslararası eser yayımlamış olduğunu belirtiyor. "Kendisini kesinlikle hem bir entelektüel hem de bilimadamı olarak görebilirdi, ancak bu durumda halktan uzaklaşacağını düşünüyordu," diyor yazar. "Bildiklerinin ancak meslektaşları, öğrenciler, sivil örgütler, hükümet ve tüm halkla paylaşılınca değer kazanacağına inanıyordu."

Stein'ın bu kişisel gözleminden yola çıkarak, Aykut Barka'nın belki de bir tek bu noktada, yani kendisini tanımlama konusunda 'yanıldığını' söyleyebiliriz: Çünkü, bu tarife göre, Barka, kelimenin tam anlamıyla entelektüel sayılabilmek için hayati önem taşıyan 'bilgi paylaşım ve aktarımı' ilkesini ömrünün her ânında yılmadan uyguladığı halde, bunun kendisini entelektüel olmaktan arındırması gerektiği fikrine sahipmiş gibi görünüyor.

Profesör Barka'ya –ve tabii Ross Stein'a– saygısızlık etme pahasına, kendi düşüncesinin aksine, Barka'nın gerçek bir entelektüel olduğu söylenebilir. Başta sayılan diğer bütün özelliklerine ilaveten, işte bu bilgi paylaşma tutkusu yüzünden, büsbütün bu

yüzden, gerçek ve tam bir entelektüeldi o.

Deprem, bulunabilecek en müthiş metaforlardan biri. Çünkü hem metafor, hem de konumuzun ta kendisi...

Barka bakıyor: Dünyaya, yere, yerin içindeki yarığa, yeryüzündeki kırığa, zamana, zamanın yüzlerde açtığı yarıkların arasından bilgece bakan gözlere bakıyor. Görüyor sonra, dünyanın gidişatını anlamakla yetinmiyor, gördüğünü gösteriyor ve paylaşıyor; başkalarının görmesine, anlamasına, fikir kırıntılarını kavramlaştırmasına ve derinlemesine düşünmesine yardımcı olmanın derin sorumluluğunu duyduğu için. Nadir rastlanan türlerden olduğu için kısacası: entelektüel olduğu için. İki sene önceden yazısıyla, çizisiyle, paneliyle, konferansıyla dünya âleme 'haber verdiği' o müthiş 17 Ağustos depremi oluyor ve daha bunun uğultusu bile dinmeden, üzerinden daha otuz gün geçmemişken ve kendisi her Allah'ın günü arazide çalışmasını aksaksız yürütürken; dünyanın en saygın bilim dergilerinden birine, bundan çıkardığı gözlemlerle bir sonraki depremi 'haber veren' bir yazıyı öğrenci ve meslektaşlarıyla tartışmış, oturup yazmış, herhalde özel ulak çıkarıp göndermiş, bilim kurullarına onaylatmış ve yayınlatmış bile! Bir ay geçmeden!

Tabii o deprem de oluyor, yazının üzerinden iki ay bile geçmeden.

Tabii o da hemen unutuluyor, birkaç ay bile geçmeden.

Tıpkı bir öncekinin unutulduğu gibi.

Tıpkı bunları anlatan yazılarının unutulduğu gibi, hemen.

Barka bu unutmaların hepsini görüyor, anlıyor, ama unutmuyor. O çalışıyor, yazıyor, anlatıyor, aktarıyor ve paylaşıyor... Bu yaptıklarının da unutulacağını, hatta daha yaparken unutulmaya mahkûm olduğunu belki de dünyada en iyi bilebilecek konumdaki insanlardan biri olmasına rağmen. Unutmuyor işte. O öyle çünkü; bir entelektüel için "olmazsa olmaz" bir şeyle, "ahlaki sorumluluk" denen cihazla donatılmış bir insan.

İşte onun içindir ki, Aykut Barka, dünyanın en büyük entelektüel merkezlerinde haklı olarak edindiği "yaldızlı" mevkilerle

yetinmemekte, binlerce kilometre yol kat edip köy kahvelerinde ihtiyar bilgelerle ömür tüketmekte, resmî ölü-yaralı-hasar sayılarını, doğru olmadıkları için, elinin tersiyle itip gerçek tehlikeye yönelik mülakatlar vermekte, durmadan medyada konuşmakta, İstanbul milletvekillerini acil toplantılara çağırıp bu toplantıların bedelini de "olmayan" parasıyla kendi cebinden karşılamaktadır.

Ömer Madra
21 Haziran 2002
(Açık Kitap, "Entelektüel" maddesinden. 2010)

Nuh Köklü

AÇIK RADYO'DA İLK PROGRAM

Program: Bir Şey Daha Var

Sunan: Nuh Köklü

Yayın tarihi: 3 Mayıs 2001

Nuh Köklü: 94.9 Açık Radyo'da yeni bir program ve yeni bir programcıyla karşınızdayız. Yeni programın adı "Bir Şey Daha Var." Son bakışta İstanbul profilini çizmeye çalışacağız. İstanbul'da görünmeyen İstanbul'un, ilk bakışta fark edemeyeceğimiz insanların, olayların nabzını tutmaya çalışacağız. İsmim Nuh Köklü, ilk defa program yapıyorum. Dolayısıyla affınıza sığınarak başlıyorum ilk programa ve ilk programımızın konuğu da Sadi Tezel Bey. Hoş geldiniz.

Sadi Tezel: Hoş bulduk.

N. Köklü: Sadi Tezel Bey, Küçük Paris Meyhanesi'nin sahibi. Küçük Paris Meyhanesi elli yıldır Samatya'da olan ve Samatya'ya bir anlamda ismini veren mekânlardan birisi. Hoş geldiniz diyelim ve başlayalım. Buyurun siz başlayın isterseniz; "Küçük Paris" hikâyesinden.

S. Tezel: Ben doğma büyüme Samatyalıyım. Samatya, İstanbul'un en küçük semtlerinden bir tanesi fakat çok şirin bir yer. Aynı zamanda tarihi de çok büyük bir yer. Esnaflarıyla, balıkçılarıyla, meyhaneleriyle... Daha evvelden burada Rum ve Ermeni vatandaşlarımız vardı. Onların zamanında bu meyhane âlemleri çok daha güzeldi. Çok cana yakın insanlardı. Şimdi ise tabii eski durumunu kaybetti. Ben şöyle diyorum: Samatya, eski rengini kaybetti. Kaybetmeye devam ederken de bir anda yeni rengine kavuştu. Türkan Şoray ve Şener Şen'in başrollerini oynadıkları

"İkinci Bahar" dizisi, Samatya'ya yeniden bir renk kazandırdı. Ben diyorum ki, keşke o dizi hâlâ devam etse. Fakat bitmesine rağmen Samatya'da "İkinci Bahar" dizisinin etkisi hâlâ devam ediyor. Daima kalabalık, daima orayı ziyaret edenler mevcut.
N. Köklü: Siz kaç yıldır Samatya'dasınız?

S. Tezel: Ben elli yıldır Samatya'dayım.

N. Köklü: Peki, tabii Samatya "İkinci Bahar"dan önce de filmlere mekân olmuş bir yer. Sizin mekânda çekilmiş filmler de var.

S. Tezel: Tabii tabii. İbrahim Tatlıses, Ferdi Tayfur, Gökhan Güney...

N. Köklü: Hatta bir hapishane kapısı vardı.

S. Tezel: Evet doğru, İç Kalpakçı Kaporası. Orası akşamları kapanıyordu. Tabii eskiden, şimdi değil. Bu şekilde devam ediyordu Samatya.

N. Köklü: Peki şeyi merak ediyorum, Küçük Paris ismi nereden geliyor?

S. Tezel: Şöyle bir tarihçesi var: Eskiden bir Fransız diplomatının eşi Samatya'da oturuyordu. O da sık sık Samatya'yı ziyarete geldiği için artık orayı Küçük Paris olarak gördüler, adını öyle koydular. Zaten Samatya da Küçük Paris olmaya layık bir yerdi. Esnafıyla, görüntüsüyle...

N. Köklü: Bir de şöyle bir hikâye var: 1960'lı yıllarda İstanbul sosyetesinin uğrak yeri Samatya'ydı. İnce belli votka bardaklarının olduğu yerler, zamanlar.

S. Tezel: Evet biz 25 kuruşa bardak şarap satıyorduk. Benim

kökenim esasında Tekirdağ, Şarköy'dür, baba tarafı da Selanik. Biz oralardan fıçılarla şarap getiriyorduk. O fıçılardan ufak şişelere şarap doldururduk. 70'lik galonlar vardı o zaman. Bardak şarabı 25 kuruşa satıyorduk. Hiç unutmam, bizim Samatya'nın bayağı meşhurları vardı. Mesela, Uğur Dündar geçerken bana daima "Abi hayırlı işler, kolay gelsin," derdi. O zaman daha talebeydi yani.

N. Köklü: Nerede öğrenciydi hatırlıyor musunuz?

S. Tezel: Bilmiyorum ama o mahallede oturuyordu. Ondan sonra Uğur Böcekleri... Bayağı meşhurlar vardır Samatya'da. Rana Alagöz, Selçuk Alagöz. Bunlar bizim muhitin insanlarıdır.

N. Köklü: Peki siz meyhaneciliğe ne zaman başladınız?

S. Tezel: Ben meyhaneciliğe 1958 senesinde başladım. Okulu bitirdikten sonra. Babadan kalmadır bizde meslek.

N. Köklü: Aynı yerde mi?

S. Tezel: Aynı yerde değil, bizim daha ufak bir yerimiz vardı iki katlı. Orası şaraphaneydi, şarap satıyorduk. Sonra öteki tarafa geçtik. Bir yer daha açtık, sedirin olduğu yer. Sonra karşı tarafa geçtik.

N. Köklü: Ben bilmeyenler için hemen bir özet geçeyim. Küçük Paris Meyhanesi, İstanbul'da bir başka örneğini bulamayacağınız bir meyhane. Çünkü 1970'li yılların havasını yansıtıyor, hâlâ ince belli bardaklar kullanılıyor. Piyazı meşhur. Kendinizi o döneme ait hissedebileceğiniz bir yer. Benim ilgimi bu yüzden çekmişti.

S. Tezel: Samatya'nın şekli budur işte. Samatya meyhane olarak cüzi, ufak tabakaya hitap edebilen bir yer. Yanımızda bir Develi

vardır, onun da zaten müşterisi dışarıdan gelir. Samatya insanı pek uğramaz oraya. Samatya, kendi çapında bir yer. Esnafıyla, halkıyla beraber bütünleşen, ufak bir yer.

N. Köklü: Siz meyhanecilik dışında musikiyle de uğraştınız. Türk Musiki Cemiyeti, Çemberlitaş'ta.

S. Tezel: Evet, Laika Hanım'la çalıştım. Bizim solfej hocamızdı.

N. Köklü: Yıl kaçtı?

S. Tezel: 1955 falan, o zamanlar uğraşıyordum. Sonra ilk hocam, İsmet Alpaslan'dı. Ondan sonra ... Türk Musiki Cemiyeti, Laika Hanım. Teoman Önaldı'yla devam ettik. Fakat tabii, hayat şartları nedeniyle musikiden biraz uzaklaştık.

N. Köklü: Yeri gelmişken, o dönemden, sizin gençliğiniz diyelim, bir şarkıyı da hemen sunalım. Lemi Atlı'nın hicaz yürük semaisi. "Hastayım, Yalnızım, Seni Yanımda Sanıp da Bahtiyar Ölmek İsterim" şarkısı. 94.9 Açık Radyo'da Sadi Tezel'le görüşmemize devam edeceğiz...

N. Köklü: Evet, Lemi Atlı'dan "Hastayım, Yalnızım, Seni Yanımda Sanıp da Bahtiyar Ölmek İsterim." Söyleyen: Müzeyyen Senar. Hatırladınız herhalde o yılları...

S. Tezel: Tabii.

N. Köklü: Peki nasıl başladınız, nasıl devam ettiniz musikiye?

S. Tezel: Bizim musiki hayatımız şöyle. Annemden, babamdan kaynaklanan bir şey. Teyzem keman çalardı, annem ud çalardı, genetik biraz. Kardeşim ve ben beraber bayağı çalıştık. Kardeşim de Feriya Tunceli'den Radife Erten'den ders aldı. İkimiz de musikiye küçük yaşta başladık. Fakat demin dediğim gibi, hayat şartları nedeniyle uzaklaştık. Ama tabii musiki insanın içinde ölmüyor. Yüz yaşına da gelseniz, yine de o ruh yaşı önemli.

N. Köklü: Bir de plak doldurdunuz. Şençalar Plak'tan, 1968 yılında. Biraz ondan bahseder misiniz?

S. Tezel: Evet, ben o zaman da meyhaneciydim, yine aynı mesleği yapıyorduk. Habip Çamlıyar arkadaş vardı, "Cemile" şarkısının bestecisi. Onun da hayatı pek renkli değildi zaten. Bayağı besteleri vardır onun. Ayfer Başıbüyük'ü meşhur eden eserleri vardır. Bu "Cemile Cemile, paraları verdik kumara" falan diye şarkısı vardır. Bu bana yapmış olduğu da "Felek bana yar olmadan, derdime çare bulmadan, gözyaşlarım kurumadan, işte geldim gidiyorum / Bir yar sevdim, yazık onu el aldı, kavuşmamız bilmem nereye kaldı..."

N. Köklü: Evet, Şençalar Plak'tan eğer rastlarsanız, Sadi Tezel ve Süleyman Tezebakar. Mutlaka arşivinizde bulundurun diyelim.

S. Tezel: Keşke olsaydı, alsaydım.

N. Köklü: Sizde de yok demek.

S. Tezel: Ya işte, vardı, dostlara dağıttık, şuraya buraya dağıttık, bitti. Bizde de kalmadı.

N. Köklü: Peki, aslında sizin musikiye başlamanız Samatya'da

olmuş, çocukluk yıllarınız hep Samatya'da geçmiş. Biraz da Samatya'ya dönelim istiyorum ben. Samatya aslında küçük bir yer.

S. Tezel: Çok küçük bir yer.

N. Köklü: O merdivenlerin başladığı yer, Yedikule'den ayrıldığı yerle tren istasyonu arasında aslında.

S. Tezel: Küçük bir yer. Samatya çok eski bir yer olmasına rağmen, mesela Kocamustafapaşa, yukarısı oradan çok daha gerideydi. Şimdi Kocamustafapaşa neredeyse vilayet oldu.

N. Köklü: İnsanlar bunun sıkıntısını çekiyor gibi sanki. Bu "İkinci Bahar"dan önceki ruh halidir belki.

S. Tezel: Tabii tabii, daha evvelden de arz etmiştim, Samatya eski insanlarını göç yüzünden kaybetti. Azınlıklar da gitti, onlar zaten bir renk veriyordu Samatya'ya. Onlar iyi insanlardı. Daha bir canlıydı o zaman Samatya. Onlar gidince Samatya'nın eski hali kalmadı. Ama şimdi, "İkinci Bahar" orayı yine canlandırdı.

N. Köklü: Peki o yıllarda mesela, iyi güzel geçti dediğiniz yıllarda, neydi sizin için güzel olan şey?

S. Tezel: Dostluk, arkadaşlık, bir havası vardı Samatya'nın. Herkes birbirini tanırdı. Birbirini severdi. Şimdi öyle değil. Şimdi Samatya'nın yabancısı olduk. Eskiler gitti yeniler geldi tabii. Daha evvelden insanlar birbirleriyle daha iyi anlaşıyorlardı. Ekonomik sorun da araya girince insanlar kendi derdine düştü biraz. Eskiden zorla çevirirdi insanlar arkadaşlarını içki ısmarlamak için, şimdi arkadaşı geçtiği zaman sırtını dönüyor beni görmesin diye.

N. Köklü: Belki bütün İstanbul, Türkiye öyleydi ama bir mahalle

havası... Zengin yoksul yan yana, herkes yediğini içtiğini biliyor...

S. Tezel: Tabii. Zaten Samatya'da pek o kadar zengin yok. Orta halli insanlar, memur, esnaf takımı var.

N. Köklü: Peki ben şeye gelmek istiyorum: Samatya'da çekilen filmler. Sanki bir film platosunu hatırlatıyor Samatya. Birçok film çekildi. *Vesikalı Yarim*'in bir bölümü orada çekildi.

S. Tezel: Türkan Şoray oynuyordu. Ben onu pek hatırlamıyorum. Belki de yoktum o anda ama *Vesikalı Yarim*'in bir sahnesi çekilmedi, zannetmiyorum.

N. Köklü: O balıkçıların sahnesi. Sebze falan satılırken bir sahne vardı, orada geçmişti diye hatırlıyorum. Yine o manav sahnesi...

S. Tezel: O sahne Samatya'da geçmiyor. Orası Samatya'da değil. Mesela Gökhan Güney'in çevirmiş olduğu *Can Yoldaşım* bizim orada, dükkânda çevrildi. İbrahim Tatlıses'in filmleri, Münir Özkul'un filmleri, *Viran Babanın Yeri*... Daha çok filmler çevrildi. Samatya'ya "Küçük Yeşilçam" diyorlardı o zaman.

N. Köklü: Hatta meşhur bir hapishane kapısı var. Ondan bahseder misiniz?

S. Tezel: Oraya "İç Kalpakçı Kapı" diyorlardı esasında. Akşamları kapanıyordu orası. Dediğin gibi, hapishane kapısı gibiydi.

N. Köklü: Filmlerin hapishane sahneleri hep orada çekiliyordu. Kocasını tahta bavulla birisi bekler falan.

S. Tezel: Evet, tahliye olsun diye.

N. Köklü: Siz onları seyrediyordunuz o zaman değil mi? Ona

ilişkin bir anınız var mı?

S. Tezel: Şöyle ki, oranın açılışını bilmiyorum ben, açılıyor diyorlardı. Orası daha eski bir tarihe bağlı. O mahalle biraz değişik bir mahalledir, ismini de söylemek istemiyorum. Şimdi söylemek burada ayıp olur. O bakımdan orayı geçelim. Evet, başka ne söyleyebilirim Samatya hakkında?

N. Köklü: Valla yaşayan sizdiniz, anlatacak bir sürü hikâye vardır.

S. Tezel: Bütün anlattıklarım bundan ibaret. Samatya'nın tarihi, geçmişi... Tabii geleceği şu anda bilemiyorum, neler olur neler biter.

N. Köklü: Kendi meyhanenizden biraz bahseder misiniz? Küçük Paris'ten.

S. Tezel: Bizim meyhanemiz, hep müdavimlerle doludur. Geldiğiniz zaman aynı kişileri görürsünüz. Biz meyhaneci olarak esasında bir yerde belki okumadan psikolog olmuşuzdur. Bütün dertleri dinleriz. Gelirler, bütün ıstıraplarını, dertlerini bize anlatırlar. Bizi can yoldaşı olarak görürler. Evde anlatamadıklarını gelir bize söylerler. Bir yerde onlara dert ortağı oluyoruz. Dertlerine eğiliyoruz.

N. Köklü: Bu sizi sıkıyor mu? "Benim de derdim var, amatör psikologluğa ne gerek var" dediğiniz oluyor mu?

S. Tezel: Şöyle bir şey var, biz meslek icabı buna alıştık. Her şeyi dinliyoruz. Dinlemek zorundayız. Onlara en azından yardımcı olabilmek için. Tabii biraz da ticaret hayatı, haliyle dinlemek zorundasın. Mümkün mertebe, can kulağıyla dinlemek ve cevap vermek zorunda kalıyoruz.

N. Köklü: Orada votka veriyorsunuz, piyaz veriyorsunuz. Son dönemde şarapçılar Beyoğlu'nda açıldı ama Samatya'da o eski hava var.

S. Tezel: Bizde şarap pek kalmadı.

N. Köklü: Beyoğlu'nda eski şarapçılar açıldı.

S. Tezel: Ama eskiden Samatya şarabıyla meşhurdu. Demin anlattım, fıçılarla getiriyorduk şarapları. Bir tonluk şaraplar, Şarköy'den gelirdi. Onları açar şişelere doldururduk.
N. Köklü: Markasını hatırlıyor musunuz, var mıydı?

S. Tezel: Tabii, Mürefte Şarabı.

N. Köklü: Sofra şarabı dediklerinden mi?

S. Tezel: Tabii, siyah, papaz karası. Şarköy, Tekirdağ bizim kendi muhitimiz olduğu için oradan getiriyorduk, oranın en kaliteli şarabı onlardı. Ama tabii şimdi başka şaraplar çıktı, Doluca falan. O şarabın yerini tutmuyor tabii. Pekmez gibi şaraptı onlar. Bir iki bardak içtiği zaman, müşteri, yolunu kaybediyordu.

N. Köklü: Evet, 94.9 Açık Radyo'da "Bir Şey Daha Var" programındayız. Sadi Tezel'le zamanımız elverdiğince konuşmaya çalıştık, şimdilik konuşmamıza son veriyoruz. Yolunuz eğer Samatya'ya düşerse, Küçük Paris Meyhanesi'ne giderseniz, 1970'li yılların o meyhane havasını, hatta daha eski, Öztürk Serengil'in incecik kravatla twist yaptığı günlerin meyhanelerini görebilirsiniz. Bir yandan at yarışı seyrediliyor, bir yandan ince belli votka bardakları... Bu güzel mekân ve güzel insanlarla tanışmak isterseniz Küçük Paris Meyhanesi hemen merdivenlerden aşağıda. Başka bir konukla, başka bir programda görüşmek üzere, hoşça kalın.

~

N. Köklü: Evet, Samatya'dan nereye gidiyoruz bakalım. "Bir Şey Daha Var" diyerek bir soluk almış olalım. Evet, "salaş mekânlar" diyelim. Salaş mekânlardan kasıt ne? Biraz aşağılama ifadesi olarak da kullanılıyor ama eğer köşede bir Atatürk resmi görüyorsanız ya da eski bir hatıra resmi görüyorsanız, küçük bir dükkânsa, orası salaş mekân olarak geçiyor. Şimdi size İstanbul'da başka bir örneğini bulamayacağınız, salaş mekânlardan örnekler vermek istiyorum. Gezintimize karşıdan başlayalım: Paşalimanı Çay Ocağı. Buraya gitmek için, Anadolu Yakası'nda bir güzergâh izliyorsunuz. Çay içmek istiyorsanız, Rahmi Usta, Paşalimanı Çay Ocağı, limanın hemen yanında. Bu çayın özelliği yaklaşık yüz yıldır neredeyse aynı tadı yakalamaya çalışıyor olmaları. Fincandan bıktıysanız, denize bakarak küçük çay bardaklarında çay içmek isterseniz oraya bir uğrayın. Oradan doğru giderseniz, meşhur köfteci Recep Usta var. Hemen adresini verelim: Çengelköy Cakılı Sokak. İsmi de çok enteresan. 1,5 milyon veriyorsunuz ve gerçekten İstanbul'un en iyi köftesini yapan Recep Usta'yla muhabbet etmiş oluyorsunuz. Çünkü Recep Usta'nın anlatacağı çok şey var. Recep Usta Antalya'dan İstanbul'a kadar süren yolculuğunun hemen hemen anlatır herhalde size. Ve tahinli piyaz olur mu olmaz mı tartışmasına girebilirsiniz. Recep Usta eski bir Antalyalı olduğu için tahinli piyazı çok iyi yaptığını iddia ediyor ve köftenin yanında size sunuyor.

Daha sonra, ismi de "Salaş" olan bir yer var, Anadolu Yakası'nda yine. Kadıköy'de, iskeleye yakın bir yer. Balıkçılar Çarşısı adı veriliyor. Burada ızgaradan kalamar, kalkan yiyorsunuz. Aslında rakı verilmiyor ama arada isterseniz gizli gizli verilebilecek bir

yer. Oradan karşıya geçerseniz ya da Beyoğlu civarında oturuyorsanız, Meşhur Kanatçı Haydar'ın Yeri'ne gidebilirsiniz. Burası, Koca Sinan'da, İstanbul'un, metropolün biraz kenarına düşüyor ama gittiğiniz zaman lüks Mercedeslerin sıraya girdiğini göreceksiniz. Onlar da lezzeti keşfetmiş durumdalar. Beyoğlu'na geliyoruz, Beyoğlu'nda Cadı Kazanı adlı bir yer var. Burası kadınların açtığı bir ev yemekleri mekânı. Burada güzel güzel yemek yiyorsunuz. Ama burada yemek yemenin zevki şu: eğer çorbanızda ya da yemeğinizde sarımsak azsa sarımsağım az, biraz daha sarımsak koyabilir misiniz derseniz onlar da sarımsak koyuyorlar. Yani aile ortamı gibi bir yer. Aile ortamında yemek yemek istiyorsanız, ev yemeğini özlüyorsanız Cadı Kazanı güzel olabilir.

Yine Beyoğlu'nda bir Murat Kelle Paça Salonu var. Aslında görünüş itibariyle çok da iyi bir yer değil. Çünkü kellelerin sallandığı, çok da da hoş olmayan bir görüntüye sahip. Ama İstanbul'da iyi bir işkembe içmek istiyorsanız, mutlaka Murat Kelle Paça Salonu'na gitmelisiniz.

Salaşlar aslında çok ama bizim ilk bakışta görebileceğimiz yerler bunlar. Bunları söylemekteki kastımız şu: Lüks lokantalar ya da yeni açılan mekânlardan bıktıysanız buralara uğramakta fayda var diyorum.

Evet, "Bir Şey Daha Var" diyerek, İstanbul'da aslında son günlerde olan bir şeyden bahsetmek istiyorum. Sokaklara dikkatle baktıysanız 1970'li yılların moda gösterisi varmış gibi bir hava var. Büyük kaynakçı gözlükler, bol İspanyol paça pantolonlar, köpek yaka gömlekler... Yani 1970'li yıllardaki bir filmin garip hippi sahnelerinden çıkmış insanlar gibi. Bu uzun zamandır gözlenen bir şeydi aslında, "retro" kültürü diyorlar bunlara. 1970'li yılların kültürünün yeniden döndüğünün ifadesi olarak gösteriliyor. Bunun en son örneği de o büyük kaynakçı gözlükleri.

Şimdi bir es verelim, bir müzik arası verelim. Sonra o müzik üzerinden konuşarak devam edelim. Şimdi bir Calexico şarkısı geliyor: "The Ballad Of Cable Hogue".

N. Köklü: Şimdi bu Calexico şarkısını neden çaldık onu anlatayım. Aslında bu grup Meksika müzikleri yapan Amerikalı bir grup bildiğim kadarıyla. Ama Meksika'dan ve Amerika'dan çok Türkiye ve Yunanistan'da popüler. Özellikle Yunanistan'da en çok dinlenen yabancı grupların başında geliyor. Çok enteresan bir şey. Calexico bize Beyoğlu'ndaki Karga Müzik'in hediyesi. Daha doğrusu Karga Müzik'in sahiplerinin en çok dinlemekten hoşlandıkları albüm bu grubun albümü. Bundan sonra şöyle bir şey yapmayı planlıyoruz: Çaldığımız müzikleri mekânlarla özdeşlik kurarak anlatacağız. Karga Müzik en çok Calexico'yu sevdiğini söylediği için bu şarkıyı çaldık. Aslında Karga Müzik'ten bahsetmek için, o vesileyle Calexico'yu çalmış olduk.

Karga Müzik, Beyoğlu'nda, Atlas Pasajı'nın içinde açılmış bir yer. Hip-hop, hardcore underground elektronik müzikleri bulabileceğiniz, fanzinleri bulabileceğiniz, bazen tişört bulabileceğiniz bir yer. Müziği gerçekten seven insanların olduğu bir yer olduğu kesin çünkü herhangi bir grup sorduğunuzda, mesela Mazzy Star gibi çok fazla tanınmayan bir grup sorduğunuzda bile size cevap verebilecek bir yer. Hemen adresini verip devam edeyim: İstiklal Caddesi, Atlas Pasajı, no. 14. Karga Müzik burada açıldıktan sonra tam karşısında, Beyoğlu Sineması'nın pasajında etnik temelli CD'lerin satıldığı başka bir dükkân açtı. Bir anlamda Karga Müzik'in şubesi olan bir yer açtı. Burası ise Hindistan'dan İran'a, İran'dan İrlanda'ya kadar dünyanın çeşitli ülkelerinin etnik temelli müziklerini, fazla amiyane olmayan, gerçekten kaliteli

müziklerini bulabileceğiniz bir yer. Mesela Suzanne Dehim gibi, insanların çok daha sonra keşfettiği bir müziğin ben yaklaşık olarak altı ay önce oradan CD'sini satın almıştım. Karga Müzik'in bir özelliği de şu, etnik müzik yapan şubesi için söyleyeyim, müziği gerçekten araştırmak isteyen insanlar var orada, hatta onların içinden bir grup sanırım Ürdün'e gidip Ortadoğu müzikleri üzerine bir araştırma yapmak istiyor. Dolayısıyla müziği gerçekten bilen, seven insanlarla karşı karşıyayız. Calexico da onların son zamanlarda en çok dinlendikleri müzik. İsterseniz Calexico'nun "Hot Rail" adlı albümüne ismini veren şarkısını dinleyelim...

N. Köklü: Evet, "Hot Rail"i dinledik Calexico'dan. Uzayıp giden tren istasyonları, bir iç sıkıntısı, tren yolunun kenarında oynaşan çocuklar... Tren gelirken rayların altına para koyarsınız, o para dümdüz olur. Onla oynar, eğlenirsiniz. Tren yolunun kenarında büyüyen insanlar bunu çok iyi bilirler. Bir yere gidememenin, gitmek istemenin iç sıkıntısı da öyledir. Calexico da aslında üç aşağı beş yukarı böyle bir ruh halini yansıtmaya çalışan bir grup. Bu güzel gruba Karga Müzik'ten gelmiştik.

Karga Müzik'e nereden gelmiştik? 70'lerden gelmiştik. Karga Müzik'in 70'lerle nasıl bir alakası var? Şimdi, 70'lerin modasını bir şekilde bilinçli ya da bilinçsiz takip eden insanların uğrak yerleri Atlas Sineması, Aznavur Pasajı, Terkos Pasajı gibi yerler. O bol paça pantolonlar, hatta kumaş kemerler vardı, beyazdı çoğunlukla. Kot pantolonun üzerine giyilip hafiften yandan sarkıtılırdı. Bu kemerler de ünlü olmuş. Yine naylon tabir edilen,

geniş yaka gömlekler var. Bu insanlar aynı zamanda afiş almaya da oraya gidiyorlar. 70'li yılların filmlerinin afişlerini alıyorlar. Aynı zamanda bu insanlar o dönemin filmlerini seyretmeye çalışıyorlar. Ama bu insanlar 80'li yılların insanları yaş ortalaması itibariyle. Bazı sosyologlar buna "geleceği olmayan insanların geçmişe doğru arayışı" diyorlar. Ama biz o insanlara şöyle bir yardımda bulunalım diye bunları konuşuyoruz, yoksa bir yol gösterme ya da ahkâm kesme için söylemiyorum, eğer o kaynakçı gözlüğü diye tabir edilen gözlükleri bulmak istiyorsanız 1,5 milyon liraya Aznavur Pasajı'nda bulabiliyorsunuz, alt taraftaki dükkânda. Yine o dükkânların bir tanesinde 70'li yılların çok güzel İspanyol paça pantolonu var. Eğer filmleri ciddi olarak istiyorsanız Mimar Sinan Üniversitesi'nin çok güzel bir arşivi var. O arşivden yararlanabilirsiniz. Afiş istiyorsanız Atlas Sineması'nın üstünde Metin'in dükkânından bahsedebilirim. Fantastik ürünler satar, aynı zamanda çok güzel bir afiş koleksiyonu var. O dükkânlarda yine o dönem üzerine konuşacak birilerini de bulabilirsiniz. 70'ler bahsini de şimdilik kapatalım.

"Bir Şey Daha Var" programı tüm hızıyla devam ediyor. Bu da klasik bir alışkanlık oldu. Hızı mızı yok zaten. Çok da hızlı yaşamanın bir âlemi yok bence. Eğer yaza hazırlık yapmak istiyorsanız ve ekonomik kriz sebebiyle her şeyin de yenisini alamayacaksak birtakım tamircilerin adresini vermek istiyorum. Bu tamirciler işimize yarayacak çünkü yenisini almak bayağı problemli. Evet, Hilal Saatçilik. Yerini hemen söyleyeyim: Hamidiye Caddesi, Şah Hasan Hanı, No. 36. Herhangi bir saati getirirseniz, duvar saatinden kol saatine, Nacar saate, size bir güzel tamir ediyor. Ve

gerçekten, bir Ahmet Hamdi Tanpınar romanından fırlamış gibi, Hilal Saatçilik'in sahibi Zekai Bey. Saatlere incelikle yaklaşan bir insan. Saate herhangi bir nesne olarak bakmıyor. Hatta saatin sahibini hiç kaale bile almadığını söyleyebilirim. Eğer siz ne zaman alacağınız sorusunu sorma gafletinde bulunursanız, olduğu zaman, yani saat iyileştiği zaman alacağınızı söyleyecek kadar da saate hassasiyetle davranan bir kişi Zekai Bey. Gidin en azından Ahmet Hamdi Tanpınar romanından çıkmış bir insan görürsünüz, saatiniz de bir güzel tamir olmuş olur.

Hazır yaz gelmişken bir mayo tadilatçısının da adresini vermek istiyorum. Diyeceksiniz ki mayo tadil edilir mi, sonuçta mayo mayodur. Ama inanın fiyatlar çok yüksek, hele bu yaz çok daha yüksek olacak. Bu mayo tadilatçısının bir özelliği daha var. Mayonuzu tamir ettirmek için önce bir e-mail atıyorsunuz. Yani mayonuzun hasarlı olduğunu falan söylüyorsunuz. Mahmut Gümen Bey'in e-mail adresi mahmutgumen@hotmail.com. Orada mayonuzun tamir edilmesi gerektiğini söylüyorsunuz ve bırakıyorsunuz. Aslında çok küçük bir dükkân burası. Kışları kot pantolon tadilatı yapıyor, yazları da mayo...

Daha sonra, diyelim antikamız var. Benim yok ama olanlar için söylüyorum. Horhor'da Galatasaray'da Kırık Tulumba Sokak no 13'te Antik isminde bir yer var. Bor Antik'e istediğiniz antikanızı bırakıyorsunuz ve 15 gün içerisinde tamirini yapıyor. Karşılığında da 125 milyon gibi bir para alıyor. Bu son derece ucuz bir rakam, antikayla uğraşanlar bilirler. Pahalı bir antikanın 125 milyona tamiri çok zor bir şey. Mesela ne yapıyor Bor Antik'teki Ramazan Bey? Ramazan Bey 17 yıldır bu işi yapıyor. Aslında mobilya oymacılığından başlamış bu işe. Daha sonra birtakım eşyaları zımparalaması, astar çekmesi derken daha pahalı bir işe girip Bor Antik'i kurmuşlar. Ve enteresan bir şey söylüyor Ramazan Bey, depremden sonra inanılmaz şekilde müşterisi artmış. Depremin yıkıcı etkilerinden bir tanesi de bu olmuş demek ki. Antikalar da zarar görmüş...

Daha sonra, yine başka bir antika hikâyesine gelelim. Sarı

Bronz isminde bir yer var. Bu Sarı Bronz nerede? Asmalımescit'te. Yani, İstanbul bohemyasının yaşadığı Asmalımescit'te, Jurnal Sokak, no 12'de. Asmalımescit son yıllarda çok popüler bir yer oldu ve geleceği çok açık. Sonuçta Asmalımescit'e biraz dikkatli eğilelim. Sarı Bronz'un sahibi Şaban Seheryıldızı, yine yılların ustası. Şaban Bey ne yapıyor? Heykel, avize imalatı yapıyor aslında bir şekilde. "Buraya gelen ve tamire ihtiyacı olan her eski eşya yeni olarak çıkar, "yeni eşyaları eskisinden ayırt edemezsiniz" sloganını atıyor. Enteresan. Hatta bu slogan bir yerlerde varmış. Çünkü Şaban Bey sürekli bu cümleyi sarf ettiği için çok pratik bir şey olmuş. O da bir kâğıda yazmış ve asmış... Burayı bir heykel fabrikası olarak planlamış Şaban Bey. Çok enteresan bir şey, "heykel hastanesi" diyor buraya..

Son adresi vermek istiyorum şimdi, belki biraz pahalı gelecek ama. Müzik Atölyesi burası. Aznavur Pasajı 212/6. Aznavur Pasajı'ndan az önce bahsetmiştik. O güzelim 70'li yılların eşyalarını almak istiyorsanız Aznavur Pasajı'na gideceksiniz, başka bir gitme sebebiniz de şu olacak: Birtakım gitar, tambur, keman gibi aletleriniz varsa ve tamir ettirmek istiyorsanız. Bir teli koptu ya da hiçbir şekilde akort edemiyorsunuz. O zaman Müzik Atölyesi'ne gitmeniz gerekiyor. Burası Ramiz Ekinci'nin yeri. Bu da aynı tabir, hastalanmış aletlerinizi iyi ederek geri veriyor. Hasta olan bir eşyanız var (bu arada eşyaların hasta olabileceğine inanın, onların da ruhu ve canı var), buraya veriyorsunuz ve Ramiz Ekinci Bey itinayla onu iyi ediyor... Ramiz Bey'in özelliklerinden bir tanesi de şu: Türkiye'de flamenko gitarı yapan ilk kişi. Bu iyi mi kötü bilmiyorum ama Ege'nin flamenko yaptığı bir yerde, daha doğrusu flamenkodan soğuttuğu diyelim, flamenko gitarını yapan ilk kişi olduğu için belki de suçlu ilan edilebilir ama neyse, böyle bir ünü varmış Ramiz Ekinci Bey'in. Adres de Aznavur Pasajı 212/6. Yani İstiklal Caddesi'nin ortalarında, Galatasaray Lisesi'nin çaprazına düşen yer.

Evet, "Bir Şey Daha Var: İstanbul'da İlk Bakışta Göremeyeceğiniz Şeyler." Aslen başlık da "Son Bakışta İstanbul." Walter

Benjamin'e de buradan selam. 94.9 Açık Radyo'da Bir Şey Daha Var programının ilk bölümünün sonuna geldik. Bir şey söyleyeceğim: İkinci programımızda büyük sürprizlerimiz, büyük bombalarımız, büyük konuklarımız var. O programda görüşmek üzere. İstanbul'da gezmeye devam edeceğiz. İstanbul'da ilk bakışta göremeyeceğiniz, aklınıza gelemeyecek, belki konuşulan ama fazla dillendirilip fazla yaygınlaşmayan meseleleri açacağız. Fazla mesaj vermeden tabii, fazla mesaj kaygısının da gereği yok. Şimdilik hoşça kalın diyelim, bir dahaki programda görüşmek üzere. İyi günler.

Kâzım Koyuncu

Program: Açık Dergi

Sunan: Eşber Güvenç

Yayın tarihi: 27 Eylül 2001

Eşber Güvenç: Açık Radyo'da Açık Dergi'deyiz, hoş geldiniz, çok güzel geldiniz. Bu akşamki konuklarımız Kâzım Koyuncu ve Mahmut Turan. *Viya* isimli albümleriyle bizimle birlikteler ve capcanlı yayınımızdalar. Ne hoş bir başlangıçtı; elinize, nefesinize, sesinize sağlık. Öncelikle şunu sormak istiyorum; nerelerden geldiniz, nasıl çıktı *Viya*?

Kâzım Koyuncu: Esasen, teknik olarak bir açıklama yapmam lazım, "Viya" Mehmet Ali Barış Beşli'nin önerdiği bir isimdi, aslında bir grup ismine de elverişli bir isim olsun diye vakti zamanında düşündüğümüz bir isimdi. Anlamı tek bir cümleyle "aletsiz Laz sörfü" olarak açıklanabilir. Çocukların Ardeşen ve Pazar'da yaptıkları bir çeşit sörf, fakat bu albümde tekrardan başka bir anlama büründü "Viya", o da özellikle son dönemde yapılan sahil yolu projesinin yok ettiği, aslında çocukluğumuz, yok olan sahiller tarihimiz falan diye düşündüğümüz... zaten kapağın içine de yazdık, "Viya" aslında anlamını en çok bu noktada buldu.

E. Güvenç: O kapağın içinde yazdığınız satırları burada okumak istiyorum: "Nereye... Artvin ve Bergama'da siyanürle altın arama belası, Akkuyu'da nükleer santral, Gökova'da termik santral,

Fırtına Vadisi'nde hidrolik santral derken şimdi de ki aslında çok zaman önce başlayan Samsun-Sarp sahil yolu projesi. Bu proje kapsamında yok edilen ve durdurulamazsa tümüyle yok edilecek olan sahillerimiz ve çocukluğumuz ve geleceğimiz ve tarihimiz ve yaşam. İnsan hayatının hiçe sayıldığı, kendinden olmayanın değersiz görüldüğü, barışın ve kardeşliğin önemsiz sözcükler, insanın en değersiz şey olduğu ülkede yok olan sen, yok olan ben, yok olan sevgi, yok olan insan, yok olan yaşam." Evet ama yine de sizi buraya getiriyor bir şekilde değil mi? Ben bu vücut sörfünü duymuştum. İstanbul'un Karadeniz'e açılan yerlerinde de Rumeli Hisarı'nda da yapıyorlar sanırım.

K. Koyuncu: Belki aslında sahildeki bütün çocuklar yapıyordur bunu fakat işin bir de şöyle bir tarafı var; benim çok fazla denizle alakam yoktur, dağ Lazlarından olduğum bile söylenebilir. Çocukluğum orada geçti ama denizle en son ilişki kurduğumda hatırladığım kadarıyla çok küçüktüm; fakat yani bizim gibi insanlar için veya bazı sahillerdeki çocuklar için belki herhangi bir isim verilmesi bu yapılan şeye bir anlama sahip olacaktır diye de düşündüm.

E. Güvenç: Bu albüme varıncaya kadar neler yaptınız Kâzım Bey?

K. Koyuncu: 92 yılında Dinmeyen diye bir grup kurduk kesintili çalışmalarla işte 96'ydı sanırım, *Sisler Bulvarı* isimli bir Türkçe albüm çıkarttık. Daha çok işte o zaman özgün müzik diye tanımlanan bir çalışmaydı o; fakat o tarz müzikler içerisinde bazı "yenilikleri" de yaratmaya çalışmıştık, mesela elektrik gitarları falan kullanmıştık o çalışmada. 93 yılında da aynı zamanlara denk düşüyordu Zuğaşi Berepe'yi kurduk en ciddi müzik faliyetimiz Zuğaşi Berepe'yle oldu işte Mahmut Abi'yle de o dönemden bu yana birlikte çalışıyoruz. İki tane albüm çıktı bir tanesi 95'teki *Va Mişkunan*, diğeri 98'deki *İgzas*. Zuğaşi Berepe'nin bu iki albümü çıktı, bir tane yine 98 yılında bir konserden çoğalttığımız sadece

130 adet bastığımız bir çalışma oldu; resmi olmayan bir çalışma sadece dostlara ve bir şekilde iyi para veren arkadaşlara sattık onu (gülüyor). Çünkü çok ihtiyacımız vardı. İkinci albümü yapabilmek için bunun gibi üç tane çalışmamız oldu, bir de Dinmeyen ve Salkım Söğüt'te ben üç tane şarkı söyledim, Metropol Müzik çıkardı, çıkmış yapımlar böyle.

E. Güvenç: Yani siz kendinizi bildiniz bileli müziğin içindesiniz bunları bize aktarma çabası içerisindesiniz.

K. Koyuncu: Evet aslında öyle anlatırsam bir sürü şey çıkar çocukluğumdan beri.

E. Güvenç: Ama hep öyle oluyor onların sonucunda da hep böyle güzel şeyler çıkıyor, peki siz Mahmut Bey?

M. Turan: Tulum çalmayı, Karadeniz'i seviyorum, sizleri de seviyorum yani bizim gibi insanları topluma duyurmak çok iyi bir şey. Gerçekten teknik çalışmalarım, işte Kâzım'la Zuğaşi Berepe'nin bendeki yeri çok özel tabii bir sürü grupla çalışmalarımız var ama teknik çalışmalar daha çok hoşuma gidiyor.

E. Güvenç: Tulum bizim hem hayatımızda olan hem de çok uzak olduğumuz bir şey... yani gitar gibi değil, hem de bir piyano gibi değil, başka bir yöre çalgısı sanıyorum değil mi?

M. Turan: Karadeniz'in yani Doğu Karadeniz'in doğusunda yaşayan, Kaçkar Dağları'nın eteklerinde yaşayan işte Hemşinliler, Lazlar zaten iç içeyiz, onların yöresel sazı, tamamen işte düğünlerde, nişanlarda, bayramlarda, eğlencelerde tek başına kullandığımız bir saz. Yalnız işte 20 seneyi geçti, ben bunu çalıyorum. Çok önemsedim yani normal bir çalgı aleti olarak görmedim. Böyle gruplarla kitlelerle çalışmak için neler yapabiliriz diye uğraştım; biraz başardım sayılır.

K. Koyuncu: Yani Mahmut Abi tulumu Türkiye'de, –affedersiniz sözünüzü kestim– modernize ettiğini düşündüğüm bir numaralı insan benim görebildiğim ve hâlâ aslında başka isimlere rastlamadım. Aslında çok ciddi çalışmalar sözkonusu oldu. Yani grup müziğiyle, bırakın grup müziğini, tulumun akorduyla ilgili bile çok fazla bilgi yokken akortlanması sözkonusu olabildi. Başka enstrümanlarla yan yana durabilmesi sözkonusu olabildi, aslında son on yılda özellikle Mahmut Turan'ın da katkılarıyla bu konuda ciddi bir gelişme olduğunu düşünüyorum.

E. Güvenç: Evet ayrıca tabii ki bu tür albümlerin ve sizinki gibi çalışmaların sonucunda o bize dayatılan bir çeşit müzik var özellikle çocuklarımıza ve yeni gelen gençliğe hiç ulaşamayacak çalgılarımız onlara ulaşacak; sizler çalışıyorsunuz çünkü. İster misiniz albümünüzden, *Viya*'dan bir parça çalalım şimdi: "Domi Vamis"i dinliyoruz *Viya* isimli albümden.

94.9 Açık Radyo'da Açık Dergi'mizde *Viya* isimli albümüyle Kâzım Koyuncu ve Mahmut Turan bu akşam bizimle birlikte, "Domi Vamis"i dinledik ve bunula ilgili sanıyorum Kâzım Bey sizin söyleyecekleriniz var.

K. Koyuncu: Bunu çeşitli yerlere de aslında söylemiştim. Uzun süre Laz müziğiyle ve kültürüyle uğraşan arkadaşlarım da buna dahildir; Laz müziğinde çok fazla siyasi, toplumsal içerikli eserlere rastlamamıştık, bu enteresan bir çalışma oldu. Bu halk şarkısı yokluk dönemlerini anlatan bir şarkı olarak çıktı karşımıza, çok

heyecanlandık açıkçası. Yani belki biraz bizim eksikliğimiz, belki halkımızın "eksikliği", yeterince toplumsal içerikli şeyler yoktu o açıdan, şarkının diğer eserlere göre biraz daha anlamlı ve başka bir noktada durduğunu düşünüyorum ve inanıyorum ki bu kadar yokluk ve yoksulluk çeken Türkiye'deki bütün halklar böyle şarkılar da yapmıştır. Yani o umut bu şarkıyı duyduktan sonra bende beliriverdi. İnanıyorum ki devamı gelecektir.

E. Güvenç: Ve bu albümden yine tuluma dönersek, albüm içinde de her dakika sesini duyduğumuz tuluma... biraz önce de biz biraz bahsetmiştik, sanıyorum gayda denilen aleti –ki hemen hemen sesi bizim için aynıdır– daha çok tanıyoruz değil mi.

M. Turan: Aslında tamamen farklı kulvarlardayız. Mesela kapsam açısından, gayda biraz daha modern yani bütün sesleri basabiliyorsunuz ve bir oktavına da çıkabiliyorsunuz; fakat bunda öyle bir şey yok beş seste kalıyorsunuz ve oktavı olmayan, koma sesleri olan bir alet yalnız gayda da. Biliyorsunuz üçlüsünü beşlisini veren ayrıca dem sesleri var. O dem seslerinin hepsi burada tamamlanıyor çift ses olduğu için. Yani şimdi baktığınız zaman onla biraz daha fazla uğraşılmış mesela o sesleri bulmak için... fakat onların o fazla uğraşmalarına rağmen bunda o sesleri yakalamışlar. Bir tek nota eksikliğimiz var mesela, örneğin bir la çalacağımız zaman değiştirip onu takmam lazım şimdi mesela sol diyez çalıyoruz, değiştirip takmam lazım. Bir o var, başka önemli bir şey olmuyor yani.

E. Güvenç: Sanırım biraz sunuşta da onlar biraz süslü püslü, bütün dünyaya "bakın böyle bir alet var" demek için...

M. Turan: Onlar tamamen bilimsel olarak yapmışlar, yani bundan 3-4 ay önce 2500 kişi aynı anda gayda çalarak yürüdüler Amerika'da sanıyorum. 2-3 kişi biz de denedik; çok güzel oluyor çok sesli mükemmel bir şey oluyor fakat bir on kişiyi denemek

lazım, tulumda bir de doğaçlama çok fazla, belirli bir melodiye sabit kalamıyorsunuz.

E. Güvenç: Evet esasında bu tür şeyler reklamını yapıyor bir yerde reklam da birçok kişiye, ulaşılamayacak kişilere de ulaşmasını sağlıyor. Tulum da bizim çalgımız sonuçta, daha da çok ulaşması gerekiyor. Peki bu albümde kimler var, kimlerle yola çıktınız Kâzım Bey?

K. Koyuncu: Bu albümde yine gruptan arkadaşlarla ağırlıklı olarak çalıştık. İşte düzenlemeleri yaparken Metin bizim ilk kadrodandı. Her zaman da grupta bulunan bir arkadaşımızdı Metin, aynı zamanda tonmeisterlik yapıyor, onunla birlikte çalıştık. Gitarları Gürsoy çaldı, grubun *İgzas* albümünde özellikle başarılı gitarist olarak düşündüğüm Gürsoy. Basları Cafer çaldı yine gruptan fakat Dinmeyen'de çalan başka bir arkadaşımız vardı, 4-5 şarkı da o çaldı. Ağırlıklı olarak aslında yine grup elemanlarıyla çalışıverdik, dışardan perkisyoncu ve kemancı sanırım –evet yanılmıyorsam o arkadaşlar– geldi, yani çok fazla sayıda enstrüman da kullanmadık. Zaten albüm çalışmasında özellikle çok çetrefilli, karışık, yoğunlaştırılmış bir çalışma olsun da istemiyorduk; fakat çetrefilli oldu. Stüdyo zamanlarında bayağı bir sorun yaşamıştık fakat mümkün mertebe az enstrüman, az insan olsun, sakin olalım diye düşünmüştük, öyle bir şey yapmaya çalışmıştık.

E. Güvenç: Peki parçalar nasıl seçildi, nasıl böyle bir albüm oluşturuldu.

K. Koyuncu: Esasen benim solo albüm projem çok daha başka bir şeydi yani. Grup dağıldıktan sonra tamamen Türkçe şarkılardan oluşan daha çok Batı, işte rock altyapısına yakın bir çalışma vardı ve hatta demo da yapmıştım ve hatta anlaşmıştım bir firmayla. Her şey tam o şekilde başlayacakken Metropol Müzik'ten Faruk Altun'la karşılaştık. Salkım Söğüt'te üç tane şarkı söyledim.

Ondan sonra hem Faruk Bey'le olan dostluğumuz sonucu o da önerilerde bulundu, hem de eskiden beri türkülere dair bir şey vardı hep, bir tarafımız gidiyordu türkülere. Faruk Bey de bayağı net önerilerde bulununca ilk önce yarı yarıya şarkı türkü yapalım dedik sonra olmadı iki tane şarkı kaldı albümde, onlar da olmasaydı teknik olarak daha iyi olabilirdi; çünkü çok ayrı bir yerde duruyor onlar fakat onu da Lazlığıma ve insanlığıma verdim, bıraktım öyle ne yapayım yani onu da söylüyorum onu da söylüyorum. Hepsini seviyoruz, durum bu oldu.

E. Güvenç: Anonim parçalar da var sanırım.

K. Koyuncu: Çoğu anonim aslında, bir de Hasan Helimişi'nin iki tane eseri var, onun da adını anmakta fayda var; Lazların en önemli ozanlarının başında geldiğini düşünüyoruz. Aslında türkü albümü de daha önce Zuğaşi Berepe döneminde konuştuğumuz bir şeydi, yani grupla bir tane türkü albümü yapalım diye konuşuyorduk fakat o hayata geçirilemedi, grup dağıldı falan sonra da işte bu projeler yan yana gelince böyle bir albüm yapmakta sakınca görmedim açıkçası. Ama içimde hep şey var... yakın zamanda inanıyorum ki rock 'n' roll bir çalışmaya yöneleceğiz inşallah.

E. Güvenç: Peki ben de tam oraya gelecektim, böyle bir çalışmaya girince mutlaka ileriye dönük, yakın geleceğe dönük bazı projeler de vardır değil mi?

K. Koyuncu: Aslında herkeste böyle sorunlar olduğunu düşünüyorum. Özellikle Türkiye'de hiç kimse bir şeyden pek fazla vazgeçemiyor. Artık vazgeçmenin de gerekli olduğunu düşünmüyorum. Yani türküleri çok seven bir insan olarak başka şeyleri de seviyorum... dediğim gibi biraz hastalıklı duran bir konsept, benim albümümdeki şarkıların yan yana durduğunu düşündüğümde...

E. Güvenç: Ama en azından bunun farkındasınız, o ayrımı

yapabilecek ve ilerde başka bir biçimde kullanabilecek yerdesiniz...

K. Koyuncu: Ve ben ne yapabilirim ki diyorum gerçekten... Türkçe şarkılardan çünkü Türkçeyi daha rahat anlatabileceğimi düşünüyorum yani her ne kadar 17 yaşıma kadar memlekette olsam da, yüzde yüz Laz olsam da –gerçi kesin değil çünkü annem Laz değil muhtemelen– yine de kendimi açıkçası Lazlık veya herhangi bir şeylikle ifade edecek bir insan da değilim yani. Çok başka duygulara sahip bir insanım açıkçası daha çok kentli bir duygu halim sözkonusu. Bunu da reddetmem hiç mümkün değil. Yakın zamanda böyle bir albüm yapmayı düşünüyorum ve yine aynı zamanda öyle bir albümde tulumu yine alakasız bir şarkıda kullanabilirim; ama artistlik olsun diye kullanmam yani, o anda öyle düşünmüşümdür, hissetmişimdir diye kullanırım filan. İki tane proje var yakın zamanda. Bir tanesi biraz daha benim aklımdan geçen elektronik ve etnik karışımı bir çalışma, bir tane de Türkçe.

E. Güvenç: Bir de tabii tulumun sizdeki yeri çok farklıdır değil mi herhangi bir dinleyiciden?

K. Koyuncu: Valla insanların çok büyük bir bölümü turistik algılıyabiliyor tulumu. Fakat bana turistik gelmiyor. Yani hayatımın hiçbir zamanında "aaa bu nedir, inanmıyorum" falan deme şansım olmadı, fırsatım olmadı; çünkü hep vardı hayatımda... Yani herhalde o noktada ayrılıyoruzdur diğer insanlardan.

E. Güvenç: Sizin ilk çaldığınız parça, stüdyomuzda çaldığınız parça albümde yer almıyordu sanıyorum?

K. Koyuncu: Evet o Hopa yöresinden bir türkü, Lazların çok bildiği halk şarkılarından bir tanesi. Onu aslında birçok insan da söyledi, Zuğaşi Berepe'nin ilk albümünde vardı. Tabir caizse popcaz bir altyapıyla yapmaya çalıştığımız bir şeydi. Kardeş Türküler başka bir versiyonunu yaptı ve hatta ben Salkım Söğüt'te yine

bunu yaptım ve hatta burada söyledim, şimdi albümden sanırım canlı bir şarkı söyleyeceğiz.

E. Güvenç: Evet son bir parça...

K. Koyuncu: Evet o zaman Hemşince bir şarkı söyleyeceğiz. Bu şarkının adı “Kız Sen Yaşamayasın”, çok beddualı bir aşk şarkısı. Hemen çok küçük bir şey söylemek istiyorum: Hemşince bir şarkı bu, insanların Laz albümü deyip görmelerine istinaden söylüyorum; çok sevdiğim bir eserdir. Lazların, Hemşinlilerin ve dünyadaki bütün halkların gerçekten –klişe olsun diye söylemiyorum– kardeşliğine olan inancımı, olması gereken inancımı belli etmek için buraya koydum; çünkü memlekette de işte Türkler Kürtlere, Kürtler öbürüne hep “egemen olan”, küçük egemenlik alanları olan bir diğerini ezer. Maalesef Lazların da tarihte ve benim gördüğüm tanıklıklarla söylüyorum, Hemşinliler üzerinde en azından psikolojik bir baskısı sözkonusuydu. Arkadaşlarımın büyük bir bölümü memlekette Hemşinlilerdi, onlar için koyduk bu albüme, şimdi de burada söylemek istiyorum

E. Güvenç: Peki Kâzım Bey size çok teşekkür ederiz, size de Mahmut Bey. Bu akşamki konuklarımız Metropol Müzik’ten çıkan *Viya* isimli albümü nedeniyle Kâzım Koyuncu ve Mahmut Turan’dı.

Hrant Dink

Program: Cuma Rehaveti

Sunan: Eser Karakaş

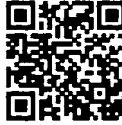
Yayın tarihi: 20 Ağustos 2004

Eser Karakaş: İyi akşamlar sayın radyo izleyicileri... Yeni bir Cuma Rehaveti programında daha birlikteyiz. Bu akşamki konuğum *Agos* dergisinin Genel Yayın Yönetmeni sayın, sevgili Hrant Dink. Hrant hoş geldin.

Hrant Dink: Hoş bulduk.

E. Karakaş: Hrant ile sohbete başlamadan önce küçük bir müzik parçasıyla başlıyoruz. Esma Başbuğ'un sesinden hepimizin çok iyi bildiği bir alaturka eser ile başlıyoruz, evet.

E. Karakaş: Evet sevgili Hrant hoş geldin tekrardan.

H. Dink: Hoş bulduk.

E. Karakaş: "Kimseye Etmem Şikayet"le başladık bu akşam programa ama şikayet edecek çok şey var o ayrı konu da... bir hata yapıyorsam beni düzelt ne olur; bu Kemani Serkis Efendi bestesi...

H. Dink: Evet doğru.

E. Karakaş: Esma Başbuğ'un sesinden dinledik. Klasik alaturka musikimizde çok yoğun Ermeni emeği var.

H. Dink: Çok doğru.

E. Karakaş: Nedir bunun sebebi?

H. Dink: Bir kere, kişiler, kişilerin, bestekârların yanı sıra en önemlisi, Türk Sanat Müziği'nde en önemli olgu bu Hampartsum notalarının ortaya konması...

E. Karakaş: Ne demek Hampartsum notaları?

H. Dink: İlk kez bunları notaya döküp de saklamış adamın adı, yani dilden dile dolaşanları notaya dökmüş adam, bugünlere ulaştırmış yani.

E. Karakaş: Bunun kalıcılığı önemli yani.

H. Dink: Tam bu çok önemli, notalar... burada miladi diyebileceğimiz katkısı var. Bunun dışında da çok eskiden, Tatyos Efendi'lerden falan gelen bir şey var. Bu da çok doğal yani Osmanlı sistematiği içerisinde, milletler sistematiği içerisinde yerleşik toplum olan ve bir milletin bir tür burjuva kimliğinin gerektirdiği o sanatsal ve kültürel olaylara vakit ayırabilmesinin de doğal bir sonucu bu, öyle değil mi? İstanbul gibi bir yerde özellikle saraya yakınlıkla çok yakından ilgili bunlar, yani böyle olması doğal.

E. Karakaş: Şöyle bir ayrım var; Ermeni musikisi demek ne kadar doğru tabii, doğru değil herhalde ama yani bir alaturka musiki var bildiğimiz klasik, Serkis Efendiler, senin adaşın Udi Hrant, Tatyos Efendiler... Eee bi de bunun dışında türküye tekabül eden

başka bir şey daha var değil mi?

H. Dink: Şimdi bize mesela Türk sanat musikisi diye bir şey söylenmiş. Tabii ki eksik bir tanımlama olur bu, buna bir şey söylenecekse, buna Osmanlı musikisi dersiniz.

E. Karakaş: Bunda da Ermenilerin katkısı büyük.

H. Dink: Bunun dışında da...

E. Karakaş: Bir akşam inşallah bu Osmanlı musikisine Rumların yaptığı katkıları da...

H. Dink: Ben bunların ustası değilim, yanlış adamı çağırmış olursun. Şunu söyleyeyim ben, bunun yanı sıra bir Osmanlı musikisinin yanı sıra, bir de Anadolu müziği dediğimiz şey var, yani halk müziğine tekabül ediyor bir tanesi, işte elit müziğe tekabül ediyor diyelim, Anadolu müziği içerisinde de yine böyle ciddi bir birliktelik sözkonusu. Yani hangi türkü kimin tartışmalarını çok yaparız...

E. Karakaş: "Sarı Gelin" gibi...

H. Dink: Anonim bir gelişimin paylaşılamadığını görüyorsunuz.

E. Karakaş: Daha güzel bir şey, anonim olması.

H. Dink: Çok güzel ama... şöyle söylemek daha doğru, yani eğer Ermeniler bu toprakların çok kadim bir milleti ise, yani abartısız 3000 yıllık bir gelenekten, bir yerleşmişlikten geliyorlarsa çok doğaldır bunun elit müziğin içerisinde de halk müziğinde de kalıntılarının olması. Çünkü diğerlerine nazaran daha yerleşik toplum, daha kentleşmişler, daha bol boş vakitleri oluyor değil mi? Estetik yaratma, ince iş, hep buralardan çıkıyor. Sanatın inceliği,

kuyumculuk inceliği, ama işte bu incelikler hep vaktin bolluğundan, mekânın, zamanın, paranın bolluğundan ortaya çıktı...

E. Karakaş: Açık Radyo takipçilerinin çoğu seni tanıyor ama, neyle meşgulsün Hrant?

H. Dink: Ben gazeteciyim, *Agos* gazetesinin genel yayın yönetmeniyim.

E. Karakaş: *Agos* ile ilgili bilgi versene.

H. Dink: *Agos*'u biz dokuz sene önce kurduk. Bir ihtiyaçtan.

E. Karakaş: Bir dakika, ne kadar Ermeni basınıyla ilgili bir şey Ermenice...

H. Dink: İstersen şöyle diyelim; Ermenice basını demek daha doğru. Çünkü *Agos* ile birlikte Ermeni toplumunda bir Türkçe basını ortaya çıkıyor. Çok eski, yine Osmanlıların Tanzimat dönemindeki, Fransız İhtilali'nden sonraki aydınlanma süreçlerinde yaşanan ilk öncüler yine azınlık, bugünün azınlıkları, o günün gayri-Müslim milletleri dediğimiz unsurlar. İşte Ermeniler, Rumlar, Museviler... Bu da çok doğal... Ben bunu bir yetenek gibi falan sergilemiyorum, sadece bu hayatın getirdiği bir özellik. Çünkü ticarette onlar Batı'yla daha ilişkililer, bu ilişki de Batı'yı daha çabuk buraya adapte etmelerine yol açıyor.

E. Karakaş: Bugün kaç tane günlük gazete var?

H. Dink: Bugün iki tane günlük gazetemiz var bizim. Biri *Marmara*, biri *Jamanak*. *Jamanak* gazetesi Türkiye'deki, yani Türkiye basınının da en eskisi, bunu da vurgulamak lazım. Bu topraklarda yayımlanan bir gazete, doksan küsur yaşında, en büyük özelliği sürekliliğini hiç kaybetmeden yayın yapmış bir

günlük gazete olması...

E. Karakaş: Çocukluğumdan hatırlıyorum ben de, koltuk altı gazetesiydi...

H. Dink: *Marmara* gazetesi de altmış küsur yaşlarında, o da bayağı Cumhuriyet döneminde varmış, eski bir gazete. Biz ise daha çocuk, dokuz yıllık bir gazeteyiz. Biz daha ziyade bir ihtiyaçtan ortaya çıktık.

E. Karakaş: Şimdi üç mü oldunuz yani; iki günlük, bir de haftalık.

H. Dink: Biz haftalık olarak çıkıyoruz.

E. Karakaş: Başka haftalık Ermenice yayın var mı?

H. Dink: Yok.

E. Karakaş: Bir tek *Agos* var.

H. Dink: Bir tek *Agos* var haftalık olarak şu an. İnternet portalları üzerinde tabii birtakım şeyler var. Ama basın derken işte üç tane gazete var diyebiliriz. Bu ikisi, *Marmara* ve *Jamanak* Ermenice, kendi geleneklerini yürütüyorlar. Biz ise aksine Türkçeyi kullanmamız gerekir şiarıyla ortaya çıktık. Türkçe'yi niçin kullanmalı meselesi de yeni bir ihtiyaçtan kaynaklandı. Çünkü içinde yaşadığımız büyük topluma açılmak istiyorduk. Önemli kıvranışlarımız, sancılarımız vardı – bizi yanlış tanıyordu büyük toplum. Yanlış tanıtıyorlardı, çok zorlu bir süreç yaşamıştık son 20-30 yıl içerisinde. İşte Asala terörü ile başlayan daha sonra Kürt sorunu daha sonra Karabağ falan... Bu dönemlerde Ermeni kelimesi, Ermeni tohumu, yani küfüre yakın falandı. Yani buna itirazımız vardı doğrusu ve bu itirazımızı dile getirmek istiyorduk. Devlete yılda bir götürüyor rapor falan sunuyorduk ama kamuoyu farkında

değildi sorunlarımızın. Bizi böyle çok rahat yaşayan, adalarda modalarda keyif içinde yaşayan bir topluluk, bir ayrıcalıklı topluluk olarak görüyorlar... Oysa biz de bu ülkenin kapsamlı içeriği neyse o kapsamda kendi içerisinde sınıfsal kategorileri olan, zengini olan, fakiri olan, orta hallisi olan...

E. Karakaş: Hatta Ermeniler arasında zaten orta halli ve fakirler daha çoğunlukta.

H. Dink: Belki de külliyen orta sınıf bir halktır. Böyle demek mümkün. Çok büyük hanlarımız, saraylarımız yok, çok büyük zenginlerimiz yok ama işte kendi işi olan, esnaf olan... Belki proleter azdır, işte belki bunu söylemek mümkün ama çoğunluğu orta sınıf. Kendimizi anlatmamız lazımdı ve bizi anlayacakları bir dilde anlatmamız lazımdı.

E. Karakaş: Bu *Marmara*, *Jamanak* ve senin *Agos*, çıkarmakta olduğun gazete, belli bir politik pozisyona tekabül ediyorlar mı acaba?

H. Dink: Şimdi ben kendiminkinden bahsedeyim..

E. Karakaş: Yani ben diğerlerinden de bahsediyorum...

H. Dink: Diğerlerinin o kadar politik pozisyonlarının olduğunu görmedim çünkü mümkün de değil. Yani ne için politik olacaklar? Sonuçta Ermenice ile daha ziyade cemaatin, yani ben bu cemaat kavramını da kullanmıyorum ama onların kullandıkları bir kavram... bu cemaatin ya da Ermeni toplumunun kültürel yaşantısını, Ermenice dilini yaşatmaya yönelik birtakım çabaları var. Bu da çok saygın bir çaba doğrusu. Alkışlamak lazım ama geride eksik kalan birtakım çabalar vardı ki biz de onu tamamlamak, politik sorumluluklar üstlenmek, biraz siyaset yapmak, hatta gerekirse...

E. Karakaş: Kestaneyi ateşten çekmek sana düştü yani bir yandan da.

H. Dink: Yani biraz bize düştü, arkadaşlarımla bana çıktı. Biz bu işi kurduk dört beş arkadaş. Doğrusu dünyaya biraz sol gözümüzle bakmaya çalışan insanlarız. Efendime söyleyeyim, o halimizle çıktık. Hem kendi Ermeni toplumunun içerisine muhalif bir bakış açısıyla hem de devletin ya da yine içinde yaşadığımız büyük toplumun bize bakışına bir tür muhalif bakışla: Eksiklerini hatırlatarak, sorunlarımızı aktararak, kamuoyu desteğini sağlamaya çalışarak... Yani bunu da becerdik diye düşünüyorum epeyce. *Agos* da bugünlere kadar geldi, şimdi artık bir *Agos* var diyorlar.

E. Karakaş: Evet *Agos* artık önemli. Şimdi başka bir Ermeni sanatçıya, Kemani Serkis Efendi'den sonra Tatyos Efendi'ye gelmek istiyorum.

H. Dink: Ya o parçaya geçmeden ben bu söyleşide bir kere bir giriş yapmak istiyorum. Milletimizin bir üzüntüsünü paylaşmak istiyorum.

E. Karakaş: Bu konuya geleceğim maalesef korkunç bir şey.

H. Dink: O tren kazasında ölenlere Tanrı'dan rahmet diliyorum. Onların yakınlarına başsağlığı diliyorum. Yaralı olanlara acil şifalar diliyorum. Bir de çok önemli, bu ülkenin bir vatandaşı olarak, bu ülkenin bir yurttaşı olarak bunun bedelini talep ediyorum. Bu çok çok önemli.

E. Karakaş: Bunu konuşacağız ama önce Tatyos Efendi'yi dinliyoruz.

H. Dink: Peki.

E. Karakaş: Evet, "Gamzedeyim Deva Bulmam," Tatyos Efendi'den.

H. Dink: Ne güzel parçalar seçmişsin be.

E. Karakaş: Senin bir tabirin vardı galiba değil mi: "lirik yalnızlık" diye?

H. Dink: Bir yazımda kullanmıştım.

E. Karakaş: Biraz daha açar mısın?

H. Dink: Ya çok etkilendiğim bir gündü. Hatırlarsın HABİTAT günleriydi ve Türkiye gelen konuklarını ağırlamak için açık havada bir konser vermişti. O konserde Türkiye'nin hemen hemen bütün renkleri vardı: Yani alaturka, arabesk, pop şarkıcılar, Museviler, Rumlar, Kürtçe, hatta Romen parçalar falan vardı. Ama Ermenice hiç yoktu orada, anlatabiliyor muyum? Çok üzüldüm orada, o gün çok üzüldüm. Sonra bir de yazı yazdım. Konseri yarım bırakıp çıktım, biraz ötede Maçka Maden Fakültesi'nde bizim bir Ermeni korosu yine HABİTAT çerçevesinde bir konser veriyordu. Açıkhava [tiyatrosu] tıklım tıklım doluydu ama o konserde çok az insan vardı. Sonra düşündüm, peki niye bizim bu koromuz da bunlar arasında değildi yani, niye bunu yapmadılar, niye öyle ayrı tuttular diye. O gün giderken işte bu Kemani Serkis Efendi'nin biraz önce çaldığın parçası aklıma geldi. "Kimseye etmem şikayet,

ağlarım ben halime...” Yazının bu parçasında –onun konserinin adı lirik tarihti– ben de lirik yalnızlık diye bir şeyden bahsetmiştim. Ama ne yazık ki ben o gün eleştirel birkaç yazı yazmama rağmen ve Yekta Kara’ya durumu bildirmeme rağmen...

E. Karakaş: Cevap gelmedi mi sana?

H. Dink: Cevap geldi; bu bir unutkanlık, bir iletişim sorunu gibi bir şey dediler. Ama aynı kişiler Bush geldiğinde yine benzer bir şey yaptılar. Onda da yine Ermeniler yoktu. Anlayacağın bizim lirik yalnızlık sürüyor. Devam ediyor. Oradan geliyor evet.

E. Karakaş: Biraz evvel senin de bahsettiğin tren kazasıyla ilgili gerçekten Türkiye Cumhuriyeti yurttaşlarının tümünün başı sağ olsun.

H. Dink: Aa, evet evet..

E. Karakaş: Allah rahmet eylesin.

H. Dink: O kadar üzgünüm ki.

E. Karakaş: Arkada kalanlara acil şifa. Ama bu olay öyle kaza da değil, çok da sıradan bir kaza değil galiba. Geliyorum diye diye büyük uyarılara rağmen olmuş bir kaza. Ciddi bir şey yani bu.

H. Dink: Yani ben şöyle bir şey söylemek istiyorum.

E. Karakaş: Bence çok tartışılması gerekecek, klasik bir şey.

H. Dink: Tartışılmasından önce, bence Türk siyasi yaşamında birtakım gerçekten demokratik geleneklerin başlaması lazım. Mesela ben sayın Tayyip Erdoğan’ın birçok çabasını destekleyen insanlardan biriyim; her şeyini destekliyoruz hemen hemen. Ve

çok da olumlu, yaptıkları işe bakarsanız çok da olumlu işler yapıyorlar. Ama şimdi sayın Erdoğan'ın bugün bu olan biteni alıp, şöyle masanın üzerine iyice bir yatırması lazım. Arkadaş ben devlet töreniyle bunun açılışını yaptım mı, başıma kepler geçirip... bakanlarla falan. Peki biz bunu elbette iyi niyetle yaptık ama o arada bizi bazı insanlar, bilim adamları gazetelerde günlerce yapmayın, yanlış yapıyorsunuz diye uyardılar mı, uyardılar. Peki, kim haklı çıktı? Sonuçta olan elbette bir kaza yani ne diyeceksin buna? Ama bu kazada ihmal olmadığı söylenemez. Yani bunu söylemek mümkün değil. Ee o zaman şimdi sayın Erdoğan, siyasi temiz bir geleneği başlatmak gerekir. Yani var burada ihmal. Başta bakanlarının var belki. Ben demiyorum Tayyip Erdoğan'ın kendisinin istifa etmesi gerekir falan, ben burada siyasi bir şey var demiyorum ama buna örnek bir davranış gösterilmeli, ulaştırma bakanıysa ulaştırma bakanını, Devlet Demiryolları genel müdürü ise onu görevden almalı, muhakkak bir istifalar zinciri olmalı ki toplum olarak bunu yaşamaya alışalım, yani yanlış yapmayalım...

E. Karakaş: Yine senin bir ifaden vardı çok olmuyor bir-iki ay önce senden işitmiştim... Dedin ki Ak Parti iktidar olduğu için değil, muhalefet olduğu için oyu yükseliyor; böyle bir ifade vardı... Yani iktidar muhalefet olduğu için, ne demekti bu, nasıl açıklarsın?

H. Dink: Eğer dikkat edersen, o büyük genel seçimle, tırnak içinde söylersek, o "büyük zafer"le, 3 Kasım seçiminde büyük oy çoğunluğuyla iktidara gelen sayın Erdoğan, ne yazık ki geleneksel, klasik devlet idare etme zihniyetine karşı da Meclis'te ayrıca yapılması gereken muhalefeti bizzat kendisi iktidarken yapmaya başladı. Her yandan elini kolunu bağlamaya, bürokrasinin elini kolunu bağlamaya çalıştılar. Yani, bir ülkede muhalefetin yapması gereken birçok şeyi, iktidardayken hem de muhalefet olarak kendisi yaptı, anlatabiliyor muyum? Ve bence Tayyip Erdoğan'ın iktidar yanından ziyade bu muhalefet yanı daha fazla bu yerel seçimlere yansıdı, oy oranını artırdı... Gördük ki muhalefet hiçbir

şey kazanmadı yerel seçimlerde. Muhalefetin kazanacağını da yine Tayyip Erdoğan kazandı. Bence bu böyle.

E. Karakaş: Bir Tatyos Efendi daha çalacağız.

H. Dink: Hadi çalalım.

E. Karakaş: Ben radyoculukta yeniyim, diyorlar ki çok konuşmamak lazım; arasına bir şey koymak lazım, dolayısıyla bir Tatyos Efendi daha çalıyoruz.

E. Karakaş: Evet Hrant, şimdi gelelim yine bir siyasi konunun başka bir uzantısına, Türkiye'de her noktanın dönüp dolaşıp geldiği Avrupa Birliği konusuna. Çok önemli üç dört ay geçiriyoruz. Belki Türkiye tarihinin orta vadede belirleyicisi olacak bir Aralık 2004 geçireceğiz. Ne diyorsun bu sürece? Aralık 2004'e ilişkin beklentilerin nedir?

H. Dink: Ya bu sürece benim ne dediğimi belki en iyi bilenlerden biri sensin. Bizim ülke insanını bir Kuvay-i Milliye ruhuyla bir "Kuvay-i Avrupa" hareketine davet etmiştim ben, yani o kadar radikal bir şekilde bu Avrupa Birliği sürecini önemsiyorum. Avrupa Birliği'ne girişten ziyade bu süreci çok önemsiyorum. Çünkü yine bir benzetmem var, bugün Avrupa Birliği bir genç kız görünümünde belki... bizim ona olan sevdamız falan böyle bir şey. Biz ona ulaştığımızda belki çok yaşlı çirkin bir kokonaya da dönmüş olabilir. Önemli değil, biz bu aşkı yaşayalım, bu aşk çok

önemli, bu sevda çok önemli çünkü bizim demokratikleşmemiz önemli... Gerçekten bu sevda bizi genç kılıyor, bizi yaşatıyor. Bu çok önemli bir şey.

E. Karakaş: Türkiye'nin hiç olmayan bir dinamiği zaten.

H. Dink: Müthiş bir dinamizmi ortaya çıkarıyor...Tabii bizim ülkede şimdi şöyle bir şey var: Yani biz yapacağımızı yaptık, her şey bitti ve AB çantada keklik, müzakere tarihini aldık diye böyle bir rahatlama var. Yani benim bilgilerimden ziyade, sezgilerime göre (bazen sezgiler bilgilerden çok daha güçlüdür onu da söyleyeyim) o kadar çantada keklik değil durum. Çünkü Avrupa Birliği'nin siyasi erkleriyle, kamuoyları arasında ciddi bir radikal bölünme olduğunu seziyorum. Aslında siyasi erkler bugün taahhütlerde bulunmuş olabilirler Türkiye'ye, biz de bu taahhüdü talep edebiliriz. Sonuçta Avrupa Birliği'nin tayin edicisi siyasi erkleri değil, kamuoylarıdır. Bunu hiç aklımızdan çıkarmayalım. Dolayısıyla bizim kamuoyuna yönelik çabamızı artırmamız gerekirdi diye düşünüyorum. Doğrusu ben Tayyip Erdoğan'ın bu son celalli demeçlerini, beyanatlarını da çok tasvip etmiyorum. "Böyle oldu oldu, olmadı biz artık yokuz" türünden lafları hiç etmemeli. Çünkü Türkiye'nin sonrasına ilişkin herhangi bir B planı da yok. Biz bu süreci ne kadar da olsa zorlayacağız ve zorlamamız da gerekiyor... Her iki tarafın aydınlarının, sivil toplum örgütlerinin bir çıkarma hareketine girmesi gerektiğini düşünüyorum. Ve tartışırsak yani usturuplu bir şekilde tartışırsak, ikna edici metotlarımız ve verilerimiz olursa yüzde yüz hepsini ikna edebiliriz demiyorum ama en azından büyük çoğunluğunu fazla konuşamaz duruma getiririz aslında.

E. Karakaş: Bu Avrupa Birliği ülkeleri arasında Ermeni nüfusunun en yüksek olduğu yer Fransa mı?

H. Dink: Evet Fransa. Bu konu aslında...

E. Karakaş: Fransa Ermenileri nasıl bir tavır alıyorlar bu konuda?

H. Dink: Kesinlikle hayır diyorlar.

E. Karakaş: Çok rasyonel bir tavır değil galiba bu?

H. Dink: Hiç değil, ben o konularda kendileriyle birkaç defa tartıştım.

E. Karakaş: Onların karşıtlığı Türkiye'yi cezalandırmak galiba?

H. Dink: Onların dedikleri şu; Türkiye soykırımı kabul etmemiş bir ülke. Dolayısıyla soykırımı kabul etmemiş bir ülkenin Avrupa gibi bir uygarlık içerisinde yer almasına asla izin verilemez! Bunu belki söyleyebilirler ama bunu kalkıp siyasi alanda kendilerine destek bulabilecek bir zemine kaydırmış olmaları, o bence biraz işin tehlikeli tarafı.

E. Karakaş: Diyelim ki bu gerekçeyle Avrupa, –olacak iş değil ama–, bu gerekçeyle siyasi erkinde hayır dedi, bunun Fransa Ermenilerine ne yararı olacak?

H. Dink: Yok, yani bir yararı olmaz.

E. Karakaş: Türkiye'nin daha sertleşmesine, içine kapanmasına...

H. Dink: Ya Eser muhakkak sen de öyle bakıyorsundur; ben artık Avrupa Birliği meselesine, Türkiye ile Avrupa Birliği arasındaki bir siyasi hareketlilik olarak bakmıyorum. Bir birlikle, bir ulus devlet arasındaki bir hareketlilik olarak bakmıyorum. Ben Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girmesine bir dünya hareketi olarak bakıyorum. Yani çok önemli! İnan, 11 Eylül'den sonra Türkiye'nin bence en büyük dezavantajı olan İslam hüviyeti bugün onun en büyük avantajına dönüşmüş durumda, Avrupa Birliği'ne girmesi

açısından. Avrupa Birliği hiçbir nedenden almasa, Türkiye'yi sırf Müslüman olduğu için alması lazım diye düşünüyorum.

E. Karakaş: Ama demokrasiyle beraber.

H. Dink: Tabii demokrasiyle beraber. Ya şimdi bir de şöyle bir şey var, biz yaşadık görüyoruz, işte bunu gidip Avrupa'ya anlatmamız lazım, kamuoyuna. Demokrat olmak, bugünden yarın sabaha olunan bir şey değil! Ya da bu devletin başındaki insanlar karar verdi: "Hadi heeey millet biz bugün bu gece demokrat oluyoruz, yarın sabah artık demokrat olarak uyanacağız, biz bu gece Ermeni soykırımını kabul ettik, yarın artık Ermeni soykırımı meselesi bizde bitmiş olacak!" bunlar böyle şeyler değil. Bunlar demokratik bir süreç ister, bir sorgulama süreci, tarihe bir bakış tarzı, bir konuşma üslubu, bir empati üslubu, karşı tarafı anlamaya çalışma üslubu, bu tür şeyler ister. Dolayısıyla, Avrupa Birliği'ndeki Ermenilerin de bunu anlaması lazım, Avrupalıların da bunu anlaması lazım. Herkesin anlaması gereken asıl, çok çok önemli nokta şu: Dünya bir Doğu-Batı çatışmasına doğru gidiyor. Bu Doğu-Batı çatışması kendi içerisinde bir din çatışmasına doğru da gidebilir, seyredebilir!

E. Karakaş: Dünyanın felaketi olur bu herhalde.

H. Dink: Felaketin de felaketi olur. Yani bunlar rüya değil. İnan, rüya değil. Bugün düşünebiliyor musun Erdoğan'ın söylediği şu cümleyi: "Bizi eğer dışlarlarsa biz de bunun arkasında başka bir şey ararız, yani biz Müslüman olduğumuz için"... İşte buyur kutuplaşmanın çok net bir hali. Düşünün bunu yani.

E. Karakaş: İşin kötüsü, haksız da değilse, durum iyice kötü.

H. Dink: Evet böyle bir şey. Bu kadar net bir şey. Bu çatışmanın bence şimdi fitili duruyor, burada duruyor, bomba olarak yani.

Bu çatışma bomba olarak duruyor orta yerde. Avrupa Birliği müzakere tarihi günü vereceği kararla ya bu fitili çekecek, ateşleyecek ya da o bombayı imha edecek. Hareketi o gün orada yapacak. Müzakere kararı Türkiye'ye evet demek olursa, bence bu sorunu yani Doğu-Batı ya da İslam-Hıristiyan çatışmasını inanılmaz derecede yenilgiye uğratacak – inanılmaz derecede.

E. Karakaş: Benim en büyük güvencem şu: Fransa'da da Almanya'da da başka AB üyesi ülkelerde de bu senin söylediklerini bilen insanların sayısının az olmadığını biliyorum ama düşünüyorum, umuyorum var...

H. Dink: Var ama işte bunları gidip onlarla konuşmak lazım, gerçekten hatırlatmak lazım, biliyorlarsa bile. Çünkü onlar da orada baskı içerisindeler. Anlatabiliyor muyum? Şu argüman mesela, o kadar yabana atılacak bir argüman değil. Türkiye'nin soykırıma ilişkin bu tutumu sorun oluşturuyor. Demokratik insan hakları açısından baktığın zaman Batı kamuoyu için bu tür şeyleri halen sorun olarak bırakmış olmak kabul edilecek bir tavır değil – bu açılardan haklılar. Ama onlara şunu da anlatmak lazım, Türkiye hangi demokratik süreci yaşıyor? Nereden nereye geliyor? Türkiye'nin çözemediği tek sorun Ermeni sorunu mu? Türkiye daha dört sene önceki Susurluk çetesinin meselesini çözemedi be! Yüz sene önceki olayın perde arkasını mı çözecek?

E. Karakaş: Özünde belki aynı sorun bu...

Hrant: Olmaz olur mu? Dört sene öncekini çözdük mü Eser? Çözemedik... Ya bizim çözemediğimiz o kadar çok sorun var ki... Batı Avrupa kamuoyunun bunu anlaması lazım. Biz bu demokratikleşme sürecimiz içerisinde bu sorunların hepsinden yavaş yavaş kurtuluruz ve gerçek kurtuluş biçimini de yaşamış oluruz. Dışardan dayatmalarla soykırım meseleleri çözülmez. İçeride iç dinamiğin sorgulamalarıyla bu sorunlar çözülürse çözülür.

Bunun iyi anlaşılması lazım. Yani demokrasi denilen şey budur.

E. Karakaş: Senin dediklerinin de bu süreci hızlandırmada faydası oluyor.

H. Dink: İtirazım yok. Avrupa Birliği'nin Türkiye'deki demokrasiyi hızlandırmada nasıl bir buzkıran vazifesi gördüğünü net olarak görüyoruz. Bize kalsa, bir başımıza yani yapabilir miydik böyle şeyleri, imkânı var mıydı?

E. Karakaş: Çok zor, otuz yılda belki, otuz yıl da hayatımız için az bir süre değil hani.

H. Dink: Bu sürecin azalmaması lazım.

E. Karakaş: Kesinlikle.

H. Dink: Kesintiye de girmemesi lazım. Her şey bitti havasından da bence çok çabuk sıyrılmamız lazım.

E. Karakaş: Hrant senle konuşmak istediğim başka konular da vardı ama süre doluyor.

H. Dink: Tamam.

E. Karakaş: Biraz mutfaktan bahsedecektim, Ermeni mutfağından ama... ondan senin hanım çok iyi anlıyor...

H. Dink: Diyor ki Rakel'i getirelim...

E. Karakaş: Başka sorularım vardı ama başka zamana kalacak herhalde bunlar. Neyse Hrant, çok teşekkür ediyorum.
H. Dink: Ben teşekkür ediyorum.

E. Karakaş: Gerçekten Açık Radyo dinleyicileri adına da teşekkür ediyorum, güle güle diyorum sana.

H. Dink: Açık Radyo dinleyicilerine de güzel bir hafta sonu dileyelim.

E. Karakaş: Efendim, sayın Açık Radyo dinleyicileri bir Cuma Rehaveti programını daha kapatıyoruz ama programı kapatmadan konuğumun adaşı bir alaturka üstadıyla, Udi Hrant'ın bir eseriyle programı noktalamak istiyorum.

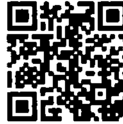
H. Dink: Aaaaaa...

E. Karakaş: Süre ne kadar izin verirse.

H. Dink: Ne büyük jest!

E. Karakaş: Senin adaşınla, Hrant Dink'in adaşı Udi Hrant'ın büyük bir parçasıyla programı kapatıyoruz. Haftaya tekrar birlikte olmak üzere iyi akşamlar.

Serol Teber

TEVFİK FİKRET'İ ANLATIYOR

Program: Didik Didik Freud

Sunan: Şenol Ayla

Yayın Tarihi: 23 Ağustos 2004

Şenol Ayla: 94.9 Açık Radyo'dan merhaba. Didik Didik Freud programının devamındayız ama geçen programda Freud'un ölümüne tanıklık etmiştik ve bir ara vereceğimizi duyurmuştuk. Bundan sonraki dört saatimizi sanıyorum Tevfik Fikret'e ayıracağız. "Freud konuşurken bu nereden çıktı?" diyenler için kısa bir açıklama yapalım mı? Tevfik Fikret'i o kadar didiklemeyeceğiz, kenarından kıyısından.

Serol Teber: Ömer Madra'dan çıktı diye söyleyelim, onun isteğiydi. Ayrıca bugünlerde 19 Ağustos'ta Tevfik Fikret'in ölümünün 89. yılı, ayrıca da Tevfik Fikret'in biyografisi, yaşam tarzı, melankolik dünyası ve verdiği yapıtların niteliği Freud'unkilerle çok uyuşan nitelikte. İkisinin de en önemli yapıtları 1900 yılında yayımlanmış, aynı tarihlerde. Tevfik Fikret de Osmanlı kültüründe ilk kez kendi kendine otoanaliz diyebileceğimiz bir şiirsel, edebi yöntemle kendini analiz etmeye, kendini ele vermeye, kendi içinde bulduklarını, duyduklarını şiirlerinde yansıtmaya başlamıştır. Böyle bir bağlam içinde ikisini bir payda altında toplamanın abartı olmadığını düşünüyoruz ve Tevfik Fikret'i hepimiz adına selamlamak istiyoruz.

Ş. Ayla: Senin bir kitabın var geçen yıl yayımlanan, Okuyanus'tan çıkan *Tevfik Fikret'in Melankolik Dünyası: Aşiyan'daki Kahin*. Bu çok kapsamlı ve iyi bir araştırma, özellikle ruh dünyası üzerine Tevfik Fikret'in; o yüzden de söz söyleyebilecek yetkinlikte olduğunu biliyorum Tevfik Fikret'in ruh durumuyla ilgili ve içinde

bulunduğu durumla ilgili. Kitabın girişinde bir alıntı var Søren Kierkegaard'dan: "Korku içinde huzur bulunabilir." Zamanla bunun da açıklamasına geleceğiz bu ne demek diye. Ama önce Tevfik Fikret senin için ne ifade ediyor, yani bu kitabı yazarken hangi yollardan geçtin kısaca onu dinleyebilir miyim senden?

S. Teber: Tevfik Fikret ilk önce bana çocukluğumdan çok şey ifade ediyordu.

Ş. Ayla: İlk tanışman o kadar küçük yaşlarda oldu yani...

S. Teber: Evet babamdan, içinde yaşadığım aileden gelen bir tanışmaydı. Tevfik Fikret bizim için, aile içi bir kavramdı, hem büyük bir şair hem de çok namuslu ve erdemli bir insandı. Aşiyan ve Tevfik Fikret veya Tevfik Fikret ve Aşiyan bizim için bir kavramdı ama yıllar yılı ben onu unutmuştum. Sonradan Tevfik Fikret'le haşır neşir olmaya başladıktan sonra gördüm ki Tevfik Fikret Osmanlı Türkiye toplumuna iki yönde çok büyük açılımlar getirmiş bir kişilik. Bir yanıyla çok büyük bir şair, Türkiye edebiyatına büyük açılım getirmiş, yapısal değişikliğe uğratmış edebiyatı. Bir yanıyla da psikolojisini, yaşam tarzında ve kendi şiirlerinde kendisini yansıtmaya başlayan benim bildiğim kadarıyla ilk büyük şair. Bu denli ısrarlı bir şekilde kendisini yansıtan ilk şair. Dolayısıyla Türkiye'deki psikolojiye, mütevazı psikoloji birikimimize büyük katkısı olan bir şair. Onun *Rubab-ı Şikeste* ya da *Kırık Rubap* diye Türkçeye çevirebileceğimiz kitabı bir melankoli monografisi niteliğinde neredeyse, öyle de okuyabiliriz onu. Ayrıca aile soy geçmişinde, büyük annesinden annesine, Tevfik Fikret'in kendisinden Fikret'in oğlu Haluk'a kadar evrimleşen, değişen, gelişen birbirini bütünleyen bir yaşam öyküleri dizisi var. Bunlar birbirlerini hem tamamlıyor, hem de bütünlüyorlar.

Ş. Ayla: Bu yaşam öyküleri insanı provoke ediyorlar!

S. Teber: Provoke ediyorlar ve son derece trajik bir biyografi ve son derece trajik şiirler. Bunların ikisi bütünleştiği zaman yapıt biyografi bütünleşmesi dediğimiz çok az büyük yazarda, şairde, dâhide, ressamda ortaya çıkan bir bütünlük oluşuyor... Yani bir Freud gibi, bir Baudelaire gibi, bir Walter Benjamin gibi, bizim hayatımızda, bizim kültür dünyamızda eşine az rastlanan bir örnek Tevfik Fikret'in bu durumu.

Ş. Ayla: Doğru bir seçim o zaman Freud'un arasına girmemiz de bununla.

S. Teber: Evet.

Ş. Ayla: Ölüm yıldönümü olduğu için bu programları seçtik, Ağustos'un sonundaki ve Eylül'deki programları. Önce tersten başlayıp ölümünden gidelim istersen? Ölümü erken bir ölüm, 48 yaşında bir ölüm. O günleri biraz anlatabilir miyiz şimdi?

S. Teber: Evet bir iki ay öncesinden başlayalım, yani 1915 yılının Mayıs-Haziran'ından. Ben bu çalışmada genellikle Tevfik Fikret'i bire bir tanıyan kişilerin tanıklıklarına dayanarak, birinci ağızdan ya da birinci elden bilgilere dayanarak bir şeyler söylemeye çalıştım. Rıza Tevfik Bölükbaşı'nın Fikret'le ilgili çok güzel bir monografisi var. Kendisini çok yakından tanıyan, çok sık evine girip çıkan bir arkadaşı. Onun söylediğine göre Fikret'in sağlık durumu Mayıs-Haziran aylarından itibaren çok ciddi bir şekilde bozuluyor. Şeker hastalığı var ve buna bağlı akciğer iltihabı var, ayrıca yine böbreklerde şeker hastalığına bağlı ciddi bozukluklar var, hatta belki biraz tüberküloz da buna katılıyor. Bu arada en önemlisi sağ kolunda dirseğinden eline kadar uzanan bölümde birikmiş büyük bir iltihap var. Bunun ağrısı çok büyük Fikret için, dayanılmaz acılar içinde. Ve doktor Adnan Adıvar ile adını benim bulamadığım, zikredilmeyen, sözü edilmeyen bir Alman cerrah, beraber geliyorlar Aşiyan'a. Fikret'i muayene ediyorlar

ve kesinlikle ameliyat yapılmasına karar veriyorlar. Haziran ayında Fikret'in kolu narkozsuz, lokal uyuşturucu bile kullanılma olanağı bulunmayan koşullarda ameliyat ediliyor, yarılıyor ve cerahat boşaltılıyor. O sırada Rıza Tevfik Bölükbaşı "Fikret'in sağlam sol kolunu tutuyordum ve gözüm o sırada duvarda Mihri Müşfik Hanım'ın yaptığı Tevfik Fikret'in portrelerine ilişti. Tevfik Fikret'e baktım, portrelerine baktım ve var olan yarım yamalak inancımın tümünü kaybettim. Artık hiçbir şeye inanmaz oldum. Doğanın ve toplumun bu adama, bu insanlara –Mihri Hanım'ı da kastederek– kişilikleri ve yapıtları çok güzel bu iki insana –biri ressam, biri şair– yaptığı bu haksızlık karşısında bütün inancımı yitirdim," diye bir parantez açar kendisiyle de ilgili olarak.

Ş. Ayla: Bundan sonrası da zaten çok hızla gelişip Ağustos'a kadar gidecek. Sonra neler oldu?

S. Teber: Çok zor koşullar altında gerçekleştirilen ameliyattan sonra Fikret'in durumu biraz düzelir gibi olmuş, acıları geçmiş ve ölümünden aşağı yukarı bir hafta kadar önce Ruşen Eşref Ünaydın ve birkaç arkadaşı –ki bu arkadaşların adını vermiyor Ruşen Eşref– Tevfik Fikret'i ziyarete gidiyorlar. Onun sağlık durumu hakkında yaşarken verilen, benim ulaşabildiğim son bilgi bu. Ruşen Eşref, Aşiyan'da Tevfik Fikret'i oldukça iyi durumda gördüğünü söylüyor. Şakalaşmış, konuşmuş, edebiyat hakkında konuşmalar yapmış ve "iyi görünüyor" demişler. Ama Fikret her zamanki öfkeli tavrı ile şöyle yanıt vermiş: "Buna iyi görünmek denmez, ölümü geciktirmek denir. Güçlü bünyem belki biraz daha tahammül ediyor, ama keşke daha güçsüz olsaydım da bir an evvel bu iş bitseydi, gitseydim." Gene bu ara yaşamının en önemli noktalarından biri, dönüm noktalarından biri olan Mihri Müşfik Hanım ile birlikte olduğunu arkadaşlarına söylemiş. Yani birlikte olduklarını söylemek, burada evde kendisini beklediği anlamında... "Yukarıda bir zarif ressam hanım var, zekâsı ve resim yapma yeteneği şaşırtıcı boyutlarda güzel. Benim *Rubab-ı Şikeste*'yi

ezbere biliyor ve şiirlerimi bana benim anlamadığım boyutlarda anlatıyor, özellikle ezberden. Şaşıp kalıyorum," demiş.
Ş. Ayla: Bir yandan da portrelerini yapıyor Tevfik Fikret'in değil mi?

S. Teber: Evet. Bilebildiğimiz en az üç portresini yapmış Mihri Hanım, elde bulunan bir yığın da eskiz. "Müsaade ederseniz bir parça yukarı çıkıp onun yanında bulunayım ve gene bu sefer Mihri Hanım müsaade ederse yaptıklarından getirip size göstereyim. Sakın bir yere gitmeyin!" diyor Tevfik Fikret. Ruşen Eşref ve arkadaşları bekliyorlar. Hakikaten yarım saat kadar sonra Tevfik Fikret elinde Mihri Hanım'ın yaptığı eskizlerle geri dönüyor ve gösteriyor "Şunlara bakın ne kadar güzel olmuş, beni ne kadar iyi anlatıyor" gibilerinden hayranlık dolu, övgü dolu sözlerle Mihri Hanım'dan bahsediyor.

Ş. Ayla: Ama ayrı tutuyor sanki onu değil mi, izole bir yerdeymiş gibi. Onlarla bir araya getirmediğini hissediyorum şimdi.

S. Teber: Evet, üst katta tutuyor onu.

Ş. Ayla: "Siz burada durun ben gidip getireyim" diyor, yani bir arada bir şey yapmıyorlar.

S. Teber: Belki zamanın koşullarına göre, yani arkadaşlarıyla, Ruşen Eşref'le görüşmüyorlardır.

Ş. Ayla: Kendisine saklıyor gibi hissettim, o kadar sevgiyle bahsediyor...

S. Teber: Evet. Aralarında mutlaka duygu dolu bir kısa zaman dilimi geçiyor, zaman diliminin kısa olmasının nedeni de yaşamının son günlerinde olması; daha uzun yaşasaydı daha başka adımlar atılabilir miydi bilemiyorum. Fakat burada belki Selim

İleri'yi anmak lazım, onun Mihri Müşfik Hanım'ın bu günlerde Fikret'in evinde bulunması olayına odaklanan "Ölü Bir Kelebek Gibi" adlı bir tiyatro çalışması var. Orada Mihri Hanım'ın –Selim İleri öngörüsüyle ya da daha başka bulgularla– Fikret'i ısrarla biraz daha ileri adım atmaya zorladığını sezinletir bize. Ama benim de edindiğim kanı şu: Fikret kendi ruhsal yetmezliğini ya da ruhsal durumunun ne düzeyde olduğunu çok iyi görür ve yeni bir küçük adım attığı zaman ruhsal bir yetmezliğe gireceğinden korktuğu için daha fazlasına giremez ve mesafeli durmaya çalışır. Ama Mihri Hanım'a hayran olduğu kesindir, ayrıca da o sırada İstanbul'un entelektüel ve politik çevresinden pek çok kişi Mihri Hanım'a hayrandır. Mihri Müşfik Hanım pek çok kişiyle aynı anda bulunacak derecede parlak bir kişiliktir, çok güzeldir, çok yetenekli bir ressamdır.

Ş. Ayla: Akıllı bir kadın. Bana Salomé'yi anımsattı... Freud'un yakınındaki.

S. Teber: İnan ki ben de şimdi söylerken onu düşündüm.

Ş. Ayla: Tanım ona benziyor değil mi?

S. Teber: Evet.

Ş. Ayla: Lou Andreas-Salomé de aynı özelliklere sahiptir.

S. Teber: Kesinlikle öyle. Zaten gene eşi örneği az rastlanan bir çıkış yapmıştır Mihri Hanım. 1885-86 doğumlu olduğu sanılıyor, Kadıköy tarafından ünlü Rasim Paşa'nın kızı, bugünlerde de aynı adla adlandırılan semte adını veren bir paşa.

Ş. Ayla: Aynı zamanda hekim.

S. Teber: Evet. O zamanın Dar-ül Fünun'unda ders veren bir

hekimin ikinci Rum kökenli hanımından olan kızı ve doğduğu günden itibaren resim yapma yeteneği ve güzelliğiyle dillere destan bir hanım Mihri Hanım. Babası tarafından bu yetenek destekleniyor ve saray ressamı Zonaro'nun yanında ders almasına müsaade ediliyor. Fakat Mihri Hanım'daki kapasite o düzeyde kalmadığı için mutlaka yurt dışına çıkıp kaynağından resim sanatını öğrenmek istiyor. Büyük bir olasılıkla da o sıradaki Fransız başkonsolosunun eşi Mihri Hanım'a sahte bir pasaport uyduruyor. Çünkü Osmanlı tabiyetindeki Müslüman bir kadının tek başına yurt dışına çıkması sakıncalı o zaman, en azından uygun görülmüyor ve Mihri Hanım kaçıyor, İtalya üzerinden Paris'e kaçıyor.

Ş. Ayla: Resim öğrenmek için.

S. Teber: Evet resim yapmak için. Kendi başına otururken orada konsoloslukta çalışan Müşfik Bey ile tanışıp evleniyorlar ve o günden bu yana da Mihri Müşfik Hanım olarak anılıyor kendisi. Zamanın çok parlak maliye bakanlarından Cavit Bey'in kendisini Paris'te tanıması ve İstanbul'a gelip Güzel Sanatlar Akademisi'nde resim öğretmeni olması ricası üzerine –Meşrutiyet Devrimi olmuş tabii, Osmanlı toplumundaki bir yığın yapısal demokratikleşme gerçekleşmiş– Mihri Hanım rahatlıkla gelebiliyor. Güzel Sanatlar Akademisi'nde ilk kadın öğretim üyesi oluyor.

Ş. Ayla: Mihri Hanım'ın, sürekli yer değiştiren, kaçan, başka bir yere yerleşen, ortada durmayan bir "tutunamayan" olduğunu yazmışsın kitabında.

S. Teber: Evet tam bir tutunamayan ya da örnek tutunamayanlardan biri. Mihri Hanım İstanbul'a geldikten sonra belli bir süre, Cumhuriyet'in ilanına kadar hem Güzel Sanatlar Akademisi'nde hem de Aşiyan'da Tevfik Fikret'in yanında kalıyor. Ama Cumhuriyet döneminden sonra bu sefer İttihat ve Terakki'ye yakın düştüğü sanısıyla –ki kesinlikle sanmıyoruz böyle bir politik

yakınlaşma olsun, onların paralelinde düşünsün, sadece arkadaşlıkları, dostlukları var– bu sefer Cumhuriyet yöneticileri tarafından başına bir olumsuzluk gelebilir korkusuyla –ki bu arada Mustafa Kemal'in büyük boy bir portresini bile yapmıştır, bu portrenin sonra muhtemelen Arnavutluk elçisine hediye olarak verilmiş ve bir yerlerde kaybolmuş olduğu sanılmaktadır– Mihri Hanım tekrar Paris'e kaçar, İtalya'ya kaçar ilk önce yeniden. Bu sefer başka ünlü bir İtalyan şairiyle birlikte olur bir süre. Bu şairin aracılığıyla da Papa'nın resmini yapan ilk Müslüman kadın unvanını kazanır dünyada.

Ş. Ayla: İlginç bir unvan... Hatta sonrasında oldu mu acaba ikinci bir Müslüman kadın Papa'nın resmi yapan?

S. Teber: Gerçekten onu bilmiyorum, adam çok ünlü bir şair olduğu için aracılık ediyor ve Papa onu kırmıyor.

Ş. Ayla: Gabriele D'Annunzio imiş şair değil mi?

S. Teber: Evet. Ondan sonra tekrar Paris'e gidiyor ve sonradan Amerika'ya geçiyor, oradaki yaşamı bilinmeyen bir acılı sonla bitiyor. Belki yüksek doz uyuşturucu alıyor ya da intihar ediyor ve karanlık bir sonla bitiyor. Selim İleri'nin dağarcığında ya da birikiminde bu konuyu açıklayan daha başka bilgiler var mı acaba? Tekrar Tevfik Fikret'e dönelim çünkü o son anlarında, son gecesinde Mihri Hanım'ın ayrı bir yeri var. 13-14 Ağustos'ta Tevfik Fikret'in durumu ciddi olarak bozulur. İlerleyen günlerde bu olumsuzluklar dayanılmaz hale gelir. Artık Tevfik Fikret evinde, odasında, yatağında duramaz haldedir. 18-19 Ağustos'ta yarı komaya girmiş durumdadır ve Rıza Tevfik Bölükbaşı neredeyse her gün oradadır ama yine her gün orada bulunan bir diğer kişi de Mihri Hanım'dır. 19 Ağustos gecesi Fikret'in durumu daha da ağırlaşır, yarı koma halindedir. Bebek'ten bir başka doktor çağırırlar, kendisine lavman yapılır, biraz düzelir gibi olur ama

ilerleyen saatlerde gece yarısı Tevfik Fikret yaşamına son noktayı koyar. Mihri Hanım o sırada yine yanındadır ve Rıza Tevfik Bölükbaşı ve ailesinden izin alarak Tevfik Fikret'in maskını ve sağ elinin alçıdan kopyasını almak istediğini söyler. Kabul edilir ve Türkiye tarihinde yine ilk defa Mihri Müşfik Hanım tarafından Tevfik Fikret'in maskı alınır, ki bu mask bugün Aşiyan müzesinde bulunmaktadır. Ama sağ elinin alçı kopyası kayıp.

Ş. Ayla: Ortada yok.

S. Teber: Evet yok ortada, nerede olduğu bilinmiyor. Müze müdürüne ben birkaç kere sordum onlar da böyle bir şeyden haberdar olmadıklarını söylediler, müzede bulunmadığını ya da nerede olduğunu bilmediklerini söylediler. Ayrıca gene ailesinin ve Rıza Tevfik'in onayını alarak Mihri Hanım, Fikret'in üzerindeki gömleği alır; hatıra olarak saklayacağını söyler. Tevfik Fikret, Ruşen Eşref Ünaydın'ın tanımıyla yüzünde trajik, ironik bir gülümsemeyle hayata veda eder.

Ş. Ayla: 19 Ağustos 1915 tarihinde öldüğünü söyledik, bu sırada yanında bulunan ve çok üzülen Mihri Hanım'ın siyah çarşafı ve giysileriyle ilgili bir betimleme var, onu okuyabilir miyiz? Ya da istersen ben söyleyeyim: "Mihri Hanım siyah çarşafı, siyah peçesi ile simsiyah bir kelebek, şairin matem rengine bürünmüş ilhamı gibi ayakucunda çırpınıyor, hıçkırıyor, ellerini kollarını alnına koyuyordu." Gerçekten çok üzülmüş; gömleğinden bir parça aldı, maskını aldı, belki elinin kopyasını da yanında götürdü Amerika'ya gittiğinde. Bu da olabilir.

S. Teber: Olasılıkla.

Ş. Ayla: Çok fazla üzüldüğü belli. Cenazesi nasıl oldu Tevfik'in? Çok kalabalık değil.

S. Teber: Yok, Tevfik Fikret'in çok mütevazı olmuş cenazesi, bilinen isimler Rıza Tevfik Bölükbaşı ve Ruşen Eşref'in söylediği kadarıyla Cenap Şahabettin hemen geliyor, Abdülhak Hamit geliyor ve ancak 40-50 kişilik küçük bir grup halinde alınıp Eyüp mezarlığına götürülüyor cenazesi. Burada Ruşen Eşref Ünaydın'ın örneği az rastlanır bir şiirsellik ve öngörüyle Tevfik Fikret'in son andaki, ölümünden sonraki dakikalarda hatta gömülene kadarki sürede yüzünden kaybolmayan o ironik gülüşü anlatması var. Gerçekten Türkiye kültürüne, edebiyatına bu da ayrıca bir küçük katkı. Genellikle bu tür ayrıntılar edebiyatta pek alışılagelmiş değildir, ama sayfalar boyu bu gülüşü Ünaydın anlatır: "Fikret içinde yaşadığı kaba, despotik topluma, kaba insanlara, kendisine yapılan haksızlıklara son bir bakışla adeta ironik bir şekilde gülümsüyordu." Ki melankoliklere özgü bir tavırdır bu; melankoli tarihinde, insanların son dönemlerinde böyle ironik, devamlı baskı altında tutulan, devamlı trajedi içinde, hüzün içinde yaşayan insanların son bir tavırla dünyaya karşı ironiyle gülümsemeleri neredeyse onların yazgıları olmuştur. Bu Homer destanlarından beri anlatılagelen bir serüvendir diyelim, melankoliklere özgü. Orada Eias'ın gülüşü efsaneleşmiştir, literatüre geçmiş bir gülüştür. Eias ki Troya savaşlarının en büyük kahramanlarından biridir. O kendisine özellikle Odysseus'un yaptığı haksızlığı, kurnazlığı, hatta bir adım daha atarsak kalleşliği diyelim, bir türlü kendine yediremez. Ünlü sahnelerde olduğu gibi kılıcını yere saplar ve kalbini üzerine dayayıp bastırır. Son bir ironik gülümsemeyle intihar eder. Ardından Eias'ın bu gülüşü çok ünlenir Homer destanları üzerinden ama bunu daha da ünlendiren ünlü filozof Demokritos'un yüzünden eksilmeyen melankolik gülüşü gelir. Bu iki büyük tarihi sahne üst üste geldiği zaman melankoli tarihinde son gülüş ya da ironik gülüş çok ünlenir, neredeyse özdeşleştirilir ve bizim kültür tarihinde de Tevfik Fikret'in bu gülüşü ve bunu sayfalar boyu anlatan Ruşen Eşref Ünaydın'ın katkısı da büyüktür. Buna benzer bir gülüş daha anlatılır bundan bağımsız ki o da Tevfik Fikret'in öncüsü niteliğinde olan şair

Şinasi'dedir. Şinasi de Cihangir'de bir sokakta odasında tek başına öldüğü zaman, Ebüzziya Tevfik –bir arkadaşı– odasına girdiklerinde (Şinasi büyük acı çeken bir insandır, Tevfik Fikret'in öncüsüdür ve en azından Fikret kadar acılı melankolik bir yaşam geçirmiştir) "ikimizi de şaşırtan olay yaşamı boyu hep hüzünlü bir yüzle gezen Şinasi'nin birdenbire bizim hepimize gülümseyen bir tavırla yatıyor olmasıydı," der.

Ş. Ayla: Büyük benzerlik.

S. Teber: Evet büyük benzerlik, bu çok önemli.

Ş. Ayla: Ruşen Eşref Ünaydın çok güzel tanımladı dedin yüzündeki ironik gülüşü, İlyada destanından ve Sofokles trajedilerinden ve Demokritos'un gülüşünden bahsettin. Bunların hepsinde melankolik insanın ölürken dünyaya alaycı bir bakış attığını söyledik. Ruşen Eşref Ünaydın da bunu çok güzel anlatmış senin dediğin gibi. Bunun sadece ilk paragrafını okumak istiyorum: "Ölümün her çehrede bıraktığı o tiksintiden, çirkinlikten onda eser yoktu. Sanki derin bir uykuya dalmış yorgun bir kahramandı. Ve cesur, asil, donuk gülümsemesiyle uyuyordu. Yaşama herkes birer hıçkırıkla geliyor fakat kaç kişi ondan böyle onurlu bir gülümsemeyle ayrılabilir?" Ve devam ediyor... Güzel tanımlıyor değil mi?

S. Teber: Evet çok güzel tanımlıyor, gerçekten son derece poetik bir tanımlama.

Ş. Ayla: Fikret'in mezarı?

S. Teber: Eyüp'e gömülüyor çok küçük bir grup tarafından. Tabii orada Ruşen Eşref devam eder "Fikret geçtiği her yerden insanlara gülüyordu" der. "Uğurlayanlara gülüyordu, polislere gülüyordu, zabıtaya gülüyordu, kendisini yıllar boyu izleyen jurnalcilere gülüyordu, saraya gülüyordu, vs."

Ş. Ayla: "Kefenini saran hocaya da gülüyordu!" diyor hatta.

S. Teber: Evet. "Hepimize gülüyordu" diye bütün toplumu katarak da anlatır. Çok mütevazı bir grup Eyüp'e gömerler Fikret'i, ama ilerideki yıllarda Aşiyan'ın müze olmasından sonra... ki bu da şaşırtıcı bir tavırdır, nasıl oldu da Tevfik Fikret gibi bir şaire müze yapıldı? Benim hâlâ inanasım yok; yani olumlu anlamda beklenmedik bir şey. Zannediyorum orada da Mustafa Kemal'in Tevfik Fikret'e karşı özel bir sevgisinin olması Cumhuriyet dönemini etkiledi. Neyse, sonra Tevfik Fikret'in kemikleri Eyüp'ten alınır Aşiyan'daki müzenin bahçesine konur. Oraya gidenler tarafından rahatlıkla görülebilir, mezarı oradadır.

18. Program

Ş. Ayla: 94.9 Açık Radyo'da Didik Didik Freud programının içindeki kenarından kıyısından Tevfik Fikret programından merhaba. Geçen hafta ilk saatinde konuştuk Tevfik Fikret'i, bugün ikinci saati Tevfik Fikret'in. Ölümünden bahsetmiştik, ilk programı dinleyemeyenler için niye biz Tevfik Fikret'i araya soktuk onu kısaca söyleyelim. Niye önemsiyoruz, Türk toplumu için ne önemi var?

S. Teber: Evet çünkü Tevfik Fikret'in hem yapıtları hem biyografisi daha önce haftalardır konuştuğumuz Freud'unkine oldukça benziyor, oldukça paralellikler gösteriyor; aynı dünyanın insanları, farklı toplumlarda olmalarına karşın kendi kendilerini analiz edebiliyorlar, Tevfik Fikret'in şiirleri, özellikle *Rubab-ı Şikeste*'si kendi analizi niteliğinde. Gene Freud'a benzeyen bir şekilde –ne yazık ki Fikret 48 yaşında ölüyor Freud kadar yaşayamıyor, neredeyse onun yarısı kadar yaşıyor– Fikret de kendi yaşamının ilk bölümünde kendisini analiz ettikten sonra, ikinci bölümünde durup bu sefer toplumsal kritik yapan destansı şiirler yazmaya başlıyor,

büyük hesaplaşmalar, toplumla, despotla, o zamanki padişahlık dönemiyle Abdülhamit'le, devletle ve en önemlisi bence, bir düşün insanı olarak kahramanlarla ve kahramanlıkla mücadele ediyor, onlara karşı çıkıyor, onlarla boğuşuyor, ki bu dünyadaki bütün toplumlarda çok az sayıda sanatkârın yapabileceği bir şey. Herkes şu ya da bu partinin yakını olduğu için diğer kahramanlara karşı çıkarken kendi kahramanlarına sahip çıkıyor.

Ş. Ayla: Yüceltiyor.

S. Teber: Evet yüceltiyor. Oysa Tevfik Fikret hiçbir partinin, ideolojinin ya da hiçbir felsefi okulun insanı olmadığı için tam pür bir romantik şair. Tek başına yaşayan bir şair olduğu için, monadlaşmış bir şair olduğu için bütün dünyanın acısını kendi yüreğinde duyabilip bütün kahramanlıklara karşı çıkabilen bir kişilik oluyor, ki bu gerçekten her kültürde görülmeyen tipte bir başkaldırı, bir yüreklilik. Bu tarafıyla da Tevfik Fikret büyük eleştiriler alıyor, en yakınlarından bile büyük eleştiriler alıyor.

Ş. Ayla: Monaddan bahsettik, monadı biraz açabilir misin ne anlama geliyor?

S. Teber: Fikret'in zaten yaşamı neredeyse monadlaşmayla başlıyor diyebiliriz. Monad ünlü filozof Leibniz'in bulduğu bir tanımlama: bir çeşit camsız, penceresiz, kapısız bir ünite, bir yapılanma. Ama bu şu anlama da geliyor aynı zamanda: Bir sanatkârın, felsefeyle uğraşan, edebiyatla uğraşan, düşünen insanın kendi üzerine kıvrılması ve kapanması, monadlaşması. Ama bu bütün dünyayla ilişkisini hem kesmesi hem tam tersine bütün dünyayla ilişkisini beklenmedik boyutlarda artırması anlamına da geliyor. Bir tür "canlı ayna" diyor Leibniz buna; bütün dünyada olup bitenleri kendisinde yansıtma ve oradan hem geçmişi özümleme hem de geleceğe dönük öngörülerde bulunma, ki bu tam da Tevfik Fikret'in yaşamına uygun olan bir tavır. Fikret hem geçmişi çok

iyi bilen bir kişilik hem ileriye dönük öngörülerde bulunan bir şair. Bunu hem Rıza Tevfik Bölükbaşı hem Ruşen Eşref Ünaydın, yani kendisini çok yakından tanıyan kişiler anlatıyor. Ruşen Eşref'in benzetmesi çok anlamlı: "O, toplumdaki bütün titreşimleri gece gündüz uyumadan izleyen bir tür sismograf gibiydi." En küçük titreşimi fark eder ve biz şehirde olanlara, hatta paşalara yani devletin en yüksek kademesinde olanlara ve daha sonraki Meşrutiyet döneminde bakanlara aktarırdı. Bakanlar gelirler Aşiyan'a, İstanbul'da merkezde olan politik ya da kültürel durumu Fikret'e sorarlar. Fikret o sıralarda 8-10 sene Aşiyan'daki evinden dışarı çıkmamış, kendisini evine kapatmış, odasına kapatmış bir durumda yaşamaktadır. Topluma duyulan despotik öfkeyi protesto etmek için, Abdülhamit'in cülus sultan olma, padişah olma törenlerini duymamak için pencerelerinin panjurlarını, perdelerini kapatıp karanlıkta evinde oturmaktadır. Öfkesi ve protestosu ya da negasyonu diyelim, inkârı, despotizme karşı inkârı bu denli büyüktür. Yıllarca evinde oturmasına rağmen şehirde olup bitenleri bakanlar gelip Fikret'ten öğrenip giderlermiş. Bu az rastlanır bir durum.

Ş. Ayla: Tam bir monad tarifi galiba?

S. Teber: Evet tam bir monad tarifi.

Ş. Ayla: Tevfik Fikret'in yalnızlığından, içine çekilmişliğinden, kapanmışlığından ve dışarıya kendisini kapatmasından söz ettik; ama bu asla dışarıdan habersiz bir kapanma değil, pencerelerini, kapılarını kapatıyor ama dışarıdaki her şeyi bire bir biliyor. Bunlar onu içine kapanmaya zorluyor. Kendisi aslında bütün ömrü boyunca yalnızlıktan yakınıyor ama bir yandan da bunu tercih ediyor değil mi? Çelişik bir durum.

S. Teber: Evet seçimi o, kalabalıklar içinde yalnız kalmak. Çocukluğunda, ilk gençlik yıllarında bir ara İstanbul dışında

başka yerlere gitmeyi düşlüyorlar, Hüseyin Cahit Yalçın bunu çok iyi anlatır anılarında. Hatta Yeni Zelanda'ya gitmeyi, oralara kaçmayı düşünüyorlar Abdülaziz'in despotizminden. Yeni Zelanda biraz uzak kalacağından ya da oraya gitmenin imkânsızlığı göz önüne alınarak –Mehmet Rauf da bunu anlatır– bu sefer İzmir taraflarında, Manisa taraflarında bir çiftliğe, zengin bir arkadaşlarının babasından kalma çiftliğine çekilmeyi düşünürler. Tevfik Fikret aynı zamanda ressamdır, çok iyi bir ressamdır, zaten şiirlerinin bu denli mükemmel olmasında, bütünsellik içermesinde ressamlığının çok büyük etkisinin olduğu söylenir. Belki ilerideki saatlerde bu konuya tekrar döneriz. Hemen oturduğu yerden o çiftlikte oturacakları evin planını çizmeye başlar; herkese ayrı bir bölüm vardır, ortada müşterek bir oturma salonu ya da konferans salonu diyebileceğimiz... Birtakım eskizler çizer hemen daha başkaları konuşurken.

Ş. Ayla: Ütopya bir yandan da değil mi?

S. Teber: Evet ütopyasının resmini çizer ama Fikret metropolden, merkezden, başkentten ayrılamaz.

Ş. Ayla: Hatta sarayın yakınından da.

S. Teber: Evet evet. Düşmanı olduğu, yaşamı boyu boğuştuğu Abdülhamit'e makul bir uzaklıkta bir yerden ayrılması sözkonusu değildir. Despotla neredeyse göz göze gelmek zorundadır. Bu tür romantik şairlerin seçtiği Aşiyan da aslında rastgele bir yer değildir, hakikaten Boğaz'ın en güzel köşesidir bir yanıyla, ama aynı zamanda Tevfik Fikret'in yaşamı boyu tek uzun çalıştığı yer olan, o zamanın adıyla Robert Kolej'e en yakın yerdir ve aralarında küçük bir merdiven vardır. Bunun her ihtimale karşı Fikret'in zora düştüğü anda o merdivenden geçerek Robert Kolej'e sığınma düşlerini, yani düşüncesini de içerdiği tahmin edilebilir. Çünkü devamlı izlenmektedir, en az üç kere tutuklanmıştır bizim

bildiğimiz kadarıyla; sorguya çekilmiştir, devrin en belalı polis müdürü tarafından. Beşiktaş karakolu komutanı ünlü Yedi Sekiz Hasan Paşa tarafından. Öyle bir Hasan Paşa'dır ki sopayla bir vuruşta Ali Suavi'yi olduğu yerde öldürmüştür. Belki bu vuruşu haklıdır çünkü Ali Suavi padişahı devirmek için bir tür saray darbesi girişiminde bulunmuştur ama özellikle Jön Türkleri sorguya çekmesi, şiddeti ve sürgüne göndermesiyle ünlüdür ve okuma yazma bilmediği için Yedi Sekiz Hasan Paşa denmiştir. Arapça'daki Yedi ve Sekiz harflerini yazıp arasına bir çizgi çekerek imza atabilmektedir.

Ş. Ayla: İmzası buydu yani?

S. Teber: Evet imzası buydu ve bu yüzden alay konusu olarak kendisine böyle bir unvan takılmıştır. Onun karşısında sorguya çekilmek bir insanın ömrünün yarısının gitmesi anlamına gelir, özellikle Abdülhamit dönemi aydınları ve Fikret bu adam tarafından sorguya çekilmiştir.

Ş. Ayla: Birkaç kere.

S. Teber: Evet. Evi devamlı izlenmiştir, yaşamının sonunda, çok gariptir, Rıza Tevfik Bölükbaşı Tevfik Fikret'i izleyen bir "balıkçıyla" ahbaplık kurmuştur, sonra balıkçı kendisinin aslında polis olduğunu, saraya çalıştığını ve balıkçı kıyafetiyle Aşiyan'daki bir beyi devamlı olarak izlediğini ve bu karda kışta üşüttüğü halde devletin kendisine yardım etmediğini yana yakıla yine bu izlediği insanlara anlatarak onlardan yardım diler.

Ş. Ayla: Sen kitabında zaten Tevfik Fikret için şöyle diyorsun: "Abdülhamit'in despotizmi onun için belki de bir şans olmuştur. Çektiği acılara anlam vermesine olanak sağlamıştır." Buna bir anlamda göbekten bağlıydı değil mi?

S. Teber: Evet, romantik şairlerin böyle bir sevgi-öfke ilişkisi içinde olabileceği çok sık görülmekte. Örneğin Baudelaire, Tevfik Fikret'in şiirlerine önemli esin kaynağı olduğu sanılan Baudelaire de annesi ve büyükbabasıyla aynı paralellik içindeydi. Pek çok kişide bu tür bir bağlantı var ama ayrıca tabii Abdülhamit'in paranoid düzeydeki despotizmi, İstanbul'u bir hastane durumuna getirmesi, Ahmet Hamdi Tanpınar'ın tanımıyla bir tür klinik haline getirmesi dayanılır bir şey değildir. Orada Fikret'in bütün soluk alışı Abdülhamit'in bir anda ortadan kalkışına yönelikti, onunla hesaplaşıyordu neredeyse denilebilir.

Ş. Ayla: Tevfik Fikret'in despotizme karşı ne kadar duyarlı ve öfkeli olduğunu biliyoruz. Ama kendisi de özel hayatında çok demokrat bir insan değil aslında değil mi?
S. Teber: Evet. Bir kere şiirleriyle, erdemli davranışlarıyla efsaneleşen Fikret kavgacı tavrıyla da efsaneleşiyor. Hayatta hemen hemen herkesle kavga eden bir tip; çok hırçın, çok öfkeli, ödünsüz bir tartışmacı.

Ş. Ayla: Uyumsuz bir insan aslında.

S. Teber: Uyumsuz bir insan, huzursuz bir insan. Tabii bütün bunlar kendi iç huzursuzluğundan geliyor Fikret'in, yani anlaşılır bir şey. Ayrıca, Fikret öldükten sonra, hep geri planda kalmış olan eşinin Ruşen Eşref Günaydın'a söyledikleri son derece duygulu ve son derece anlamlı, kısa ama öz, inanılmaz bir tablo çiziyor Fikret'in evdeki despotizmi, huzursuzluğu ve kırıcılığı hakkında. "Kötü söylemezdi, küfür etmezdi, çirkin konuşmazdı ama son derece kırıcı konuşurdu," diyor eşi, uzun yıllar birlikte olduğu tek eşi. Tevfik Fikret hiç aşk ilişkisine girmemiş yaşamı boyunca, girmekten bence çekinmiş, kendisinin böyle bir şeyin altından kalkamayacağını biliyor, kendi ruhsal durumunu biliyor. Yoksa özünde aşka âşık olan bir insan ama bunu hiçbir zaman dile

getirmemiş, formel, biçimsel olarak bile aşk şiirleri yazmamış bir insan. Onun "Tesadüf" diye bir dörtlüsü var, dört kere tesadüf, o bile son derece flu, nerede, nasıl olduğu pek bilinmeyen bir kadınla dört karşılaşmasını anlatıyor. Onun ötesinde aşk şiiri yazmamış, aşk şiiri yazmadığı için de ayrıca eleştirilen bir şair, aşk şiiri yazmayan şair mi olur diye eleştirilen bir şair. Hiç o taraflara dokunmuyor, o taraklarda bezi olmayan bir insan ama buna karşılık kavga etmediği hemen hemen hiç kimse yok ama çok anlaşılır bir tavır bu çünkü çok travmatik bir aileden geliyor. Büyük annesi Sakız Rumlarından. Sakız adasındaki adalıların başkaldırmasını büyük kanlı bir bastırma ile önleyen Osmanlılar annesini, babasını, yani bütün erkekleri orada kesiyorlar ve küçük çocukları getirip burada zorla Müslümanlaştırıyorlar. Bir tür devşirme dediğimiz yöntemin belki son kurbanlarından Tevfik Fikret'in büyükannesi.

Ş. Ayla: Annesinin annesi değil mi?

S. Teber: Evet. Annesinin annesi geliyor burada bir paşanın yanında, yönetici konumundaki beylerden birinin yanında Müslümanlaştırılıyor, yine kendisi gibi olan Rum kökenli bir çocukla evlendiriliyor. Bunlar 13-14 yaşlarında zorla Müslümanlaştırıldıkları için son derece abartılı bir yeni dine sahip çıkma tavırları oluyor, patolojik boyutlarda bir dindarlık oluyor. Bir de Tevfik Fikret'in annesi böyle bir kadının kızı, o da inanılmaz derecede dindarmış gibi görünmek zorunluluğu hissediyor. Yani bu 'mış gibi' görünmek zorunluluğunu ben psikiyatri verilerinden, diğer başka verilerden çıkararak söylüyorum, yoksa elimizde böyle bir kayıt yok ama binlerce başka örnek olduğu için artık bunu rahatlıkla söylememiz mümkün. O kadar kendisini Müslümanmış gibi göstermek zorunluluğunda ki, Fikret'in kız kardeşini doğurduktan sonra çok genç yaşlarında hacca gitmek istiyor. Yani hacca da gidip bir kere daha etrafa kanıtlamak, bu eski Rum geçmişini, annesinin Rum geçmişini... böyle bir şey var, neredeyse Bermuda üçgeni diyebileceğimiz şeytan üçgeni-

ni kırmak duygusu var. Hacca gidip, hac yollarında yakalandığı bulaşıcı bir hastalıktan ölüyor. Fikret 12-13 yaşlarında birdenbire annesiz kalıyor. Çok büyük bir travma, evde olasılıkla bu hiç konuşulmuyor ama konuşulmadığı için de ayrıca büyük bir travma olduğu çok iyi biliniyor, sessiz geçiliyor. İzleyen aylarda ya da en geç bir yıl içinde bu kez babası Abdülhamit'in hışmına uğruyor. Son derece sadık bir kul, Abdülhamit'in vatandaşı olmasına karşılık Abdülhamit tarafından Akka'ya sürülüyor. Bugün bile nedeni kesin olarak bilinmiyor bunun. Fikret'in anlattığı bir olasılık, Şeyhülislam'a gidip akıl danışıyor yapacağı bir işin dine uygun olup olmadığını sormak için. O zamanlar Şeyhülislam Abdülhamit'in en korktuğu kişilerden biri, çünkü Şeyhülislam'ın fetvasıyla padişah olmuştur Abdülhamit, bir fetva ile yerinden edilebilir korkusuyla Şeyhülislam'ı herkesten fazla izletmektedir trajikomik bir şekilde. İki kere üst üste Şeyhülislam'a giden bir adamdan mutlaka korkulur deyip babası hemen İstanbul'dan o gece uzaklaştırılıyor.

Ş. Ayla: Apar topar.

S. Teber: Evet ve Fikret 13 yaşlarında anasız ve babasız kalıyor birdenbire.

Ş. Ayla: Ailenin başına bir sürü şey daha gelecek değil mi?

S. Teber: Evet çok travma yaşayan bir aile. Fikret tek başına kalıyor 13-14 yaşlarında. Onun o sıradaki büyük şansı –ya da şanssızlığı diyelim– Galatasaray Lisesi'ne verilmesi, birdenbire aydınlık bir dünya içinde yaşamaya başlaması, dünya kültürüyle temas etmeye başlaması. Ama çok ilginçtir, gene Galatasaray Lisesi'nin o günkü durumu bir tür büyük bir monad şeklindedir. Abdülhamit devri despotizminin içinde aydınlık bir okul, ama dışarı çıktığı anda her türlü felaketi tekrar yaşayabileceği bir ortam. İlerleyen yıllarda Fikret'in kız kardeşi zorla sarhoş bir adamla evlendirilir,

kocası tarafından dövülerek öldürülür ve Fikret bununla yeni bir travma yaşar. "Hemşirem İçin" adlı şiiri Türkiye'de kadınlar için yazılan ilk büyük şiirdir, hatta biraz abartılı konuşursak, acaba bugün bile bu kadar güzel, bu kadar kapsamlı bir şiir yazılmış mıdır? Örneğini bilenler varsa bize duyursalar. Çünkü Fikret burada ilk önce annesine yönelik bir başlangıç yapar, şiirin ikinci alt başlığı zaten annesinedir, annesinin gidip çöllerde kalmasını yazar ve şiirin kadınlara adanmış bir yaklaşımı vardır, kadınların yaşadığı zorbalığı, şiddeti yansıtmaya çalışır. Annesinin zorla hacca gidişi ve oralarda kimsesiz mezarsız ölümünü anlatır. Döner, kız kardeşinin zorla öldürülüşünü anlatır ve bunun, şiirin ve kadınların yaşadıkları zorbalıkların sonunu, mutlaka ve ancak kadınların yeniden bu işe sahip çıkarak kurtulabileceklerine bağlar. Ancak kadınlar kendilerine sahip çıkabildikleri zaman bu sorunun çözülebileceğini açıklar. Bu çok kaliteli bir yaklaşımdır bence.

Ş. Ayla: Evet dönemine göre farklı.

S. Teber: Evet farklı, kadına havale eder ve "Sizleri gene siz kurtaracaksınız" diye bağlar. Bu süreç içinde bu sefer oğlu Haluk'la ilişkisi, bir narsist romantik şair ve oğlunun ilişkisi... gene Freud'un ışığı altında tartışabileceğiz. Zaten hep bunlar da onun uzantısındaydı. Biliyoruz ki evde bu kadar yalnız kalmak isteyen, panjurları, perdeleri, pencereleri kapayıp karanlıkta yıllarca yaşayabilen bir şair, ancak oğluyla hesaplaşmasını da tamamladıktan sonra tam mutluluğa erişebilir. Burada hemen Baudelaire'in bir şiiri bize ışık tutuyor. Baudelaire der ki bir şiirinde, "Bana en yakın insanı da kendimden uzaklaştırdıktan sonra arzu ettiğim yalnızlığa ve saf benliğime ulaşabileceğim." Hakikaten de bütün yakınlarından koptuktan sonra istediği şiirlerini yazabileceğini söyler. Fikret'in Haluk'la olan ilişkisi bu boyutta da tartışılabilir. 1908 devrimi olmuştur, Fikret aradıklarını bulamamıştır. Tekrar büyük kapanma diyebileceğimiz şekilde Aşiyan'a kapanmıştır. Meşrutiyet

devrimini yapanlarla da tek tek kavga etmeye başlamıştır, onları yanından uzaklaştırmıştır. Sonunda 1909'da bu despot geleneksel toplumdan gitmesi, İngiltere'ye oradan da Amerika'ya gitmesi için Haluk'u trene bindirir, kapıyı neredeyse arkasından kendisi kapatır.

Ş. Ayla: Neredeyse kendisi zorla gönderir.

S. Teber: Evet neredeyse zorla gönderir. Bu zorla lafı biraz ruhbilimsel. Eve gelir ve Haluk için ağıtlar yazmaya başlar. *Haluk'un Defteri* üzerine ağıtlar yazmaya başlar. Tabii dolaylı yoldan tam bir Oidipus çatışmasıdır bu, Haluk gider ve babasını unutur, yaşamı boyu babasının kendisi hakkında yazdığı şiirlerin hemen hemen hiçbirini okumaz, hiçbirini yanında tutmaz, hatta kendisi için yaptığı resimlere bile dönüp bakmaz.

Ş. Ayla: O da babayı öldürür, Freud misali.

S. Teber: Evet. Talat Halman'ın çok saygın bir çalışması vardır; Haluk'la mektuplaşır Fikret'in durumunu sorması için, Haluk buna hemen hemen hiç cevap vermez. Yazdığı bir mektupta da kısaca bu negasyonunu, bu babayı inkârını açıklar bize. Ama ben bu kapasitedeki pek çok yazar ve şairin çocuklarıyla olan ilişkisinin benzer düzeylerde olabileceğini tahmin ediyorum. Örneğin keşke imkân olsa da Nâzım Hikmet'in oğlu Mehmet'le bir söyleşi yapılabilse. Mehmet'in Nâzım Hikmet hakkında düşündükleri duyulabilseydi çok büyük katkı olurdu.

Ş. Ayla: Tevfik Fikret oğlu Haluk'u İngiltere'ye gönderdi; o da babasını içinde öldürdü bir şekilde.

S. Teber: Öldürmekle de kalmıyor, Hıristiyan papazı oluyor Haluk.

Ş. Ayla: Daha da ileri gitti.

S. Teber: Daha da ileri gidiyor, papaz oluyor ve Haluk ömrünün sonuna kadar Amerika'da Hıristiyan kilisesinde yüksek bir mevkide görevli olarak çalışıyor ve yaşamını öyle noktalıyor, Tevfik Fikret'in ateist olmasına karşın. Burada yine ruhbilimsel bakımdan çok öğretici bir görünüm sözkonusu, büyükanne, Tevfik Fikret'in annesinin annesi Rum, Hıristiyan ve zorla alınıp getirilip Müslüman yaptırılıyor, devşiriliyor. Annesi gene Müslümanlığa devam ediyor ama hac yolunda ölüyor, Fikret ateist, Fikret'in oğlu Haluk bu sefer aileye yapılan bütün bu haksızlıkları yadsıyıp çubuğu bu kez tersine bükercesine yeniden Hıristiyan olarak bütün bu travmayı bir miktar olsun düzeltmeye, nötralize etmeye çalışıyor. Bu çok dramatik bir şey. Yaşananların hepsi birbirini tamamlar nitelikte oluyor. Zaten Fikret'in şiirleri de buna benzer oluyor diyorlar ileride. Fikret de o zamana kadar alışılmış bütün Osmanlı şiir yapısını tersine çeviriyor, Divan şiirindeki beyit beyit yazılmaları, her beyit kendi içinde kapalı bir ünite teşkil ederken Fikret bütün bu sistematiği yıkıyor, Divan şiirinin yapısını yıkıp uzun şiirlerinde bile birinci mısradan son mısraya kadar oluşan büyük bir yapıyı kuruyor. Ki bunlardan hiçbir mısrayı, hiçbir dizeyi yerinden oynatmak mümkün değil, adeta büyük bir katedrali anımsatan anıtsal şiirler yazmaya başlıyor. Hem şiir yazma tarzı hem de aile yapısı birbirlerine ayrı dünyalarda ama bir bütünlük oluşturuyor. Tekrar geri dönersek, Fikret'in burada annesini, babasını yitirdikten sonraki Galatasaray günleri var yaşamında, çok önemli. Ayrıca yine altı çizilmesi gereken bir nokta, Fikret okula girdiği günden bitirdiği güne kadar hep en yüksek notu olan bir öğrenci ve onun kırdığı bu rekor bugüne kadar hâlen egale edilmemiş durumda.

Ş. Ayla: Öyle mi? Çok ilginç!

S. Teber: Evet. Çok yakınlarda müdürünün söylediği bir söz bu; bugüne kadar Tevfik Fikret'in ulaştığı başarı aşılmamış. Biz onun çalışkanlığına yine analitik açıdan bakmaya çalışırsak, acaba

sahiden çalışkan bir öğrenci miydi? Tabii ki sahiden çalışkan öğrenci aldığı notlara bakarsak ama bu çalışkanlığı isteyerek mi tercih ediyor yoksa bir tür topluma karşı protesto için mi, kendine saygı duyulmasını istediği için mi ve kendisini ancak bu yollardan kabul edilebilir, önünde diz çökülür bir insan yapmak için mi çalışkan olduğunu ayrıca tartışmak öğretici olur diye düşünüyorum. Fikret'in Galatasaray günleri tam bir efsanedir öğrencilik açısından; dürüstlüğü, erdemi. O sıralarda ilk şiirlerini yazmaya başlar, gariptir ki öğrencilik dönemlerinde ilk şiirleri arasında –bunu söylemeden geçmeyelim– Abdülhamit'e övgü dolu şiirler de yazar ama ilk şiirleri, çocukluk yaşlarındaki şiirlerdir. Onlar hızla aşılır ve ismini artık daha kendine özgü bir şair olarak duyurmaya başlar. Liseyi bitirdikten sonraki günlerde de artık Recaizade Ekrem gibi çağın önde gelen, daha ilerici, daha dünyaya açık insanlarıyla tanışır. İleride Recaizade onun ve Osmanlı Türkiye kültürünün önemli sıçrama noktalarından birini oluşturacak olan Servet-i Fünun gazetesinin başına getirecektir Tevfik Fikret'i çok genç yaşında. Tevfik Fikret Servet-i Fünun'un başına geldikten sonra, yönetici olmaya başladıktan sonra, Servet-i Fünun bir edebiyat akımı olarak Türkiye kültür tarihinde çok önemli bir yer edinecektir. Fikret de orada kendisini kendisi yapan, Fikret yapan şiirleri yazacaktır. Bununla kalmayacaktır tabii, çevresinde bir Servet-i Fünun ailesi oluşturacaktır. Halit Ziya oraya gelecektir, *Mai ve Siyah*'ı yazacaktır, *Aşk-ı Memnu*'yu yazacaktır orada. Sonraki yıllarda Tanpınar der ki 1900 yılında üç büyük kitap çıktı, bunlardan biri *Rubab-ı Şikeste*, diğerleri ise *Mai ve Siyah* ile *Aşk-ı Memnu*. Halit Ziya *Aşk-ı Memnu* ile Türkiye'nin ilk sahici büyük romanını yazacaktır, böyle bir aile içinde ve Fikret'in başını çektiği, Fikret'in oluşturduğu bir aile içinde.
Ş. Ayla: Büyük etkileri oldu Türk edebiyatında, bunlara biraz değineceğiz daha sonraki programlarda.

Şenol Ayla: 94.9 Açık Radyo'da Didik Didik Freud programının içinde yaptığımız Tevfik Fikret saatlerindeyiz. İki haftadır Tevfik Fikret'ten konuşuyoruz, niye seçtiğimizi, Freud'la ne benzerlikler olduğunu konuştuk... Geçen hafta en son bıraktığımız yeri hatırlatayım. Galatasaray Lisesi'nin başarılı bir öğrencisiydi Tevfik Fikret.

Serol Teber: Hatta bugüne kadar hâlâ aşılmayan bir başarı.

Ş. Ayla: Evet.

S. Teber: Yüz küsur yıldır hâlâ en başarılı öğrencisi! Onun aldığı notları bugüne kadar hiç kimse alamamış.

Ş. Ayla: Okulu bitirdikten sonra neler oldu, oradan devam edelim mi?

S. Teber: Orada bir tespit belki bizim için çok önemli, Tevfik Fikret Galatasaray Lisesi'nde okuduğu sürece hemen hemen hiç kimseyle arkadaşlık kurmaz, kimseye yakınlık göstermez. Rıza Tevfik Bölükbaşı da –diğer bir şair, yazar ve onun ileride yaşamı boyu en yakın arkadaşı olacak kişi– okulda Tevfik Fikret ile belli bir mesafe içinde arkadaşlık kurar, onun bize verdiği çok güzel bir tespit vardır. Tevfik Fikret için insanlardan uzak durmayı yeğleyen, onlarla arasına belli bir mesafe koymaya devamlı özen gösteren, mizantrop tanısı koyar. Ki bu Tevfik Fikret'in bütün yaşamı boyunca geçen bir şeydir ve bu mizantrop, yani insanlardan bir tür korkan anlamında... Meraklıları için Balzac'ın kitaplarını öneririm; Balzac'ın romanlarında bu tür insanlar vardır, muhteşem betimlemelerle tabii kuşkusuz. Fikret böyle bir kişilikle Galatasaray'ı birincilikle bitirir ve çok çalışkan bir öğrenci olduğu için de tercihen öncelikle bugün Dışişleri Bakanlığı diye

çevirebileceğimiz bakanlıkta, tercüme kaleminde bir görev alır. Fikret'in yaşamı bakımından da öğreticidir bu görev, Tevfik Fikret her gün düzenli olarak sabahtan akşama kadar büroya gider, yerinde oturur fakat görev yapılacak bir şey yoktur; bütün memurlar otururlar bir tür bulmaca çözerler, sonra da akşam evlerine giderler. Tevfik Fikret de gelir, bazen kara kalem resim yapar sonra kalkar gider. Ama gene insanlarla, oradaki memurlarla belirli bir mesafededir. Bir iki kişi hariç ki ileride onlarla çok yakın ahbap olacaktır, İsmail Hakkı Ertaylan sonradan üniversitede edebiyat profesörü olacaktır ve Fikret için paha biçilmez anılarla dolu birtakım çalışmaları olacaktır... Günlerden bir gün Tevfik Fikret'in kişiliğini bize anlatacak önemli bir olay olur, Fikret bu memuriyeti terk eder ve evine gider. Osmanlı'nın o zamanki dönemlerinde âdet olduğu gibi aylardır alınamayan aylıklar herhangi bir nedenle ayrıldı diye Tevfik Fikret'in evine götürülür. Oradaki arkadaşlarından biri "sizin birikmiş aylığınız" der. Burada Fikret ilk defa toplumsal praksis içindeki –ya da gene Freud'a dönersek günlük yaşamın psikopatolojisi içinde– yaşadığı bu ilk şoku yansıtan bir tavırla "ben orada çalıştığım sürece, bulunduğum sürece hiçbir iş yapmadım ki, yapmadığım işlerin parasını mı alacağım?" der. Kendisine getirilen ve kendisinin o sırada çok ihtiyacı olan parayı geri çevirir. Şaşırırlar ve "vezneden çıkmış bu parayı ne yapacağız biz?" dediklerinde, –o zaman çok güncel olan bir meseledir; Balkanlar'dan gelen göçmenler için para toplanmaktadır, yardım toplanmaktadır– "hiçbir şey yapamazsanız benim adıma ya da çalıştığımız kurum adına göçmenlere yardım fonuna iletebilirsiniz" der.

Ş. Ayla: Onu bile "çalıştığımız kurum adına" diye belirtmek ihtiyacı duyuyor, hak etmediğini düşünerek.

S. Teber: Kesinlikle öyle belirtiyor, yani "benim adıma" lafını da belki de ben şu anda kendiliğimden söylemiş olabilirim, gayriihtiyari söyledim; inanın kurum adına diyor. Tevfik Fikret'in

buradan ayrıldıktan sonraki durumu ekonomik bakımdan hiç iyi değildir. Ama kısa bir süre sonra Galatasaray Lisesi'nde bir Türkçe öğretmenliği sınavı açıldığını duyar ve oraya çok istekli olarak katılır. Gene girdiği her sınavda olduğu gibi burada da birincilikle sınavı kazanır ve Galatasaray Lisesi'nde Türkçe öğretmeni olarak çalışmaya başlar. Fikret'in yaşamında az rastlanır mutlu anlardan biridir, eğitim kurumunda, özellikle kendisini yetiştiren Galatasaray gibi bir okulda öğretmenlik yapması ona tadına doyulmaz bir mutluluk verir. İşine dört elle sarılır ama gelin görün ki kısa bir süre sonra hükümetin aldığı keyfi bir kararla öğretmenlerin aylıklarında %10'luk bir azaltma yapılacağı söylenir. Fikret buna müthiş öfkelenir, tek başına bireysel bir çıkıştan öfkelenir. Bunca kurum varken, bunca kısıntı yapılacak durum varken ilk iş eğitim kurumlarında %10'luk bir azaltma yapılmasını, –zaten öğretmenlerin ellerine geçen az bir paradır– bu kurumda kısıntı yapılmasını "ben böyle bir devlette çalışmak istemiyorum" diye protesto eder. Bunu bize anlatan o zamanın Galatasaray Lisesi müdürü Abdurrahman Şeref Bey'dir, ki ileride, Meşrutiyet devriminden sonra milli eğitim bakanı olacaktır... Tevfik Fikret yine birkaç ay aylık alamaz, okuldan ayrılır ve evine gider, yalnız ciddi bir ekonomik zorluk içindedir. Sonunda müdür Abdurrahman Bey veznedarla Tevfik Fikret'in birikmiş paralarını, epey miktar tutan paralarını Fikret'in Boğaz'daki evine gönderir. Fakat orada gene yeni bir anekdot vardır, gönderen veznedar da Fikret'i yakından tanıyan bir kişidir, Fikret çok yakın karşılar "yalnız bütün öğretmen arkadaşlarım paralarını aldılar mı?" diye sorar. Veznedar "hayır almadılar ama sizin durumunuz göz önüne alındı ve siz okuldan radikal olarak ayrıldığınız için biz size bu parayı getirmek zorunda kaldık" der. Fikret de o ironik ünlü gülümsemesiyle "maalesef bu sizin getirdiğiniz parayı alamayacağım, beni arkadaşlarımla dayanışma içinde olmaktan lütfen engellemeyin, bu parayı vezneye iade edin. Ne zaman ki onlar bu paraları hep birlikte alırlarsa ben de o zaman kabul ederim, şimdi alamam," der.

Ş. Ayla: “Beni bu zevkten mahrum etmeyin,” diyor değil mi?

S. Teber: Evet öyle diyor ve tekrar paraları geri gönderiyor. Abdurrahman Şeref Bey de şöyle diyor: “Fikret’in bu dürüstlüğü hepimizin kanını dondurdu, böyle bir şeyi biz şimdiye kadar toplum olarak hiç yaşamamıştık, Fikret bize iki büyük ders verdi bu konuda.” Herkesin üzerine titrediği para konusu, Fikret’in ilk büyük negasyonudur bir anlamda, parayı inkâr eder, parayı yadsır, hakkı olmayan bir parayı diyelim ya da kendince öyle gördüğü bir parayı yadsır.

Ş. Ayla: Gerçi Galatasaray Lisesi’nde bu almadığı maaş daha farklı, hakkı olmadığını düşündüğünden değil, ama diğerleriyle birlikte alamadığı için böyle yapıyor. Bu dönem aslında çok da mutlu olduğu bir dönem demiştin, ama oradan niye ayrıldı bu kadar hızlı, apar topar?

S. Teber: Burada tabii Fikret’in mizacı ya da kişiliğini yeniden bir köşesinden tartışmak gerekebilir. Belki de Fikret orada çok mutlu iken, mutluluktan korktuğu için kaçmış da olabilir. Yani çoğumuza yabancı gelen böyle bir tanımlamanın belki biraz açılmaya gereksinimi var. Fikret’in gençlik yaşlarından beri dünyaya duruşu melankolik bir tavırdır, melankolik bir mizacın tavrıdır ya da duruş biçimidir. Bunu biz kesinlikle burada bir hastalık olarak almayalım, yani ne klasik psikiyatri kitaplarındaki melankoli ya da depresyon tanımıyla paralel düşünelim ne de Dünya Sağlık Teşkilatı’nın depresyon üzerine koyduğu kriterlere uygun düşünelim. Ben sanatkârlar üzerine böyle bir düşüncenin, özellikle sanatkârlara yönelik bu tür tanımlamaların çok doğru olmadığı kanısındayım.

Ş. Ayla: Bir yaftalama oluyor değil mi?

S. Teber: Evet, ille beyaz adamın kriterlerine uygun şekilde

kategorize etmek ve damgalamak. Ben buna karşıyım, bunun tersine Fikret'e yaklaşımı ben Homeros destanlarındaki melankolik bazı tiplemelere, ondan sonra Aristoteles'in ünlü *Sorunlar* kitabının 30. bölümünde hâlâ aşılamayan bir melankoli bölümü vardır, 2300 yıl önce yazılmıştır ve hâlâ aşılamamaktadır, orada Aristoteles söylemiş, sonra öğrencilerinden Teophrastos yazılı hale getirmiştir büyük bir olasılıkla. Onun şöyle bir giriş cümlesi vardır: "Neden dünyada gördüğümüz ünlü filozoflar ve şairler hep melankoliktirler?" Fikret'in duruşu böyle bir bağlam içinde değerlendirilebilir, dünyaya çıplak gözleriyle değil daha çok ruhunun gözleriyle bakan insanların duruşudur bu. Ki bunun kültür dünyasında en görkemli örneklerinden bir tanesi Albert Dürer'in ünlü eseri "Gravure de Melancholia"dır, oradaki kadının duruşu ve ileriye doğru bakışı... onun gözlerine baktığımız zaman Fikret'in konumunu biraz daha iyi anlayabiliriz. Bundan daha yakın tarihteki karşılaştıracağımız bir kişilik de Walter Benjamin'in ya da genel olarak "Satürn Çocukları" denen bu melankolik kişiliklerin dünyayla olan ilişkileri. Hatta burada şöyle bir yakınlaştırma da yapabiliriz daha iyi anlatmak için; Fikret Walter Benjamin'den çok daha önce yaşadığı için ona öykündüğü sözkonusu edilemez elbette, Fikret öldüğü zaman Benjamin yeni doğmuştu, haberi de olmasına imkân yok ama Fikret en iyi şiirlerini yazmak için Aşiyan'daki evin perdelerini kapar, panjurlarını kapar, kapılarını kapar ve loş bir ışıkta neredeyse yarı kapalı gözlerle muhteşem şiirlerini yazar. Daha ilerideki yıllarda Walter Benjamin ve kendisini yakından tanıyanlar derler ki "Walter Benjamin gözlerini açarak oturduğu yerde ya da Paris kahvelerinde gözlerini açarak etrafı seyretmez ya da bizim konuşmalarımızı dinlemez, her zaman bir miktar, üçte iki oranında göz kapaklarını kapatır."

Ş. Ayla: Panjurları indirir!

S. Teber: Aynen öyle! Gözlerinin panjurlarını indirir ve dünyaya dolaylı bir tür sis arasından –ki ileride Fikret'in "Sis" şiirine de

buradan gelebiliriz– bakar ki o çıplak gözün getirdiği konturlar silinsin, toplumun aynanın arkasında kalanlarını görebilsin, ruhunun gözleriyle görebilsin dünyada olup bitenleri. Fikret'i, melankolik dünyasını böyle bir bağlam içinde değerlendirebiliriz. O tabii sokakta yaşayan insanların anladığı anlamda 'normal' bir insan değildir ama klasik psikiyatriye çok bel bağlamış, çok angaje akademik düşünenlerin anladığı ya da değerlendirdiği anlamda bir çılgın da değildir. Sanatçıdır o; romantik, dört dörtlük muhteşem bir sanatçıdır.

Ş. Ayla: Psikiyatri ders kitaplarında sınıflanmaması gereken bir konumda.

S. Teber: Kesinlikle.

Ş. Ayla: Senin *Melankoli* adlı da bir kitabın var, çok çok güzel bir araştırma, çok güzel bir kitap, onun da burada çok adı geçiyor, anıyoruz Tevfik Fikret'le beraber melankoli sözcüğünü. Onun için melankolinin üzerinde biraz daha duralım, çağdaşlarından mesela Halit Ziya Uşaklıgil'in *Mai ve Siyah*'ı var, başka bir sürü söylenecek şey var, o yüzden melankoliden hemen çıkmayalım. Çünkü senin kitabının adı da *Tevfik Fikret'in Melankolik Dünyası* üst başlığı altında "Aşiyan'daki Kahin." Onun için melankoli bizim için önemli bir kelime, Freud için de çok kullandığımız bir şey. Melankoli hakikaten Homeros'tan günümüze birçok yerde karşımıza çıkıyor. Homeros destanlarında ilk melankolik kişilik olarak Bellerophontes'i saptamışsın çok doğru olarak. Oradan günümüze kadar bir sürü böyle örnek var. Bellerophontes mesela melankolik kişiliğiyle hem hüzün hem de öfke arasında çok gidip gelen biri, bu Tevfik Fikret'te de çok gördüğümüz bir şey değil mi?

S. Teber: Çok gördüğümüz, çok benzeyen bir kişilik. Aslında neredeyse tam da birbirlerine benziyorlar diyebilirim. Bellerophontes'i çok kısa iki cümlede özetlersek, toplumdaki

haksızları görüp ünlü Pegasus'un üzerine binerek Olimpos dağına saldırmaya kalkar. Çok iyi de bir savaşçıdır, çok erdemli bir savaşçıdır, aynı Tevfik Fikret'in Aşiyan'dan kalkıp İstanbul'daki despotizme ya da Abdülhamit döneminde saraya karşı olan başkaldırısına benzer bir şekilde. Ama tabii ki bu mitolojik kahramanın Olimpos'a saldırısını o tanrılar katı hiçbir zaman affetmez ve onu evirip çevirip bir yerde Pegasus'un üzerinden yere düşürürler. O acılar içinde sonsuza kadar kendini yer bitirir, bir yerde tüketir... Daha yakın çağlarda Baudelaire üzerine bir araştırma yapan Sartre'ın çok güzel bir betimlemesi vardır Baudelaire için, "şair hüznünü, yüreğindeki acıyı yitirirse insanlığın durumunu anlamakta zorluk çeker, anlayamaz". Bu gerilimi kaybettiği anda dünyayı algılama gücünü yitirir, onun için acı sürekli olarak dünyanın iç ritmini kavramasını kolaylaştıran bir duygu oluşturur. Bunu tamamlar nitelikte yine Susan Sontag'ın Walter Benjamin üzerine yazdığı nefis bir monografiden şöyle bir söz aklıma geliyor: "Erdem neredeyse hüzün oradadır." Bu da Tevfik Fikret'in az önce anlattığımız o paraya karşı olan negasyonlarını, erdemli tavırlarını anlatmada bize yol gösterici olabilir. Bu kadar erdemli olan bir kişilik aynı zamanda hüzünlü olmaya neredeyse yazgılıdır. Tevfik Fikret'in hep söylenen erdemliliği, yaşamı boyunca kendisinde aksi görülmeyen, hiç kimsenin aksini söyleyemediği bir tavırdır bu erdemli olma. Hatta bazı şairler ve yazarlar Aşiyan'ın o zamanki İstanbul'da ikinci bir başkent olduğu, dokunulamaz bir mekân olduğunu söylerler; "İstanbul'un dışında ayrı bir mekândır o ve esas İstanbul'un vicdanını Aşiyan yönlendirir," derler. Bu kadar ileri giderler. Herkesi sürgüne gönderen Abdülhamit despotizmi, tabii ki bu arada Fikret'i de defalarca sorgulamıştır ama bütünüyle tahrip etmez ya da edemez. Belki de Abdülhamit de kendisine göre düşüncelerini kerteriz alabileceği bir yer bulmuştur, yani iki uç kutuptaki insan da birbirleriyle bir tür bakışma halindedirler.

Ş. Ayla: İki taraflı bir kazanç var aslında.

S. Teber: Bilmiyorum Fikret bunu duysaydı beni ne yapardı! Tabii ki çok öfkelenirdi ama böyle bir şeyi de insan sezinlemeden edemiyor. Fikret'in ateizmi, dine ve kahramanlığa karşı çok büyük başkaldırısı, anımsatmaya çalışacağımız şiirlerindeki başkaldırısı yenilir yutulur cinsten değildir ve Fikret öldükten sonra özellikle bağnazlar, köktendinciler ona karşı kökten bir saldırıya geçerler, karalama kampanyası yaparlar. Ama burada çok öğretici bir durum vardır, Fuat Köprülü ki oldukça sağa yakın, molla takımına yakın diye tanınır -ben öyle olup olmadığını değerlendirecek durumda değilim ama oldukça sağda ve dindar bir aileden geldiği bilinir– Fikret öldükten sonra Fikret hakkında ilk monografik yazıyı yazar. 1919'da bir broşür yazar, kısa bir broşür ama hakikaten okunmadan geçilemeyecek güzellikte bir çalışmadır bu. Burada Fuat Köprülü aslında bu mollaların saldırısına karşı bir anlamda gene İslam dinini korumak için Fikret'i korur. Bakın burada anlaşılmaz gibi görünen bu cümleyi açmak istiyorum. Fuat Köprülü yazının girişinde şöyle der "o kadar erdemli, o kadar tertemiz vicdanlı bir insandı ki Tevfik Fikret'e saldıracak olan her kim ise yaralanır ve kirlenir. Bu bakımdan sözde dindarmış ya da hakikaten dindarmış gibi görünenler zinhar Tevfik Fikret'e olumsuz bir laf söylemesinler, onların arkalarını dayadıkları şey ne olursa olsun, ister din, ister devlet, vs. Fikret'le karşılaştırıldığı zaman lekelenir ve yaralanır." Bunu önlemek için, yani aslında dini kurtarmak için Fikret'i savunur.

Ş. Ayla: Evet şimdi anlaşılır oldu.

S. Teber: Yani nefis bir tanımlama. Burada Fuat Köprülü'nün mantığına da büyük saygı duymadan geçemiyor insan. Yani bu denli bir aura, bu denli bir erdem halesi oluşturmuştur Fikret yaşadığı sürece.

Ş. Ayla: Baudelaire'i de yakın görüyoruz değil mi Tevfik Fikret'e?

S. Teber: Evet, *Rubab-ı Şikeste*'ye baktığımız zaman Baudelaire'in *Paris Sıkıntısı* ve *Kötülük Çiçekleri*'ni anımsamamak mümkün değil. Bazı şiirlerinin özellikle başlıklarını vermekle yetinmek istiyorum; örneğin "Tasalanma." "Perişan Şiir," "Biraz Umut," "Uyku," "Hayatımın Sayfalarından," ve "Yaşadığıma Pişman" gibi şiirler... Bu şiirlerinde Fikret sürekli olarak kendi kişiliğini, öz benliğini ve psişesini arar. Sürekli yalnız kalmak çabası içindedir, kendi kişiliğini, kendi benliğini köşe bucak arar çünkü kendini tanımadan dış dünyaya dönük bir şeyler yapması mümkün değildir, dış dünya ile hesaplaşması mümkün değildir. Burada Foucault'nun bize gösterdiği gibi bir "etos" durumu vardır, bir hazırlanma durumu vardır ama bu hazırlanma dindarların, teologların zannettikleri gibi öbür dünyaya hazırlanmak değil, tam tersine içinde yaşanılan bu dünyaya hazırlanmaktır; bu dünyadan bağımsızlaşmak ve özelleşmek, öznelleşmek, özneyi tüm bağlarından koparارak neredeyse bir tür gökyüzüne salabilmek. Ki Fikret ilerideki bir şiirinde bunu söyleyecektir "kendi gökyüzümde, kendi kanatlarımla kendim uçarım" diye. Bu da artık Türk edebiyatında simgesel bir şey olmuştur. Bunu hepimiz annelerimizden, babalarımızdan duyduk, yüz yıla yakın bir süre söylenegelen bir şeydir. Bunun için de Fikret parayı yadsımıştır, devletle olan ilişkilerini yadsımıştır, inkâr etmiştir ve her türlü ödüllendirilmeyi yadsımıştır...

Ş. Ayla: Bugünkü programımızın sonuna yaklaştık. Tevfik Fikret'e önümüzdeki hafta devam edeceğiz, melankolisinden, içine kapanmasından bahsedeceğiz. Etos dedik, bunun anlamını da biraz açacağız, öznelleşme anlamında kullandık... Önümüzdeki hafta bunlara devam edeceğiz, bugün için hoşça kalın.

20. Program

Ş. Ayla: Didik Didik Freud programının içinde üç haftadır Tevfik Fikret'i konuştuk, bu dördüncü haftamız, birkaç saat daha gidecek

gibi görünüyor, çünkü geniş bir konu ve önemli buluyoruz.

S. Teber: Evet, Fikret çok kapsamlı bir kişilik, biz de bitiremiyoruz galiba ona olan duygularımızı yansıtmayı...

Ş. Ayla: Gittikçe açılıyor değil mi? Kronolojik açıdan bakarsak şimdiye kadar liseyi bitirmesini, aslında liseden sonra kendi lisesinde yani Galatasaray Lisesi'nde öğretmen olmasını konuşmuştuk. Arada melankoliye girdik, çıktık. Galatasaray Lisesi'nde öğretmenlikten istifa ettikten sonra Servet-i Fünun macerası var. Daha doğrusu macera da diyemeyiz, çok uzun bir süre...

S. Teber: Aslında bir yerde macera demek doğru. O sırada bazı arkadaşları Servet-i Fünun adlı bir dergi çıkarmaktadırlar ve çağın entelektüel kapasitesi en geniş insanlarından olan Recaizade Ekrem, Servet-i Fünun'un başına Tevfik Fikret'in geçirilmesini önerir. Bir kış günü onları alıp Servet-i Fünun matbaasına götürüp orada çalışanlarla tanıştırır. Hemen 1896 yılının ilk ayında çıkan Servet-i Fünun'da Tevfik Fikret'in imzası vardır artık, onun yönetiminde çıkmaya başlar. O günden sonra da neredeyse birdenbire diyeceğimiz –ya da Orhan Veli'nin tanımını kullanırsak "her şey birdenbire oldu!"– gibi bir durumla Servet-i Fünun edebiyatının niteliği değişir. Osmanlı Türkiye tarihinde bir okul niteliğine, bir edebiyat akımı niteliğine dönüşür. Pek çok ünlü şair, yazar bu çatı altında toplanır ve yine Halit Ziya'nın tanımıyla bir tür "Servet-i Fünun ailesi" oluşur. Bu konuda bizzat orada çalışan Cenap Şahabettin, Halit Ziya Uşaklıgil, yine Fuat Köprülü –biraz uzaktan izleyerek– ve Mehmet Rauf'un anılarında söyledikleri tek bir şey vardır; Servet-i Fünun'un kalbi Tevfik Fikret'tir. Oraya girenler gönüllü olarak –Cenap Şahabettin'in ya da Halit Ziya'nın tanımlamalarını belki biraz abartılı buluyorum ama– bir tür "vecde kapılmışçasına" Fikret'in etrafında bir hâle oluşturmuşlardır. O denli onları etkilemiştir. Halit Ziya Uşaklıgil, "ama Servet-i Fünun'da çalışanları bir arada tutan edebi güç nedir diye

sorarsanız estetik beğeniden öte hiçbir şey değildi," der. O edebiyat akımı için de belki tek bir cümle söyleyebiliriz, bu akımın etkisi nedir, esprisi nedir dendiği zaman benim söyleyebileceğim şu; ilk defa orada bir avuç aydın dış dünyadaki olayların ötesinde kendi öz benliklerini, insan olarak kendi benliklerini irdelemeye, kendileriyle hesaplaşmaya, kendilerinde bulduklarını yapıtlarına yansıtmaya başlamışlardı. Burada Halit Ziya'nın *Mai ve Siyah*'ı, ardından gelecek olan ünlü *Aşk-ı Memnu*'su, ki burada Halit Ziya Uşaklıgil Bihter tipini, kişiliğini sergiler ve Bihter'in arkasında asıl aile içi ensesti sayfalar boyu bize anlatır. Düşünün, geleneksel bir toplumda ensesti beraat ettirir bir anlamda. Yani Adnan Bey ile kızı Nihal arasındaki yoğun aşk ilişkisini, biz okuyanlar "evet"-leriz, o denli başarılı bir yapıt sergilemiştir Halit Ziya Uşaklıgil. O dönemde, başka hiçbir edebiyat akımında, yani o dönemki edebiyat akımlarında ya da edebiyatçıların arasında olmayacak bir açılımdır. Öte tarafta Tevfik Fikret kendi analizini, kendi otoanalizini yapmaktadır yeni şiirlerinde. Böylesi bir gelişme ortamında 1900 yılında Tevfik Fikret'in *Rubab-ı Şikeste* kitabı yayımlanır ve Tevfik Fikret yine o günlerde yazdığı "Son Nağme" şiiriyle, bugüne kadar anlaşılmayan nedenlerle ya da yeteri kadar anlaşılmayan nedenlerle –ayrıca her şeyin de anlaşılmasının şart olmadığının altını çizerek– Tevfik Fikret, Servet-i Fünun'dan ayrılır ve Boğaz'daki evine kapanır. Bunu ilk kapanma olarak tanımlamak mümkün, tabii bu tesettür anlamında bir kapanma değildir, toplumdan ayrılarak, uzaklaşarak keşişvari bir şekilde kendi iç dünyasına kapanmıştır. Burada yine bir adım daha atarak söyleyebiliriz ki, o güne kadar Fikret kendisiyle hesaplaşmıştır, kendisini hazırlamıştır, daha önce bahsettiğimiz etos kavramı "ben buyum, ben acılar içinde kıvranan bir şairim, ben buyum, şimdi gelelim sizin durumunuza" diye bir tür toplumsal hesaplaşma dönemine girmiştir Fikret.

Ş. Ayla: Etos aslında kelime olarak öznelleşme demek, yani bireyselleşme bir anlamda... Ama bu asla bencil bir bireyselleşme

değil, içine dönüp toplumu anlamak ve onlardan hesap sormak anlamında.

S. Teber: Evet kesinlikle öyle, kökeni de Sokrates'in Alcibiades diyalogundaki "kendini tanı" tanımından yola çıkar ve bu kendini tanımanın sonucunda egoyu bulmak ama kesinlikle egoist olmak değil...

Ş. Ayla: Öznelleşme, içine dönmeden bahsediyoruz, Tevfik Fikret bu konuda yalnız değil, bir sürü benzerleri var, Kafka, Baudelaire, Heine, Beşir Fuad, Orhan Veli ve Sait Faik'i sayabiliriz...

S. Teber: Kesinlikle öyle, hem dünya kültüründe hem Türkiye kültüründe... dünya kültüründekiler yeteri kadar biliniyor ama Türkiye kültüründe ben yeniden Şinasi'nin adını, çok unutulduğu için, çok unutturulmak istendiği için hep bir kenara bırakılan İbrahim Şinasi Efendi'nin adını anmak, Tevfik Fikret'ten de otuz kırk yıl önce kendi içine kapanarak Türkiye toplumunda büyük dönüşümleri başlattığının altını çizmek istiyorum. Kendi küçücük yaşamı pahasına, neredeyse kendi kendini yeme pahasına gene aynı melankolik, paranoid ruhsal durum içindeydi Şinasi. Onun ardından Beşir Fuad'ı bizim burada saygıyla anmamız gerekir. Beşir Fuad öyle bir kişilikti ki, şair değildi, belki birinci sınıf bir yazar değildi ama Türkiye'de ilk pozitivistti ve filozofiyi başlatan insandı. Son çalışmasının Voltaire biyografisi olduğunu söylemek bile bir şeyler anlatmaya yeter. Voltaire'i Türkiye'ye tanıtan insanlardandı, Fransız ansiklopedistlerini, aydınlanma dönemi filozoflarını Türkiye'ye tanıtan insandı. Herkesle polemik yapıyordu. Tabii yapılması gerekenlerle yapıyordu bunu, yani polemik hastası değildi ama tek başına o dönemin Don Kişot'u gibi değirmenlerle dövüşüyordu ve bütün bu dövüşme sonunda anlaşılır nedenlerden dolayı Beşir Fuad yorgun düşmüştü. Otuzlu yaşlarının ortasında, pozitivizmi, bu dinozorlaşmış toplumsal yapıya kabul ettirmek için intihar eder. Damarlarını keserek intihar

eder, bir yandan da intiharının dakika dakika sekreterliğini yapar, nasıl ve hangi duygular içinde olduğunu gücünün yettiği son dakikaya kadar yazar ve böylece ardından bize çok kısa da olsa anıtsal, unutulmaz bir yapıt bırakır kendi ölümünün günlüğünü tutarak.

Ş. Ayla: Bu özelliğiyle de belki dünya edebiyatında tek değil mi? Adım adım ölümünün kaydını gerçekleştirmek...

S. Teber: Olabilir, en azından ben bilmiyorum, muhtemelen tektir. Beşir Fuad yine Osmanlı Türkiye kültüründe bir kilometre taşıdır. Beşir Fuad'ın intiharından sonra kültür ikiye ayrılmış denilebilir, o kadar etkileyici olmuştur ki Recaizade Ekrem *Araba Sevdası* romanını –oradaki ünlü Bihruz Bey tipini yazdığı halde– yayınlamayı sekiz on yıl ertelemiştir ve onu tekrar yeniden gözden geçirmek zorunluluğunu duymuştur. Yani herkes artık Beşir Fuad'ın ölümünden sonra onun yakınları olsun uzakları olsun, seveni sevmeyeni olsun Beşir Fuad'ı anımsamadan, onun yazdıklarını göz önüne almadan bir şey yazamaz olmuştur, bu denli etkileyicidir... Fikret hiçbir zaman diğer yazarlarda, şairlerde alışılageldiği gibi büyük erdemlerini, büyük kahramanlıklarını, güçlülüklerini değil tamamen uykusuzluklarını, acılarını, korkularını, gecenin bir saatinde bir yaprak hışırtısından kalbinin ne denli çarptığını...

Ş. Ayla: Ümitsizliklerini...

S. Teber: Umutsuzluklarını, çaresizliklerini anlatmıştır, kendi güçsüzlüğünü sergilemiştir Fikret. Ama gelin görün ki Fikret bunları anlattıkça çoğalmıştır ve İstanbul'da ya da Osmanlı İmparatorluğu'ndaki etkisi, kişiliğinin yarattığı aura, o yoğun çekici güç artmıştır Fikret'te. Fikret Servet-i Fünun defterini kendi dünyasında kapattıktan sonra Boğaz'a çekilir ve orada artık toplumla hesaplaşma, büyük destansı şiirler yazma dönemine girer.

"Ben buyum," der Sokratik bir ironiyle "ama hepimiz aynı sandalın içindeyiz, hepimiz birden benzer bir toplum içindeyiz, şimdi gelelim sizin durumunuza."

Ş. Ayla: Bu büyük şiirlerden, özellikle "Sis"ten bahsedeceğiz şimdi değil mi? Bu arada bir şeyin altını çizelim, *Rubab-ı Şikeste* ile ilgili ortak bir yanılgıdan bahsettin, "Kırık Saz" olarak çeviriyoruz Türkçeye ama aslında sen "rubab saz değildir" dedin.

S. Teber: Rubab ya da lir denen çok özgün bir çalgı. Sazla hiç alakası olmayan bir çalgı ama yazık ki kitabın birinci baskısında biz de aynı kolektif hatayı yapıp "Kırık Saz" diye çevirmişiz. Onu en kısa zamanda düzeltmek gerekir.

Ş. Ayla: Çok Batılı bir çalgı aslında lir, mitolojik bir çalgı.

S. Teber: Mitolojik bir çalgı, gerçekten mitolojideki perilerin, tanrıçaların ellerinde gezdirdikleri, sonra da Roma imparatorunun, hatta Neron'un bile elinde var.

Ş. Ayla: Rubab, çalarak Roma'yı seyrettiği çalgı.

S. Teber: Roma'yı yakarak seyrettiği çalgı!

Ş. Ayla: Bu öğrendiğimiz bilgiyi aktaralım, ben de şaşırdım.

S. Teber: Evet paylaşalım gerçekten.

Ş. Ayla: İç hesaplaşmaları için Aşiyan'a kapanmaya başladı Fikret, neler oldu sonra?

S. Teber: Tevfik Fikret'in burada yazdığı ilk büyük destansı şiir, edebiyatın unutulmaz kilometre taşlarından birini oluşturan şiir "Sis"tir. Fikret bunu 3 Mart 1902'de yazmıştır, Aşiyan'dan ya da

Boğaz'daki yalıdan kalkıp İstanbul Boğazı'nı sisler içinde gördüğü bir gün. Tabii bu alegorik bir yaklaşımdır, Boğaz'daki gerçek sistir ama Fikret bunu alıp alegorik olarak tüm İstanbul kentinin, Osmanlı başkentinin bir despotun yönetimindeki geleneksel bir toplumun bütün yapısını irdeler biçimde kullanmıştır. Şiirin birinci dizesiyle son dizesini değiştirmek ya da aralarında herhangi bir eksiklik yaratmak mümkün değil, bütün yapı bozulur. O kadar muhteşem bir bütünsellik içindedir ve Fikret'in bu şiiri yazabilmesinde edebiyatın –Mehmet Kaplan çok kapsamlı bir kitap yazmıştır Fikret üzerine, onun da altını çizdiği gibi– burada mutlaka onun ressam Fikret olmasının da etkisi vardır.

Ş. Ayla: Evet iyi çiziyor, kalemi de iyi değil mi?

S. Teber: Evet çok iyi bir ressam, arkadaşları ısrarla söylerler ki Fikret ressamlığa devam etseydi o günlerin, yaşadığı günlerin en iyi ressamlarından biri olabilirdi. Usta ressamlar da bu kanıyı paylaşırlar. Fikret'in "Sis" şiirini yazık ki aramızda iyi, güzel okuyacak biri yok, onun için en iyisi hiç okumamak, kötü okumaktansa hiç okumamak. Çünkü Fikret'in bu şiirlerini, bütün şiirlerine getirdiği iç ritim, iç poezi, iç müzik eğer biraz hırpalanırsa Fikret çok üzülür, onun için onu hiç üzmeden şiire hiç dokunmayalım.

Ş. Ayla: İçimizden okuyalım!

S. Teber: Herkes imkân bulduğu zaman okumalı ama bu şiiri insanlar okumadan ölürlerse bence yazık olur.

Ş. Ayla: Yapılmadan ölünmeyecekler listesine yazmamız gerek!

S. Teber: Bu kadar güzel bir şiir olabilir ve İstanbul'u analiz eden, o zamanın İstanbul'unu bu kadar iyi analiz eden bir şiir... bence tek bu şiir üzerine bile birkaç analitik araştırma yapmak

mümkündür. Fikret burada İstanbul'u ilk önce uzaktan zumlar, uzaktan bakar kente, kentin yapışkan sisler altında ne kadar karanlık, ne kadar çirkin, ne kadar sahtekâr olduğunun altını çizer. Ondan sonra biraz daha zumlar, bu sefer içerideki yapıları tek tek araştırmaya başlar, zindanları -ki altını çizer, insanların en ufak bir laf, özgür bir laf ettikleri zaman atıldıkları, tutuklandıkları zindanları– anlatır, ara sokakları anlatır ve şiirin sonuna doğru orada yaşayan yoksul insanları, izlenmekten, söylediklerinin her bir cümlesinin duyulması halinde başlarına geleceklerin korkusundan boyunları bükülmüş insanları, İstanbul insanlarını anlatır, oradaki çocukların durumlarını anlatır. Tam Dr. Faust konumundadır Fikret burada, coşmuştur ve sürekli olarak tekrar ettiği "bu facia, bu pislik örtünmeli ve sonsuza dek uyumalıdır" der, bunu defalarca söyler, "örtün ey facia, örtün ey kent, örtün ve sonsuza dek uyu." Fikret bunun altını defalarca çizer ve İstanbul'un, metropolün ve toplumun tabii her şeyden önce kimliksiz ve kişiliksiz olduğunun altını çizer.

Ş. Ayla: Fikret'in bu şiirinden esinlenerek yapılmış olan bir de tablo var değil mi? Şehzade Abdülmecit Efendi "Sis" adlı tablosunu yapıyor.

S. Teber: O tablo da Aşiyan'da müzededir. Yalnız burada benim kanım, burada bir yanlış anlaşılma olmuştur, Fikret'i anlamak burada zordur ve Abdülmecit Efendi Fikret'i sevmiştir ama anlamamıştır gibi geliyor bana, düzeltilmeyi çok isterim. O empresyonist bir tavırla o tabloyu yapmıştır ama Fikret'in buradaki başkaldırısı, Faustvari başkaldırısı bence ekspresyonist bir başkaldırıdır. Tam tersi bir yöntem.

Ş. Ayla: Tablo sanki sadece Fikret'in sabah kalkıp Boğaz'ı görmesi ânında çizilmiş gibi, sisin yansıttığı alegoriyi, metaforu koymuyor.

S. Teber: Abdülmecit Efendi'nin bunu pek sezinlediği ve

anladığından ben biraz şüpheliyim. Her şeye rağmen Fikret'e çok yakın durması, çok sevmesi de çok saygıdeğer bir tavır tabii.

Ş. Ayla: Burada aslında Tevfik Fikret "Sis" şiiriyle bir şeyleri kurtarmaya değil haber vermeye önem veriyor değil mi öncelikle?

S. Teber: Evet, bir felaketi anlatmaya çalışıyor.

Ş. Ayla: Bir tür lakonik bir durum var Freud'da bahsettiğimiz gibi.

S. Teber: Evet, kesinlikle öyle. Zaten alegorik sanatçı için de sanat ya da kültür bir bütün değil, bütünden kalan enkazın tanımlanmasıdır. Enkazdan kurtulabilen –bu Walter Benjamin'in yaklaşımıdır tabii– parçaların toplanıp bir araya getirilmesinden o kültürün gerçek niteliği ortaya çıkarılabilir. Alegorik sanat bize bunu yapar. Tevfik Fikret'in 1902'de yazdığı şiire tabii ki çok büyük tepkiler olmuştur –bu tepkileri bir iki dakika için bir kenara koyalım sonra tekrar oraya geleceğiz– ama Orhan Pamuk *Kara Kitap*'ın ikinci bölümünde, Boğaz'ın sularının çekildiği bölümde Tevfik Fikret'in "Sis" şiirinin bir tür sağlamasını yapar. Bu da Türkçe edebiyatın muhteşem epizotlarından biridir kanımca.

Ş. Ayla: Sular çekildiğinde ortaya çıkan pislik.

S. Teber: Evet pislik ve enkazı anlatır, Boğaz'ın o yeşil lağım sularıyla bütün İstanbul'un ne denli salgın –alegori tabii– bir hastalığa ve salgın bir kokuşmuşluğa dönüştüğünü anlatır. Burada Ahmet Hamdi Tanpınar'ın bir deyimi vardır; "Sis" şiiri için "Abdülhamit döneminin romanıdır" der. Eğer Tanpınar'ın bu tanımını kabul edersek, ki çok doğru bir tanımlamadır, bence de Orhan Pamuk'un Kara Kitabı'na da Cumhuriyet döneminin 70. yılına bir armağandır diyebiliriz, öyle kabul edebiliriz. Ayrıca Ahmet Hamdi Tanpınar çok güzel bir betimlemede bulunur, "bu şiir tek başına bir öfke, tek başına bir protesto olarak nitelendirilmemeli"

der. Tabii ki çok üzgündür Tanpınar, bir yanıyla diz çökmektedir bu şiir karşısında ama bir yanıyla da kendi bulunduğu konum itibariyle, ideolojik ya da dünya görüşü itibariyle bu "Sis" şiirinde işlenen ya da üzerine gidilen konulardan ötürü üzgündür. "Tevfik Fikret'in burada yaptığı büyük bir bedduadır," der.

Ş. Ayla: Lanet okumaktadır.

S. Teber: Evet.

Ş. Ayla: Bilge Karasu'dan da bahsediyorsun sen?

S. Teber: Evet sonraki yıllarda ama Bilge Karasu'dan önce burada ben Yahya Kemal'in bir Tevfik Fikret'in 'Sis' şiirine olan yaklaşımını anımsatmak istiyorum. Az önce demiştik, Fikret sık sık şiirin içinde "örtün evet ey facia, örtün evet ey şehir ve sonsuza kadar uyu" demiştir. Yahya Kemal "Kendi Gökkubbemiz" kitabından alınan 'Siste Söyleniş' şiirinde dolaylı olarak kendi üslubuyla bunu biraz protesto eder, eleştirir. Ben o şiiri benzetebildiğim kadarıyla okumak istiyorum. Şöyle diyor Yahya Kemal ve direkt olarak Fikret'e gönderme yapılmıştır.

Benzetmek olmasın sana dünyâda bir yeri;
Eylül sonunda böyledir İsviçre gölleri.

Bir devri lânetiyle boğan şairin Sis'i.
Vicdan ve rûh elemlerinin en zehirlisi.

Hulyâma bir eza gibi aksetti bir daha;
Örtün! Müebbeden uyu! Ey şehr! O beddua...

Hayır bu hâl uzun süremez, sen yakındasın;
Hâlâ dağılmayan bu sisin arkasındasın.

Sıyrıl, beyaz karanlık içinden, parıl parıl
Berraklığında bilme nedir hafta, ay ve yıl.

Hüznün, ferahlığın bizim olsun kışın, yazın,
Hiçbir zaman kader bizi senden ayırmasın.

Burada kendi biçemi ve üslubuyla mutlaka Yahya Kemal büyük bir şair ama söylenecek bir yığın şey var gibi geliyor bana, Tevfik Fikret'in 'Sis' şiiri ve Yahya Kemal'in bu yaklaşımıyla. Bir kere ben sayın edebiyat eleştirmeni Oğuz Demiralp'in Yahya Kemal için kullandığı bir tanımı seve seve tekrar etmek istiyorum: "Yahya Kemal'in bütün şiirlerindeki dizelerinde yapmacık bir hüzün ama buna karşı bol bol hedonizm damlar." Neredeyse Yahya Kemal'in paçalarından bile damlar bu büyük hedonizm. Bir de ister istemez insan kişiliklerini karşılaştırmak istiyor. Tevfik Fikret ki yaşamı boyunca hiçbir devlet görevi kabul etmemiştir, parayı inkâr etmiştir, devlet görevlerini inkâr etmiştir, bütün hazları yadsımıştır. Falih Rıfkı Atay'ın, 'Çankaya' yapıtında –ama beni bunu okumaya Mete Tunçay yöneltmiştir, onu burada selamlarım– bir anısı var. Falih Rıfkı Atay der ki 'Çankaya'da, "Çankaya'da Mustafa Kemal'in yanına gelip gidenler arasında ben bir tek kişiyi gördüm, dışişlerinde bir 'arpalık' kabul etmek için ya da 'arpalık' sağlamak için yere eğilip Mustafa Kemal'in potinlerini öpen bir tek kişi vardı o da Yahya Kemal'di".

Ş. Ayla: Evet ilginç!

S. Teber: Ayrıca Cemil Meriç'in jurnallerinde de şöyle bir şey geçer –gene Mete Tunçay'dan alıntılıyorum, jurnallere ulaşamadım– "aşağıya iner ve Mustafa Kemal'e sövmeye başlar. Cemil Meriç şöyle dermiş: "Ben bir insanın bir iş sahibi olmak için birinin potinlerini, Mustafa Kemal'in potinlerini öpmesini anlayışla karşılıyorum ya da dışarıda herhangi bir yerde böyle bir lidere sövmesini de anlayışla karşılıyorum, ama bunun ikisini birden birkaç dakika içinde yapmasını biraz zor anlayışla karşılarım." Yahya Kemal'in 'Siste Söyleniş' şiirindeki Fikret'e getirdiği eleştiriyi ben de biraz zor kabul ediyorum. Ayrıca burada İstanbul'a

yapılan bir haksızlık var, burada şiirin başında "Benzetmek olmasın sana dünyâda bir yeri; / Eylül sonunda böyledir İsviçre gölleri." diyor. Ben kendi hesabıma İstanbul ya da İstanbul Boğazı'nın bütün çirkinleştirilme çabalarına karşın gene de İsviçre göllerinden daha güzel olduğunu düşünüyorum.

Ş. Ayla: Bunu hazmedemem diyorsun?

S. Teber: Bunu da hazmedemem!

Ş. Ayla: Freud programının içindeki Tevfik Fikret bölümünde Yahya Kemal'e de bir kısım ayırmış olduk ama yeri gelmişti ve çok haklı bir yerdi gerçekten de.

21. Program

Şerol Ayla: Birkaç haftadır Tevfik Fikret'i konuşuyoruz; hem çok sevdiğimiz için hem de Freud'la benzerliklerinden ötürü.

Serol Teber: Adeta süreklilik oluşturuyorlar Viyana ile İstanbul arasında.

Ş. Ayla: Evet. Farklı coğrafyalarda çok benzeri şeyler içsel olarak yaşanmış. Bugün de kronolojik olarak gittiğimizde Tevfik Fikret'in İstanbul'daki Osmanlı içindeki konumlanışına geldik.

S. Teber: Osmanlı İstanbul'u diyelim.

Ş. Ayla: 1905-6 yılları arasında.

S. Teber: Evet. İstanbul'daki despotik baskı dayanılmaz boyutlara gelmiştir ve pek çok yazarın, şairin vurguladığı gibi tam bir paranoid psikoz görünümündedir, herkes herkesi jurnallemektedir,

öbür taraftan da Osmanlı imparatorluğu iyiden iyiye çökme sürecine girmiştir.

Ş. Ayla: Aslında bu paranoyanın sebepleri var, durup dururken bir psikotik paranoya gibi değil, gerçekten jurnalleniyor insanlar.

S. Teber: Büyük bir yanlışlık yapmak istemeyen her psikiyatr mutlaka her paranoidin paranoyasını ciddiye almak zorundadır. O birileri tarafından, en azından karısı tarafından ya da kocası tarafından izleniyordur.

Ş. Ayla: Tevfik Fikret'in de İstanbul'daki bu paranoya ortamında yaşarken çok haklı sebepleri var paranoya yaşamak için.

S. Teber: Evet paranoya var ayrıca bir de sanatkârlara özgü bir duyarlılıkla bu paranoid ortam yaşanırsa onlarda çıkacak tepkiler ya da aşırı duyarlılıklara ayrı bir önem vermek lazım. Onlar da zaten yapıtlarıyla bu aşırı duyarlılıklarını ortaya koyuyorlar, sergiliyorlar. Bunun bir örneğini hemen Fikret'te görebiliriz, 1906 yılında artık bu paranoyanın doruk noktasına vardığı tarihte hep bilindiği gibi Abdülhamit bir cuma namazından çıkarken bir Ermeni anarşist tarafından arabasına bomba konur, gelin görün ki Abdülhamit tam kapıya çıkarken sanıyorum şeyhülislamla bir iki dakikalık bir konuşmaya dalar ve bomba önceden patlar ve Abdülhamit kurtulur. Birkaç kişi ölür ama Abdülhamit kurtulur. Tabii bir Asya despotuna yapılmış az sayıdaki suikasttan biridir, Osmanlı tarihinde örneği hemen hemen yoktur. Bütün İstanbul "entelektüelleri" yazar, çizerler, Abdülhamit eleştirmenleri, Abdülhamit'in kurbanları sus pus olmuşlardır, tam bir ölüm sessizliği hâkimdir İstanbul'da. O sırada bilebildiğimiz tek kişi Tevfik Fikret muhteşem bir şiir yazar, "Bir Anlık Gecikme" –Bir Lâhza-ı Teahhûr– çok kötü okumama rağmen oradan birkaç dizeyi aktarmak istiyorum, komple bir entelektüelin burada yüksek sesle ve büyük harflerle yazdığımız entelektüel Fikret'in bu suikast girişimine bakışını göstermesi bakımından.

Ey şanlı avcı, tuzağını boşuna kurmadın!
Attın...ama yazık ki, yazıklar ki vuramadın!

O durmayan zaman bir dakikacık dursaydı,
Ya da o durmasaydı o taç devrilseydi,

Kanlı bir cinayete benzese de bu iş
Bir iyilik olurdu, benzeri yüzyıllardır görülmemiş.
Ama unutmasın ki şunu aşağılık tarih

Bir ulusu çiğnemekle bugün eğlenen alçak
Bir anlık gecikmeye borçlu bu keyfini ancak.

Ş. Ayla: Ağır bir şiir, cesaret isteyen bir şey.

S. Teber: Müthiş bir şey, bomba tesiri yapmıştır, tabii basmak mümkün olmamıştır.

Ş. Ayla: El yazısıyla çoğaltıldı değil mi?

S. Teber: Evet. Ancak 1908 Meşrutiyet Devrimi'nden sonra basılabilmiştir. El yazısıyla çoğaltılarak baskıdan çok daha hızlı dağılmıştır İstanbul aydınları arasında. Bence padişah babaya yapılan bir suikast karşısında bütün İstanbul düşünürlerinin günlerce süren bir tür katalepsi, bir tür felç durumu, böylesi büyük bir olay karşısında ne yapılması lazım gelir şeklindeki durumu karşısında Fikret'in entelektüel tavrı ortaya çıkar. Bunu bir kere daha söylemek istiyorum; nedir bu entelektüel tavır? İşte burada görüyoruz, entelektüel ne despota ne padişaha ne tanrıya ne anayasaya ne kurallara ne de norm sistemlerine uymayan bir insandır; o kendi kurallarını, kendi anayasasını, kendi yasalarını, kendi norm sistemini, kendi ahlak sistemini kendi kurar ve onun içinde yaşar, tabii bunun sonuçlarına da katlanır... Fikret'in bu tavrı tabii sağ düşünceliler tarafından bugüne değin affedilmemiş bir tavırdır, hâlâ

onun böyle bir şiiri yazması benimsenmez, bugün bile lanetlenir.

Ş. Ayla: Sadece sağ entelektüeller ya da sağ kesim tarafından değil, Nâzım Hikmet'in de ciddi bir eleştirisi var burada değil mi? Abdülhamit'e 1906 yılında yapılan suikasttan sonra "Bir Anlık Gecikme"yi yazdı Tevfik Fikret ve buna sağdan da soldan da bir sürü eleştiri geldi. Nâzım Hikmet'in de buna karşı duruşu var.

S. Teber: Evet şaşırtıcı bir tavır, 1930'da *Resimli Ay* dergisinde Nâzım Hikmet, Fikret için bir yazı yazar ama öncelikle Fikret'i her yanıyla över, tabii bu kaçınılmaz bir şeydir. "Fikret yaşadığı çağda yapılması gereken en dürüst, en erdemli, en yürekli işleri yapmıştır, en güzel şiirleri yazmıştır" diye Nâzım bunun kerelerce altını çizer. Yalnız anlayabildiğimiz nedenlerle Nâzım o sıralar 28 yaşında çiçeği burnunda bir partizandır, bu yüzden Fikret'i eleştirir. Örneğin o dizeler şöyledir, ben bunu kendimce Asım Bezirci'nin de yardımıyla bugünün Türkçesine uyarlayarak söylüyorum. Tabii şiir şiirliğinden çok şey kaybediyor:

Eğilmek esaret zincirinden beterdir boynuma
Kendi gökyüzümde, kendi kanatlarımla kendim uçarım.

Fikret'in söylediği gibi okumaya çalışırsam:

İnhina, tavk-ı esaretten girandır boynuma
Kendi cevvim, kendi eflakımda kendim tairim

Bu şiiri ve "Bir Anlık Gecikme"yi bir anarşizm örneği olarak alır ve anarşizmi bir küçük burjuva düşünce tarzı ve davranış biçimi olarak eleştirir Nâzım. Bunu anlamakta zorluk çekiyorum, insanın bir an gelip de anarşist olmaması ya da bir an gelip de bütün entelektüel kapasitesini kullanıp bütün parti tüzüklerini, programlarını aşarak entelektüel anarşik başkaldırı içinde olmamasını anlamakta zorluk çekiyorum. Yani buralarda, böyle anlarda parti disiplininin bir şairin önünü kesmemesi gerektiğini

düşünüyorum. Bu bana biraz ters geliyor, oysa Nâzım bütün şiirlerinde bireyin özgürlüğünü savunur, bireyin daha bağımsız, daha özgür olmasını dilerdi. Hatta kendi yazdığı şiirde üslup olarak da bunu dilerdi. Buna çok çarpıcı bir örnek "Benerci Kendini Niçin Öldürdü?"de yazar. Örneğin müthiş bir şekilde bir yerde bir kafiye bulmakta zorluk çeker Nâzım, ya da zorluk çektiğini sezinletir bize. "Düşecekler peşine... Eşine? Ateşine? Mateşine?" Durur. "Tükürmüşüm kafiyenin içine... Yani anlayacağın..." falan diye devam eder. Burada müthiş bir anarşik başkaldırı vardır şiire karşı, sanata karşı ve çok görkemli bir başkaldırıdır. Fakat bütün bunlara rağmen eleştirilir Fikret, Nâzım Hikmet tarafından bile. Tabii ki Fikret nihilisttir, tabii ki Fikret insanlığı kurtaracak hiçbir partinin olamayacağını, hatta olmaması gerektiği kanısındadır. Bu yanıyla da eleştirilebilir Fikret, ama bugün içinde yaşadığımız koşullar kimi haklı çıkarmıştır? Ben bunu dinleyicilerin değerlendirmesine bırakayım...

25. program

S. Teber: Tevfik Fikret'e Milli Eğitim Bakanlığı önerilmiştir ve Fikret kabul etmemiştir, bunu en azından bir rivayet olarak biliyoruz. Daha sonra Galatasaray Lisesi'nde müdürlük boşalınca, Salih Nigar ve bir grup arkadaşı Milli Eğitim Bakanlığı'na gelir ve Fikret'i Galatasaray Lisesi müdürlüğüne önerirler. Bakan der ki; "Bakanlığı kabul etmeyen bir insan bir okula nasıl müdür olabilir? Ben bunu teklif edemem. Siz söyler misiniz?" Arkadaşları teklif ederler ve kabul eder. Söylediklerine göre bu teklifi sevinerek kabul eder.

Bu dönem, Galatasaray Lisesi için efsaneleşmiş bir dönemdir; ilk defa tiyatro kurulur, ilk defa öğrencilerden tartışmalı toplantılar yapması istenir. Ama gelin görün ki, sağcıların – Fikret'e karşı tavırları hızla tırmanmaya başlar. Örneğin, okulda tam da tiyatro

salonunun altına gelen bir mescit vardır, "mescitte bundan böyle namaz kılmak caiz değlidir, yukarıda tiyatro oynanırken aşağıda namaz kılınmaz!" derler; rivayetlerden biri budur. Fikret köpürür ve istifa etmeye kalkar, sakinleştirirler, devam etmesini isterler. O zamanın en namuslu insanlarından olan Abdurrahman Şeref Bey Milli Eğitim Bakanıdır, "burada ben varım, seni her zaman koruruz, her zaman yanınızdayız, onlara ses çıkarttırmayız" diye Fikret'i yerinde tutar. İzleyen günlerde çok önemli 31 Mart Vakası olur. Bu vaka kanlı bir harekettir. 31 Mart Vakasını başlatan gericiler, "asıl kafirin, kafası kesilecek gavurun" Galatasaray'da olduğunu ve oraya doğru yürünmesi gerektiğini söylerler.

Ş. Ayla: Doğrudan hedef gösterirler.

S. Teber: Evet. Bunu duyan İttihat ve Terakki yöneticileri Fikret'e haber gönderirler, "Çabuk okulu terk et, bir yerlere kaybol" derler. Kendileri de uzaklara, Sapanca'ya doğru bir yerlere kaçmışlardır. Fikret şiddetli bir öfke içinde, "Ne kaçması? Ben okulun önüne çıkacağım, ölümü çiğnemeden buradan içeriye kimse giremez" diyerek dışarı çıkar. O gün bu grup Galatasaray'a gelmez, başka yerlere sapar, ama izleyen günlerde Fikret'in aleyhine işleyen tavır sürer. Eğitim kurumlarından öğretmenlerden para kesilmesi söz konusu olur vs. Kendisine karşı yapılan muhalefete dayanamayan Fikret sonunda istifa eder ve yerine Salih Zeki atanır. Salih Zeki, Halide Edip Adıvar'ın kocasıdır, matematikçidir ve Talat Paşa da bu atamayı onaylar, Fikret'e büyük saygısı olmasına karşın.

Fakat gelin görün ki; İstanbul'da o zamana kadar görülmemiş büyük protestolar olur, öğrencilerin velileri çocuklarının okula gitmesini önlerler. Okul günlerce boş kalır, sokaklarda yürüyüşler olur. Bunlara Saray'da Abdülmecit Efendi ve benzeri kişiler de katılır. Saray'dan da Fikret'in hayranları vardır, prenslerden, sultanlardan ya da şehzadelerden. Büyük bir hükümet krizine doğru gidiş vardır ve Talat Paşa araya girerek bunu bizzat önlemek zorunda kalır.

Fikret artık son kez Aşiyan'a kapanır ve toplumsal sorunlarla bir daha hiçbir şekilde ilgilenmez, hiçbir görev almaz ve burada artık sisin devamı niteliğindeki destansı büyük şiirlerini yazma dönemi başlar. Bunların başında hemen İttihat ve Terakki'yi de eleştiren Doksan Beş'e Doğru şiiri vardır ki; Fikret sadece Abdülhamit'i değil, sadece padişahı değil, artık İttihat ve Terakki Partisi'ni de eleştirmeye başlar, hem de çok acı, çok sert sözlerle. Neredeyse, bugün bile tekrar etmek cesaret ister. Doksan Beş'e Doğru şiiri hakikaten bomba gibidir. Asım Bezirci'nin bugünün Türkçe'sine uyarlaması ile kısa bir bölümü:

Bir uğursuz dönem yine çiğnendi antlar
Çiğnendi yazık ulusun yüksek umudu
Yasa diye topraklara süründü alınlar
Yasa diye, yasa diye yasa tepelendi
Boşuna çığlıklar, yine boşuna inilti.

Ardından gelen şiirinde "Yağma sofrası" diyerek iyiden iyiye saldırıya geçmiştir, ünlü şiiri hepimizin kulaklarında vardır

Yiyin efendiler, yiyin,
Bu iç açıcı sofra sizin,
Doyuncaya, tıksırıncaya,
çatlayınca, patlayıncaya kadar yiyin.

Düşünün bu şiiri bugün yüksek sesle bir yerde söylemek bile herhalde biraz yürek ister.

Ş. Ayla: Bu şiirin zamanı da hiç geçmemiş değil mi?

S. Teber: Evet, çok güncel. Hele son bir kaç dönem politikacıları göz önüne alırsak ne kadar güncel olduğunu görüyoruz.

Ş. Ayla: Bundan sonra da yine önemli bir şiiri var; Eski Tarih.

S. Teber: Bu dönem destansı hesaplaşmalar dönemidir Tevfik Fikret'in. *Eski Tarih* ya da çok kullanılan ya da asıl ismi ile *Tarih-i Kadim,* Fikret'in *Sis* şiirinde olduğu gibi, sadece İstanbul'la değil tüm İslam dünyası ile, tanrı ile, devletle, kahramanlıklarla radikal hesaplaşmalarını kapsar, olağanüstü bir şiirdir.

Başlangıcı da ilginçtir; bir kurban bayramı arifesinde eşi ile birlikte Boğaz'da sandalla gezerlerken, yanlarından geçen başka bir sandalda bir koç görür, daha doğrusu iki tane koç süslenmiştir ve kesilmek üzere götürülmektedir. Fikret onları görür ve hemen şu dizeler dökülür:

Din şehit ister, gökyüzü kurban
Her zaman, her tarafta kan, kan, kan.

Ve o gece gider evine, şiirini sabaha kadar oturup yazar. Fikret burada doğrudan din kitaplarını odaklar.

Yırtılır ey köhne kitap yarın
Düşünceye mezar olan sayfaların
Fakat bunu kimden bekleyelim?
Bu büyük yaratma devrimini kim, hangi güç gönülden üstlenecek?
Kuşku, işte suçum ne çıkar?
Kuşku bir ışığa doğru koşmaktır,
Hakkı aydınlatmak, akıl için bir haktır
Yalana yalnız iki yüzlü ahmaklar ağlar.

diye devam eder şiir.

Ş. Ayla: Bugün bile çok ileri düzeydedir. Bir karşı duruş içeriyor değil mi?

S. Teber: Öyle. Zaten bunu okur okumaz, Mehmet Akif'in neredeyse kalbi duracak gibi olduğunu, yine Mehmet Akif'in arkadaşlarını söyler. Devamlı olarak şöyle tekrarlıyormuş "bu adam babama sövseydi sesimi çıkarmazdım, ama dinime, peygambe-

rime sövüyor" ki doğrudan bir sövme yoktur bu şiirde, kategorik olarak bir eleştiri vardır. Ama Mehmet Akif, uzun süren bir hazım devresinden sonra hiç de bir şaire yakışmayan, –ki Mehmet Akif'i çok ciddi bir şair olarak anmak ne kadar mümkündür, onu da bilemiyorum, yazdıkları daha çok manzume niteliğinde yazılardır–, şöyle bir şey yazar; burada Fikret'in Robert Kolej'deki öğretmenliğine atıfta bulunmaktadır sözde, "Şimdi Allah'a söver, sonra biraz bol para ver, hiç utanmadan Protestanlara zangoçluk eder" diye başlayan bir şiirdir. Bu şiirin kendisi güzel olmasa da, Fikret'e, *Tarih-i Kadim* şiirine ek bir şiir yazma olanağı sağlaması bakımından önemlidir. Fikret bunun ardından *Tarih-i Kadim'e* ek bir şiir yazar. O şiirde, artık söyleyebileceği her şeyi söylemeye çalışır.

14 Kasım 1914'de *Tarih-i Kadim'e Zeyl (Eski Tarihe Ek)* diye bir şiir yazar. Çok provokatif bir şiirdir ve çok etkide bulunmuştur.

Molla Sırat Hazretleri ebedi saygılarımı sunarım
Şimdi duraksamadan diyorum ki

diye başlar Fikret, "sizin yaptığınız hataları ben de yaptım; oruç tuttum, namaz kıldım, Kuran okudum çocukluğumda" diye, bunları şiir halinde yazar.

Gün geldi ki artık

Ben gerek duymadan yaşarım peygambere,
Beni tanrıya götürür bir örümcek bile.
Doğa sahnesinin kitabıdır kitabım,
İyiliğin kötülüğün de kaynağı benim.
Varırım böylece mezarın kapısına dek,
Dirilişe de, öte dünyaya gerek görmem pek.
Taşırım coşup taşan yüreğimde,
İnsanın sevgisini de üzüntülerini de,
Hak dini bence yaşama dinidir bugün.
Ey Molla Sırat sen buna ne dersin?

diye devam eder.

Ş. Ayla: Bu daha cesur bir şiir olmuş.

S. Teber: Fikret'in, kahramanlara bir karşı çıkışı vardır, her türlü kahramanlığa karşı çıkar ve her türlü kahramanın geçtiği yerden, ancak kan ve yıkım artakalacağını söyler. Kahramanlara ve bayraklara karşıdır hep. Bu yüzden, Fikret'e sadece sağcılar değil, bazı sözde solcular da karşı çıkmıştır. Fikret'in ölümünden sonra bile çok fazla protesto olmuştur. Öldükten kısa bir süre sonra çok büyük eleştiriler olmuştur. Tekrar etmek isterim, eğer Mustafa Kemal özellikle cumhurbaşkanı olduktan sonra, Tevfik Fikret'e sahip çıkmasaydı, çok sevmeseydi ve hemen hemen her gece, her oturduğu masada Tevfik Fikret'i anıp, hem ondan şiirler okuyup hem de başkalarına Fikret'ten şiirler okutmasaydı, sanıyorum Tevfik Fikret'i okul kitaplarında görme fırsatı bulamazdık. Çünkü Mustafa Kemal'in yakınları bile Fikret'e çok karşıydılar. Başta Hamdullah Suphi çok karşıydı. İstiklal Marşı şiirini de Mehmet Akif'e yazdırtıp, Mustafa Kemal'e kabul ettirten biraz Hamdullah Suphi'nin manipülasyonudur, yoksa böyle bir karışıklık ortamında dingin düşünme olanağını bulsaydı Mustafa Kemal bu şiiri kabul etmezdi gibi geliyor bana. Çünkü Mehmet Akif'i, kişiliğini hiç sevmediğini biliyoruz şiir güzel olmasına rağmen.

Ş. Ayla: Nurullah Ataç da Tevfik Fikret'i savunanlardan biriydi.

S. Teber: Ataç dürüstçe savunuyor, her zamanki dürüstlüğü ile ve ateizmini öne çıkararak savunuyor, "Niye korkarak konuşuyoruz, Tevfik Fikret herşeyden önce ateist bir şairdir, ateist bir insandır, ben onu çok yönlü severim, ateist oluşunu ve bunu açıkça söyleyişini özellikle severim" der.

Burada bir noktayı hatırlatmak istiyorum; Atilla İlhan, *Milliyet*gazetesinde yaptığı bir söyleşide, komprador bir ilerici olduğu için, kozmopolit bir ilerici olduğu için, ya da sözde ilerici olduğu

için Fikret'i sevmediğini söyler söyler. Oysa ben burada, Herkül Millas'ın yaptığı bir çalışmanın ışığında, 1974'te Atilla İlhan'ın yazdığı Sırtlan Payıromanından bir pasajı, kısacık bir bölümü anımsatmak istiyorum. Böyle bir bölümü yazan bir şairin Fikret'e bakışı önemli ölçüde aydınlatıcı olacaktır. Bölüm şöyle:

> Binbaşı Ferit, Koliyopi'nin yüklü memelerinin ılıklığını dudaklarında duyduğu sıra, tuhaf bir şey oldu. Çöl sabahının büyülü sıcağında, mitralyöz ağızları eflatun çalan bir yalazla ağulu zambaklar açılı açılıverdiler. Biri sağında, biri solundaydı. Daha sonra Kalyopi iki eliyle sımsıkı kavrayıp göğsünün birini kaldırdı, ağız hizasına getirince yırtıcı bir oburlukla dişlerini geçirdi Binbaşı Ferit. Binbaşı Ferit Osmanlı yatağı gibi geniş ağızlı bir tür kılıçtır, yalın ve seri kadının içine girdi. Garip şey, altında o an boylu boyunca uzanmış yatanın Yunanistan olduğunu sandı.

Artık bu paragrafın yoruma ihtiyacı yok. Ben böyle bir bölümün Nazi Almanyası döneminde bile yazıldığını sanmıyorum. Böyle bir mantıktaki bir yazarın, Fikret'i sevmemesini de ben anlayışla karşılıyorum.

Ş. Ayla: Tevfik Fikret'in bütün hayatı fırtınalarla geçmiş. Sonuna bir nokta koymadan önce kısaca özel hayatını sormak isterim. Biz *Didik Didik Freud*'da hep özel hayatı, kişisel duyguları çok konuştuk. Bu kez doğal olarak çok fazla Osmanlı toplumu ile, o günkü politika ile iç içe girdi Tevfik Fikret, yalnız Mihrimüşfik Hanım'dan bahsettik şimdiye kadar, son günlerinde yakın olduğu için çok mutlu olduğu bir kadın. Onun dışında bir eşi olduğunu biliyoruz ve ömür boyu tek eşi oldu, çok genç evlenmişti.

S. Teber: Tevfik Fikret'in evlenmesi de açıklanmaya değer bir konu, çünkü 14 yaşında Nazime Hanım'la evleniyor. Oldukça akıllı bir kadın, küçük yaşta olmasına rağmen.

Ş. Ayla: Dayısının kızı, çok yakın akrabası.

S. Teber: Aile içi evlilik. Kapalı bir aile havası var, konuşulmayan bir aile., Devşirme yoluyla Sakız Adası'ndan getirilmiş ana babanın getirdiği bir kapalılık var aile içinde, bir tür gizem, ağır bir travma var, açılmıyor. "Fikret dışarıdan bir başka kadınla evlenme cesareti gösteremiyor" diyor Rıza Tevfik. Aile içinde hemen küçük bir nikâh yapılarak, evlenme oluyor.

Fikret 20 yaşında. Onun dışında bilinen bir ilişkisi yok Fikret'in ve bu konuyu konuşturmuyor bile. Yalnızca *Birinci Tesadüf*, İkinci Tesadüf... bu şekilde dört şiiri var. Çok soyut, biriyle karşılaşmış ama kimdir o? Bir ihtimal eve Haluk'a gelen bir mürebbiyedir, Nihat Sami Banarlı kaynak göstermeden böyle bir öneri yapıyor. Kısa bir süre evde çalışan bir mürebbiye ile Fikret bir duygusal yakınlık içinde olmuş. Ya da Karlman Pasajı'nda çalışan bir tezgâhtarla... Böyle iki söylenti vardır, o kadınlara isim vermeden aşk şiirleri yazmıştır. Ama her şeye rağmen onun yaşamında yine de en büyük aşk, büyük olasılıkla Mihrimüşfik Hanım'dır.

Ş. Ayla: İlk aşkı da, çok küçük yaşlarda evlerine sık sık gelen Paşacılar Kahyası'nın kızı Naciye Hanım, ama o da sessiz kalıyor ve yok olup gidiyor, zaten o zamanlar daha çocuklar.

S. Teber: Evet, çok küçükler ama çok büyük bir aşk yaşadığı tahmin ediliyor.

Ş. Ayla: Burada Freud'a bir benzerliği dikkatimizi çekiyor, özellikle çalışma dönemlerinde yoğun zihin uğraşıları içindeyken cinsel hayatını sıfırlıyor Tevfik Fikret Freud gibi.

S. Teber: Bunları kendi şiirlerinde de anlatıyor, tıpkı Freud'un mektuplarında anlatması gibi. "Ben en acılı günlerimde en üretken, en verimli saatlerimi yaşarım" diyor. Orada cinsel yaşamı, hem de dış dünya ile olan ilişkileri sıfırlanıyor ve melankolik bir çöküş, düşüş yaşıyor. O durumu aşıp da neşelendiği zaman

neredeyse üzülüyor ve "keşke tekrar o duruma gelsem de yeniden şiirler yazabilsem" diyor.

Ş. Ayla: Biraz da kendisi yaratıyor değil mi?

S. Teber: Evet. Neredeyse çağrı çıkarıyor melankolisine.

Ş. Ayla: Biz de zaten bu sebeple Freud programının içine almıştık; melankolik dünyasının benzerliği, yalnızlığı, üreticiliği, bütün bunlar çok örtüştüğü için Freud programının içinde Tevfik Fikret'i andık.Aslında Tevfik Fikret çok tatlı çok renkli bir konu aslında. Karamsarlığı da hepimizin içinde bir şekilde bir parça yaşattığımız bir şey.

(Programcımız, araştırmacı ve yazar Serol Teber 10 Kasım 2004 tarihinde vefat etmiştir. Bu program vefatından hemen önce kaydedilmiş, 23 Aralık 2004 tarihinde Açık Radyo'da yayınlanmıştır.)

Tuncel Kurtiz

Programı: Deniz Aşırı

Sunan: Deniz Pak

Yayın Tarihi: 31 Mayıs 2005

Deniz Pak: Bu hafta programda bir ilk gerçekleştirdik ve stüdyoyu, ünlü tiyatro ve sinema oyuncusu Tuncel Kurtiz'in, Zeytin Bağı ismini verdiği tesisine kurduk. Kendisiyle birlikteyiz, "hoş geldiniz" diyemeyeceğim çünkü biz hoş geldik.

Tuncel Kurtiz: Denizlerin ötesinden hoş geldin!

D. Pak: Teşekkürler. Sizi herkes tanıyor, ama bir de sizin ağzınızdan dinleyelim, çok kısaca bir hikâyenizi alabilir miyiz?

T. Kurtiz: Bunun kısacası olmuyor, yıllar önce ben hikâyeci olmak istemiştim, o dönemde önce caz ve Billy Eckstein tarzı şarkılar söylemek isterdim ya da Frankie Laine, Nat King Cole tarzı. Yani şarkıcılığımız da vardı, türkülerimiz de vardı, şairlerimiz vardı, hem de daha lise yıllarında değil, ortaokul yıllarında sevgili öğretmenim Fikri Bey, sevgili öğretmenim Şahin Bey, Edremit Ortaokulu'nda...

D. Pak: Balıkesir Edremit değil mi, Van Edremit değil?

T. Kurtiz: Evet. Babam kaymakamdı, Sarı Kız'ı burada öğrendim, Sarı Kız'a burada âşık oldum, Sabahattin Ali'yi burada okudum. Orta üçte bir hikâyede anlatmıştım kısa hayat hikâyesini; kahramanımız bir imtihana girer, etrafında da yirmi-otuz kişi vardır sınıfta, bütün sualleri gayet başarıyla cevaplandırır, fakat son soru şudur: "Kısa hayat hikâyenizi yazın." Başlar yazmaya bizimki, yazar Allah yazar kısa hayat hikâyesini. Sonra kafasını kaldırır bir

bakar ki kimsecikler yok ortada. Bir kadın yerleri süpürmektedir. "Ne oldu, neredeler?" der. "Gitti onlar evladım, sen hâlâ yazıyorsun," der. O da en son cümlesini yazar, "Ben bir kerizim kes beni gıgıdan," diye.

Yani kısa hayat hikâyesi çok zor. 1 Şubat 1936'da, İzmit'in Bahçecik nahiyesinde başlıyor, babam nahiye müdürü. Amerikan Koleji mezunu, hukuk fakültesinden ayrılmış, Müfide annem öğretmen, aşk, evlenme, benim doğumum, annemin zoruyla babamın hukuk fakültesini bitirişi, arkasından Kırıkkale, derken yine annemin ateşlemesiyle Mülkiye imtihanlarını vermesi, arkasından Reşadiye kaymakamlığı, dağlarda keçi peşinde koşturduğumuz günler... Yaramaz bir dağ çocuğuyum. Arkasından Kandıra... Arkasından Kars'ın Posof'u, Ardahan'dan ta Posof'a kadar katır üstünde gidişimiz, köpeklerimiz, Sovyet hududu, geceleri ışıklandırmalar. Arkasından Ayvalık, Ayvalık'tan sonra Amerika, Michigan, oradan Detroit, oradan New York, oradan İzmit, oradan Silifke, oradan Tarsus, oradan 14 yaşında Edremit. Kısa hayat hikâyesi devam etmekte efendim.

D. Pak: Gerçekten bölük pörçük değil mi? Amerika'ya okumak için mi, çalışmak için mi gittiniz?

T. Kurtiz: Ben küçüktüm, daha dokuz-on yaşlarındaydım.

D. Pak: Ataşe olarak mı?

T. Kurtiz: Babam kaymakamdı, fakat imtihan kazandı, o sırada 1946'dan sonra başlayan Amerikan dostluğunun sonucu olarak idari amirlerimizi, yani genç, dil bilen kaymakamları şehircilik üzerine staj yapmak için yolladılar. Michigan'da okudu, ondan sonra Detroit belediyesinde çalıştı, derken New York'a. Türkiye'ye geldi ve Silifke kaymakamı oldu, oradan Tarsus kaymakamı oldu, oradan da Edremit'e geldi. O sırada Adnan Menderes, maalesef asılmış olan bir başbakanımız, "bizim planımız, plansızlığımızdır"

diyordu. "Bize plan değil pilav lazım" diyordu. Babam ise şehircilik üzerine planlamalar yapıyordu.

D. Pak: Tam Cumhuriyet kuşağı?

T. Kurtiz: Tabii. Atatürkçü, inanmış insanlar. Fakat sonunda Edremit'ten de gitti. Onun hikâyesi ayrıdır, ben kendi hikâyeme gireyim. Yani Edremit'te ilk aşk, Ahmet Haşim, Orhan Veli, Sabahattin Ali'den sonra bizim artık Muharrem Barut öğretmenimizle tanışma zamanıdır. Öz Türkçeye geçişimiz, sonunda yine hikâyelerimiz ve Haydarpaşa Lisesi.

Haydarpaşa Lisesi deyince, daha okula ilk girdiğimiz gün Ünal Arpacı ile tanışmam. "Hadi sinemaya gidelim mi?" "Gidelim." İkinci kattan çamura atlamak ve Beyoğlu'na çıkmak ve sinema seyretmek. Daha sonra pazar günleri köprü üstünde kitapçılara bakmak, Cahit Irgat'ın *Ortalık*'ını bulmak. Ondan sonra Peyami Safa'nın *Dokuzuncu Hariciye Koğuşu*, birinci sayfasındaki ithaf, Nâzım Hikmet'e. Daha sonra can düşmanı olacak iki insan... Nâzım Hikmet'in zoruyla kendi hayatını yazması, "hastalığını yaz" diye zorlayarak yazdırdığı *Dokuzuncu Hariciye Koğuşu.* Ondan sonra şiir, Boğaz... Babam Selanik'ten üç yaşında geliyor, dedem Selanik evkaf müdürü, babamın dayısı Tahsil Uzel Paşa daha önce Suriye valisi, Mustafa Kemal'in yakın arkadaşı. Arnavutköy'de ailenin bir bölümü oturmakta, onlara ziyaretler. Ondan sonra Beykoz'a kadar gitmeler arkadaşlarla. Şiir, hikâye, dram tiyatrosu.

Dram Tiyatrosu'nda Meinecke'nin sahneye koyduğu Shakespeare'in "Fırtına"sını seyredişim. Böyle bir lise hayatı.... Daha lise ikide birdenbire kendimi büyük yazar zannetmiştim artık, Sait Faik hayranlığı. İlk çakma, belge almaya doğru giderken özel Anadolu lisesi, oradaki sevgili arkadaşım Yarkın, Bodrum'da bir tekne yangınında kaybettik. Orada şimdi Yarkın Kaptan diye bir tekne var. Sevgili Arman Onaran geçenlerde bizi bırakıp gitti. Ünal Arpacı'yı da kaybettik. Yani gittikçe artıyor yalnızlığımız.

Bu arkadaşlarla beraberliğimiz ve Yıldırım Uler, daha sonra idari hukuk profesörü oldu. İhsan, İstanbulspor'un futbolcusu kel İhsan, Erdem Ece. O güzel günlerden sonra hukuk fakültesi. Edremit'te başlayan aşk hikâyesinin sürmesi...

D. Pak: Ama hukuk fakültesine turist olarak gitmişsiniz?

T. Kurtiz: Evet çünkü kantin çok güzeldi. Babam istiyordu, "Sen çok iyi bir hukukçu olursun, bak ben enayi gibi idari bölüme saptım, kaymakamlık, valilik vesaire. Halbuki seni avukat olarak görüyorum" gibi laflar... Elimden tuttu, yazdırdı.

D. Pak: "Sen bak ağır adam olacaksın!"

T. Kurtiz: Tabii. Üstelik bir de taa Yeşilköy'de ev tuttu bana, ki oradan gidip geleyim, akşamları gideyim, notlarımı alayım, sabah erkenden gidip profesörün gözüne bakabilecek ilk sırada oturayım. Bunların hiçbiri yapılmadı tabii.

D. Pak: Kantin çok güzeldi.

T. Kurtiz: Evet, tartışmalar güzeldi, politik tartışmalar, okuduğumuz kitaplar, bu arada solcuyuz ama okuyabildiğimiz kitaplar Remzi Kitabevi'nden *Mülkiyetin Tarihi* ve *Marksizm Nedir?* O kadar. Bir de elimde bir tane *Kapital* özeti var, küçücük, İngilizce, pek de bir şey anlamıyorum ama okur gibi görünüyorum.

D. Pak: Kaynaklar kısıtlı.

T. Kurtiz: Tabii. Bu arada müthiş bir Nietzsche merakı var, onun da Türkçesi pek garip, İngilizcesi var elimizde. Spinoza okumaya çalışıyorum. Karmakarışık, bölük pörçük, hepsini yakalamaya çalışıyorum. Profesyonel hayat başlıyor, 1958-9 Dormen Tiyatrosu.

D. Pak: O arada tiyatro nasıl başlıyor? Dormen Tiyatrosu'nda hemen çıkmadınız herhalde?

T. Kurtiz: Tabii, önce amatör tiyatrolar, federasyon tiyatrosunda *Beş Gün* diye bir oyun tercüme edip onu bir edebiyat matinesinde sergiledim. Ondan sonra Gençlik tiyatrosunda *Büyük Allah Brown*'u Yılmaz Gruda sahneye koydu. Daha sonra Metin Serezli ile çalıştık. Metin Serezli beni takdim etti Dormen'e ve Dormen'in *Zafer Madalyası* diye bir oyununda ufacık bir rol aldım. Arkasından o bittikten sonra yine işsiz kaldık, bu arada sevgili Orhan Hançerlioğlu bana, bütün gençlere bazı işler veriyordu, keşke bugün de verseler üniversiteli gençlere. Orhan Abi'ye gittim, Orhan Abi İETT Genel Müdürü İstanbul'da, Tünel'deki binaya çıktım, edebiyat matinelerinden tanışıyoruz. Benim tiyatroya ilk girişim aslında, bir hikâye okuyordum, *Şölen* dergisinde yazılarım çıkıyordu ve bir edebiyat matinesinde Tahsin Yücel'den önce çıkıp okumuştum:

"O kendini ışıl ışıl yanan bir tramvay raylarına benzettiğinden beri böyle..." Bana göre kara bıyıklarımın her teline göre çok sevdiğim deniz, bir büyük ülke, her zaman içinde olduğum, hiçbir zaman çevremde olmayan..." gibi. Genç bir arkadaş geldi Gürkal Aylan "ben *Galeri* edebiyat dergisi genel Müdürü" dedi.

D. Pak: Artık nasıl okuduysanız?

T. Kurtiz: O da benim yaşımda, Gürkal benim eski arkadaşım aslında, sonra yeniden tanıştık, o caz günlerinden. Gürkal "sizi Federasyon Tiyatrosu'na istiyoruz, başrol teklif ediyoruz" dedi.

D. Pak: Direkt?

T. Kurtiz: Gençlik tiyatrosu, amatör tiyatro. Ama o rolü oynayabilmem imkânsız. Rejisör de Atıf Kaptan, zaten bir gün geldi bir daha gelmedi. Bana da "bıçakla dişlerini karıştır" gibi laflar

etti! Dayımın arkadaşıydı Atıf Kaptan. Ondan sonra gençlik tiyatrosuna bu defa Yılmaz Gruda çağırdı, *Büyük Allah Brown*'da Anthony Dion'u oynayayım diye, 40-45 yaşlarında, bir tarafıyla sert bir keşiş, diğer tarafı ile Dion ismiyle Dionysos, karşımda da Tuncer Önder oynuyor, Tuncer Önder de *Büyük Allah Brown*'ı oynuyor. O bir materyalist, o bir sanatçı değil, ben bir sanatçıyım ama kahroluyorum ve Kibele ile buluşuyorum. Korkunç zor bir oyun, bugün zor çıkarabilirim o rolü, ama oynadık ve yuhalandık zaten.

D. Pak: Gençlik tiyatrosu, gençlik cesareti!

T. Kurtiz: İstanbul Üniversitesi Gençlik Tiyatrosu, gençlik cesareti, öyle bir şey. Ondan sonra Dormen Tiyatrosu'na gittik oynadık, yine işsiz kaldık. O matinelerde Orhan Hançerlioğlu ile tanışmıştık, çok şeker bir insandı, kalın sesiyle "dünya hikâyelerinden örnekler..." diye bir şeyler okurdu. Hikâyeci. Felsefe sözlüğü yazdı. Dedim ki; "Abi bana bir iş bul," "Ne işi evladım?" dedi, "Herkese iş veriyormuşsunuz?" dedim, "Ne işi?" dedi, "Elektrik lambalarına bakma işi" dedim.

D. Pak: İETT'de?

T. Kurtiz: Evet, öyle bir iş var, Tanju Cılızoğlu'ndan öğrendim.

D. Pak: Hâlâ devam ediyor mu o iş, var mıdır acaba?

T. Kurtiz: Bilmiyorum. Herhalde olamaz, artık her şey elektronik. Velhasıl bana Arnavutköy ile Etiler arası verildi, her an Arnavutköy'den Etiler'e kadar çıkıyorum, İnşirah Yokuşu'nu, bütün lambalara bakıyorum, hepsi yanıyor mu, yanmıyor mu diye. Ondan sonra otobüse biniyorum Taksim'e çıkıyorum, müdürlüğe gidiyorum, "üç lamba eksik" veya "hepsi tamam" diyorum. Her akşam bu iş yapılıyor, 450 lira maaş, çok güzel para.

Arkasından Altan Erbulak'a "ben işsiz kaldım Altan Abi, ne yapacağız?" dedim, Altan "sen Münir Özkul'a git, yeni tiyatro açıyor" dedi. Münir Abi'ye gittim. Münir Abi beni sahne amiri olarak aldı, Aksaray'da bir tiyatro, *Sevgili Gölge*'yi oynuyorlar. Suna Selen oynuyor, radyodaki spikerliğini bırakmış. Onun radyoda bıraktığı yere 555 kişi müracaat etti ve benim çok sevgili ilk aşkım Filiz, onların arasından bir numara ile Suna Selen'in yerine girdi spiker olarak. Suna Selen'le de ben, Şevkiye May, Uğur Başaran, Münir Abi *Sevginin Gölgesi Şendil'in Reisi* ile başladık, 127 temsil oynadık. Ben önce sahne amiri idim, sonra Münir Abi, "giy bakalım kostümleri sen oynayacaksın" dedi. 22 yaşında zavallı ben, 50 yaşında aile doktoru oldum, bir Fransız bulvar komedisinde. Suna geçerken bakıp, "Bomba azizim, bomba!" diyordu. Saçlarımı beyaza boyamışım. Böyle başlayan bir macera. Arkasından *Generalin Aşkı*, arkasından *Yağmurcu*, arkasından Münir Abi alkole düştü, yine hastaneye gitti.

D. Pak: Gençlik yıllarından beri olan bir şey miydi bu alkol problemi?

T. Kurtiz: Tabii canım. Münir Abi inanılmaz, benim hocam, ondan çok şey öğrendim, bu arada o alkol başlangıcı gecelerinde, içmediği günlerde gidiyorduk mesela Emirgan'a, onun Şahan diye bir arkadaşı vardı, onun gazinosu vardı, biz orada rakı içiyorduk, Münir Abi içmiyordu ama hep anlatıyordu. Bize Stanislavski'yi anlatıyordu, Charlie Chaplin'i anlatıyordu. "Stanislavski'yi nereden biliyorsun Abi?" dedim. "Ben sana bazı kitaplar getireceğim" dedi. Meğer Münir Abi'nin Bakırköy'de bir arkadaşı varmış, Manş'ı geçen Murat. Manş'ı yüzerek geçen ilk Türk. Bu arada Stanislavski filan diyor, Münir Abi de bilmiyor, hep devamlı Murat hareketli bir adam. Diyorlar ki "İçinden oynayacaksın, öyle kıvrım kıvrım kıvranmayacaksın." "Böyle şey olur mu?" diyor, hatta sahneye çıkınca herkes gülüyor Münir Abi'ye. Gidip Muhsin Bey'e, "Hocam, bana herkes gülüyor" diyor. "Evladım iyi ki gülüyorlar, gülmeseler

o zaman sen problem yap, bırak gülsünler" diyor. Velhasıl Manş'ı geçen Murat İngiltere'den Münir Abiye *My Life in Art*, *Building a Character*, *An Active Prepares*, bir de *Martı*'nın text book'unu getiriyor, oturup İngilizcesinden tercüme ediyor. Münir Abi hepsini dinliyor ve notlar alıyor. Ben bu kitapları okumamışım, bir tane Bolevslawski diye bir kitap bulduk, onu okuyoruz. Münir Bey bana bu kitapları getirdi, o zaman daha Suat Taşer Abimiz tercüme etmemişti bu kitapları. Ben uçtum o kitapları görünce. Yani Münir Abi'nin bendeki hakkı çoktur, onun yanında emekledim. Münir Abi'den sonra biz Vala Önengüt, Oğuz Oktay, Seden Kızıltunç ve Nurettin Sezer çıktık bir Anadolu turnesine. Önce hastalıklar, battık, bittik, parasız kaldık, dört kişi kaldık; Vala, ben, Oğuz ve Nurettin. Bir ciple bütün Anadolu'yu "Samanyolu" piyesi ile dolaştık. Perişan vaziyette geldik ama borçlarımızı ödeyerek geldik. Ben yine işsiz kaldım. Oğuz, Ulvi Uraz Tiyatrosu'na girdi, Vala ile Nurettin yeniden Anadolu turnesine, Hakkari'ye doğru yola çıktılar. Ben ne yapacağım derken, Haldun Abi'ye gittim, yok rol; onlar "sana verecek param yok" dediler. Çok istedim.

D. Pak: Peki tiyatro o gün mü daha iyi idi bugün mü daha iyi?

T. Kurtiz: O gün tabii seyircinin büyük ilgisi vardı. Bir kere hâlâ kalan Yahudi, Rum, Ermeni arkadaşlarımız müthiş meraklıydı ve hâlâ bir azınlık olarak yerleri vardı İstanbul'da. 65'ten sonra tamamen gittiler, zannediyorum. Beyoğlu tiyatroları var, herkes denemeler içinde. Mesela Asaf Çiğiltepe *Aslan Asker Şvayk*'ı oynuyor ve dolu gidiyor, arkasından *Kral Übü* oynuyor, Kenterler'de *Martı*'yı oynuyoruz, deneniyor bir şeyler.

Şehir Tiyatrosu'nda Max Meinecke var, Avusturya'dan, Brecht'i az çok bilen, dekoru getiren. Haldun Dormen bir ritim getiriyor tiyatroya, Amerikan ritmi getiriyor. Derken Ayla-Beklan Algan geliyor, derken Güner Sümer, Asaf Çiğiltepe. Yani bir hareket vardı, şimdi yine gençlerin arasında mutlaka bir şeyler olacak, tiyatro ölmeyecek, tiyatro binlerce yıldır yaşamış, devamlı gelişmesi

gerek. Hiçbir şey aynen durmaz, bir zamanlar kamerayı yerinden oynatmak en büyük günahtı, telefon edilirmiş Eisenstein'e "bu rejisör geldi kamerayı yerinden oynatmak istiyor, kaydırmak istiyor." Bir anlık sükût ve cevap: "Kamerayı yerinden oynatamaz!" Kamera nerelere çıkıyor, nereye giriyor? Tiyatro sahnesinde neler var? Büyük zenginliğimiz var geçmişe dair tabii. Tiyatronun inanılmaz bir geçmişi var, dünya tiyatrosu var, bunun içinde kendi yerimizi nasıl bulacağız? Bu kısa hayat hikâyesinin içinde en önemli unsurlardan bir tanesi benim için budur, hep aramaya çalıştım, başka çaremiz yoktu. Hem kendimize dönük, hem dünyaya açık olmak gerektiğine inanıyordum. Katiyen katı kurallardan, dogmalardan uzak olmaya çalıştım tiyatroda. Hem kendimize dönük olacaktık, kendi içimizi, kendimizi tanıyacaktık, hem de dünyaya açılacaktık. Nâzım Hikmet'in 1965'te sahneye koyduğum "Yolcu" piyesinin bir finali vardır, Cahit Abi oynardı, derdi ki:

"Pencereyi kapatma, pencereler kapandığı için, belki de bunun için biz böyle kötü olduk! Keşke yüz pencere olsa da yüzünü de açsak. Pencereleri açalım, açalım ve onlardan alalım. Ama içimize, kendimize dönük olan ve dünyaya açık olan pencerelerimizi."

Türkiye halkının kültür kökenlerini okumak gerek. Karacaoğlan'ı bilmek gerek, Kerem ile Aslı'yı tanımak gerek, Ferhat ile Şirin'i bilmek gerek, Nabi'yi tanımak gerek, Nef'i'yi bilmek gerek, Cinuçen Tanrıkorur'u dinlemek gerek, Kudsi Erguner'i tanımak gerek ve günümüzün o büyük kahramanı Erkan Oğur'u tanımak gerek. Bana geçenlerde sordular, ben Amerika'yı ikiye bölmüştüm konuşmamda, dedim ki "bir Tom Waits'i bilen sevenler, bir de tanımayanlar ve sevmeyenler", "Türkiye'de kimi böyle biri olarak koyabilirsiniz oraya?" dediler "Herhalde Erkan Oğur'dur" dedim. Onu tanıyanlar, onu sevenlerle, onu sevmeyenler arasında büyük farklar vardır.

D. Pak: Tamamen kendisine ait bir tarzda, nevi şahsına münhasır bir kişilik.

T. Kurtiz: Ama Türkiye çok zengin, o kadar zengin ki Türkiye kültürü, temel kültür, kültürün temelleri, öylesine büyük bir tarihsel perspektifi var ki, düşün, ta Gılgamış'tan bu yana inanılmaz bir köprü; gelenler, geçenler, kaç medeniyet, kaç kültür üst üste. İnanılmaz bir kültür. Bizim sevgili Hasan Saltık inanılmaz bir iş yapıyor. Hiçbir kültür bakanlığının başaramadığı bir işi yapıyor.

D. Pak: Bakanlık üstü bir çalışma değil mi?

T. Kurtiz: Çok güzel bir çalışma.

D. Pak: Tarafsız, olağanüstü bir çalışma.

T. Kurtiz: Bütün zenginliğimizi, nelerimiz varsa ortaya seriyoruz. Sordukları zaman da "peki kim alıp kim dinliyor bunları sizden?" dedikleri zaman, "bir mutlu azınlık" dedi bir gün. Haklıdır, o mutlu azınlık nasıl olacak da mutlu çoğunluk olacak bir gün, hepimizin isteği odur. Yani "eğitim, eğitim, eğitim", eğitimle beraber tabii ekonomik kalkınma gerekli ama eğitim olmadan hiçbir kalkınmanın hiçbir rolü olmuyor sonuçta. Bir gün ben sokağı süpüren adam olarak eğer Saltık'ın yaptığı işleri dinleyebiliyorsam, o müzikten zevk alabiliyorsam, bir doktor da, bir mühendis de zevk alabiliyorsa başarı odur. Çünkü öyle artık üniversite mezunları da, bu müziği veya bu edebiyatı tanımıyor. Çünkü herkes sadece bir meslek sahibi oluyor, iletişim dışı bir hayat yaşıyor. Aslında iletişim araçlarının en çok olduğu şu dönemde büyük bir iletişim eksikliği yaşıyor insanoğlu.

D. Pak: Bir kopma sözkonusu burada.

T. Kurtiz: Kısa hayat hikâyesi devam ediyor bak, ama kısa kesmeye çalışacağım. Ne oldu, askerlik bitti, zor günler geçti, yani 1965'te yaptığımız "Yolcu" ile başım derde girdi, Nâzım Hikmet piyesi sahneledim diye. Babam İstanbul vali muaviniydi üstelik. Hiçbir

şey para etmiyor, üstelik oyunda hiçbir şey yoktu. Yani Giresun'a gittiğimiz zaman turnede, Kurtuluş Savaşı'nı anlatan ve yabancılaşmayı gösteren bir işti. Giresun'da hiç unutmam Muzaffer Ateş Bey geldi sabah, beni sinemaya çağırdı ve "bu piyeste komünist propagandası var mı Tuncel Kurtiz, ben seni severim, bana doğruyu söyle," dedi. "Yok, burada tamamen emperyalistlere karşı savaş veren ülkenin üç unsuru konuşuluyor bu kadar," dedim. Neyse, orada oynayabildik, başka hiçbir yerde oynayamadık. Arkasından dönüş, o güzel kadın Gülriz Sururi ve Engin Cezzar'la çalışma, arkasından kendi tiyatromuz, Halk Oyuncuları'nın kuruluşu, Samanyolu, "Devr-i Süleyman" oyunumuz.

> Devr-i Süleyman, Devr-i Süleyman, Süleyman dedikse kimse alınmaya, kimse gocunmaya. Bu Süleyman başka Süleyman, başka Süleyman, bu Süleyman Süleymaniyeli Muhtar Süleyman. Dayı bey paşa kancayı taktı, imanım dolar sel olup aktı. Efendim böylece alavere dalavere, alavere dalavere. Muhteşem Süleyman sandıktan çıktı, onlar yaşa Süleyman, yüzler yaşa Süleyman, milyon yaşa Süleyman, milyar yaşa Süleyman, çok yaşa Süleyman, çok yaşa Süleyman. Muhtar seçtik Süleyman'ı.

Hâlâ aklımda işte. Arkasından onun yasaklanması, derken onun aklanması. Turan Güneş Abimiz ve sevgili senatörümüz Esatoğlu'nun yardımlarıyla oyunun devam etmesi. Arkasından *Teneke* ve tekrar nihayet bombalanma ve tiyatronun yakılması.

Arkasından benim askere Muş'a gidişim, Yılmaz Güney'le orada beraber oluşumuz, derken dönüşümüz, *Umut* filmini yapışımız, bu filmin kaçırılışı, ben kaçırmadım ama benim üzerime kaldı. Balyoz harekâtı, 3000 kişinin içeri alınışı, benim gelmeyişim, ne yapacağım diye Avrupa'da bakınışım, ilk işimi Berlin'de buluşum, Aras Ören'in yardımıyla. Derken Kraliyet Tiyatrosu'nda konferanslar, Göteborg Tiyatrosu'nda reji, devlet Tiyatrosu'nda reji, Kerim Avşar, Beklan Algan, Ayla Algan'la beraber yapılan *Giden Tez Geri Dönmez*. Benim yaptığım *Keşanlı Ali*. Halk Oyuncuları'nın Stockholm'de kuruluşu. Benim İsrail'de *Kuzunun*

Gülücüğü'nü oynayışım. Onunla 86'da en iyi erkek oyuncu ödülünü kazanışım. Daha önce *Gül Hasan*'ı yapışım. *Sürü*'yü oynayışım. Arkasından Peter Brook'la dünya turuna çıkış, bu turda 12 saat süren *Mahabharata* oyunu. İngilizce oynuyoruz, bizim sevgili Kudsi Erguner de müzikte bulunuyor, 17 milletten 25 aktör çalışıyoruz. *Mahabharata* 12 saat sürüyor, akşam yedide başlıyoruz, sabah yedide bitiyor. Paris, Zürih, Los Angeles, New York, tekrar Paris, oradan Avustralya, Perth, Adelaide, oradan Kopenhag, oradan Glasgow, Tokyo, Paris ve Berlin'e geliş.

Berlin'de ne yapacağım diye düşünürken yine birtakım işler, Viyana'da *Bedreddin Destanı*, Fikri Sağlar'ın bizi ziyareti, buraya gelişim. Ben artık, Jorge Amado'nun yanına Brezilya'ya, Bahia'ya gitmek istiyorum, orada sevgili karım, eşim Menend'i tanıyışım, bütün programın allak bullak oluşu. Ondan sonra Levent, orada hangi filmler, *Akrep'in Yolculuğu, Bir Aşk Uğruna*, bazı ödüller, arkasından *Bedreddin Destanı* ve Sema ile beraber Yerebatan Sarayı'nda...

D. Pak: Bir de *Otobüs* vardı?

T. Kurtiz: *Otobüs* 76'da. Onun macerası ayrı, çok uzun hikâyeler. Ondan sonra geldik Zeytinbağı'na kurulduk.

D. Pak: *Otobüs* benim izlediğim en önemli Türk filmlerinden bir tanesi.

T. Kurtiz: Burada Celal Kulen ve Tunç Okan'la bir filmde oynamıştım, o dişçiydi, ses yarışmasında birinci olmuştu, daha genç ve acemi bir aktördü, ben İsviçre'de işsiz ve zor durumda iken, beni buldu ve "mutlaka film yapmamız lazım" dedi. Yazdığı bir kaç hikâyeyi ben beğenmedim. *Otobüs* üzerinde durdu, o günlerde kaçak işçi meselesi önemliydi.

D. Pak: Bu konu ancak bu kadar yansıtılabilir, sonrasında...

T. Kurtiz: Bilmiyorum artık, daha başka şeyler olabilirdi içinde tabii, hiçbir film mükemmel değildir, bana sorarsanız çok az film mükemmeldir. Ondan sonra nihayet karar verdik, onun hikâyeleri ile benim hikâyelerimi karıştırdık, onun hikâyelerinden bazılarını dışarıda bıraktık, çok grotesk, daha da grotesk şeyler vardı, uzun donla plaja girmelere kadar. Nihayet Stockholm'den Güneş Karabuda'yı aradık, o da kameraman olmayı kabul etti, oradaki bütün arkadaşlarım, Aras Ören, Yüksel Topçugürler, Ünal ve Sümer İşgör kabul etti. Nurettin Sezer bütün gücünü verdi. "Taktak" Rauf, Rauf Alazan, büyük ressamımız o otobüsü boyadı ve Sabri kabul etti. Hep beraber inanılmaz bir iş yaptık. Ben çok ağır bir böbrek iltihabına yakalandım çünkü kahramanlık yapmak zorundaydım, buz üzerinde incecik bir ayakkabı ile ve çıplak durdum, diğerlerine örnek olabilmek için. Uzun sürdü tedavisi, nihayet filmi bir şekilde bitirdik. Fakat film daha bitmeden bizim Tunç Okan ve arkadaşlar arasında bazı sıkıntılar doğdu, o sıkıntılar sonucu filmin finali biraz değişti. Daha başka filmler isterdim, hep annemle babamı küçük burjuva hayatlarında göstermek, bir emekli vali ve emekli öğretmenin Stockholm'den naklen yayınını yapmak, Ergican Saydam konserini dinlerken *Otobüs*'ün parçalanmasını isterdim hep. Onu yapamadık. Film başarılı oldu ama.

D. Pak: Bu haliyle olmasına rağmen?

T. Kurtiz: Evet. Problemler oldu biraz, ama fena bir film olmadı.

D. Pak: Müthiş bir film oldu, ben bu halini gördüm, bir başka versiyonu olduğunu bile bilmiyorum, şu anda sizden öğreniyorum.

T. Kurtiz: Güzeldir, iyidir ama ben finalini sevmiyorum. Eşimle tanıştıktan sonra Viyana'ya gittim, oradan döndüm ve İstanbul'da bana gelen bazı teklifleri kabul edip oynadık, çalıştık ama bir de *Son Tanrıça* diye bir piyes yaptım, Sema ve Dino ile Bedrettin'i

oynadık, onun diskini yaptık sevgili Hasan Saltık'a. Ondan sonra Ferhan Şensoy telefon etti, *Çok Tuhaf Soruşturma*'yı oynadık. Bir de by pass ameliyatı geçirdim dört damardan, eşimi de emekli olmaya ikna ettim. Benim çocukluğumun geçtiği Edremit'in Zeytinli köyüne yakın Çamlıbel köyüne –kayınbiraderim Erhan Şeker ve eşim Menend'le birlikte üçümüz paramızı denkleştirdik, evlerimizi sattık, borç harç geldik– yerleştik. Şimdi burada çok mutluyuz, sekiz odalı bir otelimiz var, burası pansiyon, sabah kahvaltısı, akşam yemeği veriyoruz. Erhan'ın yemekleri büyük sükse yaptı. Eşim yönetimi elinde tutuyor, ben de gelen misafirleri. Zaten her sabah yürüyüş yapıyorum, onlarla beraber yürüyüp dağın hikâyelerini anlatmaya çalışıyorum. Bu arada *Bölük Pörçük* bitti, şimdi *33 Kısım Tekmili Birden* başlayacak, onun hikâyeleri yazılıyor. Yapamadıklarımı yazıyorum. Kısa hayat hikâyemin bazı bölümlerini uzun yazmaya çalışıyorum. İlyada ile uğraşıyorum, İlyada Homeros'un kimliği üzerine tekrar düşünüyoruz, Azra Erhat ve sevgili Balıkçı'nın peşinden, Robert Graves'in peşinden gidiyoruz, Kara Athena'yı arıyoruz, İlyada'yı arıyoruz, Troya Savaşları'nın temeline bakıyoruz, Sarıkız'ın buraya gelişini arıyoruz, Türkmenlerin, Yörüklerin bu toplumla nasıl birleştiklerini, o büyük bağ bozumu ayinlerinin hâlâ hayır olarak devamını görüyoruz. İki tane kısa metraj film yaptım burada, yukarıdaki hikâyeleri. O arada tabii Akhilleus'un o ünlü sözü, Strabon'un coğrafyasında o ünlü sözü var; acı verir İlyon kentinin çevresinin surlarla kaplı olduğunu görünce, "Edremit körfezine girdim, on bir kenti yerle bir ettim, erkeklerini öldürdüm, kadınlarını esir ettim." Bu yetiyor, inanılmaz bir vahşeti simgeliyor. Sonra Homeros'un kimliğini inceledim.

D. Pak: Burası çok kritik bir yer öyle değil mi?

T. Kurtiz: Çok.

D. Pak: Belki de dünyanın en verimli toprakları.

T. Kurtiz: Öyle, bir de doğunun sınırı.

D. Pak: Doğunun batı sınırı.

T. Kurtiz: Evet doğu burada bitiyor, Çanakkale'de bitiyor.

D. Pak: İnanılmaz verimli, bolluk, bereket timsali bir coğrafyayı seçmişsiniz.

T. Kurtiz: Herkes burayı elde etmek istemiş.

D. Pak: Bu bir emeklilik tercihi değildi ama değil mi?

T. Kurtiz: Hayır, çalışıyoruz, çalışmadan durulmaz zaten.

D. Pak: Çok da yoğun bir çalışma içerisindesiniz, çok zor bir iş, biz de aynı işi yapıyoruz bir taraftan, korkunç yoğun bir iş bu.

T. Kurtiz: "Dizilerde oynamayacağım" dedim... Bir yandan festivallere gidiyorum, biraz ara vermek zorundayım, geçen sene bir başladım, Macaristan'da *Bedreddin*'i oynadık, ayrıca jüri üyesiydim. Oradan geldik Karlovari'ye gittik, 10 Türk filmini takdim ettik. *Sürü* ve *Umut* da vardı. Oradan Hamburg'a geçtim, son oynadığım film *İnat Hikâyeleri*'nin gösterimi vardı. Hamburg'dan doğrudan doğruya Hayfa'ya uçtum, Hayfa'da jüri başkanıydım, Altın Çapa Ödülü'nün... Oradan geldim Bursa'ya, Bursa'da Gezici Avrupa Filmleri'nde danışman üyesiyim, oradan çıktık Kars'a gittik, Kars'ta Cahit Irgat, Şiirler ve Tangolar'ını oynadık Sema ile beraber. Ayrıca festivalde buluştuk. *Yazı Tura* filmini izledim, Uğur Yücel geldi tanıştık, geleceğe dair planlar yaptık, çok güzel bir arkadaşlık başladı. Dizide oynamamı söylediği zaman, bugüne kadar "asla dizide oynamayacağım, oynamayacağım" derken, nihayet.... "Never say no" demiş adam, biz de bu dizide oynuyoruz ama bu dizide beni ilgilendiren, sesli çekim yapıyoruz, bir

nevi oyunculuk alıştırması gibi bir şey, çok keyifle oynuyorum.

D. Pak: Dizide niye oynamayacağım diyordunuz?

T. Kurtiz: O zaman buraya niye geldim? Şimdi düşünsene: ben her hafta gidip geliyorum. Buradan... Kars'a gittik, orada çalıştık, oradan çarşamba günü geldim, bakın bugün geri dönüyorum. Ama bundan keyif duyuyorum şimdi.

D. Pak: Ne kadar devam edecek bu proje?

T. Kurtiz: Beni ne zaman öldürürlerse! Bilmiyoruz, dizi bambaşka, hem senariste bağlı, hem...

D. Pak: Bu anlamda yaşayan da bir şey dizi.

T. Kurtiz: Tabii. Yani dört beş kişi senaryoyu devamlı gözden geçiriyor, devamlı yazıyor, seyircinin isteği, seyirci nereye doğru istiyor, bunlar ayrı bir şey. Ama burada yine de bu projesinde Uğur Yücel'le bir sinema keyfi alıyorum; ışığıyla, prodüksiyonuyla, kameraman arkadaşlarımla keyif duyarak çalışıyorum.

D. Pak: *Çok Tuhaf Soruşturma* oyununu izledik, daha sonra film oldu ama filmde oynamadınız. Oynamama gerekçeniz neydi? Veya sizi filme davet etmediler mi? Müthiş bir performanstı çünkü.

T. Kurtiz: Davet ettiler ama profesyonel oyuncuyum. Bir baktım "üç günde bitireceğiz" dediler. Beş milyar teklif ettiler, üç günde bitireceğiz dediler; "ben bu işin üç günde bitirilebileceğine inanmıyorum," dedim. İyi olacağına da inanmıyorum. İnşallah iyi bir film yapmışlardır ama ben öyle bir işin içinde bulunamıyorum artık. Şu dizide ne kadar büyük bir emek verildiğini görüyorum, bana böyle söylendiği zaman "teşekkür ederim" diyorum – üzülerek tabii.

D. Pak: Cemalettin Nabedit esprisi yoktu mesela.

T. Kurtiz: O benim eniştemdir, Arnavutköy'de, babamın teyzesinin kocasıdır, şairdir, üç tane kitabı vardır: *Arabadan Şiirler*, *Bulamadığım Şarkı* ve *Çiçekler Arasında*.

D. Pak: Bunlar şu anda satılan kitaplar mı?

T. Kurtiz: Yok, bunlar hangi dönemin, Ahmet Halit Yaşaroğlu dönemi... İnkılap Yayınları'ndan filan çıkmıştır, Servet-i Fünun şairlerinden herhalde. Üç tane kitabı var, saygın, tanınan bir şair o dönemde. Orada, *Çiçekler Arasında*'da ne demiş Cemalettin Nabedit, onu ben Ferhan'a söyledim. Ferhan'ı çok severim, büyük bir zekâ, inanılmaz bir adam, Ferhan'ın tiyatrosunu da çok beğeniyorum, müthiş bir zekâ. Yazık ki seyircisi yok, ona üzülüyorum.

D. Pak: Müthiş bir adam, Türkiye'de en önemli tiyatrocülardan bir tanesi.

T. Kurtiz: Önemli yazarlardan bir tanesi de, *Güldeste*'si bir alemdir, son kitabı *Hacı Komünist*'i okumadım, onu da alacağım, müthiş bir adam. Onunla çalışmak büyük bir keyifti. Bana gösterdiği sevgi ve saygı da başkaydı. Onun için oynayamayacağımı Ferhan'a üzülerek söyledim. Ama Ferhan da beni anlayışla karşıladı, ben de yetmiş yaşındayım, Ferhan'dan gördüğüm saygı ve sevgiyi prodüksiyondan da görmek isterim. Hatırlarım bir gün Sami Ayanoğlu bir sete davet edildi, Hasan Kazankaya'nın bir filmine; geldi konuşuyorlar, "beş bin lira verebiliriz abi" dediler. "Rol için beş bin lira kabul, beş bin lira da Sami Ayanoğlu ismi için isterim" dedi. "Kaç senelik, koskoca bir adamım, mütevazılığa gerek yok" dedi. Ben de yetmiş yaşında ufak tefek bir şeyler yapmış bir insanım, Ferhan'dan gördüğüm sevgi ve saygı, burada da tekrarlıyorum, çok keyifliydi, en az ona yakın bir davranış içinde olmalarını beklerdim insanların. Olmayınca da ben olmayayım o işin içinde daha iyi.

D. Pak: Bu bir tiyatro projesiydi ve tiyatro hiyerarşisinin gerektirdiği ölçülerde olması gerekiyordu, onu belki bu anlamda sizinle alakalı yapamadılar. Kimse anlamadı Ferhan Şensoy'u galiba, böyle bir sorun var değil mi?

T. Kurtiz: Kavuk bir semboldür, Dümbüllü'den Münir Abi'ye geçmiş, başkasına da geçebilirdi. Ferhan canı isterse saklar, canı isterse birisine verir. Bu böyle ortalık yerde referandumla yapılacak, "kaldırın elleri, kavuğu kime verelim" biçiminde iş değil. Ferhan'ın kendi öğrencileri var, müthiş bir okulu var, yetiştirdiği çok iyi öğrenciler var. Bir Rasim Öztekin var, bir Ali Çatalbaş var, Levent var, Arap var, saymayayım, inanılmaz bir kadrosu var, o genç kızların, oyuncuların sekiz sene içinde geldikleri yeri gördüm, hayranlıkla izliyorum. Gerek *Uzun Donlu Kişot*'u, gerek *Fişne Bahçesi*'ni... Bizim hep konuştuğumuz bir şeydi, ben eğer by pass olmasaydım oynayacaktım mutlaka *Fişne Bahçesi*'nde.

D. Pak: Ve biz de büyük bir keyifle gelip izleyecektik.

T. Kurtiz: "Çehov Lazdır, Laz kalacaktır," dedik, "karşı kıyı memleket da!" Lopahin de bizim laz müteahhitlerinden biridir, hatta *Vişne Bahçesi*'ni yazarken Lopahin de biraz biraz ve daha sonra da fazlasıyla burjuvalaşmış. Bunun, aristokrat olma çabası içindeki Stanislavski ailesinin bir eleştirisi olduğu söylenir. "Bir komedi yazdım," der adam. "Baksana içeri giriyor herif, düşer, kafası pastaya girer, bu işte bir sirk numarasıdır." Daha ne söyleyeyim, pastayı elinde taşırken düşüp de pastaya kafasının girmesi bir sirk numarasıdır. Ferhan güzel şeyler yaptı, diliyorum devam eder. Bu sıkıntıları atlatır, daha da güzel işlerin içinde olur. Yazdığı kitaplara da vurgunum. Çok da dürüst bir adam *Şahları da Vururlar* kaç kişi tarafından izlendi. "Tekrar yap, tekrar yap" diye istendi, yine kıyamet koparır ama gayet basitti cevabı; "Şahları da vururlar Şah'a karşı yapılmış bir işti, şimdi Humeyni başa geçti, artık başka bir şey yapmak lazım." Aslında bitirmedi, o

oyun diktatörlere karşı verilen bir savaştı.

D. Pak: Şu anda tiyatroda o oyunun kitabı satılıyor.

T. Kurtiz: Ayrıca Yapı Kredi bütün eserlerini koydu, ama izin vermiyor Ferhan başkalarının bu işi yapmasına, kendisi de yapmıyor. Acaba Ferhan'ın seyirci sıkıntısı nereden geliyor? Onu biz tartışmayalım bence, umarım Ferhan bu sorunun çözümünü kendisi bulur ve seviyesini aynı yerde tutarak, hatta yükselterek daha güzel tiyatrolara imzasını atar, dileğim budur.

Gönüllü Sürgünlüğün Komiklikleri diye bir bölümüm var, şimdi onları yazıyorum: içtiğim içkileri yazıyorum, neler içtim, hangi barlarda içtim, dünyanın nerelerinde içtim, hangi aynalarda kendime baktım, kendimi nerede çok beğendim, nerede çok sevdim?

D. Pak: Bunların hepsi bir kitapta mı toplanıyor?

T. Kurtiz: Ben *Bölük Pörçük* diyorum ya da *33 Kısım Tekmili Birden*. Öyle girerdik sinemalara, bir girerdik üç saat çıkmazdık sinemadan, iki üç film birden. Kovboy çıkar, "oğlan geliyor oğlan geliyor" o kahramana "oğlan" derdik. Kovboyculuk oynardık, "grav, grav, degav, degav, oğlan geliyor, dıgıdık, dıgıdık..." Oğlan gelir, yakalar, kurtarır kızı kötü adamlardan. Murathan Mungan da *Yüksek Ökçeler* diye kitap yazıyor, bütün problem oradan çıkıyor yani. Bir türlü yürüyemiyor kadın! Delikanlının mutlaka onu kurtarması lazım... mı acaba? Benim hayatımda aşklarım hep benden üstündü ve bana çok yardım ettiler, ben onlardan çok şey öğrendim. Belki de tökezleyen hep bendim, onlar benim kolumdan tutup tökezleme diye yardım ettiler diyebilirim.

D. Pak: Ekşi Sözlük'te bir şey okudum, çok haklıymış arkadaş, sizin için "karşılaştığınızda gençliğinizden utandığınızı hissettirecek birisi" diyor. Gerçekten enerjinizle büyülediniz. Çok teşekkür ederiz. "Deniz Aşırı" ortamda Bozcaada'da standart olarak

yaptığımız bu programı bu hafta Tuncel Kurtiz'in mekânına, Zeytinbağı'na taşıdık.

T. Kurtiz: Deniz aşırı taşıdınız ama!

D. Pak: Evet. Hâlâ deniz aşırıyız İstanbul'da.

T. Kurtiz: Tabii aramızda Saros Körfezi var, Marmara Denizi var.

D. Pak: İda Dağı var.

T. Kurtiz: Kaz Dağı var. Kazlar uçarak gelmişler buraya, Yörüklerle, Türkmenlerle beraber... Ben Bedrettin'e, hep o ak bir kazın üstüne binmiş bir Şaman olarak, bir yaban kazının devinimiyle, onun taklidiyle, uçarak başladım:

> Hımmm... hımmm... sedirde, al yeşil dal dal Bursa ipeklisi, duvarda mavi bir bahçe gibi Kütahyalı çiniler, gümüş ibriklerde şarap, bakır lengerlerde kızarmış kuzular, nar idiy, idiy idiy..." böyle uçarak 1420 yılına gidip, Şaman olarak orada yakalayıp "Duyduk ki Mustafa huruç eylemiş, Aydın elinde Karaburun'da, Bedrettin kelâmın söylemiş, köylünün huzurunda. Duyduk ki bu işler duyulur da durmak olur mu? Bir sabah erken Haymana Ovası'nda bir garip kuş öterken, sıska bir söğüt altında bir zeytin danesi yedik. Varalım dedik, görelim dedik, yapışıp sapanın sapına çorak toprağını, çorak toprağını biz de bir yol, biz de bir yol sürelim dedik. Düştük yollara, yollara, aştık dağları, dağları, aştık dağları, dağları...

Aştık denizleri denizleri, "Deniz aşırı" bu yolculuk için çok teşekkür.

D. Pak: Ben çok teşekkür ederim.

Madam Melpomeni

Program: Denizaşırı

Sunan: Deniz Pak

Yayın tarihi: 28 Şubat 2010

Deniz Pak: 94.9 Açık Radyo'da, yeni bir Deniz Aşırı programıyla daha tekrar birlikteyiz. Bugün Açık Radyo'da 250. Deniz Aşırı programını gerçekleştiriyorum. Bugüne özel çok değerli bir program konuğumuz var. Çok enteresan bir insan. İnsanın her zaman karşısına çıkmayacak birisi program konuğumuz. Tam 102 yaşında, Bozcaada doğumlu Melpomeni Muratoğlu. Melpomeni Muratoğlu'nun evine iki sevgili dostumuzla beraber gittik. Onlar da bu söyleyişe katıldılar, onların da ismini anmadan geçmek istemem. Bozcaada Derneği başkanı Öngün Sanlı ve profesör doktor olan Neşe Bilgin'le beraber bu söyleşiyi gerçekleştirdik. Melpo adanın önemli karakterlerinden birisi, ailesi de öyle. Bayan Melpo'yla bu 102 yıllık yaşamını, Cumhuriyet dönemi öncesi okuduğu ilkokulu, aşklarını, nasıl müzik yaptıklarını konuştuk.

Melpo çok ilginç birisi. Müzik yapıyor, resim yapıyor, müthiş de yapıyor tüm bunları ve büyük bir aşkla yapıyor. Aynı zamanda Bayan Melpo Ortodoks Kilisesi'nin şu anda yaşayan en yaşlı rahibesi. İnsanlar ondan medet umuyorlar. Çok nur yüzlü, müthiş bir insan. Tanıdığımda, tanıştığıma gerçekten çok mutlu oldum.

Bugünkü programda Madam Melpo'nun Cumhuriyet öncesi Bozcaada'da gittiği ilkokulu, aşklarını, yaşamını, doktor babasını, Kaptan Panayot dedesini, neredeyse geçen tüm yüzyılı anlatıyor Melpo. Bu, bir programa sığmayacak. Önümüzdeki hafta da bu kayıtları sizlerle paylaşmaya devam edeceğim. Bu programda varlık vergisini, 6-7 eylül olaylarını ve 1924'te gerçekleşen mübadeleyi anlatacağız. Hepsiyle ilgili çok ilginç anıları var. Mübadelede, Bozcaada mübadeleye tabi tutulan bir yer değil, ama babasının, doktor babasının Çanakkale nüfusuna kayıtlı olduğu

için, Bozcaada'nın tek doktoruyken mübadeleye tabi tutuluşunu, mübadeleden nasıl kurtulduklarını da müthiş bir hikâyeyle programın sonunda dinleyeceğiz. Müthiş bir insandı gerçekten, çok fazla söz söylemek istemiyorum. Bunca zaman müthiş, güzel ve renkli yaşadığı için daima çok teşekkür etti, müteşekkir olduğunu söyledi. Ben de bu programa başlarken, bu kaydı dinlemeden önce, o müthiş parçayla başlayalım istedim. Bugün 250. program malum, özel kayıtlar dinleteceğim size. İlk parça, "hayat sana teşekkür ederim" anlamına gelen "gracias a la vida". İsterseniz bu parçayı dinleyerek bu haftaki programa başlayalım. Ardından Bayan Melpo'yla yaptığımız ve bugüne sakladığım bu güzel söyleşiyi dinleyelim. Onun ardından programı tekrar beraber kapatırız. Gracias a la vida...

Madam Melpomeni: Ne konuşayım, ne söyleyeyim. Unuttum ki. Unutmam ama, unutulmaz. Unutulmaz.

D. Pak: Ben öncelikle çok teşekkür ederim bizimle konuşmayı uygun gördüğünüz için.

M. Melpomeni: İnşallah bir şeye faydalı olur.

D. Pak: Siz 1909'da Bozcaada'da doğdunuz.

M. Melpomeni: Evet, Bozcaada'da doğdum.

D. Pak: Hayatınızı anlatır mısınız bize?

M. Melpomeni: Ne söyleyeyim, hani, çok güzeldi. Çok seviyordum, kaybettim. Kaç yaşındaydım, 13-14 yaşında.

D. Pak: Annenizi kaybettiniz.

M. Melpomeni: Ama babam, böyle baba bulunmaz. Çok iyi baktı bize. Doktordu ve eczanesi vardı, Rum mahallede. Biz Türk mahallede oturuyoruz. O eczacıyı bıraktı, eve getirdi ilaçları filan. Hastalara da evde bakıyordu. Bize arkadaşlık yapsın diye. Bir ihtiyar kadın bize bakıyordu, bir gençle beraber iki kişi. Oğlan kardeşim vardı, çok sevimli, çok çok çok güzel bir insandı. Askere gitti, kara sarılık oldu.

D. Pak: Askerdeyken?

M. Melpomeni: Kaybettik onu. Şimdi kız kardeşim var, o da Yunanistan'da. İşte ben müzik seviyordum.

D. Pak: Babanız enstrüman çalıyordu.

M. Melpomeni: Babam keman çalıyordu, mandolin çalıyordu, gitar çalıyordu. Annem de piyano çalıyordu. Eh ben de küçükken öyle büyüdüm. Mandolin, gitar çalıyor, her şey. Annem piyano çalıyor. Ben sonra mandoline başladım, bir-iki sene sonra kemana başladım, orada biraz hayatım zorlaştı. Sevmiyordum çünkü çok zordu. Babam da... sonra derdi; her hafta bir kitap okuyacaksın. Veriyordu bana bir kitap, onu da zorla veriyordu bana. Bazen okurdum, bazen okudum derdim.

D. Pak: Sandalınız vardı?

M. Melpomeni: Ah, onu seviyordum, aklım oradaydı. Oğlanlarla beraber yarış yapıyordum, oğlanlar orada, komşular. Yarış yapı-

yordum, geçiyordum ben. Tabii, denizden çıkmıyordum, banyo yapıyordum çok. November var, november nedir?

D. Pak: Kasım.

M. Melpomeni: Evet, o zamana kadar banyo yapıyordum, çok seviyordum. Akşam, yazın, bir bağımız vardı, derneğin arkasında, Poyraz Limanı'nda. Biliyorsunuz. Oraya giderdim her gün. Saat dört oldu mu oraya gidiyorduk. Ve de ufak bir sepet alıyordum, babam öyle alıştırıyordu. Ve hepimiz gidiyorduk orada üzüm yiyorduk. Ben topluyordum yaprak, koyuyordum sepete, yiyordum, çok yiyordum üzüm. Sepete dolduruyordum, ufak bir sepet, babam alıştırıyordu bizi ki kendimiz bir iş yapalım. Gelirken yolda o sepeti de bitiriyordum, akşam yemeyeceğim diyordum ama yiyordum, gene çok. Sonra müzik başlıyordu. Ben keman, babam da keman, mandolin, oğlan kardeşim de mandolin, kendi kendine öğrendi o. Kendi kendine, kimse göstermedi. Ama hepsinden asıl, her akşam müzik yapıyorduk. Saat dokuz-ona kadar. Saat on oldu mu...

D. Pak: Hep beraber mi çalıyordunuz? Yani babanız, siz...

M. Melpomeni: Evet, kardeşlerimle bazen. Küçük de akordeon öğrendi ama sonradan. Ve çok güzel şarkı söylüyordu. Biraz büyüyünce çok tatlı oldu. Şarkı söylüyordu, kapılar açık oluyordu, herkes seyrediyordu. Eskiler gülüyorlardı. Diyorlardı, ah şimdi doktor, elektrik, lux söndü, saat on, gidelim hepimiz. Onda babam söndürüyordu ki...

D. Pak: Elektrik var mıydı o zaman?

M. Melpomeni: O zaman yoktu, ama biz evlendikten sonra balkonda vardı, balkona bir değirmen koyduk, evimizde oldu elektrik.

D. Pak: Değirmenle elektrik mi yaptınız o dönemde?

M. Melpomeni: Bir tane değirmen koydular balkona, bilmiyorum, hatırlamıyorum ne zaman. Evin içinde de oldu ama ne zaman, kaç sene sonra hatırlamıyorum, büyüdüğümüzde elektrik vardı. Şarkı söylüyorduk hâlâ, İtalyan vapurları geliyordu.

D. Pak: Adaya geliyorlar mıydı onlar?

M. Melpomeni: Adaya. Evimizin yanında müzik dinliyorlardı, alkış yapıyorlardı, çok güzel yaşadık çok çok. Saat onda yatıyorduk, onlar geliyor, vapurdan çıkıyorlardı, sandala biniyorlardı, geliyorlardı evimize, merdiven üstüne, birkaç kişi, bilmiyorum, karanlıktı, görmüyordum. Yatıyorduk ama ben gizliden kalkıyordum, seyrediyordum. Onlar şarkı söylüyorlardı, o kadar güzel şarkı söylüyorlardı. Çok güzel, ah, ne zaman olacak yarın akşam, gene duyalım onu. Ama yüzünü bilmiyordum, gündüz hiç görmüyordum. Gündüz evin içinde çok işlerim vardı. Okuyacak şeyler vardı, keman vardı, mandolin çalıyordum, sandala gidiyorduk hep beraber, çok güzeldi. O zaman radyo yoktu bilmiyorum, gramofon vardı ama, mektepten dediler ki, benim için, gelsin İstiklal Marşı öğretsin. Çekindim, bilmiyordum. Babam diyordu hadi gidelim, çocuklara öğreteceksin, senin öğretmeni istiyor kaymakam, bana söyledi. Her gün gidiyordum mektebe, işte Türkçem bu kadardı, söylüyordum: "Ciktik acik alınla, on yilda..." Öyle söylüyorum, Türkçem iyi değildi. Giriyordu koluma, diyordu, Melpo "çıktık" de. Ben gene "ciktik acik..." Melpo, "çıktık," e peki söylüyorum "ciktik", sonra gene... ama gençtim çok, 14-15 yaşındaydım. Çok hoşuma gidiyordu, gidiyordum her gün mektebe. Öğretiyordum çocuklara, öğleden sonra muallimler oluyordu, iki-üç tane genç vardı, bir Macit vardı. Mahallemizde kafeler vardı ama balkon kafe, şimdi yok. Balkonlar vardı. Bizim eve de geliyorlardı balkona her akşam, ben de başlıyorum çalmaya mahsus, duysunlar gene. Ben memnun oluyordum. Sandalla gidiyordum, bazen balık

tutuyordum, balık tutuyordum iki tane, gösteriyordum gelirken kafeden, gülüyorduk. Babam çok serbest bırakıyordu, çok serbest.

D. Pak: Bozcaada'ya doktor olarak gelmişti.

M. Melpomeni: Doktor, hem de Almanya'dan geldi o zaman, Almanya'ya gitti geldi.

D. Pak: İlk defa adaya babanız mı geldi?

M. Melpomeni: Babam Çanakkale'deydi, en büyük familyaydı orada, hepsi doktor oldu, Almanya'da okudular. Hepsi. Ama babamın annesi kaçtı evden, sevdi, kocasını sevdi, kaçtı evden. Hem de benim ismimi verdi: Melpomeni. Sevdi dedemi, kaçtı geldi, orada hocaydı, onu sevdi büyükannem. Babam doğdu sonra. Atina'da doğdu ama sonra Almanya'da mektebe gitti. Nasıl diyeyim, tahsil gördü. Almanya'dan sonra Bozcaada'ya geldi. Annem de leydiydi burada, bir İtalyan mektebi. Annemin bitti okulu. Seni doktora vereceğiz, o doktora vereceğiz, dediler. Neyse geldi Bozcaada'ya, annemle hemen nişanlandı. Ev de kendinin oldu o zaman, evimiz, dedem kendi yaptı evi, evi de verdi, çok güzeldi, çok iyi damattı. Evlendiler, sonra bu hayat başladı, annemi kaybettim, çok çok ağladık, ağladık tabii ama babam da o kadar baktı bize ki, bıraktı işini, eve geldi, taşındı.

D. Pak: Hem muayenehanesini kapattı hem eczaneyi kapattı, her şeyi eve topladı, sizle beraber olmak için.

M. Melpomeni: Evet, evet. Ama eve getirdi. Eczane filan evde. Çünkü başka çare yoktu, mecburiydi.

D. Pak: Doktorluk, eczacılık bırakılacak meslekler değiller elbette, insanların ihtiyaçları var doktorlara ve eczacılara.

M. Melpomeni: Evet, başka doktor yoktu.

D. Pak: Kaç yaşına kadar Bozcaada'da kaldınız?

M. Melpomeni: 22 yaşına kadar işte, tam hatırlamıyorum, 22 gibi. Hesap bilmiyordum, çünkü istemiyordum yaşımı sayayım. Düşünemiyordum. Sonra nasıl oldu bilmiyorum, bana avukat geldi, gönderdiler; kısmet mi diyeyim, evlendim. Anlamadım, kaybettim o huzurumu. Çünkü çok seviyordum adayı. Buraya geldim, çok üzüldüm, sıkıldım. Havayı beğenmedim.

D. Pak: İstanbul'a geldikten sonra.

M. Melpomeni: Adetleri beğenmedim. Zor geldi bana, çok zor. Çok zengin bir yere geldim, çok zengin, Fener'de. Muratoğlu çok zengin ama Fener'den buraya kadar her gün yol yapıyorlardı, her gün arabayla gelmeliydin buraya, Beyoğlu'na. Diyordum, istemiyorum gideyim, yani, ayakla gideyim daha iyi, bana benzin dokunuyordu, adada araba benzini, gaz kokusu almadık kaç sene.

D. Pak: Adada tertemiz bir deniz havası.

M. Melpomeni: Çok temizdi hava, çok temizdi. Geldik burada otomobil bana dokunuyordu, fakat en güzel otomobildi, zenginlerdi çok. Sonra yaz geldi, denize girmem. Neden girmiyorsun? Beğenmiyorum, denizi de beğenmiyorum.

D. Pak: O zaman İstanbul'un denizi de tertemizdi ama.

M. Melpomeni: Hayır, hayır, hiç temiz değildi. Havası bile temiz değildi...

D. Pak: Gene öyleydi...

M. Melpomeni: Yok, gene öyleydi. Yok, istemiyordum girmek, utanıyordum da evlendikten sonra Murat geliyordu adaya, her sene gidiyorduk, e tabii gördü orada fark var. Çok farklı. O da sevdi, görümceler sevdi, zenginlerdi görümceler, saray gibi yaşıyorlardı, ben de dedim buyurun adaya gidelim...

D. Pak: Eşiniz ne iş yapıyordu?

M. Melpomeni: Keresteciydi. Her şey, parke, kereste, ev nasıl yapılır. Sonra ne oldu söyleyeyim mi?

D. Pak: Tabii, lütfen, hepsini anlatın.

M. Melpomeni: Ama kızım istemiyor söyleyeyim, bilmiyorum neden. Kızım üzülüyor, istemiyor duyulsun. Kızım ufaktı. Biliyorsunuz, bilmiyorsunuz belki ama okudunuz, duyuyorsunuz annenizden babanızdan. Kalktılar, eşime borcun var dediler, Murat beyin borcu var hükümete, herkese. Rumlar, Yahudiler, Ermeniler. İsmet bey bize dedi, borcun var. Murat bana diyor, biliyorsun bize o kadar vergi koydular, zannediyorum bizden daha yüksek. Ah dedi, inşallah olmaz! Neyse. Getiriyor beyfendi, 50 bin lira getiriyor kasadan. Bir kasamız vardı ki en büyük hırsız bulamıyordu, o kadar dolap dolap içinde, çok güzeldi. Koruduk orada. Dedi ki ben Aşkale'ye gideceğim çünkü imkân yok, verilir mi o kadar para? 1 milyon 600. Milyar milyar eder bayağı. Kimse veremez. Tabii biliyorsun, geldiler memurlar, dediler "Murat, hükümet bunu alacak, nasıl olsa alacak, kurtuluş yok." "Biliyorum" dedi Murat. "Ver şimdiden, bir miktar ver, sonra yavaş yavaş satacağız, alacağız." Hükümet alacak bunu. İki memur geldi, çok kibar ama Murat diyor "yok, vermem". Ama gideceksiniz diyor, kardeşiniz gitti. Kardeşini de gönderdiler bir iki gün evvel. Onlara 600 koydular, bize bir milyon 600. Kimse veremez. Biz satacağız işte, hükümet alacak bu parayı. Yok diyor, vermem, gideceğim. Ben de başladım, "Murat nereye gideceksiniz, bizi nereye bıra-

kacaksın?" Aşkale'ye gidecek, kâr toplayacak. Alışık değil, zengin oğlan. Gideceğim diyor. Bizim hepimiz söylüyorduk, oğlan bile çıktı, 15-16 yaşında bir şey, gitme Murat bey, gitme, ağladı böyle, bizi bırakma. Hatırlıyorum onu da. Kızım da bir köşede böyle kaldı, hiç konuşmadı, kaçıyor. Daha şimdi çıkmıyor bu evden, istemiyor çıksın. Ertesi gün oldu, "gideceğim Aşkale'ye," diyor; hepimiz ağlıyorduk. Gene geldiler başka memurlar, Murat bey bir şey ver ki rahatını bozma. Ver Murat ver, hepimiz, ver ver ver. Açıyoruz kasayı ki hırsızdan sakladık, açmaz hırsız, bulamaz katiyen, açtık kendimiz. Açıyoruz, veriyoruz 50 bin. 50 bin verme de 40 bin ver, o istemiyordu versin. İstemiyor, kolay mı? O kadar hazır para ver, kolay mı? Verdik, 50 bin verdik. Ertesi gün erkenden geldiler, aldılar Murat'ı.

D. Pak: Aşkale'ye mi?

M. Melpomeni: Aşkale'ye. Onları ben yaşadım, kızım ne lüzum var diyordu, sıkılıyordu, duymak istemiyordu ama ben yaşadım. Daha dün zannediyorum. Gitti Aşkale'ye, kaldık beş parasız. O kadar olur, ertesi gün kalk, beş parasız. Aldılar, gitti. İki çocuk da bağırıp çağrıyordu, kendine vuruyordu rahmetli. Kaldık birkaç gün, matmazel gitti, herkes gitti, hepsi gitti. Kim verecek para? Bir tabak ekmek veren yok. Öyle kaldık, çıplak. Ama aşçı kaldı, kadın aşçı kaldı. Bırakmadı bizi, nasıl bırakacak, kendi adamımız gibi. O kaldı, biraz yaşadık işte. Ama neden yaşadık? Kaynatama [vergi] koymadılar. Kaynatam çalışmazdı. Çalışanlara [vergi] koydular. Bunlar çalışıyordu. Kardeşi ticaret yapıyordu. Kaynatam hep oturuyordu evde, ondan kurtardı. Ondan yaşadık. Sonra gitti Aşkale'ye. Çok perişan olduk çok, hepimiz hastalandık. Neyse. O geçti, gittik Fener'e.

D. Pak: Ne kadar kaldı Aşkale'de?

M. Melpomeni: Bilmiyorum, bilmiyorum ne kadar kaldı. Hem

de kimden öğreneceğim? İstiyorum, çünkü soruyorlar. Kimse yok. Kimse kalmadı ki sorayım. Bizden kimse kalmadı ki sorayım. Ne kadar? Ne kadar kaldı yani? Sattılar, tuttular o şeyi, bir buçuk milyon tuttular. Gazeteler yazdı, Murat geliyor, borcunu verdi. Hangi borç? Borcunu verdi, geliyor. Geldi. Neden bıraktım gittim kaynatama? E ne yapayım? Beş param yoktu. Geldiğinde o kadar sevinecektim ki bana küstü. "Neden bıraktın?" dedi. Ben dedi, aylık verdim kaç sene için. Kim düşünür? Dedi ben kira verdim, kira vermeyeceksin, kaynatan da gönderecek. Dünya yıkıldı zannettim. Sonra geldi, artık iş kalmadı. Birkaç ay sonra hastalandı. Şeker hastası oldu ama ağır oldu. Zaten hasta gibi gelmişti. Ne kadar kaldı Aşkale'de, onu hatırlamıyorum. Onu bilmiyorum. Hasta gibi geldi, kaç sene burada yaşadı, yazık.

D. Pak: Eşiniz Aşkale'ye gittiği zaman siz Aşkale'ye gitmediniz.

M. Melpomeni: Onu da hatırlamıyorum pek, galiba gittik. Birkaç sene sonra. Galiba gittik, onu hatırlamıyorum. O fena seneler oldu sonra, fena şeyler oldu, evlenene kadar çok güzel yaşadım. Ferah yaşadım, oğlanlarla biraz serbesttim, çok ferah yaşadık. Sonra başladı ağlamak, sızlamak. Eh sonra çocuklar mektebe gidiyordu, oğlum mektebi bitirdi, çocuklarla uğraştım.

D. Pak: Çocuklarınız nerede okudular? Hangi okullarda okudular?

M. Melpomeni: Atina'da bir güzel mektep vardı adada... Oğlum da işte orada okudu. Ben de giderdim. Yortular olurdu, kocam gönderiyordu, gidiyordum, geliyordum. Kızım sonra birisini sevdi, Fransa'ya gittiler. Fransa'da, çok çalışkandı kocası, makinistti, makinist mühendisi mi, nedir? Geldik, mektepliler, Fransızlar orada. Çok hamarat. O gün onlar aldı onu. Gel Atina'da daha güzel yaşayacaksın. İsviçre sıkıcıydı, eğlence yoktu, tanıdık yoktu, her şey zor. Kocası sevdi gitti ama beğenmedi o. Atina'ya gittiler. İki üç sene sonra eğlenmeye gittiler başka yere. Trafik kazasında gitti

kocası. Kızım da üç ay hastanedeydi. Kocasını görmedi. Kalktı sonra böyle biraz. Çıkmıyor. Çıkıyor iş varsa, bir kitap almak isterse, bir iş varsa öyle çıkıyor, yoksa istemiyor çıksın. Ben üzülüyorum daima. Dünyaya küstü. Ben de küsecektim ama ben dayandım. Biraz ben alışıktım, Bozcaadalıyım ya. Gidiyorum, bir sene yaşadım orada. Bunlar hiç yaşamadı. Onlar padişah gibi yaşadı, kızım, oğlum. Ama biz, ben gene Bozcaadalıyım. Onlar dayanamadı. İsmet Paşa yaptı bunu.

D. Pak: Çok zor gerçekten. 6-7 Eylül'de burada mıydınız?

M. Melpomeni: Buradaydım. Haber almadık birinci gün. Sonra ikinci gün, evet evet onu da hatırladım, kırdılar taşla, büyük pencereler vardı, boyumdan büyük, parkeler filan... Bir akşam geldiler, ben titriyordum, dişlerim öyle vuruyordu, taşla kırdılar. Taşları atarken alt üst oldum. Çok güzel evimiz vardı, çok güzel. Akşama şoförler geldiler, yukarıda, bizi koruyacaklar ama onlar da korktular. Hepsi geldiler, "aman Madam korkmayın", nasıl korkmayayım? Sonra neyse, balkona çıktım. Polis at üstünde. Polis Bey bunlar vuruyorlar, Polis Bey koşun! Kocam bana kızdı. Ben çıktım balkona bağırıyorum, polis bizi kurtar. Ben bilmiyorum bunlar diyor polis, ne yapacak polis. Çok çektik çok. Ama gitmedik. Neden gitmedik?

D. Pak: Neden gitmediniz?

M. Melpomeni: Evet, neden gitmedik? Babası anası Kayseriliydi. Onları bırakmak istemiyordu, iyi oğlandı. Onlar gitmiyordu. Babası annesi Türkçe konuşuyorlardı. Rumca hiç bilmezlerdi. Anadolululardı, istemiyorlardı gitsin. Biz diyor burada yaşayacağız. Onun için kocam da gitmedi. Bizi de bırakmadı.

D. Pak: Ama üzülmediniz siz de gitmediğinize.

M. Melpomeni: Yok, korkmadık çünkü ne kadar olsa memleketimizdir, evlerimizdir. Ama o varlık vergisi. Nasıl buluyorsunuz? Yani bir gün aç kalacaksın, beş parasız. Nasıl dayandım? Dayandım, çünkü çocuklarımı seviyordum, onları korumak istiyordum, onun için yaşıyordum. Şimdi 100 yaşına ulaştım. Ben de bilmiyorum nasıl. Bir de sıhhatliyim, çok şükür çok sıhhatliyim, ama işte çok iyi görmüyorum, kulağım çok iyi duymuyor, bu kadar.

D. Pak: Ama yüz sene nefis bir hayat yaşamışsınız bir taraftan da. Her şeyi görmüşsünüz, koskoca bir yüz yıl görmüşsünüz.

M. Melpomeni: Her şeyi gördüm, her şeyi! Ne yapayım, işte fena bir şey söylemedim gördünüz. İsterseniz silin. Ne yapayım, ben fena şeyler söylemiyorum, soruyorsunuz onun için söyledim.

D. Pak: Anlattığınız şeyler bizim için son derece değerli.

M. Melpomeni: Evet. Sonra babama da ceza verdiler.

D. Pak: Varlık vergisi zamanında mı?

M. Melpomeni: Yok, o zaman da babam geldi yanıma biraz, ona da vergi koydular. 100 bin koydular. Babama da 100 bin koydular. Güzel şeyler satıldı, aldılar. Sonra şey oldu, İstanbul'da bir şey oldu, gönderiyorlardı Yunanistan'a.

D. Pak: Mübadeleyi söylüyorsunuz.

M. Melpomeni: Evet. Babam da Çanakkaleliydi ya, babama da işte bir gün, yazdı, hatırlıyorum; sandalı babam çektiydi, fırtına geliyor dedi bana. Bir hafta sonra hava çok güzel oldu, çok güzel. Sakin bir havaydı, bir kayık geldi. Kayık o zaman büyüktü. Liman o zaman boştu, şimdi kim bilir dolu, şimdi dolu, değişti her şey. Bir güzel kayık geldi, yeni boyanmış, deniz süt gibi. Geldi babam, baba hadi

sandala atla, gezdirin, gezmek istiyor. Babam kırmızıydı. Şey vardı... kütüphane, iki dolap kütüphane. Geldi, orada bir şey arıyordu, bilmiyorum ne arıyordu, bilmiyorum. Dedi sandal hepimizi alıyor mu? Ne diyorsun baba, ne diyorsun? Hepimizi alıyor sandal, bizi gönderiyorlar. Öyle durup dururken, bizi gönderiyorlar. Nereye gönderiyorlar? Yunanistan'a. Geliyor kadın, ihtiyar kadın vardı, inanma, inanma, inanma bana diyor, ah işte cahil bir şey. Babam diyor ne inanma, hadi komşuları topla, Türk hepsi komşuların, Rum yoktu. Komşuları topla, hepsini toplayın, gidiyoruz. Nereye gidiyoruz? Midilli'ye. Bu kadar söylüyorum dedi, kadına diyor topla, çağır gelsinler, toplayın, ne alıyorsanız alın. Kadın ağlıyordu. Ben ağlamıyordum, inanmıyordum. Ben ne yapacağım şimdi? Kaç yaşındaydım onu da bilmiyorum. Komşular geldi, kapılar açıldı, jandarma da geldi. Komşular başladı, kahrolsunlar, bilmem ne, çok beddua ediyorlar. Dedim jandarma var burada. Dediler gözleri çıksın, jandarma kimdir, kaymakamdır, bağırıyorlar. Komşular. Ben bağırmam. Ben şaşırdım, ağlamadım. Topladılar hepsini. Hepsini, hepsini... hatırlıyorsunuz? Görüyorsunuz, ne insan çıktı Türkiye'den. Atatürk fenalığı bize yaptı ama iftiharla geziyor. Ama sizin ne kabahatiniz var, size sormadılar ki. Ee tabii, sorsaydı bırakmazdınız. Tabii bir iki kişi çıkıyor, fenalık yapıyor.

D. Pak: Babanız Midilli'ye gitti, değil mi?

M. Melpomeni: Yok gitmedi, dur, daha var. Daha var, unuttum. Girdik şeye, çok fena. Girdik vapura, vapur değil, kayık. Bir dayım da bakıyorum eve gidiyor, alıyor bir iki tane ip, banyoya bağlıyor, banyo indirecek balkondan. Banyo da gitti düştü, hatırlıyorum sonra demişim düştü banyo kırıldı. Tabii ne olacaktı. O zaman babama, dedi güzel banyodur, onu da alın. Nereye kayıkta? Onu da alın diyor. Onu da alıyorduk, banyo kırıldı. Düştü. Allah öyle rast getirsin.

Bir fırtına oldu bir kaç gün sonra, bir fırtına, inanılmaz. İhtiyarlara sorun Bozcaada'da, belki hatırlıyorlar. Büyük balıkçılar

geliyor, büyük fırtına, imkân yoktu gidecek. Onlar da kabul etti ki gidemiyorsunuz. Biz saklandık, bir hafta böyle, kayık içinde. Babam şişman adamdı, fotoğrafı var orada. Sonra ben indim kayıktan, kız kardeşim indi. Babama acıyordum, babam için ağladım. Nasıl çekiyor, nasıl babam burada bulunuyor? Kendimi saymazdım, kendimi biraz... sandala alıyordum, dışarı götürüyordum, getiriyordum, hizmet yapıyordum orada. Gençlik. Ama babama çok acıyordum. Sonra, bir hafta sonra, bir Laz kayığı geldi, çok büyük, iki misli büyük, ben götürürüm diyor. Ben götürebilirim diyor, fakat o da bir kayaya çıktı, çarptı kayaya, o kadar fırtına vardı.

D. Pak: Bozcaada sizin gitmenizi istememiş yani.

M. Melpomeni: Hayır, hayır, istemiyordu. Balıkçılar bazen gizli telgraf getiriyorlar babama, yerli balıkçılar, Türk tabii, Türk gençler, çocuklar. Telgraf geldi İstanbul'dan gitmeyelim diye, telgrafçı düzgün bir adamdı, dürüst bir adamdı, telgrafçı Hüseyin efendi. O da yardım ediyordu, telgraf gönderiyordu İstanbul'a ki bizim hayatımız böyle böyle diye. Demek faydalı oldu, sonra da fırtına gitti, biraz dindi fırtına. Kaymakam Bey geliyor kayıkta.

Kaymakam da arkadaştı babamla. Arkadaştılar. Geliyor, oğlum hasta doktor, gel. Gelemem. Ölüyor oğlum, gel doktorcum, benim ne kabahatim var? Ne kabahatim var, ben yapmadım. Babam diyordu ben gelemem. Yok diyor yapamam. Yalvarıyor kaymakam, ben acıyorum, tanıyorum oğlunu, arkadaştık, o biraz ufaktı. Tanıyordum. Baba git, baba, Ahmet hastadır, ismini biliyordum unuttum şimdi. Yok yapamam diyor, yapamam. Gitmedi. Gitmedi rahmetli babam, aslında yumuşaktı, iyiydi ama gitmedi, demek çok yaralandı. Sonra kaymakamın hanımı geldi, biliyordum, oğlu arkadaşımdı. Ayakkabımı giydirin diyor babam, çünkü ayakkabı yoktu, pandufla geziyordu, hadi ayakkabıyı getirin, diyor. Anladım ki gidecek. Hanıma diyor gelme gelme, geliyorum. Neyse gitti babam, oğlu da kurtuldu, çok ateşi vardı. O zaman ilaçlar yoktu ama hatırlıyorum, kuyuda çarşafları buz gibi

yapın, bana getirin. Kadınlar kuyuda buz gibi yapıyorlardı, çocuğa sarıyordu ateşliyken. O zaman öyleydi çünkü çok ilaç da yoktu, şimdiki ilaçlar yoktu. Onu da hatırlıyorum. Babam sonra binmedi vapura, dediler ki izin geldi kalıyorsunuz. Ama babam kaymakamla bir daha konuşmadı. Çünkü tabii bir kolaylık yapabilirdi.

II. Bölüm

Deniz Pak: O zamanki günlük hayatı bize anlatır mısınız, yani bir gün nasıl geçiyordu sabah kalktıktan sonra da akşama kadar gününüz nasıl geçiyordu?

Madam Melpomeni: Sabahtan okuyordum, zorla okutuyordu, bunu sevmiyordum. Bir kitap veriyordu babam daima, her hafta bir kitap, "bunu okuyacaksın," diyordu; eh okuyordum zorla morla okuyordum. Evvelden biraz yalan söylüyordum, okudum derdim ama okumazdım, anlıyordu tabii, sonra okuyordum.

Ondan sonra başlıyordum, sandala biniyordum yazın bu sandalla geziyordum, oğlanlar da gelirlerdi. Yarış yapıyorlar konuşmadan. Konuşmadan yarış yapıyorduk ama baka baka. Ben istiyorum birinci çıkayım, bazen çıkıyordum bazen ikinci çıkıyordum yarış yapıyorum öğlene kadar. Denizde oturabilirdim bütün gün çünkü yatıyordum bile öyle çok kolay geziyordum bütün gün oturabilirdim denizde, öğlene geliyorduk eve. Yemek yiyorduk ben uyuyordum çok yorgundum. Üçe dörde kadar babam mecbur ediyordu, yemekten sonra yatak. Sonra geldim, İstanbul'da zorluk çıktı. Burada yoktu öyle şey, dörtte bara gidiyorduk. Orada güzel güzel şarkıyla gidiyorduk şarkıyla geliyorduk, çok rahat çok güzeldi diyordum... Yemekten sonra müzik başlıyordu kapılar açık, babam serbestti çok... şarkı söylüyordum, çok ahali geliyor iskeleden beni dinliyordu. Vapurlar geliyor bizi dinliyordu ona kadar, on dedin mi elektrikler sönüyordu. Geziyordum o zamanlar.

D. Pak: Türk mahallesi, Rum mahallesi vardı. Mesela siz Türk mahallesinde oturuyordunuz; başka Rum var mıydı ?

M. Melpomeni: Türk mahallesinde oturuyordum başka kimse yoktu. Annemin kardeşleri Rum mahallesinde oturuyordu. Bazen gidiyordum oraya, her gün değil bazen gidiyordum, işte geziyordum orada çocuklarla muhabbet ediyordum. Babam görmeden biraz oynuyordum gölde falan...

D. Pak: Erkekler bağdan gelince eğlenirler miydi bir arada?

M. Melpomeni: Rumlar, Rum mahallede Rum kafeler vardı orada... sırayla kafeler vardı, kadınlar oynuyordu her akşam, her pazar ve her cumartesi akşamı kadın erkek hatırlıyorum, tek erkekler gitse kabul etmezdiler. Sen de kız kardeşini getir, sen de getir bir dam. Biraz gücenen oluyordu ama anlaşıyorlardı; getirin kardeşinizi getirin o da oynasın beraber diyorlardı.

D. Pak: Nasıl dükkânlar vardı, ne dükkânları vardı adada o zaman?

M. Melpomeni: Her şey vardı, bakkal dükkânı, terzi vardı, fıçıcılar vardı...

D. Pak: Hangi okullarda okudunuz Bozcaada'da?

M. Melpomeni: Bozcaada'da altı sene okudum. Eve geliyorlardı, evde okudum ben. Babam annem iyiydi ama eve getiriyorlardı.

D. Pak: O zaman eski Türkçe mi okudunuz?

M. Melpomeni: Yok hayır Rumca, sonra Türkiye oldu, Türk mektebine yazıldım. Büyüyünce gitmedim, küçükler başladı, ben artık büyümüştüm. Kız kardeşim gidiyordu, biliyor çok güzel

Türkçe, çünkü gitti mektebe... Fethi'yle beraberlerdi Fethi Bey'le arkadaşlardı. O bitirdi ama ben gitmedim Türk mektebine.

D. Pak: Ama okuyabiliyorsunuz yazabiliyorsunuz değil mi Türkçe?

M. Melpomeni: Eh işte konuştuğum gibi okuyorum, bu kadar.

D. Pak: Yüz yıl boyunca sizi en çok etkileyen olay neydi?

M. Melpomeni: Her şey. Sevdim birisini, çok sevdim ama yaklaşamadım o zaman. Çok utanıyordum çok. Dünya öyle değildi ki o zaman, çok sevdim ama uzaktan, kaybettim, yaklaşamadım.

D. Pak: Dedeniz Kaptan Panayot, biraz ondan bahsedelim isterseniz. Biz şu anda Tophane'de müthiş bir manzarada oturuyoruz ve bu binayı yapan Kaptan Panayot. Kaptan Panayot Bozcaadalı ve kaptanlık yapıyor?

M. Melpomeni: Gemi yaptı, kendisi ilerledi, galiba zengindi.

D. Pak: Tophane, yani bu oturduğunuz yer, burası eskiden kaptanların oturduğu bir yer değil mi?

M. Melpomeni: Bilmiyorum burada çok Rum oturuyordu, bu Kumbaracı Yokuşu hep marangoz falan... bu mahallede çok öyle insan oturdu, marangoz hepsi, mobilyacılar bu mahallede oturdular... Benim teyzem var burada kalıyordu ben Bozcaada'daydım; bazen geliyordum, bazen keman dersi de alıyordum. Babamla geliyordum Kadıköy'den.

D. Pak: Halen çalıyor musunuz?

M. Melpomeni: Maalesef yapamıyorum zaten kemanı hediye

verdim. Çoktan verdim... Koçam öldükten sonra birisi geldi, tanımıyorum. Oğlum öğreniyor dedi, buyurun alın dedim verdim. İstiyordum birkaç sene sonra ama yapamıyorum çok zorluk çıkıyor.

D. Pak: Ama resim yapıyorsunuz?

M. Melpomeni: Resim seve seve yapıyorum şimdi bıraktım. Yazın yaptım işte bunları. Yaparken nasıl seviniyordum nasıl, mandolin de çalıyordum şimdiye kadar. Şimdi buram ağrıyor, oram ağrıyor... ama gene çok şükür çalarsam çalarım yine.

D. Pak: Eskiden vapurlar tam önümüzden kalkıp Bozcaada'ya kadar gidiyormuş galiba.

M. Melpomeni: Öyle galiba, buradan değil de Eminönü'nden galiba. Bir gün gelirken, zannediyorum son gün gelirken Bozcaada'dan bir genç vardı, genç oğlan piyano çalıyordu. Ben de yaklaştım... Hemen yaklaştım, başladım şarkı söylemeye: Altüst oldu vapur, alkış alkış alkışlar, nasıl sevindim! Gençken çok serbest yaşıyordum. Sonra o günkü genç, belki o yirmi beş yaşında, ben on sekizdim. Bir şey öğretti bana, bir şarkı söyledi "kadın nedir senin adın... neden beni yalnız bıraktın... ne olursa gel bana yakın... kıyma benim canıma..." Unuttum, unuttum. Seksen, yetmiş beş sene öncesi...yine de hatırlıyorum ama çok güzel yaşadım, çok!

D. Pak: Müthiş! Bugün nasıl bakıyorsunuz dünyaya?

M. Melpomeni: Dünya, zannediyorum hepsi benim insanlarım, siz benim çocuklarımsınız, hepsi benim zannediyorum, öyle bakıyorum. Neden dünya... neden barışmıyorlar? Hepimiz Allah'ın çocuklarıyız, hepimiz bir dünyada yaşarız, neden ayrı ayrı, neden bu kötülük?...

D. Pak: Hiçbirimiz anlayamıyoruz.

M. Melpomeni: Anlamıyoruz tabii, anlamıyoruz gidiyoruz öyle havada gidiyoruz ama barış... güzel yaşayın, güzel yaşayın!

D. Pak: Peki, gramofon vardı eskiden, sonra pikaplar radyolar ortaya çıktı, sonra neler neler oldu... Bugün inanılmaz şeyler oldu. Bunları nasıl algılıyorsunuz, nasıl bakıyorsunuz bunlara? yani bugün o kadar çok şey var ki, cep telefonları var...

M. Melpomeni: Amerika'dan konuşuyor, görüyorsunuz. Amerika'dan falan diyorum, ne lüzum var diyorum.

D. Pak: Melpo Hanım'ın televizyon yok evinde. O kadar telaşa hiç gerek yok diyorsunuz değil mi?

M. Melpomeni: Lüzum yok diyorum, daha rahat yaşasak daha iyi olmaz mıydı? Hep yeni, yeni yeni insanlar daha çok yoruluyor, daha çok sinir oluyorlar. Ben sevmiyorum, sakin olmalı daha sade dünya, hep yeni yeni yeni ama yine eski hale geliyoruz, yine uyuyoruz, yine aynı tabiat, aynı yaşamak.

D. Pak: Televizyon da seyretmiyorsunuz?

M. Melpomeni: Yok almadım, böyle daha rahat.

D. Pak: Yazın resim yapıyordunuz, şimdi gündüz nasıl geçiyor?

M. Melpomeni: Şimdi tespih çekerek ama vakit geçiriyor hiç olmazsa.

D. Pak: Ne zaman rahibe oldunuz?

M. Melpomeni: On beş sene var kilisedeydim. Bir sabah torunla-

rım vardı Fransa'dan, kahve içtikten sonra Patrik geldi, bana gelip şey dedi, size kutlu gün yapacağım. Yüz senedir yaşıyorsunuz, size bir tören yapacağım, dedi. Cumartesi günü akşam saat beşte gelin size bir yortu yapalım dedi. Gidiyoruz orada iki turta getirdiler, yaktık falan. Biraz ahali de geldi ama bütün Patrikhane geldi, bütün gençleri, iyi giyindiler, papaz var, Despot var en büyük Patrik... Ama güzel yortu oldu... 93'te rahibe oldum, kaç sene oluyor?

D. Pak: On altı yıl oluyor.

M. Melpomeni: Eh işte on beş dedim yani gene unutacağım. Unutuyorum , bazen yeni şeyleri unutuyorum. Eski şeyleri unutmam, eski yaşadığım şeyleri unutmam.

D. Pak: Rahibe olunca mı adınızı değiştiriyorsunuz?

M. Melpomeni: Evet değiştiriyorlar.

D. Pak: Özel bir perhiz yapıyor musunuz, sağlığınıza çok dikkat ediyor musunuz?

M. Melpomeni: Evet çok çok... gençken çok süt içtim su yerine süt içiyordum, şimdi yoğurt zorla yiyorum ama yiyorum mecburen başka bir şey yemem bir yoğurt, meyve... üzüm elma ne varsa. Bu kadar yeter yemek, çok yemiyorum, et de sevmiyorum.

D. Pak: Bozcaada'ya en son ne zaman gittiniz?

M. Melpomeni: Üç sene evvel, sevindim! Ben de bilmiyorum nasıl buldum. Torunlarla gittim ... arabayla aldı bizi otele götürdü, otele gidince biraz ağlamak istedim çünkü evimi sattım, kaldım evsiz. Zordu benim için, evimi çok seviyordum.

D. Pak: Çok güzel günler geçirmişsiniz...

M. Melpomeni: Evet çok güzel, herkes böyle yaşamaz, güzeldi çok güzeldi. Güzel hayattı... her şey geçiyor, her şey geçiyor rüya gibi.

D. Pak: Çok hızlı geçti değil mi zaman?

M. Melpomeni: Hemen geçti, hemen geçti geçti, ne anladık çocuklar, ne anladık. İyilik yapmak, sevmek herkesi, ne güzel! Bazen herkes aksilik yapıyor ama kızım o da çok çekti, dünyaya küstü ama buraya geliyor, okumayı seviyor, okuyor, okuyor. Doktora kontrole götürüyor beni.

D. Pak: Bozcaada'ya tekrar gidecek misiniz?

M. Melpomeni: Fırsat olursa istiyorum ama korkuyorum ya düşersem orada, hasta olursam. Bak buraya kadar, aşağıya kadar gidebilirim, başka yerleri başka yolları şaşırıyorum. Korkuyorum ama burayı tanıdığım için bizim mahallede gidiyorum, vapurdan çıkarken arabayla giderken zor değil mi? Bir erkek tutmalı ki korkmayayım, korkuyorum.

D. Pak: Yazın hep beraber adaya gideriz inşallah... Biz çok teşekkür ederiz size bütün sorduklarımızı cevapladınız.

M. Melpomeni: Ben teşekkür ederim, vakti güzel geçirdim.

D. Pak: Bu yüz yıl boyunca yaşadıklarınızı bizimle paylaştınız, çok teşekkür ederiz.

M. Melpomeni: Sağ olun siz de inşallah 100 yaşında olursunuz, sağlıkla. Bazen diyorum çocuklar belki yarın da güzel resim yaparım diye umutlanıyorum bazen...

D. Pak: Evet kendisine gerçekten çok teşekkür ediyoruz, bu hafta programın sonuna geldik, Melpomeni Muratoğlu gerçekten müthiş bir coşkuyla bize inanılmaz hikâyeler anlattı geçen yüzyılla ilgili; güzel ipuçları aldık kendisinden. İki haftadır kendisini dinledik belki anlatsa yıllarca dinleyeceğiz, eminim 102 yıllık yaşamında anlatacak çok müthiş hikâyeleri daha vardır. Şimdilik bu programın sonuna geldik, geçen hafta 250. programı gerçekleştirmiştik, 251. Deniz Aşırı programını da bu hafta gerçekleştirmiş olduk kendisiyle. Madam Melpo, Melpomeni Muratoğlu, sesinden de anlaşılacağı gibi müthiş bir coşkuyla, büyük bir tutkuyla hayata bağlı.

Programda da bahsettiği gibi babasının, eşinin babasının annesinin de hiçbir şekilde hiçbir zaman buradan ayrılmayı, Türkiye'den ayrılmayı düşünmediklerini öğrendik, gerçekten de burası onların vatanları ve ne kadar sıkıntılar çekmiş olsalar da asla hiçbir zaman düşünmemişler. Bu iki haftalık özel yayının sonunda çok da manidar nefis bir parça dinletmek isterim size. Sanıyorum 1921 yılı kaydı, elimizde çok değerli bir taş plak var, o taş plaktan dinleyeceğiz. Türkiye'de Kalan Müzik sanıyorum bu kaydı bastı. Yanılıyorsam lütfen düzeltin; 1921 yılı diye hatırlıyorum. Yani mübadele öncesi bir dönemde kaydedilen bir plak Ahilleas Pulos seslendiriyor "Neden Geldim Amerika'ya" isimli parçayı. Bu plakta bu parçanın çok müthiş bir önemi var, bütün yolu da anlatıyor aslında parça. Bandırma'dan gemiye binip Amerika'ya gidene kadarki serüveni anlatıyor, hatta parçayı dinlerken Pulos'un parçayı söylerkenki isyanından ne kadar sıkıntı çektiğini sonuna kadar hissedebiliyoruz. Daha sonra bu parçayı "Neden Geldim İstanbul'a" versiyonuyla 80'li-90'lı yıllarda muhtelif yorumcular seslendirdiler, parçayı çok yakından tanıyacaksınız.

Burada dinleyeceğimiz ilk halinde, orijinal halinde "Neden geldim Amerika'ya, ah keşke gelmez olaydım, ah keşke görmez olaydım!" gibi isyanları da duyabileceksiniz. Bu parçayla bu programı bitirmek istiyorum, parçanın da bu özel yayında bu prog-

rama son derece yakışacağını düşünüyorum. Evet Ahilleas Pulos seslendiriyor, 1921 kaydı "Neden Geldim Amerika'ya" ile programı bitireceğiz. Önümüzdeki hafta salı günü saat on birde yeni bir Deniz Aşırı programında buluşuncaya dek, hoşça kalın

BİZ YAŞARKEN...

Açık Radyo Kitaplığı 1

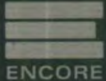
"Öyle ya da böyle, Açık Radyo yirmi yıldır konuşuyor... Durmadan konuşuyor. Milyonlarca, yüz milyonlarca, hatta belki de milyarlarca kelimeyle, heceyle, sesle, sedayla, tınıyla ve notayla kesintisiz konuşuyor..."

Açık Radyo'nun 20. yılı vesilesiyle hazırlanan Açık Radyo Kitaplığı'nın ilk kitabı olan *Biz Yaşarken...*, radyo dalgalarından yayılan sözlerin bir kısmını bir araya getiren bir "hatıra kitabı." Biz yaşamaya devam ederken artık aramızda olmayan "konuşmacılar"ı, yolu radyodan geçmiş o kıymetli insanları sevgiyle yad ediyor bu kitap. O güzel insanlar artık aramızda yoklar ama sesleri, fikirleri ve kağıda dökülmüş "cümleleri" aramızda yaşamaya devam ediyor.

Bundan sonra da, bir yandan "kainatın bütün seslerini" radyoda ağırlamaya devam ederken, bir yandan da program kayıtlarında biriken sözleri kağıda dökmeye devam edeceğiz.

İtiraf ediyoruz: SÖZ UÇAR YAZI KALIR!

www.encorekitap.com

20 TL (KDV Dahil)